

Doktori (PhD) értekezés

Varga Lujza

Magyar képviselő a Népszövetségben az 1920-as években

Történelemtudományi Doktori Iskola, vezető: Dr. Óze Sándor DsC, egyetemi tanár

Témavezető: Dr. Fejérdy Gergely Róbert PhD, egyetemi adjunktus

Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

Budapest, 2021

Előszó

„Mert minden szabadság uralom. Csak az a kérdés, kié?”¹

Ez az 1907-es, eredetileg az egyén és a nemzet szabadságának kérdésén elmélkedve született mondat meglepően jól jellemzi a Népszövetség működését és azon belül a magyar képviselői kérdéseit, sikereit és kudarcait. Míg ugyanis a kortársak közül sokan el sem tudtak képzelni annál felemelőbb munkát, mint az igazságot és nyíltságot ígérő, nagy ideák nyomán létrejött Nemzetek Szövetségében dolgozni,² addig a szervezet elé terjesztett ügyek közül sok el sem jutott az érdemi tárgyalásig, és a Népszövetség végül mint egy kudarcra ítélt, kísérleti szervezet vonult be a történelembe. Ez a szervezet azonban – minden hibájával és sikertelenségével együtt is – aktívan járult hozzá ahhoz, hogy a Bethlen István vezette konszolidációs korszak sikeres lehessen, nem utolsósorban a népszövetségi kölcsön felvételének köszönhetően. Eközben a szövetséggel együtt megteremtődött az a multilaterális diplomácia is, amelynek működése a 21. század emberének egyik alapvető tapasztalata. A világ az 1920-as években azonban még épp csak tanulni kezdte ezt az új működési formát, ami emiatt mindenkinek sok kérdést és lehetőséget tartogatott: így a dolgozatban vizsgált politikusoknak és diplomatáknak is.

Jelen doktori értekezés a magyar népszövetségi képviselői formáit járja körbe és mutatja be a magyar népszövetségi csatlakozástól 1930-ig. A dolgozat célja, hogy megvilágítsa ezt a fontos, ugyanakkor kevésbé ismert szegletét az 1920-as évek magyar külpolitikájának, és bemutassa az ebben részt vevő személyeket, valamint módszereiket és azok sikerességét.

A dolgozat egy historiográfiai bevezetővel kezdődik, majd annak érdekében, hogy a magyar képviselői formáit és lehetőségeit magyarázni, illetve értelmezni tudja, a Népszövetség alapításának és a szervezet működésének rövid bemutatásával folytatódik. Ezt követően tér rá előbb az önálló magyar külpolitika és minisztérium megszületésére, majd magára a genfi népszövetségi képviselőire: a genfi magyar titkárság létrejöttére és működésére, a Népszövetségben dolgozó magyar hivatalnokokra, majd a szövetség elé került magyar kérdések tekintetében a Népszövetség tanácsi, illetve közgyűlési üléseire érkező magyar delegációk bemutatására.

A dolgozatban két aspektust vizsgállok: a rendszerszintű működést, valamint a rendszert működtető vagy abban érvényesülni kívánó személyek tevékenységét.

¹ SZAMOSMENTI: Magyarország és demokrácia. Hírlapi cikkek. Irta Réz Mihály. 1906. 52. lap. *Budapesti Szemle*, 129. kötet (1907) 361. sz. Értesítő. 126–128. o.

http://real-j.mtak.hu/2416/1/BudapestiSzemle_1907_129.pdf (2020. február 18.)

² „To work for the League of Nations. Everyone wanted to those days. It was such a noble idea” Lásd SRODES, James: *On Dupont Circle. Franklin and Eleanor Roosevelt and the Progressives Who Shaped Our World*. Counterpoint, Berkley, 2012. 1. o.

Hely hiányában lehetetlen valamennyi, a Népszövetség látóterébe került magyar ügyet részletesen végigkövetni – mivel ezek egy-egy önálló doktori disszertációt igényelnének, ezért csupán említés szintjén, kifejezetten a Népszövetség melletti magyar képviseletre koncentrálva mutatom be őket, kiemelve közülük is az optánskérdést, az ország pénzügyi helyreállítását és a szentgotthárdi fegyverszállítmány ügyét.

A dolgozathoz szorosan kapcsolódik a mellékletben található két táblázat, amelyek összegzik a népszövetségi tanácsi, illetve közgyűlési ülésekre érkező magyar delegációkat a csatlakozástól kezdve 1930-ig – kitérve azok személyi összetételére, céljaira és eredményességére is.

Dolgozatom során az elérhető magyar, angol és francia nyelvű szakirodalomra és forrásokra támaszkodtam. Az elsődleges források között kiemelt jelentőségűek a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár dokumentumai, a genfi Népszövetségi Levéltár anyagai, valamint a Magyar Távirati Iroda jelentései. A felsorolt források mellett visszaemlékezésekre, valamint korabeli, a Népszövetséget népszerűsítő vagy a Népszövetség gondozásában megjelent kiadványokra és más sajtótermékekre is támaszkodtam.

A levéltári és más elsődleges forrásokat eredeti formában teszem közzé dolgozatomban; az idézeteket dőlt betűvel szedve.

Historiográfiai áttekintés

A Népszövetség szervezetével, működésével és lehetőségeivel már a kortársak is sokat foglalkoztak – részben azért, mert valamilyen politikai cél megvalósításához keresték a megfelelő stratégiát. Az első szakirodalmak tehát hamar megszülettek, köztük sok magyar is – ezek a szervezet bemutatásán és népszerűsítésén túl általában a nemzetközi jog lehetőségeit vizsgáló jogi tanulmányok voltak, vagy a Népszövetség elé került ügyeket tárgyalták részletesen. A Népszövetséggel foglalkozó szakirodalom következő hulláma a felbomlása utáni időszakban keletkezett: ezek már visszatekintő elemzések voltak, amelyek írói között több, a Népszövetségben korábban kulcspozíciót betöltő hivatalnok (mint Frank Walters vagy Pablo de Azcárate) építő jellegű kritikákat megfogalmazó munkáit is megtaláljuk. Ezeknek a munkáknak a célja jórészt az volt, hogy megállapításaikkal segítsék az új szervezetet, az Egyesült Nemzetek Szövetségét.

A Népszövetség kutatása ezt követően lekerült a napirendről, és a szövetség jobbára a multilaterális diplomácia történetének bemutatásakor került csak megjegyzés szintjén elő. Ez a kép az 1980-as és 1990-es években kezdett megváltozni, amikor a Népszövetség és annak segédszervei is kezdtek a nemzetközi kapcsolatok kutatásának fókuszába kerülni.

A kifejezetten a Népszövetség történetét vagy működését vizsgáló történészek közül mindenképp meg kell említeni a két világháború közötti nemzetközi politikával foglalkozó James Barros; a nemzetközi kapcsolatok történetét kutató, egyébként bárói családból származó brit történész és politikus Ruth Henig; a genfi egyetem professzoraként kifejezetten a nemzetközi szervezeteket és a multilaterális működést vizsgáló Jean Siotis; a politológiával és nemzetközi joggal is foglalkozó német történész, Klaas Dykmann; a francia történész Jean-Michel Guieu és a kolonializmussal és a nemzetközi szervezetek történetével foglalkozó kanadai történész, Susan Pedersen tevékenységét. A szervezet, különösen a Főtitkárság tevékenységét a nemzetközi szakirodalom általában intézménytörténeti szempontból vizsgálja, a főtitkárt és helyetteseit emelve górcső alá. A 2010-es évektől kezdve a nemzetközi szakirodalom egyre többet foglalkozik a Népszövetség és az ENSZ gondolati és szervezeti hasonlóságaival,³ míg a kutatások legújabb iránya kifejezetten az adminisztrációra és a nemzetközi hivatalnoki rétegre kíváncsi: ilyen a dublini egyetem nemzetközi joggal foglalkozó óraadója, Richard Collins; valamint az Aarhus Egyetemen működő, Karen Gram-Skjoldager professzor vezette dán kutatócsoport, amely a nemzetközi bürokrácia történetét vizsgálja, azon belül is nagy hangsúlyt fektetve a Népszövetségre és annak Főtitkárságára.

Az első világháború századik évfordulója kapcsán előtérbe kerültek a háború utáni újjáépítés kérdései is – ebből a szempontból foglalkozik pl. John Horne 2020-as munkájában a genfi Nemzetek Palotájával, mint a népszövetségi eszme építészeti kifejezésével.

Szélesebb spektrumot adnak a kérdésnek Margaret MacMillannek, David Lloyd George ükunokájának jól ismert, elsősorban az első világháborút lezáró békéket feldolgozó alapmunkái. Érdekes új irányokat nyitnak a szervezet kutatásához a brit Niall Ferguson és az amerikai James Srodes felvetései, akik nem foglalkoznak ugyan kifejezetten a Népszövetséggel, de témáikban annak működtetőit is érintik, és vizsgálati módszerük alkalmas lehet a Népszövetség működésének további tanulmányozására.

A kifejezetten a magyar népszövetségi képviselőt kapcsán készült történeti elemzések sorát a Horthy-korszak külpolitikáját kutatva megkerülhetetlen Ormos Mária kezdte meg a magyar csatlakozásról, majd a népszövetségi kölcsön felvételéről írott munkáival. Ezután a Népszövetség hosszú időre kikerült a magyar történettudomány fókuszából, és leginkább a két

³ Erről az egyre többet kutatott témáról lásd többek között: SHAPIRO, Ian–LAMPERT, Joseph (Szerk.): *Charter of the United Nations. Together with Scholarly Commentaries and Essential Historical Documents*. Yale University Press, New Haven–London, 2014. Vö. COTTRELL, M. Patrick: *The League of Nations. Enduring Legacies of the First Experiment at World Organization*. Routledge, London, 2017. Vö. MACKENZIE, David: *A World Beyond Borders. An Introduction to the History of International Organizations*. University of Toronto Press, Toronto, 2010. Vö. WEISS, Thomas G.: *The United Nations: before, during and after 1945. International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944–)* 91. évf. (2015) 6. sz. 1221–1235. o.

világháború közötti magyar külügyi szolgálattal foglalkozó Pritz Pál munkáiban tűnt fel. A 2000-es években a magyar külpolitika és Népszövetség ismét központi helyre került a Horthy-korszak külpolitikájával foglalkozó Zeidler Miklósnak a Népszövetség magyar megítélése, a magyar képvislet és a magyar kisebbségek Népszövetség előtti fellépése kapcsán írott tanulmányaiban.

A korszak külpolitikájára vonatkozóan szintén alapmunkákat tett le az asztalra Ádám Magda és Romsics Ignác, valamint a két világháború közötti magyar külpolitikát vizsgáló, egyben az MTA Lendület Trianon 100 Kutatócsoportot vezető Ablonczy Balázs és a nemzetközi kapcsolatokkal és a francia–magyar, valamint belga–magyar kapcsolatokkal foglalkozó Fejérdy Gergely.

A Népszövetséghez kapcsolódó résztémákkal is foglalkozik a Jeremiah Smith és Royall Tyler munkásságát feldolgozó Peterecz Zoltán, valamint az olasz–magyar kapcsolatokkal foglalkozó Hamerli Petra. A Trianon 100 Kutatócsoport munkái, amelyek sorra jelennek meg az utóbbi években, a Népszövetség vonatkozásában is sok újat hoznak – így a kutatócsoport tagjai közül a társadalomtörténettel és szociálpolitika történetével foglalkozó Bódy Zsombor a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet és annak magyar tisztviselői, a Trianon utáni magyar menekültekkel foglalkozó Szűts István Gergely pedig az optánskérdés kapcsán.

Szintén a Népszövetség előtt megfordult magyar kisebbségi törekvések kutatását segítik a német és magyar kisebbségekkel és kisebbségpolitikával foglalkozó Eiler Ferenc, valamint a Berzeviczy Albert életét feldolgozó Gali Máté munkái.

Ugyancsak a két világháború közötti magyar külpolitika összegzésére törekszik, valamint Edvard Beneš kutatja Gulyás László, míg fontos részleteket tesz hozzá a képhez a Kánya Kálmánt, valamint az osztrák–német–magyar diplomáciai kapcsolatokat kutató Tóth Imre.

Mindez⁴ lehetővé teszi, hogy egyre összetettebb képet kapjunk a témáról, amellyel kapcsolatban még sok kérdés maradt nyitva. Ezzel a munkával én is ezek megválaszolásához szeretnék hozzájárulni, felvetve néhány, eddig kevésbé vizsgált szempontot is.

Egy új rendszer születése

Az új diplomáciai rendszer

A nemzetközi rendszerről gondolkodók 1648-at, a vesztfáliai béke megkötésének dátumát tekintik az új diplomácia és nemzetközi kapcsolatok kezdetének, míg a következő nagy

---

⁴ A pontos munkákat lásd a bibliográfiában.

mérföldkövet az 1815-ös bécsi kongresszus jelenti. Eközben a korábban elsősorban a Távol-Keleten elterjedt, majd Európában is kialakuló és a kereskedelemhez kötődő konzuli rendszere egyre nagyobb mértékben terjesztették ki hatalmukat az államok, így mindez egyre inkább összekapcsolódott a hagyományos diplomáciai feladatokkal.

Ez az időszak alapozta meg a ma is ismert nemzetközi rendszert, amely az első világháborúig tovább kristályosodott. Kialakultak azok a külügyminisztériumok, amelyek már egyaránt magukban foglalták a diplomáciai és a konzuli teendőket is, és külképviseletek hálózatait működtették. Egy olyan rendszer jött létre, amelynek játékszabályait a benne működők jól ismerték, és amelyik aktívan épített a személyes kapcsolathálókra, miközben a multilaterális diplomáciai kapcsolatok alapjait is lerakta. A bécsi kongresszus után ugyanis sorra tartották az olyan kongresszusokat és konferenciákat, mint a párizsi kongresszus (1857), a berlini kongresszus (1878) vagy a két hágai konferencia (1899 és 1907). Habár ezek összehívása nem menetrendszerűen történt, a vitás kérdések megtárgyalására ilyen típusú fórumokat részesítettek előnyben.⁵ Mindeközben létrejöttek az első béketársaságok és lassan megszületett a pacifista mozgalom.⁶ A sajtó növekvő jelentőségének, valamint az új szellemi-politikai irányzatok megjelenésének köszönhetően pedig egyre nagyobb hangsúlyt kapott a közvélemény.⁷

Kikristályosodott tehát a „Concert of Europe”, azaz az európai „koncert”, a nagyhatalmak konzultációs gyakorlata, valamint megszületett többek között a pacifizmus, az internacionalizmus és a nemzetközi jog elmélete. Ezeknek a gondolatoknak a nyomán hamarosan létrejöttek az első nemzetek feletti, nemzetközi szervezetek is, így 1863-ban a Nemzetközi Vöröskereszt, 1865-ben a Nemzetközi Távközlési Unió, 1889-ben pedig az Interparlamentáris Unió, amely ebben a fejlődésben mérföldkőnek tekinthető, hiszen multilaterális alapokon igyekezett előmozdítani a békét, így az erről folyó, nemzeteken átívelő gondolkodásnak és párbeszédnek is képes volt teret adni. A fenti kongresszusok, szervezetek és nézetek mellett és mögött olyan személyek álltak, mint II. Miklós cár, a béke Nobel-díjas Theodore Roosevelt⁸, illetve az olyan, békére törekvő vezetők, mint Edward Grey brit és Elihu Root amerikai külügyminiszter, Theobald von Bethmann-Hollweg porosz miniszterelnök és

⁵ SIOTIS, Jean: The institutions of the League of Nations. In: *The League of Nations in retrospect – La Société des Nations: rétrospective*. United Nations Library, Geneva, 1983. 21. o.

⁶ Erről bővebben lásd: NÉMETH István: *Európa-tervek 1300-1945. Visszapillantás a jövőbe*. ELTE Eötvös Kiadó 2001. 136-137. o.

⁷ MCCARTHY, Helen: *The British People and the League of Nations: Democracy, Citizenship and Internationalism, C. 1918–1945*. Manchester University Press, 2011. 16. o.

⁸ Theodore Roosevelt republikánus politikus, 1901 és 1909 között az Egyesült Államok 26. elnöke volt. 1906-ban az orosz–japán háború során tanúsított közvetítői tevékenységéért béke Nobel-díjat kapott.

német kancellár és mások, akiknek törekvései szintén a multilaterális irányba való elmozdulásnak tekinthetők.⁹ Egy nemzetközi döntőbírótság kapcsán a francia Gustave de Molinari 1857-ben már egy ilyen szervezettől várta a béke nemzetközi szankciókon keresztüli megteremtését, másfél évtizeddel később, 1873-ban pedig megalakult a Nemzetközi Jogi Intézet is.¹⁰ Eközben a már említett Interparlamentáris Unió is folyamatosan szorgalmazta egy állandó Bíróság létrehozását.

Míndeközben továbbra is a nemzetközi rendszer meghatározó szereplői voltak azok a hivatásos diplomaták, akik munkájuk jellegéből fakadóan olyan információs és kapcsolati hálózatokat működtettek, amely képessé tette őket a lehető legtöbb kör elérésére. A korszak diplomatái túlnyomó többségére jellemző volt ugyanis, hogy több nyelvet kiválóan beszéltek, széles műveltséggel és kiváló képességekkel rendelkeztek, mögöttük pedig gazdag család és kiterjedt saját kapcsolati háló állt. A külképviseletek vezetői mellett azonban a többi külügyi tisztviselő feladata is felértékelődött, a külügyi sajtóosztályok pedig – a közvélemény megerősödött súlya miatt – kiemelt szerepet kaptak.

Az Interparlamentáris Unió

A ma is működő Interparlamentáris Unió¹¹ a brit William Randal Cremer és a francia Frédéric Passy kezdeményezésére jött létre 1889. június 29-én, Párizsban (Union Interparlementaire vagy Inter-Parliamentary Union) a világ első állandó nemzetközi politikai szervezeteként. A szervezet 1900 és 1930 között élte a virágkorát – jól mutatja ezt, hogy ez alatt a harminc év alatt nyolc vezetője (köztük a két alapító) részesült béke Nobel-díjban.¹²

A szervezet első konferenciáján kilenc ország vett részt: az Egyesült Államok, Belgium, Dánia, Franciaország, Libéria, Magyarország, Nagy-Britannia, Olaszország és Spanyolország. A magyar parlament részéről az öt nyelven beszélő jogtudós, Dr. Hagara Viktor, a nagyszőlősi kerület képviselője volt jelen az eseményen. Az Unió fő feladata alapításától kezdve a béke elősegítése és megőrzése volt, valamint hogy fórumot adjon a párbeszédnek, erősítse a nemzetek és államok közötti együttműködést, és fejlessze a parlamentarizmust, a parlamenti

⁹ WALTERS, F. P.: *A History of the League of Nations*. Oxford University Press, London–New York–Toronto, 1952. 7–15. o.

¹⁰ ZEIDLER Miklós: A Nemzetek Szövetsége a magyar külpolitikai gondolkodásban. In: PRITZ Pál–SIPOS Balázs–ZEIDLER Miklós (Szerk.): *Magyar külpolitikai gondolkodás a 20. században*. Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 2006. 151-177. o. <http://mek.niif.hu/05200/05284/05284.htm#7> (2014. augusztus 20.).

¹¹ Az alapításától kezdve a béke fenntartására törekvő szervezet jelenleg foglalkozik politikai, biztonsági, emberi jogi, regionális, környezetvédelmi, népesedési és egészségügyi témákkal is, és állást foglal azokban a nemzetközi kérdésekben, amelyeket parlamenti akciókkal kezelhetőnek lát. Szorosan együttműködik az ENSZ-szel és más parlamenti és kormányközi szervezetekkel.

¹² Az Interparlamentáris Unió béke Nobel-díjjal kitüntetett tagjait lásd a szervezet honlapján: <https://www.ipu.org/about-us/history/ipu-and-nobel-peace-prize> (2019. január 10.).

intézményeket, és ezáltal erősítse a demokráciát.¹³ Az Unió az ellentéteket békés, döntőbírósi úton kívánta rendezni, és ennek érdekében a tagállamok törvényhozásai között is igyekezett kapcsolatokat építeni.¹⁴ Konferenciái gyakorlatilag közgyűléseknek tekinthetők, csoportjai pedig nemzeti szinten szerveződtek.

Habár az Interparlamentáris Uniónak döntéshozói jogköre egyáltalán nem volt, mégis presztízst és elfogadottságot jelentett a szervezet tagjának lenni, és az általa napirendre tűzött kérdések nemzetközi megtárgyalásához remek helyszínül szolgált.¹⁵ Az 1920-as években ezért Apponyi Albert és a korszak magyar külpolitikájának irányításában aktívan részt vállaló, 1920-ban alakult Magyar Külügyi Társaság épp olyan nagy figyelmet fordított ennek a szervezetnek, mint a Népszövetségnek és a Népszövetségi Ligák Uniójának – joggal, hiszen a szervezet valóban fontos tevékenységet fejtett ki, és szemben a Népszövetséggel, az Interparlamentáris Uniónak az Egyesült Államok is tagja volt. Mivel azonban szervezetileg a Népszövetséghez a továbbiakban nem kapcsolódott, ezért a magyar diplomácia ez irányú tevékenységével nem foglalkozom a dolgozatban, annak ellenére sem, hogy a képviselő és a felmerült témák tekintetében is sok átfedést mutat a népszövetségi képviselővel. Ennek behatóbb vizsgálata egy jövőbeni külön kutatás részét képezheti.

Tervezetek egy szövetségre

Az 1910-es évek elejétől kezdve egyre többen vetették fel a lefegyverzés és egy békére törekedő szervezet megteremtésének kérdését – így a már említett Theodore Rooseveltt és az angol író és politikus Normann Angell¹⁶ is.¹⁷ Az első világháború kitörése előtt a II. Internacionálé programjai között is szerepelt a béke megőrzésének kérdése – 1907-ben Stuttgartban, 1910-ben Koppenhágában, 1912-ben pedig Bázelen tartottak kongresszust, ahol a szociáldemokrata pártok vállalták azt a programot, amely a militarizmus és a háború ellen hirdetett harcot.¹⁸ Az első világháború borzalmai világszerte felerősítették ezeket az elképzeléseket, és egyre többen, nem csupán pacifista meggyőződésből, támogatták egy nagy nemzetközi szervezet megalapítását.

¹³ Általános ismertető az IPU-ról. Országgyűlés. <http://www.parlament.hu/altalanos-ismerteto> (2019. január 11.).

¹⁴ Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/I/Interparlament%C3%A1ris%20Uni%C3%B3.html> (2019. január 9.).

¹⁵ GALI Máté: *Berzeviczy Albert. A márványarcú miniszter*. Athenaeum Kiadó, 2017. 417. o.

¹⁶ Sir Ralph Norman Angell béke Nobel-díjas brit író, újságíró és politikus. A *The Great Illusion: the Study of the Relation of Military Power in Nations to their Economic and Social Advantage* c. 1910-ben megjelent munkája nagy hatást gyakorolt a 20. század elejének politikusaira és gondolkodóira. A külügyekkel aktívan foglalkozó Angell később tagja volt többek között a Népszövetségi Ligák Uniójának is. 1933-ban a már említett munkájáért béke Nobel-díjat kapott.

¹⁷ BECK, Sanderson: *World Peace Efforts since Gandhi*. Goleta, Calif.: World Peace Communications, 2005. <http://www.san.beck.org/GPJ21-LeagueofNations.html> (2013. április 5.).

¹⁸ VARSÁNYI Erika: *Weltner Jakab életútja*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 72. o.

Sokan a konfliktuskezelés és az emberi kapcsolatok új rendjét kezdték el tehát keresni, mégpedig nem csupán egy-egy térségre, hanem az egész világra koncentrálva – a világméretű, nemzetek feletti szervezet létrehozásában bízó minden állam és nép számára kívánták megteremteni a békés egymásmellett élés feltételeit és keretrendszerét.¹⁹

A keretrendszert meghatározó nemzetközi szervezet részleteire vonatkozóan azonban legalább annyi elképzelés született, ahányan foglalkoztak a témával. Erre nézve meghatározó volt Normann Angell *The Great Illusion* c. könyve, Léon Bourgeois 1907-es *Sociétés des Nations* c. munkája, a Fabian Society, amely kiadta L. S. Woolf *International Government* c. munkáját is, az amerikai *League to Enforce Peace* és a brit *League of Nations Society*. Utóbbi Asquith brit miniszterelnök²⁰ és már említett külügyminisztere, Grey beszédei és munkássága nyomán jött létre 1915 májusában. Gray már pár hónappal később azzal fordult Edward Mandell House ezredeshez²¹, hogy vajon

„Javasolná-e az elnök, hogy létrejöjjön egy Nemzetek Szövetsége, amely kötelezi magát, hogy egyként fordul bármely hatalom ellen, amely megszeg valamilyen szerződést?”²²

Az amerikai *League to Enforce Peace* a volt elnök, William Taft vezetésével alakult meg – 1916 májusában, Washingtonban tartott nagygyűlésén a fő felszólalók között volt Woodrow Wilson²³ és későbbi ellenfele, Henry Cabot Lodge is.²⁴ Egy évvel később Henry Noel Brailsford is már *A League of Nations* címen jelentette meg egy szövetség felállítását szorgalmazó munkáját,²⁵ miközben a Kanadát, Ausztráliát, Indiát, Új-Zélandot, Dél-Afrikát és Új-Fundlandot is tömörítő brit háborús kabinet is tárgyalta egy háború utáni nemzetközi szervezet kérdését.²⁶

¹⁹ NÉMETH i. m. 19. o.

²⁰ Herbert Henry Asquith (1852. szeptember 12.–1928. február 15.) liberális politikus, 1908 és 1916 között brit miniszterelnök. 1916-ban a gallipoli vereség következtében kialakult politikai válság miatt kényszerült lemondani.

²¹ Edward Mandell House (1858. július 26.–1938. március 28.) politikus és diplomata volt. Valójában nem viselt ezredesi rangot, a „colonel” egyfajta, az amerikaiak által gyakran használt tiszteletbeli cím volt. A tehetős családból származó House politikai pályáját Texasban kezdte, majd 1911-ben költözött New Yorkba és ettől kezdve lett Wilson jobbkeze és külügyi tanácsadója. Wilson még a világháború kitörése előtt néhány hónappal, 1914 tavaszán Európába küldte őt azzal a céllal, hogy a kiéleződő helyzetben nem hivatalos úton próbálja meg kijárni egy békés út lehetőségét. Habár ez a törekvése sikertelennek bizonyult, a háborút lezáró béke és a Népszövetség létrejöttében nagy szerepet játszott. Az új szervezetben Wilson halála után is mélyen hitt, és igyekezett kijárni az Egyesült Államok csatlakozását hozzá. Az 1932-es elnökválasztáson már Franklin D. Rooseveltt támogatója volt, bár a belső körébe sohasem tartozott.

²² KISSINGER, Henry: *Diplomácia*. Simon & Schuster, New York, 1994. 218. o.

²³ Thomas Woodrow Wilson (1856. december 28.–1924. február 3.) politikatudományból szerzett doktorátust, majd 1902 és 1910 között a Princeton Egyetem igazgatója volt. 1911-től 1913-ig New Jersey kormányzója volt, majd 1913 és 1921 között az Egyesült Államok elnöki tisztségét töltötte be. A Nemzetek Szövetségének létrejöttében játszott szerepéért 1919-ben béke Nobel-díjjal tüntették ki.

²⁴ WALTERS i. m. 18. o. Vö.: BECK i. m.

²⁵ BRAILSFORD, Henry Noel: *A League of Nations*. Headley Bros. Publishers, London, 1917.

²⁶ MACKENZIE, David: *A World Beyond Borders* i. m. 9. o.

1917-ben az Egyesült Államokban felállt egy szervezet, amely a reménybeli béke előkészítésével foglalkozott: az *Inquiry*, amelybe Wilson külső szakértőket (történészeket, misszionáriusokat stb.) is meghívott. Az így elkészített jelentések később, 1919-ben részben előkerültek a Tízek Tanácsa ülésein is.²⁷ Nem véletlen, ugyanis az *Inquiry* – amelynek munkáját a Theodore Roosevelt tanácsadójaként is dolgozó, Harvard Egyetemen végzett író-újságíró, Walter Lippmann koordinálta – komolyan vette a munkáját, és részletes jelentéseket, valamint hozzájuk kapcsolódó, meglehetősen pontos elemzéseket készített, amelyek megalapozhattak a Wilson által megálmodott elvek megvalósításának. Ezekben a régi monarchiák helyére kerülő új államalakulatok és a mandátumok rendszere is kirajzolódott már, ám a végleg megteremtett felosztásoknál igazságosabb formában.²⁸ Az Osztrák–Magyar Monarchia kapcsán végül azonban arra jutottak, hogy nem tudnak olyan határokat javasolni, amelyek egyszerre igazságosak, praktikusak és tudományosak is, mivel a szétdarabolás egész biztosan irredentizmushoz fog vezetni a magyarok esetében. Wilson erre válaszul azt helyezte kilátásba, hogy a határok meghúzását majd a már megszületett Népszövetségre bízzák.²⁹

Közben Asquith bukásával a népszövetségi gondolatot különösebben nem támogató Lloyd George került a brit miniszterelnöki székbe – Grey utódja azonban a kérdésben az Egyesült Államok barátságát kereső Lord Arthur James Balfour lett, akinek befolyását Robert Cecil is erősítette. 1918 januárjában – egymástól függetlenül – így Lloyd George és Wilson is hasonló beszédet intézett saját kormányaikhoz: Lloyd George január 5-én jelentette ki, hogy törekedni kell egy nemzetközi szervezet létrehozására, ami korlátozza majd a fegyverkezést, és csökkenti a háború kockázatát.³⁰ Wilson január 18-án tárta a Kongresszus elé híres 14 pontját, amelyben az általa elengedhetetlen pontok között szerepelt a szövetség létrehozása.

1918-ban az Oxford University Press a *The League of Nations Series* keretén belül megjelentetett több, a tervezett Szövetséggel kapcsolatos rövid munkát, amelyekben a még csak tervezett Szövetség felépítésének lehetőségeit vizsgálták, más-más megközelítések alapján. Ezek között találjuk Grey, Pollock és Murray műveit is.³¹ A megszületőben lévő Szövetség gondolata folyamatosan foglalkoztatta a korszak politikusait és gondolkodóit, így született meg a brit író és később munkáspárti képviselő, a világállam létrejöttében bízó H. G. Wells *Egy*

²⁷ MACMILLAN, Margaret: *Béketeremtők. Az 1919-es párizsi békekonferencia*. GABO, Budapest, 2005. 87. o.

²⁸ SRODES i. m. 60. o.

²⁹ GLANT Tibor: Segélyezés és politika. A kétoldalú amerikai–magyar kapcsolatok kialakítása 1919-ben. *Századok* 154. évf. (2020) 3. sz. 495–518. o.

³⁰ WALTERS i. m. 20. o.

³¹ MURRAY, Professor Gilbert: *The League of Nations and the Democratic Idea*. Oxford University Press. London–Edinburgh–Glasgow–New York–Toronto–Melburne–Cape Town–Bombay. Humphrey Milford. 1918. 20. o.

Népszövetség terve c. munkája is, amely egy új korszakot vetített előre, ahol értelmezése szerint az internacionalizmus győzedelmeskedhet a különböző nemzeti imperializmusok felett.³²

Közben a brit és francia kormányok is bizottságokat állítottak fel a tervezett szövetség meghatározásával kapcsolatban: a britet a jogász Sir Walter Phillimore vezette, a franciát pedig Léon Bourgeois. A Phillimore Bizottság 1918 márciusára el is készült tervével, amelynek bizonyos részei később a Népszövetség alapokmányába is bekerültek³³ – annak ellenére, hogy amikor a brit kormány elküldte a Phillimore-jelentést Wilsonnak, ő azt kiábrándítónak találta, és kijelentette, hogy egy saját tervezeten dolgozik.³⁴ 1918 júniusára a franciák is elkészítették a maguk tervezetét, ami az angol–amerikai elképzeléseknél³⁵ egy jóval erősebb szövetséget álmódott meg.³⁶ Eközben Jan Christian Smuts³⁷, a brit hadsereg tábornoka és Lord Robert Cecil³⁸ brit külügyminiszter-helyettes is foglalkozott a felállni készülő népszövetség konkrét tervezeteivel, munkájuk nyomán Smuts megjelentette *A Nemzetek Szövetsége – Egy gyakorlati javaslat* c. röpiratát, amelyet a britek szintén eljuttattak Wilsonhoz.³⁹

Így tehát több irányból igyekeztek hatást gyakorolni Wilsonra, aki ezeknek a törekvéseknek nem adott helyet, és csupán egy embert, House ezredest volt hajlandó beavatni valamennyi részletbe, ám egy ponton vele is megromlott a viszonya – az amerikai békedelegáció pedig több, egymással nem összehangoltan dolgozó és tárgyaló táborra szakadt.⁴⁰ Így párhuzamosan több különböző tervezet is elkészült a szövetséget illetően: Wilsoné, House-é, Phillimore-é és Bourgeois-é.⁴¹ Miután azonban Wilson megmutatta már

³² WELLS, Herbert George: The Idea of a League of Nations. *The Atlantic*. 1919. január 1. http://www.theatlantic.com/magazine/archive/1919/01/the-idea-of-a-league-of-nations/306270/?single_page=true (2013. december 26.).

³³ SCHMIDT, Karl J.: *The League of Nations. American History from Revolution to Reconstruction and beyond*. [H. n., É. n.] <http://www.let.rug.nl/usa/essays/1901/the-league-of-nations-karl-j-schmidt.php> (2013. április 2.).

³⁴ MACMILLAN Béketeremtők i. m. 126. o.

³⁵ A közvélemény gátló erejében bízó Wilson híres, idealista mondata ezzel kapcsolatban így hangzott: „ez az intézmény gyakorolná az elsődleges és legfontosabb hatalmat: a világ közvéleményének erkölcsi erejét, a nyilvánosságát, amely megtisztít, megvilágít és hatékonyan befolyásol [...] hogy mindazt, amit a fény eloszlat, a világ rosszállásának egyetemlegesen megnyilvánuló fénye végérvényesen megsemmisítsen.” Lásd: KISSINGER i. m. 43. o.

³⁶ SCHMIDT i. m.

³⁷ Jan Christian Smuts (1870. május 24.–1950. szeptember 11.) tábornok, kétszer is betöltötte Dél-Afrika miniszterelnökének pozícióját. Cambridge-ben tanult jogot, majd katonai pályára lépett, és részt vett a második búr háborúban, az első és a második világháborúban, valamint az utóbbi kettőt lezáró békék előkészítésében is.

³⁸ Edgar Algernon Robert Cecil (1864. szeptember 14.–1958. november 24.) angol arisztokrata családba született. Jogot végzett, hithű anglikánként az első világháború alatt a Vöröskeresztnek dolgozott, egészen külügyi pályája kezdetéig. Később a Népszövetség egyik fő támogatója lett, és munkásságáért 1937-ben béke Nobel-díjat is kapott.

³⁹ HENIG, Ruth B.: *The League of Nations. Makers of the Modern World. The peace conferences of 1919–1923 and their aftermath*. London, 2010. 17. o.

⁴⁰ GLANT i. m. 495–518. o.

⁴¹ WALTERS i. m. 23. o.

írásba foglalt elképzeléseit Robert Cecilnek, ő azt jegyezte fel naplójába, hogy Wilson terve csaknem teljes mértékben a Phillimore-jelentés és Smuts röpiratának egyvelege.⁴²

A Nemzetek Szövetségének létrejötte

Annak, hogy egy népszövetség megteremtéséről valóban megkezdődtek a tárgyalások, elsősorban természetesen reálpolitikai okai voltak: létrehozóinak célja az általuk már birtokolt pozíciók megőrzése volt. A Népszövetség létrejöttét támogató francia politikusok azt remélték, hogy egy ilyen szervezet segítségével könnyebben tudják majd ellenőrizni Németországot és biztosítani az Európa feletti francia hegemoniát; a gondolat brit támogatói a hatalmi egyensúly fenntartását remélték a szervezettől; míg Wilson és köre a „nyílt kapukat” és a „tengeri szabadságot” tartották a legfontosabbnak, és céljaik között szerepelt az Európa belügyeibe való beavatkozás óhaja is.⁴³ A három hatalom céljai a mandátumrendszer kialakításánál találkoztak – a vesztes hatalmak volt gyarmatait ugyanis később a Népszövetség mandátuma alá vonták, és azokat a korábban megkötött, titkos megállapodásoknak megfelelően adták át egy-egy államnak.⁴⁴

A különböző tervezetek elkészítésekor természetesen nagy szerepet játszott az is, hogy az adott személy országa milyen pozícióban volt, és milyen adottságokkal rendelkezett. Így míg az Európától tengerrel elválasztott Egyesült Államokat és Angliát akkor sem fenyegethette veszély, ha a kollektív biztonság elve csődöt mond, addig Franciaországnak az a létébe került volna. Franciaország ezért a Népszövetségre is csak úgy tekinthetett, mint egy olyan intézményre, amelyik szükség esetén megvédené őt Németországtól. Léon Bourgeois ezért olyan nemzetközi hadsereg felállítását is sürgette, ami egyfajta végrehajtó mechanizmust is adott volna a Népszövetség kezébe az esetleges agresszor (francia szempontból természetesen Németország) ellen. Ahogy azt Lloyd George miniszterelnök ükunokája, Margaret MacMillan összefoglalja jól ismert munkájában:

„A közvélemény általánosságban véve támogatta a Nemzetek Szövetségét, de semmilyen biztos útmutatóval nem szolgált annak formájáról. Rendőrnek vagy papnak kellene lennie? Erőt vagy erkölcsi meggyőzést kellene-e bevetnie? A franciák, nyilvánvaló okok miatt, afelé hajlottak, hogy a Nemzetek Szövetségének olyan hatalom legyen a kezében, amely erővel állítja meg az

⁴² HENIG i. m. 17. o.

⁴³ ZEIDLER Miklós: A Nemzetek Szövetsége a magyar külpolitikai gondolkodásban. i. m. 151-177. o.

⁴⁴ GALÁNTAI József: Az első világháború. Gondolat, Budapest, 1980. 495–496. o.

agresszorokat. A jogászok, főleg az angolszász világban, a nemzetközi jogban⁴⁵ és a bíróságokban bíztak.”⁴⁶

Wilson a Népszövetségről maga is úgy gondolkodott, mint „a jog uralma a kormányozottak beleegyezésére alapítva és az emberi nem szervezett véleményével támogatva.”⁴⁷

Theodore Roosevelt ugyanerről másképp vélekedett: szerinte sosem jöhet létre egy olyan világszervezet, amelynek az agresszor és az áldozat egyaránt tagja:

„Támogatom egy ilyen Szövetség gondolatát, feltéve, ha nem várunk tőle túl sokat. [...] A Nemzetek Szövetségének lehet valami kis haszna, de minél fennhéjázóbb és minél többet fontoskodik, annál kevesebbet fog ténylegesen elérni. Amit róla beszélnek sötét humorral emlékeztet a Szent Szövetségre, amely elsődleges céljául az örök béke fenntartását tűzte ki egy évszázaddal ezelőtt. A száz évvel ezelőtti mozgalom Wilson elnöke Sándor cár volt.”⁴⁸

Roosevelt 1918 decemberében egyértelműen kimondta, hogy „Mindannyian komolyan kívánunk egy ilyen Szövetséget, csupán abban szeretnénk bizonyosak lenni, hogy ez segíteni fog és nem akadályozza a világbéke és igazság ügyét.”⁴⁹ [...] Mr. Wilson megnyilatkozásának problémája az, [...] hogy azok még mindig teljes mértékben az ékesszólás fázisában vannak, éppúgy, ahogy a 14 pont is.”⁵⁰

Az egyre valószínűbben felálló Népszövetséggel kapcsolatban számos konkrét javaslat és memorandum született tehát, amiknek összeegyeztetésére és megvitatására szinte magától adódó volt a helyszín: az első világháborút lezáró béketárgyalások. A szövetség kidolgozása és felállítása párhuzamosan zajlott a versailles-i békerendszer megszületésével, ami a később végül felálló szövetségre is rányomta bélyegét, hiszen ugyanaz az akarat hozta létre a kettőt.

1919. január 25-én a békekonferencia elfogadta a Nemzetek Szövetségének létrehozására irányuló tervezetet, amelynek kidolgozására – a pontos tagságról folytatott éles viták után – bizottságot hoztak létre. A jelenlévő kis nemzetek ugyanis felszólaltak az ellen, hogy csupán az öt nagyhatalom (Amerikai Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Franciaország,

⁴⁵ Erre a brit elgondolásra válaszul írta nagyjából egy évtizeddel később a híres kortárs filozófus Ortega az A tömegek lázadása angoloknak írott előszavában, hogy mivel a nemzetközi jognak még nem volt ideje arra, hogy valóban kialakuljon. Lásd ORTEGA Y GASSET, José: *A tömegek lázadása*. Nagy Világ [H. n.] 2003. 230. o.

⁴⁶ MACMILLAN: *Béketeremtők* i. m. 124. o.

⁴⁷ IRK Albert: *A Nemzetek Szövetsége*. Tudományos Gyűjtemény 24. II. kiadás [Pécs] Danubia, 1926., 16. o.

⁴⁸ KISSINGER i. m. 45. o.

⁴⁹ A nemzetek feletti szervezetek ideájának történetét lásd pl. MACKENZIE, David: *A World Beyond Borders* i. m. 1–7. o.

⁵⁰ ROOSEVELT, Theodore: Largely about League and Law lessons. *Kansas City Star*, Dec. 1918. 1. *Theodore Roosevelt Collection*. Houghton Library, Harvard University. Theodore Roosevelt Digital Library. Dickinson State University. <http://www.theodorerooseveltcenter.org/Research/Digital-Library/Record/ImageViewer.aspx?libID=o280949&imageNo=1> (2014. augusztus 23.).

Olaszország, Japán) két-két képviselője kerüljön be a bizottságba,⁵¹ amelynek így végül tagja lett Edward Mandell House (Egyesült Államok), E. A. Robert Cecil és Jan Christian Smuts (Anglia), Léon Bourgeois (Franciaország.), Vittorio Orlando és Vittorio Scialoja (Olaszország), Makino Nobuaki és Chinda Sutemi (Japán), Paul Hymans (Belgium), Epiácio Pessoa (Brazília), Wellington Koo (Kína), Batalha Reis (Portugália), Milenko Radomar Vesnić (Jugoszlávia), Eleftherios Venizelos (Görögország), Roman Dmowski (Lengyelország), Karel Kramář (Csehszlovákia) és George Diamandy (Románia).⁵² A Népszövetség megalakítását a béketárgyalások legfontosabb pontjának tartó Wilson ragaszkodott a bizottság elnökletéhez.⁵³

A House ezredes lakosztályában „ülésező” bizottság február 3-án kezdte meg munkáját, és hosszas és éles viták után február 14-ére készültek el az átfogó, részletes tervezetükkel.⁵⁴ Míg Wilson maga is figyelemmel kísérte a tervezet részletes alakulását, addig Lloyd George két bizalmi emberére, Smutsra és Cecilre bízta a kérdést, és teljes szabad kezet adott nekik az ügyben. Clemenceau a maga részéről Bourgeois-ra és Larnaude professzorra bízta a kérdést.⁵⁵

1919. február 14-én Wilson ezt az újabb, átdolgozott tervezetet mutatta be Párizsban, majd a következő nap hazautazott az Egyesült Államokba. Ezután Raymond B. Fosdickre⁵⁶ bízta a Népszövetség tervezetének szemmel tartását⁵⁷, aki ennek eleget téve valóban folyamatos levelezésben állt többek között Sir Eric Drummond-nal⁵⁸, a Népszövetség későbbi főtitkárával is – leveleiben a wilsoni elképzeléseknek megfelelő, a németek irányában is engedékenyebb lépéseket sürgetett.⁵⁹

Wilson maga kettős funkciót szánt a Népszövetségnek: a béke betartatását és a béke megkötésekor elkövetett hibák kiegyenlítését – ennek ellentmondásosságával pedig ő maga is tisztában volt. Ahhoz, hogy ez az általa elképzelt rendszer működni tudjon, egyfajta világkormányzatra vagy világrendőrségre lett volna szükség, aminek megteremtése megint csak álomnak tűnt – ezért ezt Wilson a világ közvéleményével és annak erkölcsi erejével

⁵¹ MACMILLAN: Béketeremtők i. m. 129. o.

⁵² WALTERS i. m. 33. o.

⁵³ MACMILLAN: Béketeremtők i. m. 122. o.

⁵⁴ Uo. 129. o.

⁵⁵ Uo. 130. o.

⁵⁶ Raymond B. Fosdick (1883. június 9.–1972. július 19.) Wilson tanítványa, majd bizalmasa volt, aki 1936 és 1948 között a Rockefeller Alapítvány elnöki tisztét is betöltötte. Lásd: DAVID, Paul: *L'Esprit de Genève – Histoire de la Société des Nations. Vingt ans d'efforts pour la paix*. Genève, 2000. 81. o.

⁵⁷ BROWN, Theodor M.–FEE, Elizabeth: Raymond B. Fosdick (1883–1972): Ardent Advocate of Internationalism. *American Journal of Public Health*. www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3478029/ (2018. január 12.).

⁵⁸ Sir Eric Drummond, későbbi Lord Perth néven tevékenykedett, és a pletykák szerint magyar felmenői is voltak. Bővebben lásd: VLADÁR i. m. 25. o. Vö.: Hevesy Pál levele Balogh Józsefnek. London, 1939. augusztus 1. OSZK – Kézirattár. Fond 1/ 1428 Balogh József hagyatéka, 13360.

⁵⁹ Raymond B. Fosdick kiadott, a témában folytatott levelezését lásd FOSHDICK, Raymond B.: *Letters on the League of Nations. From the Files of Raymond B. Fosdick*. Princeton University Press, 1996.

kívánta helyettesíteni.⁶⁰ Ahogy azt a szenátusnak tartott egyik beszédében is leszögezte: „*a világ közvéleményének morális ereje*” lesz az, ami új erőt ad a Népszövetségnek.⁶¹ Ha pedig a világ közvéleménye sem lenne elég erős, akkor jöhet majd a gazdasági nyomásgyakorlás: „*van alternatívája a háborúnak, nevezetesen a bojkott; azt az államot, amely vétkesnek találják, teljes kereskedelmi zár alá kell venni, beleértve a postai és távíró szolgáltatásokat is.*”⁶²

A másik problémás pont az önrendelkezés elve volt, amellyel kapcsolatban Wilson szerint

„*a nemzeteknek egyöntetűen Monroe elnök elvét kellene alkalmazniuk a világ rendező elveként: egyetlen nemzet sem törekedjék kiterjeszteni politikai befolyását egy másik nemzet vagy nép felett, ezentúl minden nemzetnek el kell kerülnie azokat a szövetségeket, amelyek bevonnák őket a hatalomért való küzdelembe.*”⁶³

Ezt a gondolatot saját külügyminisztere, Robert Lansing⁶⁴ kritizálta a leginkább, mert úgy vélte, az önrendelkezés elvével kapcsolatban Wilson sem tisztázta egyértelműen – „*fajban, földrajzi területben vagy közösségben*” gondolkodik-e. Emellett úgy gondolta, hogy az önrendelkezés

„*soha be nem teljesíthető reményeket kelthet. Attól félek, hogy ez ezrek életébe kerül majd. Végül pedig elkerülhetetlenül a hitelét veszti, és egy olyan idealista ember álmát látják majd benne, aki képtelen volt felismerni a veszélyt, mielőtt még túl késő lett volna ahhoz, hogy kísérletet tegyen az elv gyakorlati megvalósítására.*”⁶⁵

Ezzel kapcsolatban John Maynard Keynes 1919-ben a következőket írta Austen Chamberlainnek:

„*Az új államok, amelyeket felállítunk, nem maradhatnak meg ilyen környezetben. Sem a békét nem lehet megtartani, sem a Nemzetek Szövetsége nem fog életben maradni.*”⁶⁶

A Népszövetség végül négyféleképpen akadályozhatott meg egy esetleges háborút: fegyvercsökkentéssel; a viták békés rendezésével, amelyhez az a kitétel is tartozott, hogy a szövetség szankciókat vezethet be bármilyen állam ellen, amelyik ellen akar állni a békés

⁶⁰ KISSINGER i. m. 230. o.

⁶¹ WILSON, Woodrow: The League of Nations. 65 Congress, 3 Session, *Senate Document* No. 389. pp. 12–15. <https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/ww38.htm> (2013. március 10.).

⁶² KISSINGER i. m. 230. o.

⁶³ Uo. 219. o.

⁶⁴ Robert Lansing ügyvéd és konzervatív demokrata politikus volt, aki 1915 és 1920 között az Amerikai Egyesült Államok külügyminiszteri pozícióját töltötte be.

⁶⁵ MACMILLAN: *Béketeremtők* i. m. 39. o.

⁶⁶ FEIS, Herbert: Keynes in Retrospect. *Foreign Affairs* (July 1951) <http://www.foreignaffairs.com/articles/70903/herbert-feis/keynes-in-retrospect> (2014. augusztus 5.).

meg egyezésnek; garantálja az aktuális határokat és egyezményeket, habár azok legálisan megváltoztathatók; végül pedig az előtt csillapít le egy nemzetközi konfliktust, hogy az háborúhoz vezetne. A szövetség alapokmányának megfelelően a viták békés elrendezése döntőbírók, a Nemzetközi Törvényszék, vagy a Tanács vizsgálata segítségével történhetett. Ha egy vita kapcsán a három közül egyik lehetőséghez sem fordultak, abban az esetben a Tanácsnak kellett ajánlást tennie, a tagoknak pedig tilos volt háborúba lépniük olyan másik állammal, amelyik engedelmeskedett a Tanács határozatának. Azt az államot, amely esetlegesen ellenszegült volna ezeknek a kitételeknek úgy tekintették volna, hogy háborús cselekményt követett el a Szövetség valamennyi állama ellen, ami miatt meg kell szakítani vele minden kereskedelmi és pénzügyi kapcsolatot.⁶⁷

Habár a Népszövetség gyengeségeit sokan érezték már ekkor is, a Népszövetség alapokmányát végül mindenkinek el kellett fogadnia, nem lévén ugyanis egyéb alternatíva. A végső tervezetet így 1919. április 28-án fogadta el a békekonferencia. Az egyességokmányt minden, a versailles-i békéket aláíró félnek ratifikálnia kellett – a békeszövegek ugyanis a Nemzetek Szövetségének alapító okmányával kezdődtek. 1919. június 28-án írták alá az első versailles-i békét, amelynek aláírása egyben a Népszövetség alapításának is tekinthető.⁶⁸

Az aláírási folyamatból kimaradt azonban az Egyesült Államok, amelynek szenátusa – hosszas és kiélezett kampányharcot követően végül – nem fogadta el ezt az egyezségokmányt, és nem lépett be a Nemzetek Szövetségébe. Ennek oka az volt, hogy az amerikai politikusok jó része úgy érezte, a Népszövetség épp az amerikai külpolitika két alappillérét, a Monroe-elvet⁶⁹ és az izolacionizmust sodorja veszélybe. A kollektív biztonság elve ugyanis elvárta a szövetségtől, hogy beavatkozzon – többek között – a nyugati világban belül zajló konfliktusokba, ezzel kerülve szembe a Monroe-elvvel (amennyiben az éppen az amerikai kontinenst érintő kérdés lett volna), miközben az izolacionizmusnak is ellentmondva a nyugati világban kívüli vitákba is bele kellett volna avatkozni.⁷⁰ A republikánusok nagy része attól tartott, hogy a népszövetségi tagság potenciálisan újabb háborúba rángatná bele az Egyesült Államokat,⁷¹ amelynek keze meg lenne kötve a szövetségi tagsággal létrejövő diplomáciai elvárások miatt.⁷² Az amerikaiak, ahogy Franklin D. Rooseveltt fogalmazott

---

⁶⁷ BECK i. m.

⁶⁸ IRK i. m. 20. o.

⁶⁹ Wilson és Roosevelt egyaránt a Monroe-elvre hivatkozott egymással ellentétes elképzeléseik alátámasztására.

⁷⁰ KISSINGER i. m. 355–356. o.

⁷¹ HATHAWAY, Oona A.–SHAPIRO, Scott J.: *The Internationalists. How a Radical Plan to Outlaw War Remade the World*. Simon & Schuster, New York–London–Toronto–Sydney–New Delhi. 2017. 111. o.

⁷² BURNS, Eric: *1920. The Year that Made the Decade Roar*. Pegasus Books, New York–London. 2015. 181. o.

„nem szándékoznak feladni a Monroe-elvet. A civilizált Európának és Ázsiának lehetővé kell tenni, hogy bevezessen egy rendszert, amivel fenn tudják tartani a rendet a portájuk közelében lévő gyenge és zavargó országokban. De az Egyesült Államoknak is lehetővé kell tenni, hogy úgy kezelhesse Mexikót, mint a saját Balkán-félszigetét és lehetővé kell tenni, hogy visszautasítsuk az európai vagy ázsiai hatalmaknak ennek a kontinensnek az ügyeibe való beavatkozását.”⁷³

A kérdés megítélése azonban távolról sem volt ennyire egységes, így pl. Roosevelt felesége, Eleanor Roosevelt ezzel szemben nagyon is rokonszenvezett a wilsoni elképzelésekkel, és a Népszövetséghez való csatlakozást is támogatta.⁷⁴ Ezek miatt egyesek szerint Wilson taktikai hibát vétett azzal, hogy nem koncentrált megfelelő mértékben a szenátorok meggyőzésére a kérdésben,⁷⁵ és így a Henry Cabot Lodge szenátor által vezetett republikánusok ellenállásának köszönhetően 1920 márciusában a Szenátus 49:35 arányban leszavazhatta a népszövetséghez való csatlakozást.⁷⁶ Lodge ugyanis csak abban az esetben vélte elfogadhatónak a Népszövetséghez való csatlakozást, ha minden olyan helyzetben, amikor felmerülne az amerikai erők bevetése, a kongresszusnak joga lett volna mérlegelnie a helyzetet.⁷⁷

Miközben azonban az Egyesült Államokban a fenti kampányharcok folytak,⁷⁸ addig az Atlanti-óceán innenső oldalán működésbe lépett az új szervezet, a Népszövetség. 1920. január 16-án, Léon Bourgeois elnöklete alatt, Párizsban megnyílt a Tanács első ülése, majd az 1920. február 11–12-ei, Lord Arthur James Balfour elnöklete alatti londoni ülésen a kisebbségek védelme került a szövetség homlokterébe⁷⁹ – már akkor, amikor a magyar békeszerződés még meg sem született.

A Tízek Tanácsa (vagy Legfelsőbb Tanács) azonban továbbra is működött, miközben a Nagykövetek Konferenciája is folyamatosan ülésezett. Eközben a Népszövetség elé sorra kerültek az olyan helyi ügyek, mint a perzsa–szovjet és a svéd–finn viszály vagy az épp akkor függetlenedő Örményország kérdése – a szövetség azonban egyik kérdésben sem tudott döntést hozni, vagy ha igen, a döntése hatástalan maradt. Lloyd George ennek kapcsán úgy nyilatkozott

⁷³ ROOSEVELT i. m. 3. o

⁷⁴ COOK, Blanche Wiesen: *Eleanor Roosevelt. Volume One. The Early Years. 1884–1933*. Penguin Books [H. n.] 1993. 260–261. o.

⁷⁵ MACMILLAN, Margaret: *History's People. Personalities and the Past*. House of Anansi Press Inc. [H. n.] 2016. 98–101. o.

⁷⁶ *The League of Nations*. U.S. Department of State – Office of the Historian. <http://history.state.gov/milestones/1914-1920/League> (2013. március 20.).

⁷⁷ JOHNSON, Paul: *A modern kor. A huszadik század igazi arca*. XX. Század Intézet. [H. n.], 2007. 38. o.

⁷⁸ Tevékenységükről bővebben lásd: Srodes i. m.

⁷⁹ DAVID i. m. 81. o.

a Népszövetségről, mint egy csalárd és veszélyes szervezetről, amelyik még egy olyan kis országot sem tud megvédeni, mint Örményország; ezért 1920 tavaszán azt is felvetette, hogy a Tízek Tanácsának kiszélesítésével a Népszövetség Tanácsa felesleges szervvé válhatna, és a gyakorlatban helyette az egyfajta internacionális kormányként működő Tízek Tanácsa felügyelhetné Európa újjáépítését.⁸⁰

Egy évvel később már egyértelművé vált Lloyd George ez irányú törekvésének kudarca, ám mivel továbbra is úgy látta, hogy az Egyesült Államok csatlakozása nélkül a Népszövetségnek nem lesz hatalma, ezért azt is felajánlotta az Egyesült Államok vezetése számára, hogy esetleg visszavehetnék a Népszövetség jogköreit, és egy mellette működő, másik szervezet is létrehozhatnának, amibe az Egyesült Államok is belép – Washington azonban ezt is elutasította. Lloyd George végül egy nemzetközi konferencia összehívása mellett döntött – Genovába a németek és az oroszok is meghívást kaptak.⁸¹

1920. november 1-jén a Népszövetség székhelye Londonból Genfba került, és november 15-én megnyílt a Népszövetség Közgyűlésének első rendes ülése. Az ülés elnöke Paul Hymans⁸² volt, és az ülésen 41 állam képviselői vettek részt.⁸³

A Népszövetség, amely egy új, tisztább diplomácia létrehozására tett kísérlet volt, és amelynek szkeptikusai mellett rengeteg támogatója is akadt, megkezdte működését, és elsősorban az 1920-as években valóban uralta a diplomáciai és nemzetközi politikai életet.

A Népszövetség működése, szervei

A fentiekből is jól látszik, hogy a Népszövetség az első világháború győztesei által működtetett szervezet volt, aminek felépítésébe sem a vesztes államok, sem a kisebb győztes államok nem szólhattak érdemileg bele, sőt még létrehozói között sem volt teljes az egyetértés. A szövetség nagy pártfogójának, Wilsonnak a halála és az Egyesült Államok távolmaradása a Népszövetségtől egyértelmű brit és francia fölényt eredményezett a szervezeten belül: a két birodalom közül is lépéselőnybe kerültek a britek, akik a Nemzetek Szövetségének első titkárát is adták.

Mivel a Népszövetség alapító okiratát belevették a béke szövegébe, ezért a Népszövetség alapítója az a 32 állam volt, amely aláírta a versailles-i békeszerződést – ám a

---

⁸⁰ HENIG i. m. 30. o.

⁸¹ Uo. 31. o.

⁸² Paul Hymans belga liberális politikus és elsősorban a parlamentarizmus történetével foglalkozó történelem professzor volt. 1915 és 1917 között Belgium londoni nagykövete, és több alkalommal Belgium külügyminisztere volt.

⁸³ DAVID i. m. 82. o.

legyőzött államokat mégsem számolták közéjük.⁸⁴ A szervezet ugyanakkor hamarosan kinőtte magát, és a világ különböző pontjainak államait tömörítette magában, ami egy a korábbiakhoz képest teljesen eltérő közeget teremtett, és a sokak számára hirtelen globálissá nyíló nemzetközi játéktér a legtöbb államot új kihívások elé állította.⁸⁵ Ugyanis a Népszövetség működéséből fakadóan adott esetben olyan országok küldöttei is döntési pozícióba kerültek egy-egy ügy kapcsán, akik arról addig talán nem is nagyon hallottak. Ezt az új tapasztalatot Praznovszky Iván magyar diplomata így foglalta össze:

„A Népszövetség [...] oly államokkal is hoz kapcsolatba, melyekkel egyébként közvetlen összeköttetés létesítése talán nem volna feltétlenül szükséges. [...] kényszerít a legintenzívebb külpolitikai tevékenységre, mert a népszövetségi konstitúció következményeképpen sohasem tudhatjuk, melyik egzotikus állam⁸⁶ fog egyik-másik, minket közelről érintő probléma megoldásánál döntő szerepet játszani.”⁸⁷

Habár Robert Cecil eredeti tervei szerint a Népszövetség élén egy politikailag is nagyhatalmú kancellár állt volna, aki természetesen a brit külpolitikai céloknak megfelelően vezeti a szervezetet, ez az akarat nem találkozott sem Lloyd George nézeteivel, sem a francia vagy az olasz elképzelésekkel, amelyek semmiképp sem szerettek volna politikai hatalmat adni a Népszövetség vezetőjének.⁸⁸ Így a Népszövetség első embere a Titkárságot vezető, elsősorban adminisztratív és képviseleti feladatokat ellátó főtitkár lett.

Ez volt az a pont, amikor ténylegesen meg kellett születnie egy addig precedensek nélküli nemzetközi hivatalnak – és habár az alapításkor rendelkeztek a szövetség legfontosabb

⁸⁴ Ehelyett az alábbi 32 államot tekintették alapító államnak: Amerikai Egyesült Államok, Belgium, Bolívia, Brazília, Brit Birodalom, Kanada, Ausztrália, Dél-Afrika, Új-Zéland, India, Kína, Kuba, Ecuador, Franciaország, Görögország, Guatemala, Haiti, Hejaz Királyság, Honduras, Olaszország, Japán, Libéria, Nicaragua, Panama, Peru, Lengyelország, Portugália, Románia, Jugoszlávia, Sziám, Csehszlovákia és Uruguay. Ezek az államok 13, a háború során semleges országot hívtak meg, amiknek szintén megadták az alapító tag státusát – ez a 13 állam Argentína, Chile, Kolumbia, Dánia, Spanyolország, Norvégia, Paraguay, Hollandia, Perzsia, Salvador, Svédország, Svájc és Venezuela volt. Lásd: DAVID i. m. 83. o.

⁸⁵ Így kerültek a magyar külügyminisztérium látóterébe olyan, korábban számára inkább érdeklődésszámba menő ügyek, mint pl. a gyarmatügyi kérdések vagy a népszövetségi határozatok skandináv országok belpolitikai visszhangjai. Ezeket a genfi iroda által a külügyminisztériumnak megküldött iratokat lásd pl. MNL OL K 63 388. cs. 42. tétel.

⁸⁶ Ez valóban így volt: Afrânio de Melo Franco brazil delegátus például kulcsszerephez jutott a numerus clausus és a magyar kisebbségi kérdések tárgyalása kapcsán is, miközben Teleki Pál a közel-keleti rendezés kapcsán Moszul hovatarozásának kérdésébe szólhatott bele.

⁸⁷ Praznovszky Iván: Diplomáciánk elhelyezkedése a magyar közéletben. Tanulmány (1934. november). In: ZEIDLER Miklós (Szerk.): *A Monarchiától Trianonig. Egy magyar diplomata szemével. Praznovszky Iván emlékezései.* OlvasóSárok, Budapest, 2012. 290–297. o.

⁸⁸ BARROS, James: The role of Sir Eric Drummond. In: *The League of Nations in retrospect – La Société des Nations: rétrospective.* United Nations Library, Geneva, 1983. 32. o.

szerveiről, magának az intézményi struktúrának a felállítása és annak elhelyezése a nemzetközi szinten⁸⁹ a kihívást kifejezetten élvező főtitkár, Sir Eric Drummond érdeme volt.⁹⁰

Felépítését tekintve a szervezet az egész évben működő Titkárságból, illetve az időszakosan ülésező Közgyűlésből és Tanácsból állt, több segédszervezettel együtt. Az alábbiakban a három nagy szervezet felépítését mutatom be röviden, csak azokra a lényegi kérdésekre koncentrálva, amik az alapvető gyakorlati működés és a magyar képviselő vizsgálata szempontjából relevánsak.

A Közgyűlés

A három-négy hétig ülésező Közgyűlés minden év szeptemberének első hétfőjén ült össze Genfben, valamennyi tagállam részvételével. A Közgyűlést a Tanács elnöke hívta össze a Főtitkár közvetítésével; ülésein minden tagállam legfeljebb három delegátussal, ezen felül pedig tetszés szerinti számú póttaggal vehetett részt. A delegátusok és a helyettes delegátusok is részt vehettek és fel is szólalhattak a Közgyűlés teljes ülésein és a bizottsági üléseken egyaránt, ám a delegátusok számától függetlenül minden tagállamnak csupán egy szavazati joga volt.⁹¹ A Közgyűlésbe érkező delegátusokat a tagországok kormányai jelölték ki.

Habár az alapokmány szerint a Közgyűlés hatásköre általában megegyezett a Tanácséval, a gyakorlatban a Közgyűlés állapította meg az általános irányelveket, míg a Tanács a részletes, kivitelezéshez szükséges utasításokat adta meg – azaz a politikai hatalmat gyakorolta. A Közgyűlés hatáskörébe tartozott az új tagok felvétele, a Népszövetség költségvetésének jóváhagyása, a fontos és állandó bizottságok megalakítása és a Tanács nem állandó tagjainak megválasztása. A Tanács emellett minden évben jelentést tett a Közgyűlésnek, amelyet az utána meg is vitatott. Az ilyen viták során az összes tagállam delegátusa felszólalhatott – kritikát mondhattak, vagy akár határozati javaslatokat is megfogalmazhattak, benyújthattak.⁹²

A Közgyűlés lefolyása szépen nyomon követhető a magyar delegáció egyik csaknem állandó tagjának, a jogász Vladár Ervinnek a Népszövetséget bemutató munkájából. Később látni fogjuk, hogy az egyes ügyek lefolyását csak a gyakorlati működés ismeretében lehet megérteni, ezért fontos, hogy a Közgyűlés megnyitó ülésén rendszerint a Tanács elnöke

⁸⁹ GRAM-SKJOLDAGER, Karen-IKONOMOU, Haakon A.: The Construction of the League of Nations Secretariat. Formative Practices of Autonomy and Legitimacy in International Organizations. *International History Review* 41. évf. (2019) 2. sz. 257–279. o. (Published online: 21 Dec 2017), pdf-formátumban lásd: https://projects.au.dk/fileadmin/user_upload/Gram-Skjoldager-Ikonomou-Construction-of-LoN-Secretariat.pdf (2021. január 8.).

⁹⁰ Bővebben lásd: A Főtitkárság és Sir Eric Drummond és rendszere alfejezeteket.

⁹¹ VLADÁR ERVIN: *Mi is az a Népszövetség?* Budapest, Gergely R. Könyvkereskedése, 1930. 42. o.

⁹² IRK ALBERT: *A Nemzetek Szövetsége*. Tudományos Gyűjtemény 24. Danubia. 1926. 45. o.

elnökölt. Az ő megnyitó beszéde után szótöbbséggel választották meg a Közgyűlés elnökét, majd megállapították a napirendet, és annak különböző pontjait a Közgyűlés hat bizottsága közül valamelyikhez utalták. Habár a Közgyűlés elnökét, hat alelnökét és a hat közgyűlési bizottság elnökét hivatalosan a Közgyűlés első ülésén választották meg, személyükben már korábban megállapodtak – természetesen a Főtitkárság javaslatai alapján, úgy, hogy minden nagyhatalom képviseltetve legyen. Az elnök, az alelnökök és a bizottsági elnökök alkották az elnöki választmányt, amely a Közgyűlés legfőbb irányítását végezte. Szintén a Közgyűlés első ülésén állapították meg a Népszövetség költségvetését, hagyták jóvá a zárszámadást, és választották meg a nem állandó tanácsstagokat. Emellett tárgyalták egyrészt azokat a kérdéseket, amelyeket vagy az előző Közgyűlés, vagy valamelyik tanácsi ülés utalt a Közgyűlés elé; másrészt az egyéb határozati javaslatokat. Utóbbiakat bármelyik tagállam betérjeszthette (magánszemély nem), de csak a Napirendi Bizottság vagy a Közgyűlés előzetes jóváhagyása után kerülhettek tárgyalásra.⁹³

A közgyűlési bizottságok működésüket tekintve az eléjük kerülő kérdéseket előbb általánosságban, majd részletesen is megvizsgálták – minden kérdéshez előadót rendeltek, aki az ügyről jelentést készített, amelyet egy határozati javaslattal együtt terjesztett a Közgyűlés elé. Mivel az ügyrendi kérdések kivételével a Közgyűlés csak egyhangú szavazattal hozhatott határozatot, ezért a bizottsági tárgyalások során általában arra törekedtek, hogy olyan határozati javaslatokat nyújtsanak be, amelyet minden állam el tudott fogadni. Emiatt a bizottságokban gyakran teljesen átalakították az eredetileg hozzájuk bekerült felterjesztéseket, és azokba olyan félmondatokat iktattak be, mint pl.: „amennyiben anyagi szempontból megvalósíthatatlan nem lenne” vagy „ha a körülmények engedik” stb. Ezt a típusú, kompromisszumos megoldásokat kereső magatartást nevezték *esprit de Genève*-nek, amelyre a heves viták során hivatkozni is szoktak az ellenfelek lecsillapítása érdekében.⁹⁴

A bizottságokban nagy szerepük volt a szövegező albizottságoknak, amelyek a viták alatt kifejtettek alapján készítették el a végleges szövegeket. Ezek a néhány fős albizottságok, amelyek tagjait a bizottsági elnök nevezte ki, általában olyan emberekből álltak, akik aktívan részt vettek a vitában is. Az általuk elkészített szöveget először maga a bizottság vitatta meg, és csak utána küldték tovább azokat – ilyenkor viszont általában már csak stiláris változtatásokat tettek.⁹⁵

---

⁹³VLADÁR i. m. 44–46. o.

⁹⁴ Uo. 46–48. o.

⁹⁵ Uo. 51. o.

Mindennek lefolyására hamar bevett rendszer alakult ki, amelyet a résztvevők, akik ezáltal egyre több személyes kapcsolatra is szert tettek, jól ismertek. Ez indokolta azt, hogy az államok által küldött delegációk személyi összetétele évről évre ne nagyon változzon, mivel így a bevett módszereket már megtanult küldöttek egyre hatékonyabban tudtak dolgozni.⁹⁶ A későbbiekben látni fogjuk, hogy a tanácsi és közgyűlési ülésekre érkező magyar delegációk tagjai is a legtöbbször ugyanazok voltak.⁹⁷

A Tanács

A Népszövetség másik fő szerve az 1920 novembere óta általában Genfben ülésező, de bárhol máshol is összehívható Tanács volt. Tagjai eredetileg nyolcan voltak négy állandó (Anglia, Franciaország, Olaszország és Japán) és négy nem állandó taggal, ez a szám azonban az évek során változott. 1926-ban, Németország felvételével pl. ők is bekerültek a Tanács állandó tagjai közé is – ezzel párhuzamosan, a németek ellensúlyozására viszont kibővítették a nem állandó tagok létszámát is.

A nem állandó tagokat a Közgyűlés választotta meg egyszerű többséggel. A Tanács, amelyben a tagállamokat nagyrészt a külügyminiszterek képviselték⁹⁸, 1920-ban még minden hónapban ülésezett, 1921-től kezdve azonban már csak negyedévente. Ezekon kívül négy rendkívüli ülése volt: 1921. augusztus 29. és október 12. között Felső-Szilézia, 1924. október 27. és 31. között Irak (Moszul), 1925. október 26–30-án a görög–bolgár határ, 1926. február 12-én pedig a német felvételi kérelem miatt.⁹⁹

A Tanács foglalkozott minden olyan kérdéssel, amely a Népszövetség munkakörébe tartozott vagy a világbékét érintette. Így a Tanácshoz tartozott az új főtitkár kinevezése, a Népszövetség székhelyének esetleges áthelyezése, a lefegyverzési tervek előkészítése, a magánvállalatok hadianyag-gyártásának ellenőrzése, a tagok területi épségének vagy politikai függetlenségének veszélyeztetése esetén konzultáció, a bíróság ítéletének végre nem hajtása esetén annak végrehajtása, az állandó nemzetközi bíróság felállítására tervezet készítése, szerződészegő állam elleni fegyveres fellépés iránti javaslat megtétele, a Népszövetségből való kizárás, intézkedés abban az esetben, ha két vitás fél közül csak az egyik tagja vagy egyik sem tagja a Népszövetségnek, a nemzetközi gyámság alá rendelt területekkel kapcsolatban

⁹⁶ Uo. 52–53. o.

⁹⁷ Ezzel kapcsolatban lásd a dolgozat mellékletében szereplő táblázatokat.

⁹⁸ A Tanácsban rendszerint olyan politikusok voltak jelen, mint Brian, Chamberlain, Stresemenn, Titulescu vagy magyar ügyek esetében a magyarok képviseletében sokszor Bethlen István.

⁹⁹ VLADÁR i. m. 33–35. o.

határozathozatal esetén, illetve elrendelhetette, hogy bármelyik, a Népszövetség alatt működő szervezet költségeit a Titkárság finanszírozza.¹⁰⁰

Habár a Tanács ülései jóval szűkebb körben folytak, mint a Közgyűlés, egy adott ügy tárgyalásakor a tanácskozássra minden olyan államot meg kellett hívnia, amelyiket a kérdés érintett, függetlenül attól, hogy tanácsstagok voltak-e vagy sem.¹⁰¹ Ilyenkor a meghívott államok képviselőinek minden tekintetben ugyanannyi joguk volt, mintha ők is tanácsstagok lettek volna. Valamennyi, a Tanács elé került kérdéshez rendeltek egy előadót, aki röviden ismertette a kérdést, és javaslatot tett a megoldására. Ezt a javaslatot ezután megvitathatták, módosíthatták, megszavazhatták vagy elvethették. Ügyrendi kérdésekben az elfogadáshoz nem kellett egyhangú többség, elég volt az egyszerű (szó)többség is. Az, hogy egy ügy ügyrendinek számított-e vagy sem, sokszor heves vitákat váltott ki, mivel a Tanács az ügyrendi kérdéseket nem tekintve csak egyhangúlag hozhatott ítéletet, amelyben az érdekelt felek szavazatát is figyelembe kellett venni, így küszöbölve ki, hogy egy államra ráerőltessenek valamit, amibe az nem akart belemenni,¹⁰² ugyanakkor sokszor döntésképtelenné is téve ezzel a szervet. Az eljárási kérdésekben és a nemzetközi viszályok közvetítésének elrendelését illetően a tanácsi közvetítésekhez elég volt azonban az egyszerű többség is.¹⁰³

A sajtó és a közvélemény óriási érdeklődése kísérte a Közgyűlés és a Tanács üléseit is – az ott történekről folyamatosan tudósítottak a lapok, így az MTI is. Ezeken az üléseken nemegyszer parázs vita folyt egy-egy kérdésben, ám a vita eldöntése általában nem a Közgyűlésen vagy a Tanácsi ülésen, hanem az azt megelőző háttértárgyalásokon és az ott megkötött háttéralkuk során dőlt el. A döntési folyamatokra nézve árulkodó az a félmondat, amelyet Vladár Ervin fogalmazott meg az 1920-as évek végén:

„az ülések közötti időben folytatott eszmecseréken sokszor nagyjelentőségű politikai megállapodások jönnek létre.”¹⁰⁴

Mivel a tanácsstagok sok esetben külügyminiszterek, de minimum elfoglalt diplomaták voltak, ezért nem tudták az eléjük kerülő ügyeket részletesen áttanulmányozni, így Vladár szerint is természetes volt, hogy a saját szakértőik és tanácsosaik, illetve a Titkárság véleménye alapján, és nem az üléseken, hanem az azokat megelőző, sokszor hosszas háttértárgyalások során hozták meg a döntéseiket.

¹⁰⁰ IRK i. m. 50–51. o.

¹⁰¹ Ahogy később látni fogjuk, a gyakorlatban ez nem minden esetben történt így.

¹⁰² VLADÁR i. m. 39–40. o.

¹⁰³ IRK i. m. 54. o.

¹⁰⁴ VLADÁR i. m. 33. o.

„Még inkább áll ez az elnökre vonatkozóan s ezt a helyzetet külsőleg is jelzi az a körülmény, hogy a főtitkár a Tanács ülése alatt [...] a Tanács elnöke mellett foglal helyet. [...] Hogy tehát magán a tanácsülésen valamilyen kérdés, bárminő hatásos felszólalással is, a nagyhatalmak képviselőiben előzetesen kialakult felfogással ellentétben döntessék el, szinte kizártnak tekinthető.”¹⁰⁵

Hogy egy-egy ülésen melyik delegáció hogyan szavazott, azt tehát hosszas tervezés és alkudozás előzte meg, a szavazást pedig kíméletlen kiértékelés és szükség esetén a követett taktika felülvizsgálata követte.¹⁰⁶ Ahogy láthattuk, a nyílt küzdelem és az üléseken való felszólalások nem tudták már befolyásolni a szavazásokat, ám mivel a sajtó mindent követett és részletesen leköszölt, így ezeknek a beszédeknek és vitáknak a közvélemény formálásában nagy szerepük volt. Mindez nagy szakértelmet, jó kommunikációs képességet és kitűnő nyelvismeretet¹⁰⁷ kívánt meg a résztvevőktől.

Mint láthattuk, a Népszövetség megszületésekor rengeteg tisztázatlanságot hagyott saját szervezeteivel kapcsolatban is, amelyekről általában úgy gondolták, hogy majd menet közben döntenek el őket. A gyakorlatban azonban ez általában nem így történt, és a tisztázatlanságok rendre bonyodalmakhoz és hosszas, akár éveken át húzódó, meddő vitákhoz vezettek. Ilyen volt pl. az Állandó Nemzetközi Bíróság körébe utalandó kérdések meghatározása, illetve a Tanács elnökének szerepe bizonyos rendhagyó esetekben. Nem volt ugyanis tisztázva: a Tanács és a tanácselnök jogköre azokra az esetekre is kiterjed-e, amik ugyan érinthetik a Népszövetséget, de nem az ülés alatt történnek. Ez a hiátus épp egy magyar ügy kapcsán, a szentgotthárdi fegyverszállítmány körüli bonyodalom során bukkan felszínre 1928-ban.¹⁰⁸

A Főtitkárság

A Népszövetség harmadik, egyetlen folyamatosan működő szerve a Titkárság volt, amelynek feladata volt, hogy előkészítse a Tanács és a Közgyűlés összejöveteleit, megszerkessze a Népszövetség kiadványait, illetve hogy beszámolókat és statisztikai adatokat gyűjtsön, tartson nyilván és adjon ki a Népszövetség működésével kapcsolatban. Emellett a Titkárság tartotta a kapcsolatot a különböző államok szakértőivel és küldötteivel, a sajtóval és a nemzetközi jellegű egyesületek képviselőivel. Kiadta a Népszövetség hivatalos lapját, a nemzetközi szerződések

¹⁰⁵ Uo. 37. o.

¹⁰⁶ Lásd pl. egy Kánya Kálmánnak írott levél. Írója nem ismert. Budapest, 1928. június 21. MNL OL K 64 31. cs. 41. t. 394 res. 4–6.

¹⁰⁷ A Népszövetség hivatalos nyelve az angol és a francia volt, ülései és teljes hivatalos kommunikációja is ezeken a nyelveken folyt. Az üléseken ettől függetlenül lehetséges volt a saját nyelvű felszólalás is, ha a felszólaló biztosította a megfelelő tolmácsolást.

¹⁰⁸ Bővebben lásd az erről szóló fejezetet.

szövegét tartalmazó *Recueil des Traités*-t, a havi összefoglaló tájékoztatót, a Népszövetség működésére vonatkozó ismertetéseket stb. Érintkezett a tag- és nemtagállamok kormányaival, körleveleket, kérdőíveket küldött szét, és feldolgozta a kormányoktól beérkezett válaszokat, észrevételeket.¹⁰⁹

A Titkárság szervezeti felépítésével kapcsolatban Drummond úgy döntött, hogy szakosodott részleget hoz létre, azzal a céllal, hogy azokban az adott kérdést jól ismerő és lehetőleg a világ minden pontjáról érkező szakemberek kapjanak helyet.¹¹⁰ Így olyan szakosztályok¹¹¹ jöttek létre, mint a politikai osztály (vezetője: Paul Mantoux); a nemzetközi jog és az egységokmány kapcsán felmerülő kérdések vizsgálatát végző jogi osztály (Joost Adriaan Van Hamel); a gazdasági és pénzügyi osztály (Sir James A. Salter¹¹²); a Danzig és a Saar-vidék közigazgatása és a kisebbségi kérdések osztálya (Erik Colban¹¹³); a forgalom és tengerészet kérdéseivel foglalkozó közigazgatási és kisebbségi osztály (Sir James A. Salter); az információs osztály (Pierre Comert); a gyarmati mandátumok osztálya (William Rappard); a szellemi együttműködés és nemzetközi hivatalok osztálya (Inazō Nitobé); a szociális kérdések osztálya (Rachel Crowdy); a higiéniai osztály (Ludwik Rajchman); a lefegyverzési osztály (Bernardo D. Attolico) és a Népszövetség pénzügyi igazgatásának osztálya¹¹⁴ (Herbert Ames).¹¹⁵ Ezeket az osztályvezetőket a kormányok a gyakorlatban a követeknek kijáró bánásmódban részesítették, míg a főtitkár számára az excellenciás megszólítást is meg szokták adni.¹¹⁶ A Titkárságnak megfelelő hozzáértéssel, szaktudással és a népszövetségi eszme iránt elkötelezett apparátussal kellett rendelkeznie, ezért vele együtt elméletben megszületett a nemzetközi tisztviselői réteg is. Tagjainak nemzetiségi hovatartozásuktól függetlenül,

¹⁰⁹ VLADÁR i. m. 23. o.

¹¹⁰ GRAM-SKJOLDAGER–IKONOMOU i. m. 257–279. o.

¹¹¹ Az angol megnevezésük *sections*, azaz részlegek, de mivel a korabeli magyar megnevezésük jórészt osztály volt, ezért én is ezt használom a dolgozatban.

¹¹² James Arthur Salter (1881. március 15.–1975. június 27.) brit politikus és tudós volt. A Népszövetség gazdasági és pénzügyi osztályát az alapítástól kezdve 1930-ig vezette, és ez alatt részt vett Magyarország, Ausztria és Bulgária pénzügyi helyreállításában is. Londonba visszatérve elsősorban a közlekedésüggyel foglalkozott. A második világháború alatt Washingtonban élt, majd részt vett az ENSZ felállításában, és az 1950-es években Irak pénzügyi helyreállításával foglalkozott.

¹¹³ Erik Andreas Colban (1876. október 18.–1956. március 28.) norvég diplomata, a Népszövetség alapításától kezdve 1928-ig volt a közigazgatási és kisebbségi osztály vezetője. 1930 és 1934 között Norvégia párizsi, 1934 és 1942 között londoni követe, 1942 és 1946 között londoni nagykövete, illetve a második világháborút követően az ENSZ háborús bűnöket kivizsgáló bizottságának tagja volt. 1948 és 1950 között az indiai–pakisztáni tárgyalásokon képviselte az ENSZ főtitkárát. Lásd ZEIDLER Miklós: A Nemzetek Szövetsége Székelyföldön. Részlet Erik Colban 1923. évi útinaplójából. In.: ORBÁN Zsolt (Szerk.): Székelyföld és a Nagy Háború. Tanulmányok az első világháború centenáriuma alkalmából. Csíkszereda Kiadóhivatal, Csíkszereda, 2018. 427–466. o.

¹¹⁴ A Népszövetség kiadásait a tagok által befizetett éves tagdíjakból fedezték. A tagdíjat a Közgyűlés állapította meg az adott államra szabottan.

¹¹⁵ IRK i. m. 56–57. o.

¹¹⁶ Baranyai Zoltán levele Bánffy Miklósnak. Genf, 1922. december 13. MNL OL K 107 47. cs. 38. t. 242.

kozmpolita szellemben és nagy profizmussal kellett munkájukat végezniük. A Titkárság teljes személyzetét a főtitkár nevezte ki a Tanács jóváhagyásával. Megszervezésében a főtitkárt egy helyettes főtitkár, három főtitkárhelyettes,¹¹⁷ hét osztályvezető-igazgató (köztük a jogtanácsos), a kincstárnok, négy osztályfőnök és a segédhivatalok főnöke segítette. Rajtuk kívül 153 fogalmazási tisztviselő, és 43 egyéb szakhivatalnok (fordítók stb.) alkotta a tisztviselői kart. Emellett további 168 irodista (gépírók, másolók stb.) dolgozott még a Titkárságon – ezt a létszámot azonban a közgyűlések idején rendszerint felduzzasztották.¹¹⁸

Ez volt tehát az a nemzetközi hivatalnoki réteg, amely a Titkárságot alkotta, és amelynek tagjai nem egyes országok képviselőiként voltak jelen, hanem mint a szervezet nemzetek feletti, általános értékeket képviselő alkalmazottai. Mellettük működött az a hagyományosan, az államok által delegált diplomáciai kar, amely a Népszövetség mellé települt képviseleteket működtette, valamint a gyűlésekre érkező küldöttségek tagjai. Ez volt az elmélet, a gyakorlat viszont nem egészen így alakult.

Az 1920-as évek meghatározó népszövetségi hivatalnokai, így az európai integrációban később kulcsszerepet játszó és a béke szempontjából a nemzetközi szervezeteket kulcsszereplőnek tartó Jean Monnet¹¹⁹, Raymond Fosdick, Dioniso Anzilotti, Arthur Salter, Paul Mantoux, Thanassis Aghnides, Salvador de Madariaga, Pablo de Azcárate¹²⁰ és Frank P. Walters¹²¹ ugyanis¹²² nemcsak a szükséges, rendkívül magas szintű kompetenciáknak voltak a birtokában, de egyben a főtitkár személyes bizalmát is élvezték.

¹¹⁷ Drummond helyettesei a nagyhatalmak számára tett tisztán politikai gesztusok voltak. Így került a pozíciókba a francia Jean Monnet, az amerikai Raymond B. Fosdick, az olasz Dionisio Anzilotti és a japán Inazo Nitobe. Lásd: GRAM-SKJOLDAGER–IKONOMOU i. m. 257–279. o.

¹¹⁸ VLADÁR i. m. 22–24. o.

¹¹⁹ WEISS, Thomas G.: The United Nations: before, during and after 1945. *International Affairs*. (Royal Institute of International Affairs 1944–) 91. évf. (2015) 6. sz. 1221–1235. o.

¹²⁰ Pablo de Azcárate (1890–1971) jogot tanult spanyol diplomata volt, aki az 1920-as években a Népszövetség kisebbségi osztályán dolgozott, amit 1930 és 1934 között vezetett is. Így természetesen a magyar kisebbségi kérdést is jól ismerte, és az 1923-as erdélyi Colban-misszióknak is tagja volt. 1932 és 1936 között a Népszövetség egyik főtitkárhelyettese volt. A spanyol polgárháború idején a köztársaságiak londoni követe lett, majd 1939-ben Svájcba emigrált, ahol a második világháború után felálló ENSZ egyik meghatározó alakja lett. 1948 és 1952 között a frissen létrejött Izrael generálta konfliktusok rendezésével foglalkozott mediátorként. Visszavonulása után végleg Svájcban telepedett le. Lásd ZEIDLER Miklós: A Nemzetek Szövetsége Székelyföldön. i. m. 427–466. o., vö.: United Nations Mediator for Palestine (1948–1949). United Nations Archives and Records Management Section.

<https://search.archives.un.org/subject-files-representative-of-mediator-at-cairo-pablo-de-azcarate> (2021. január 6.), vö.: Azcárate, Pablo de (1890–1971). Biblioteca Nacional de España. <http://datos.bne.es/persona/XX986311.html> (2021. január 6.).

¹²¹ Frank P. Walters Lord Gray, Lord Robert Cecil, majd Eric Drummond személyes titkára volt. Lásd: Hevesy Pál levele Walko Lajosnak. Genf, 1929. április 11. MNL OL K 63 388. cs. 42. t.

¹²² SIOTIS i. m. 26. o.

Sir Eric Drummond és rendszere

A főtitkári pozíciót először a brit Sir Maurice Hankey-nek ajánlották fel, aki ironikus módon arra hivatkozva utasította el a felkérést, hogy a Brit Birodalom többet ér az Egyesült Államok nélküli Nemzetek Szövetségénél, így Londonból többet tud tenni a békéért, mint Genfből.¹²³

Így került a főtitkári székbe helyette a szintén brit érdekeket képviselő, akkor mindössze 44 éves Sir Eric Drummond, aki 13 éven keresztül töltötte be posztját, és a színpalak mögött önálló rendszert épített ki. Az 1876. augusztus 17-én született skót Drummond az egyik legrégebbi és legelитеbb magániskolában, az Eton College-ban tanult, ahol a francia nyelvet is kiválóan elsajátította. Karrierje elején különböző brit politikusok és diplomaták magántitkára volt; a Foreign Office-ba 1910-ben lépett be. 1912 és 1918 között a már említett Asquith miniszterelnök, Sir Edward Grey és Thomas McKinnon Wood külügyminiszterek magántitkára volt; tagja volt a Balfour-missziónak, majd az első világháborút követően a brit békedelegációnak is. Közeli munkatársa és jó barátja volt Grey-nek, Balfournak és Cecilnek, és House bizalmát is szinte azonnal elnyerte. Köztudott volt róla a tehetsége, ahogy az is, hogy – a legtöbb diplomatával ellentétben – tetszett neki a Népszövetség gondolata, sőt többször utalt is rá, hogy szívesen elvállalná a főtitkári posztot.¹²⁴ 1919. május 31-én memorandumot is készített a szövetség működéséről, funkcióiról és későbbi szekcióiról.¹²⁵

Magyar kortársai úgy tartották róla, hogy *„Ereiben skót királyok vére folyik és ősei között állítólag egy árpádkori magyar hercegnőre is visszatekinthet.”*¹²⁶ Ezt a vélekedést a genfi magyar irodát 1925-től vezető Hevesy Pál is megerősítette 1939-ben, az akkor már Lord Perth néven ismert Drummondról.¹²⁷

A politikai szereppel hivatalosan nem rendelkező Drummond mégis nagy befolyásra tett szert, mivel a Tanács és a Közgyűlés csak időszakonként ülésezett, szemben az év egészében működő Titkársággal, amely az év nagy részében lehetővé tette számára a diplomáciai manőverezést. Lemondása után néhány évvel Drummond maga is elismerte a Titkárság erős politikai szerepét.¹²⁸ Jó kapcsolatrendszere révén nem meglepő, hogy a Tanács tagjai problémás esetekben nemegyszer nála találkoztak informális megbeszélésre, a kérdés megoldása

¹²³ HENIG i. m. 22. o.

¹²⁴ WALTERS i. m. 75. o.

¹²⁵ BROMLEY, Pam: *Altruistic States? The Institutionalization of Development Aid Ideas in the League of Nations*. [New Jersey], Princeton University. 6 November 2003. 39.

Vö.: Ennek a memorandumnak az időpontját Paul David június 10-ére teszi. Lásd: DAVID i. m. 81. o.

¹²⁶ VLADÁR i. m. 25. o.

¹²⁷ Hevesy Pál levele Balogh Józsefnek. London, 1939. augusztus 1. OSZK – Kézirattár. Fond 1/ 1428 Balogh József hagyatéka, 13360.

¹²⁸ BARROS i. m. 37–38. o.

érdekében.¹²⁹ Jó manőverezési képességére itt is szüksége volt, annál is inkább, mivel főtítkárként egyaránt felelős volt a Tanácsnak és a Közgyűlésnek is (ha el akarták volna mozdítani, ahhoz a Tanács egyhangú, majd a Közgyűlés szimpla határozata kellett volna).¹³⁰

A régi diplomáciai iskola híveként Drummond úgy látta, hogy az Egyesült Államok nélküli Népszövetség nagyban ki van szolgáltatva a franciák, a japánok és mindenekelőtt a britek jóindulatának, ezért végig igyekezett a brit és francia érdekek között lavírozni, és a lehető legjobb és legközelebbi viszonyt fenntartani a brit külüggyel. Olyannyira így járt el, hogy a Foreign Office még hozzáférést is biztosított számára a titkos brit külügyi jelentésekhez, különösen azokhoz, amelyek valamilyen módon kapcsolódtak a Népszövetség tevékenységéhez vagy az elé kerülő ügyekhez.¹³¹ Emellett a Titkárság vezetőjeként belelátott minden a Népszövetség elé kerülő ügybe, és az előkészítések során nagyban tudta befolyásolni az eseményeket. Ezekhez kulcsfontosságú volt az is, hogy a népszövetségi tagállamok, így a magyarok is valóban megbíztak benne. Szürke eminenciásként a háttérből működött: tanácsokkal látta el nemcsak a genfi delegációk és irodák tagjait, de sokszor magukat a kormányokat is – arra viszont mindig nagyon ügyelt, hogy hivatalosan ne tőle induljon ki egyetlen kezdeményezés vagy megoldás sem.¹³²

A Népszövetség felállásakor Drummond olyan hivatalnokokat nevezett ki, akiket korábbról ismert (ilyen volt Erik Colban, Paul Mantoux¹³³ és A. J. Salter), később pedig egy új hivatalnok kiválasztásakor először a jelentkező nemzetiségét vizsgálta, majd a rátermettségét, végül pedig – szükség esetén – az adott államtól tájékozódott, hogy kívánatos-e a kiválasztott személy alkalmazása. A személyi ügyeket felügyelő Kinevezési Bizottság munkáját ezzel felülírta a politikai akarat és a megbízható, kulcsemberek általi ajánlás.¹³⁴

Mindez a kortársak számára is egyértelmű volt:

*„ma valamennyi vezetőállásban – mint azt [...] Dalton angol külügyi államtitkár is elismerte – a nagyhatalmak képviselői ülnek, ami nem felel meg a tagállamok jogegyenlősége elvének.”*¹³⁵

Hevesy erről Walko Lajos¹³⁶ külügyminiszternek küldött bizalmas jelentésében ezt írta:

¹²⁹ Lásd pl. az MTI jelentését. Genf, 1926. március 13.

¹³⁰ IRK i. m. 56. o.

¹³¹ BARROS i. m. 35–36. o.

¹³² UO. 38. o.

¹³³ Paul Joseph Mantoux (1877. április 14.–1956. december 14.) francia történész és diplomata. 1919 és 1926 között a Népszövetség Politikai Osztályának vezetője volt. Lásd: <http://biblio-archiv.unog.ch/detail.aspx?ID=32559>.

¹³⁴ DYKMANN, Klaas: How International was the Secretariat of the League of Nations? *The International History Review* 37. évf. (2015) 4. sz., 721–744. o.

¹³⁵ VLADÁR i. m. 24–25. o.

¹³⁶ Walko Lajos (1880. október 30.–1954. január 10.) jogász, pénzügyi szakember. Pályája kezdetén a Pénzügyminisztériumban, illetve az Osztrák–Magyar Bankban dolgozott. 1922. június 16. és 1926. október 15.

„A tanácsülés egész folyamán itt tartózkodott ezenkívül Dufour-Féronce¹³⁷ úr is, a Főtitkárság újonnan kinevezett másod-főtitkára... Dufour ugyan látszólag nem fontos hatáskört vesz át (*Cooperation Intellectuelle, Bureaux Internationaux*) de tudnunk kell, hogy a Főtitkár minden politikai természetű ügynél a helyetteseknek: Avenol úrnak¹³⁸ és a két másod-főtitkárnak: Attoliconak¹³⁹ és Dufournak a nézetét kikéri, ami alkalmat nyújt nekik politikai érvényesüléshez is. [...] Dufour ideérkezése után hivatalosan felkeresett és vele a lezajlott tanácsülés folyamán többször is összejöttem. Igen kellemes ember és kitűnő benyomást tesz, azt hiszem, jól fogjuk megérteni egymást. [...] A Főtitkárság politikai osztályába is ki lett nevezve egy német diplomata, mint első osztályú referens: Cecil von Renthe-Finck követségi tanácsos. [...] A tanácsülés folyamán a német delegáció tagjaival sűrűn érintkeztem, [...] tájékoztattak a tárgyalások menetéről, sőt (számjeles) táviratokat is eredetiben felolvastak nekem.”¹⁴⁰

A főtitkár mellett tehát olyan, szintén fontos beosztásban tevékenykedő titkársági hivatalnokok álltak, akik nemcsak a bizalmát bírták, de jó kapcsolatokkal is rendelkeztek a különböző, kulcsfontosságúnak tartott államokkal: így a francia, a német, a japán és az olasz külüggyel. Mint láthattuk, ezekkel a jól megválogatott csúcshivatalnokokkal Drummond több legyet ütött egy csapásra, és a nagyhatalmaknak is gesztust tett. Közülük a legfontosabb, Drummond-hoz legközelebb álló tisztviselő a francia Jean Monnet volt, akit a fontossági sorban

---

között kereskedelemügyi, illetve eközben 1924. február–márciusban pénzügyminiszter volt. A külügyminiszteri posztot kétszer is megkapta: 1925 márciusától 1930. december 9-éig, majd 1931. augusztus 24-étől 1932. október 1-jéig. Felesége báró Weiss Eleonóra volt, akinek édesapja Weiss Fülöp, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank vezetője volt. 1938-tól Walko maga is ezt a posztot töltötte be.

¹³⁷ Albert Dufour-Féronce 1919-től kezdve volt a német külügyminisztérium alkalmazottja. A londoni német követségen eltöltött éveket követően, 1927 és 1932 között a Népszövetség három főtitkárhelyettesének egyike lett. Részt vett az UNESCO elődszervezetének tekinthető Szellemi Együttműködés Nemzetközi Bizottságának (Commission Internationale de Coopération Intellectuelle) megalapításában. Lásd: Dufour Féronce, Albert. UNESCO Archives AtoM Catalogue. <https://atom.archives.unesco.org/dufour-feronce-albert> (2018. augusztus 10.).

¹³⁸ Joseph Avenol (1879–1952) jogot tanult francia diplomata. Első igazán jelentős pozícióját a francia pénzügyminisztériumban töltötte be. Ezt követően 1923-tól kezdve a Népszövetség egyik főtitkárhelyettese lett – kiemelt feladata az első világháború utáni pénzügyi rekonstrukció koordinációja volt. Drummond távozását követően, 1933. július 1. és 1940. augusztus 31. között Avenol töltötte be a Népszövetség főtitkári posztját. Ez idő alatt a szervezet belső átalakításába is kezdett, és azt jóval centralizáltabbá tette. Posztjáról 1940-ben a tengelyhatalmakkal való szimpatizálása miatt végül lemondatták. Ezt követően hazatért, és a Vichy-kormánnyal próbált együttműködni, ám 1943-ban Svájcba kényszerült. Lásd: Avenol, Joseph Louis. 1921–1956 (Sub-Fonds). United Nations Catalogue – United Nations Archives Geneva. <https://biblio-archive.unog.ch/detail.aspx?ID=32540> (2018. augusztus 24.), vö.: MORAES, Marco: *Multiple Internationalisms at the League of Nations Secretariat, 1933–1940. The Invention of International Bureaucracy*. Aarhus University. <https://projects.au.dk/inventingbureaucracy/blog/show/artikel/multiple-internationalisms-at-the-league-of-nations-secretariat-1933-1940/> (2021. január 8.).

¹³⁹ Bernardo D. Attolico olasz diplomata, a Népszövetségben a leszerelésért felelős főtitkárhelyettes volt. Lásd: *Handbook on the League of Nations, 1920–1923*. University Libraries. University at Albany. State University of New York. http://library.albany.edu/preservation/brittle_bks/LeagueNations_Handbook_VVNo4/chpt5.pdf (2015. november 24.).

¹⁴⁰ Hevesy bizalmas beadványa Walko Lajos külügyminiszternek. (86/ pol. szám. A német delegáció a Nemzetek Szövetsége Tanácsának decemberi ülésén.) Genf, 1926. december 13. MNL OL K 107 61. cs. 54/b.

a kiváló amerikai kapcsolatokkal rendelkező Arthur Sweetser¹⁴¹ követett. Ezzel lassan az Egyesült Államok is kezdett bevonódni a Népszövetség nem politikai munkájába, miközben Drummond a japán hivatalnokokon keresztül a távol-keleti kérdésekben is gyorsan tudott tájékozódni. Fontos szerepe volt az olasz és német tisztviselőknek is, bár ők más megítélés alá estek, mint az előző három állam tagjai.¹⁴²

A lapokat jól keverő és a rendszert átgondoltan építő Drummond informátorokként is tekintett tehát munkatársaira, akik segítették a szövetség nagyhatalmak közötti lavírozását. Ez az információáramlás azonban visszafelé is működött:

„A főtitkárság tisztviselői talán nem fogadják el útbaigazításokat kormányaiktól, de természetesen minden bizalmas értesítést megadnak számukra. [...] Azok az államok, amelyeknek polgárai közül a főtitkárt és a főtitkári helyetteseket kinevezték, nem is tartanak képviseletet a népszövetség mellett, mert erre nincsenek rászorulva.”¹⁴³

Vagy egy másik megfogalmazásban:

„a nagyhatalmak nem tartanak Genfben állandó képviseletet [...] a főtitkár és helyettesei nem csak nemzetközi tisztviselők, hanem egyszersmind állandó delegátusok, vagyis nemzetközileg fizetett nemzeti tisztviselők is. Ezt az állapotot pedig, hogy az u. n. »nemzetközi tisztviselők« tulajdonképpen kormányexponensek, leplezni kívánják.”¹⁴⁴

Mindez arra ösztönözte a tagállamokat, így a magyarokat is, hogy megpróbálják saját embereiket is elhelyezni a Titkárság tisztviselői között. Mint láthattuk, a legmagasabb pozíciók szóba sem jöhettek. Politikai értékét tekintve ezek után természetesen a politikai osztály következett a fontossági sorban, majd az egyéb szakosztályok. Ennek szellemében a Népszövetség mellett működő genfi magyar titkárság vezetője, Hevesy Pál 1928 tavaszán Ottlik Györgynek szeretett volna a Főtitkárság politikai osztályán pozíciót szerezni. Hevesy gondolkodásmódját és a szervezet működését is jól mutatja az a néhány sor, amelyet a kérdéssel kapcsolatban Walko Lajos külügyminiszternek írt:

Ottlik „olyannyira nem szereti Genfet, hogy nekem kijelentette volt, hogy ide semmi körülmények között sem hajlandó eljönni. [...] Ottliknak se kellene különben örökre itt

¹⁴¹ Arthur Sweetser riporter. Az első világháború alatt az amerikai külügyhöz került, ahol olyan meghatározó politikusok köreiben forgott, mint Theodore Roosevelt, Henry Cabot Lodge vagy Howard Taft. Jelen volt a Népszövetség létrejöttkor és a Főtitkárság átmeneti, londoni időszakában is részt vett, majd a szervezetben a sajtó és információs osztály munkatársa lett.

¹⁴² BARROS i. m. 36–37. o.

¹⁴³ Az MTI jelentése. Genf, 1929. szeptember 19.

¹⁴⁴ Baranyai Zoltán jelentése a Külügyminisztériumnak. Genf, 1930. február 28. MNL OL K 107 64. cs. 62. t. 190.

maradnia, viszont az ő segítségével megszerzett magyar állásba később mást lehetne behozni.”¹⁴⁵

Hevesy törekvése sikertelennek bizonyult, ám hogy mennyire igaza volt, az jól látszik, ha összehasonlítjuk pl. azzal az egy évvel korábbi esettel, amikor 1927-ben a csehszlovák Edvard Beneš lecseréltette Slavikot, a politikai osztály egyik emberét, ám sikeresen el tudta érni Drummond-nál, hogy Slavik helyére egy másik csehszlovák diplomata kerülhessen,¹⁴⁶ holott ahogy láthattuk a Titkárság munkatársait nem az államok delegálták. Hevesy nem adta fel, és két évvel később, 1930-ban helyettesét, a Népszövetség mellett működő genfi képviselőt annak megalapítása óta dolgozó Baranyai Zoltánt próbálta meg a politikai osztályon elhelyezni,¹⁴⁷ ám ez a próbálkozása sem járt sikerrel.¹⁴⁸

A Titkárság első éveire Arthur Salter, a gazdasági és pénzügyi osztály vezetője később úgy emlékezett vissza, mint egy vidám csapatra, amelynek tagjait egyaránt lelkesítette a nagy eszme. Drummond véleménye azonban árnyalja a képet, mivel szerinte a tisztviselők nem tudták félretenni identitásukat, és így a liberális internacionalizmus éppúgy hatással volt rájuk, mint a kolonializmus és a nacionalizmus.¹⁴⁹ A Titkárság állománya tehát ideológiailag nem volt egységes, összetételében pedig egyértelmű volt az angol–francia és az általuk baráti országoknak tekintett nemzetek felülreprezentációja a többi nemzettel szemben.¹⁵⁰

1920-ban egészen pontosan 61 nyugat-európai, három ausztrál vagy kanadai, két kelet-európai és két ázsiai tisztviselő dolgozott a Titkárságban (Afrikából és Latin-Amerikából egyetlen tisztviselő sem származott). 1930-ban ugyanez az arány maradt meg, habár a létszám felduzzadt: 131 nyugat-európai, tíz ázsiai, 13 kelet-európai, öt ausztrál vagy kanadai, négy latin-amerikai és egy afrikai.¹⁵¹

Ezt szem előtt tartva nem meglepő, hogy azok a magyar próbálkozások, amelyek egy-egy alkalmas magyar személy népszövetségi tisztviselővé kinevezését célozták, rendre kudarcot vallottak. Ez néhány év után a vesztes vagy nem favorizált államokat reformgondolatok megfogalmazására sarkallta,¹⁵² majd végül a Népszövetség iránti bizalomvesztésüket eredményezte.

¹⁴⁵ Hevesy Pál levele Walko Lajosnak. Genf, 1928. május 14. MNL OL K 107 64. cs. 59. t. 247.

¹⁴⁶ DYKMANN i. m. 721–744. o.

¹⁴⁷ Hevesy Pál levele. Genf, 1930. június 16. MNL OL K 107 64. cs. 59. t. 113.

¹⁴⁸ Eric Drummond levele Hevesy Pálnak. Genf, 1930. június 23. MNL OL K 107 64. cs. 59. t. 148.

¹⁴⁹ DYKMANN i. m. 721–744. o.

¹⁵⁰ SIOTIS i. m. 26. o.

¹⁵¹ DYKMANN i. m. 721–744. o.

¹⁵² DRUCKER György Dr.: *A Nemzetek Szövetsége reformja*. Különlenyomat a „Külügyi Szemle” 1934. évi júliusi (harmadik) számából. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. é. n. 11. o. http://misc.bibl.u-szeged.hu/22530/1/12421_001-012.pdf (2019. szeptember 1.).

Ennél jóval eredményesebb volt és szintén említést érdemel a Népszövetség törekvése, amely a nők jogainak védelmét kívánta működésén keresztül is biztosítani. A kérdéssel kapcsolatban még az alapításkor több mozgalom és szervezet is felkereste Wilsont,¹⁵³ többek között a híres szüfrazsett, Millicent Fawcett elnöklete alatt női szavazati jogot követelő mozgalom is, amelynek képviselőivel Wilson személyesen is találkozott.¹⁵⁴ Wilson támogatásáról biztosította őket – ám az olasz és a japán küldöttek állásfoglalása megghiúsította ennek teljes keresztülvitelét.¹⁵⁵ Az azonban teljesülhetett, hogy a szervezet bármely pozíciója egyaránt betölthető volt nők és férfiak által is: így találhatunk a szociális kérdések osztálya élén női osztályvezetőt Rachel Crowdy személyében.

A női dolgozók felvétele egyébként, ahogy azt Hevesy Pálnak, a Népszövetség mellett működő genfi titkárság vezetőjének alábbi levele is mutatja, ugyanolyan metodika szerint történt, mint a férfiak esetében.

„A női tisztviselők azonban sehol sincsenek jobban díjazva, mint a Nemzetek Szövetségénél, de ennek következtében, ha ott üresedés áll be, a versengés oly nagy, hogy minden egyes állásra több száz pályázó jelentkezik. Ezen pályázók majdnem mindegyike nemcsak hatalmas protectorral rendelkezik, de gyakran olyan kvalitásokkal is, hogy az illető például rendes egyetemi tanár, 10 nyelvet bír szóban és írásban, több doktorátussal rendelkezik stb. stb. Mindezek dacára absolute nem tartom reménytelennek, hogy Zeyk báróné számára itt állást ne lehetne biztosítani, részben azért, mivel ő maga igen magas kvalitásokkal rendelkezik, részben pedig azért, mivel egy ilyen úri dámát a Főtitkárság vezető hölgyei bizonyára szívesen protegálnának. Sir Eric Drummond személyes titkárnője, a Főtitkárság első hölgye az idősebb Miss Howard, aki a norfolki herceg leánya és Lady Drummondnak is rokona. [...] Addig is figyelmébe ajánlom a bárónénak [...] hogy igyekezzék kapcsolatot találni valamilyen angol oldalról is Miss Howard vagy Lady Drummondhoz, vagy bármelyoldalról Radziwill Gabriella hercegnőhöz, vagy Dame Rachel Crowdyhoz, aki itt szintén befolyásos személyiség és a Főtitkárság szociális kérdésekkel foglalkozó osztályának vezetője.”¹⁵⁶

Ez a „familiáris” működési elv az 1920-as évek alatt lépésről lépésre kristályosodott ki. A Népszövetség hivatalnokai még ha jelentettek is saját államuk kormányainak, általában valóban hittek a Népszövetség által megtestesített új diplomáciában és annak sikerességében. Eközben pedig a város, amely otthont adott a Nemzetközi Szervezetnek, igazi tárgyalási

¹⁵³ BROMLEY i. m. 25–27. o.

¹⁵⁴ MACMILLAN: Béketeremtők i. m. 92. o.

¹⁵⁵ BROMLEY i. m. 25–27. o.

¹⁵⁶ Hevesy Pál levele Kozma Miklósnak. Genf, 1927. július 25. MNL OL K 107 64. cs. 59. t. 268.

központ lett, az információszerzés egyik kiemelt helyszíne, ahol az odaérkező politikusok és diplomaták sokkal könnyebben tudtak találkozókat kérni és tárgyalásokat kezdeményezni egymással, mint bárhol máshol.

A Népszövetség segédszervei

A Népszövetség már bemutatott szervein kívül különböző specifikus vagy kiegészítő szervezetek is működtek, amelyek a Közgyűlés és a Tanács alá tartoztak, szinte lehetetlen feladat elé állítva ezzel őket.¹⁵⁷ A Népszövetség alapokmánya szerint ugyanis a Népszövetség megszületése előtt alakult nemzetközi szervezetek, azok beleegyezésével, a Népszövetség fennhatósága alá voltak helyezhetők, míg a Népszövetséget követően alakult nemzetközi szervezetek magától értetődően a Nemzetek Szövetségének fennhatósága alatt jöttek létre és álltak a továbbiakban.¹⁵⁸

Ezek a segédszervek technikai szervezetek, valamint állandó vagy ideiglenes jelleggel működő Tanácsadó Bizottságok voltak, amelyeknek egy-egy problémás kérdés részletes kivizsgálása és a probléma kezelésére megoldási javaslat tétele volt a feladatuk.¹⁵⁹ Az önálló döntési szereppel nem rendelkező, mégis kulcsfontosságú technikai jellegű (pénzügyi és közgazdasági; közlekedésügyi; egészségügyi) vagy tanácsadó bizottságok nemzetközi tekintéllyel bíró szakemberekből álltak, és az adott témakörbe tartozó olyan problémákkal foglalkoztak, amik akár politikai problémákat is okozhattak. Nem politikai alapokon működtek, így tagjaikat sem államok delegálták, hanem meghívott szakértőkből (magas rangú tisztviselők, bankigazgatók, statisztikusok stb.) álltak, és további szakbizottságokra oszlottak, amelyek évente többször üléseztek, általában Genfben és nyilvánosan. Ezekben a többek között nemzetközi egyezmények előkészítésén dolgozó technikai bizottságokban¹⁶⁰ Magyarország is aktívan részt vett. Az ilyen típusú bizottságok száma és összetétele szükség szerint változott: az állandó (katonai kérdések; nemzetközi szellemi együttműködés; gyermekvédelem; ópium; mandátumok; Népszövetség pénzügyeit ellenőrző; tagállamok pénzbeli hozzájárulását ellenőrző) bizottságok mellett sok ideiglenes bizottság (pl. leszerelési) is működött.¹⁶¹

Ilyen volt többek között a Gazdasági és Pénzügyi Szervezet, a Kommunikációs és Áruforgalmi Szervezet, az Egészségügyi Szervezet, a Menekültügyi Szervezet, a Gyermek- és

¹⁵⁷ SIOTIS i. m. 28. o.

¹⁵⁸ VLADÁR i. m. 20–21. o.

¹⁵⁹ FALUHELYI Ferenc: *A Nemzetek Szövetsége célja és szervezete*. Nemzetek Szövetsége, Genf – Magyarországi bizományos: Grill-féle Udvari Könyvkereskedés, Budapest. 1931. 40–41. o.

¹⁶⁰ A Népszövetségnek ezt a tevékenységét lásd LUPKOVICS György, Dr.: *A Nemzetek Szövetsége és a Nemzetközi Egyezmények. Nemzetközi Jogi Tanulmány*. Budapest, 1935.

¹⁶¹ VLADÁR i. m. 30–32. o.

leánykereskedelem elleni Tanácsadó Bizottság, az Ópium és kábítószer ellenes Tanácsadó Bizottság, és a Szellemi Együttműködés Bizottsága is.¹⁶²

Ezek a szervezetek konferenciákat tartottak, és nemzetközi szinten szervezték a hatáskörükbe tartozó tudományos életet, valamint koordinálták a szükséges feladatokat. Az általuk elvégzett adatgyűjtés és elemzés lehetővé tette az információhoz jutást a legkülönbözőbb kérdésekkel kapcsolatban, valamennyi tagállamra kiterjedően, és nagyban segítette a különböző tudományos, gazdasági, szociális, egészségügyi és egyéb kérdések megoldását is. Az ennek mozgatórugóiként funkcionáló nemzetközi konferenciákon való részvételre általában ugyanazokat jelölték ki az egyes államokból,¹⁶³ ami lehetővé tette egy jól működő, részben egyéni kapcsolathálókon alapuló rendszer kiépülését. Ez nemcsak a munkát tette gördülékenyebbé és az újabb nemzetközi együttműködéseknek biztosított kedvező táptalajt, de egyben egy olyan transznacionális közeget is létrehozott, amelynek tagjai sok esetben országaik kormányánál is lobbiztak a közösen kialakított prioritásokért.¹⁶⁴

Az Állandó Nemzetközi Bíróság

Egy nemzetközi bíróság létrehozására már évtizedek óta törekedtek a különböző nemzetközi konferenciákon és az Interparlamentáris Unió keresztül is: az 1899-es és az 1907-es hágai konferencia is felállított egy hasonló szervet.

A Népszövetség és annak Tanácsa égisze alatt 1920. június 16-án, Hága székhellyel alapították meg az Állandó Nemzetközi Bíróságot (*Cour permanente de Justice Internationale de La Haye*),¹⁶⁵ amelynek feladata a hozzá felterjesztett nemzetközi vitás kérdésekben bírói határozat meghozatala, valamint a Népszövetséghez került és elé felterjesztett ügyekben állásfoglalás tétele volt.

A Népszövetség alapokmánya csak nagy vonalakban rendelkezett az Állandó Nemzetközi Bíróságról, a részletek kidolgozását a Tanács feladatául szabta, amely ennek előkészítésére 1920. február 11-én bizottságot állított fel. Az így kidolgozásra került részletes tervet a Közgyűlés minimális módosításokkal, 1920. december 13-án fogadta el. Ennek értelmében a bíróság 15 taggal (11 rendes tag volt, négy pedig póttag) kezdte meg működését.¹⁶⁶

¹⁶² SIOTIS i. m. 28. o.

¹⁶³ VLADÁR i. m. 60–61. o.

¹⁶⁴ GUIEU, Jean-Michel: La SDN et ses organisations de soutiens dans les années 1920. Entre promotion de l'esprit de Genève et volonté d'influence. *Relations Internationales*. (2012) 3. sz. 11–23. o.
<https://www.cairn.info/revue-relations-internationales-2012-3-page-11.htm#> (2019. január 10.).

¹⁶⁵ DAVID i. m. 82. o.

¹⁶⁶ IRK i. m. 57–58. o.

A gyakorlati működés azonban – ahogy az a magyar példákon keresztül is látható – ennél a szervnél is elvált az elvitől: az ugyanis nem volt lefektetve, hogy pontosan mi a menete, és milyen esetekben kell a Tanácsnak a Bírósághoz fordulnia, ezért a felterjesztések általában nem történtek meg, és Hága csak bizonyos esetekben töltötte be a jogi szakvéleményezői fórum szerepét. Ehelyett a Tanács olyan Jogász Szakbizottságoktól kért véleményezést, amik a tanácstagok jogi tanácsadóiból álltak, így nem voltak függetlenek. Így – habár a bíróság elvben kiváló fellebbviteli fórum lehetett volna pl. a kisebbségi ügyekkel kapcsolatban – az ilyen ügyek szinte soha nem kerültek elé, a magyar delegátusok ez irányú próbálkozásai ellenére sem.¹⁶⁷ A Bírósághoz fordulni ugyanis akkor volt csak kötelező, ha a vitás kérdésben érintett felek nemzetközi egyezményben rögzítették, hogy a Bíróság elé kívánják vinni a vitás ügyeket.¹⁶⁸

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet

A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet¹⁶⁹ feladata volt a munkafeltételek nemzetközi normáinak kidolgozása és felügyelete. Az ezekre való igényt erősítette, hogy az első világháború után rohamosan terjedt a bolsevizmus, ezért az államok érdekeltek voltak abban, hogy olyan munkásvédelmi intézkedéseket hozzanak, amelyek segítik a munkásság betagozódását az adott politikai és társadalmi rendszerbe. Emellett az új szervezet feladata lett a háborút lezáró békékben rögzített munkásvédelmi rendelkezések betartatása is.¹⁷⁰

Az 1919-ben megalakult szervezet egy külön, országonként négy küldöttel ülésező Konferenciából (Közgyűlés), egy Adminisztratív Tanácsból és a Munkaügyi Hivatalból állt,¹⁷¹ így egyaránt megtalálhatók voltak a szervezetben az országonként delegált képviselők, a tanácsot működtető hivatalnokok és a hivatalban feladatokat ellátó szakemberek. Habár a szervezet a Népszövetség égisze alatt jött létre 1919-ben, előzményei évtizedekre nyúltak vissza és első munkatársai már a korábbi évek hasonló témájú értekezleteiről ismerték egymást. A szervezet olyan kérdéseket szabályozott sikeresen, mint a munkaidő, a női és gyermekmunkások védelme, a munka minimális korhatárhoz kötése vagy a munkanélküliség kérdéseinek kezelése.¹⁷²

¹⁶⁷ VLADÁR i. m. 38–39. o.

¹⁶⁸ FALUHELYI i. m. 73. o.

¹⁶⁹ Az ENSZ szervezeteként ma is működő International Labour Organization, azaz az ILO.

¹⁷⁰ BÓDY Zsombor: „Kisül ily módon, hogy Magyarországon mégsem nyárson sütik a szocialistákat”. *Aetas* 29. évf. (2014.) 3. sz. 127–151. o.

http://epa.oszk.hu/00800/00861/00066/pdf/EPA00861_aetas_2014_03_127-151.pdf (2020. január 3.).

¹⁷¹ DAVID i. m. 89. o.

¹⁷² History of the ILO. International Labour Organization.

<http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/history/lang--en/index.htm> (2019. augusztus 20.).

A Szellemi Együttműködés Nemzetközi Hivatala

Az UNESCO elődszervezete két lépcsőben alakult meg, néhány évvel lemaradva a másik két, már említett segédszervtől. A Szellemi Együttműködés Nemzetközi Bizottságát, angol nevén az International Committee on Intellectual Cooperation (ICIC) a fent már látott módon azzal a céllal alapították, hogy tematizálja és megvizsgálja a legfontosabb nemzetközi tudományos és kulturális kérdéseket. A tizenkét fős Bizottság – amelyben olyan tagok foglaltak helyet, mint Albert Einstein vagy Marie Curie – 1922-ben állt fel a Közgyűlés és a Tanács tanácsadó testületeként, és a gyakorlatban a tudósok, kutatók, tanárok, művészek és egyéb szellemi munkakörben dolgozók közötti nemzetközi együttműködések lehetőségeit vizsgálta. Emellett ajánlásokat tett a könyvtárakat, egyetemeket, közoktatást, örökségvédelmet, művészeteket stb. érintő kérdésekben is. A cél az volt, hogy ezeknek a tudományos és kulturális kapcsolatoknak a segítségével a tagállamok jobban megértsék egymást, és így valóban képesek legyenek a béke megőrzésére.¹⁷³

A Népszövetség számára ajánlásokat tevő Bizottság tehát egy tisztán tanácsadó szerv volt, ami nem tudta végrehajtani saját határozatait. Az ezt nehezményező francia kormány ezért 1924-ben megalapította a Bizottság szervezeti háttérét adó és a Bizottság ajánlásait végrehajtó Hivatalt, amelynek finanszírozását is magára vállalta – cserébe azért, hogy a hivatal székhelye Párizsban legyen. Az így felálló végrehajtó szerv 1926 januárjában kezdte meg működését,¹⁷⁴ amelyet azonban a genfi székhelyű Bizottság vezetésével végzett.

A szervezet eredeti célját, a béke megőrzését nem tudta elérni, és habár a többi segédszervhez hasonlóan ért el sikereket a saját területét érintő kérdésekben, az „egyetemes szellem” megteremtésén fáradozó munkáját sokan támadták is.

A szervezet ugyanakkor megszületésével legitimálta a kulturális és tudományos együttműködésnek a politikai életben és a nemzetközi kapcsolatokban játszott szerepét, és

¹⁷³ International Committee on Intellectual Cooperation. League of Nations: Intellectual Cooperation. United Nations Research Guides. <https://libraryresources.unog.ch/lonintellectualcooperation/ICIC> (2021. január 4.).

¹⁷⁴ International Institute of Intellectual Cooperation. League of Nations: Intellectual Cooperation. United Nations Research Guides. <https://libraryresources.unog.ch/lonintellectualcooperation/IIC>, vö.: Institut international de Coopération intellectuelle. Archives de l'UNESCO Catalogue AtoM. (2021. január 4.). https://atom.archives.unesco.org/international-institute-of-intellectual-co-operation:isaar?sf_culture=fr (2021. január 4.).

olyan ma már jól ismert fogalmak megszületéséhez is vezetett, mint a békés társadalom alapjául szolgáló cultural peace¹⁷⁵ vagy a politikai haszon szempontjából jól kiaknázható soft power.¹⁷⁶

A Népszövetségi Ligák Uniója

A Nemzetek Szövetségének népszerűsítésére több nemzetközi lépés is történt: sorra jöttek létre a népszövetségi egyesületek, amelyek feladata az volt, hogy hidat képezzen a Népszövetség és az egyes államok közvéleménye között. Ezek legfőbb célja az volt, hogy magyarázzák a Népszövetség működését és lépéseit, és ugyanígy közvetítsék az állampolgárok óhajait a Népszövetség felé.¹⁷⁷ Az 1919-ben alapított, brüsszeli székhelyű Népszövetségi Ligák Uniója¹⁷⁸ (eredeti nevén az *Union International des Associations pour la Société des Nations*, magyarul olykor Népszövetségi Egyesületek Uniójaként említett) a Népszövetség Egyezségokmányában lefektetett elvek szerint ezeket az egyesületeket tömörítette. Ilyen volt például a Brit Népszövetségi Unió,¹⁷⁹ amely hamar a brit békemozgalom legfontosabb szervévé vált, és az 1920-as évek folyamán rendkívül erős befolyása volt a brit közvéleményre, vagy a korábban már említett amerikai League to Enforce Peace is.¹⁸⁰ Magyar részről a Magyar Külügyi Társaság egyik osztálya, a Magyar Népszövetségi Egyesület lett a szervezet tagja, amit a milánói gyűlésen vettek fel, jóval a népszövetségi csatlakozás előtt, még 1920-ban.¹⁸¹ A későbbiekben pedig természetesen csatlakoztak az Unióhoz az új határokon kívül rekedt magyarok csoportjai is, mint pl. az Erdélyi Magyar-Székely Egyesület.¹⁸²

Az Unió élén az évente megválasztott elnök állt, akinek munkáját alelnökök segítették, együttesen alkotva az Unió Irodáját. Mellette egy évente többször is összeülő Főtanács is működött, amelybe minden tagállam három képviselőt küldött. Az Unió Közgyűlése

¹⁷⁵ A Johan Galtung elméletében szereplő cultural peace, azaz kulturális béke azt a szellemi és társadalmi közeget jelenti, ahol az állam egyetlen társadalmi csoportot sem támad nyíltan a közbeszédben. Erről bővebben lásd GALTUNG, Johan: Cultural Violence. *Journal of Peace Research* 27. évf. (1990) 3. sz. 291–305. o. <https://www.galtung-institut.de/wp-content/uploads/2015/12/Cultural-Violence-Galtung.pdf> (2021. január 4.).

¹⁷⁶ Ennek elméleti háttérét többek között lásd WILSON, Ernest J. III.: Hard Power, Soft Power, Smart Power. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 616. köt. (2008) 110–124. o. https://www.jstor.org/stable/25097997?read-now=1&seq=1#page_scan_tab_contents (2020. február 23.).

¹⁷⁷ MCCARTHY i. m. 18. o.

¹⁷⁸ Az 1919-ben alakított, brüsszeli székhelyű szervezet célja a Népszövetség népszerűsítése volt. Magyar részről a Magyar Külügyi Társaság és a Magyar Békeegyesület volt a szervezet tagja.

¹⁷⁹ A Népszövetségi Egyesületek Uniója (League of Nations Union – LNU) 1918 októberében jött létre Nagy-Britanniában a Népszövetség népszerűsítése érdekében, és az 1920-as évek közepén kb. 250 ezer regisztrált tagja volt.

¹⁸⁰ ORMOS Mária: Magyarország belépése a Nemzetek Szövetségébe. *Századok* 91. évf. (1957) 1–4. sz. 227–269. o.

¹⁸¹ Az MTI jelentése, Genf, 1921. május 19.

¹⁸² ORMOS Mária: Magyarország belépése a Nemzetek Szövetségébe i. m. 227-269.o.

– a Népszövetséghez hasonlóan – évente egyszer ülésezett, amire minden állam húsz megbízottat küldhetett.¹⁸³

Minthogy ezek a Népszövetséget támogató ligák a Népszövetség és az államok lakossága közötti közvetítésre jöttek létre, így azoknak tagjai nagy reményeket tápláltak a szervezet iránt, és valóban igyekeztek a különböző kéréseknek a ligákon keresztül is érvényt szerezni. Az egyik ilyen akut, a magyarok számára rendkívül fontos téma a kisebbségi kérdés volt, amivel az Unió 1922-től kezdve foglalkozott, 1923-tól kezdve egy állandó kisebbségi bizottság formájában is.¹⁸⁴

A magyar vélemény ezt a kapcsolatban egy névtelen jelentés így foglalta össze: „Az intézmény jó azért, mert tényleg a világ közvéleményének az informálására szolgál, és az, hogy a magyarok ezen részt vesznek, annyi hasznot teremt, hogy nem mernek legalább agitálni az ország ellen.”¹⁸⁵

A szervezettel kapcsolatban még 1930-ban is sokan reménykedtek, és úgy látták, hogy annak reformjára nézve valódi ráhatással bírhatnak:

„A Ligák munkáját a Népszövetség kezdi nagyon komolyan venni, ami abból is kitűnt, hogy a Népszövetség főtitkára, Sir Eric Drumond [sic!] és a Nemzetközi Munkahivatal igazgatója, Albert Thomas¹⁸⁶ eljöttek üléseinkre és igen nagy jelentőségű nyilatkozatokat tettek. [...] A Ligák munkája hazánk nemzetközi helyzetének megteremtése és megszilárdítása érdekében igen nagy fontossággal bír, mert a Ligák Uniója a Népszövetség félhivatalos szerve lévén, olyan fórumot alkot, amelyen teljes szabadsággal elhangozhatnak oly vélemények, amelyek a valóságos közhangulatot adják vissza, másrészt pedig egyik helyről sem befolyásolható úgy a világsajtó, mint éppen erről a helyről, mely a közhangulatot irányítja.”¹⁸⁷

A Népszövetség és a Népszövetségi Ligák Uniója közötti viszony érdekessége azonban épp az volt, hogy mindkét fél mást feltételezett arról. Míg a Népszövetségi Ligák Uniója működése során észlelte a szervezeti hibákat, és javaslatok kidolgozásával javítani próbálta a

¹⁸³ Népszövetségi Ligák Uniója. In: Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/N/N%C3%A9psz%C3%B6vets%C3%A9gi%20Lig%C3%A1k.html> (2019. január 8.).

¹⁸⁴ EILER Ferenc: *Európai nemzeti kisebbségek kongresszusainak határozatai. (1925–1937)*. Documenta Historica 30., Szeged, 1996. 11–13. o. http://acta.bibl.u-szeged.hu/38272/1/doc_030.pdf (2019. január 9.).

¹⁸⁵ Feljegyzés. Szerző, hely, dátum ismeretlen. MNL OL K 64 21. cs. 41. t. 348/res.

¹⁸⁶ Albert Thomas már a magyar népszövetségi csatlakozás előtt, 1920-tól kezdve kapcsolatba került a magyar vezetéssel és ellenzékkel egyaránt, mivel külön figyelmet szentelt a magyar munkásság (akkoriban rendkívül rossznak ítélt) helyzetének. Erről bővebben lásd BÓDY: Kisül ily módon i. m. 127–151. o.

¹⁸⁷ A népszövetségi Ligák teljes ülése Genfben. Beszélgetés dr. gróf Zichy Ernővel, a magyar kisebbségi mozgalom egyik vezérével. *Komárommegyei Hírlap. II* (1930) 27. sz. 1930. július 5. 1–2. o. http://www.jmvt.hu/sites/default/files/e-konyvtar/komarommegyeihirlap/1930/kmh1930_27.pdf (2019. január 9.).

Népszövetség működését, valamint több akut kérdés, így pl. a kisebbségek helyzete kapcsán¹⁸⁸ igyekezett javaslatokat kidolgozni a Népszövetség számára, addig a Népszövetség nem volt hajlandó másként tekinteni az Unióra, mint ahogy annak alapításakor is tervezték: azaz mint egy olyan szervre, amely közvetít közte és a tagországok lakossága között, hogy így nyerjék meg a közvéleményt a Népszövetség számára. Ez indokolta azt is, hogy habár érdemileg nem hagyta, hogy az Unió beleszóljon a működésbe vagy a Népszövetség elé került ügyekbe, látszólag nem hagyták figyelmen kívül az itt megfogalmazódó véleményeket, és ahogy fent is láthattuk, néha maga Drummond is megjelent az üléseken. A Ligák Uniójának elnöke, Théodore Ruysen így fogalmazta ezt meg:

*„a súlytalanok csoportjába tartozunk, amit sem felértékelni, sem figyelmen kívül hagyni nem lehet.”*¹⁸⁹

Ez az ellentmondás rajzolódik ki a magyar kisebbségvédelmi törekvések kérdésében is: ahogy a magyar érdekeket a Ligákban képviselő politikus és diplomata, Zichy Ernő nyilatkozata is mutatja, a magyar és más nemzetek politikusai is nagy energiát fektettek abba, hogy az Unión keresztül megoldásokat és javaslatokat dolgozzanak ki, mivel azt remélték, hogy így nyomást lehet gyakorolni a Népszövetségre a szükséges reformok érdekében. A Népszövetség azonban ezeket a javaslatokat – lévén azok semmilyen módon nem voltak kötelezők számára – rendre figyelmen kívül hagyta, így az itt, ezekben a témakörökben kifejtett munka csaknem felesleges volt. Emiatt a Népszövetségi Ligák Uniójában kifejtett magyar törekvésekkel a dolgotban nem foglalkozom.

Az, hogy a Népszövetség nem óhajtott kívülről reformjavaslatokat és az általa hozott döntések bírálatát megfogadni, természetesen logikus és érthető, hiszen csak így volt lehetséges, hogy a szövetség saját hatáskörében tartsa ezeket az ügyeket is.

Fontos és a Népszövetség által is támogatott volt azonban a szervezet ismeretterjesztő tevékenysége. Ennek a tevékenységnek és a friss szervezetet már a létrejötte előtt is övező általános izgalomnak és kíváncsiságnak köszönhetően sorra jelentek meg a Népszövetséget bemutató és népszerűsítő munkák¹⁹⁰ – utólag pedig épp ezeknek a munkáknak a segítségével tudjuk olyan könnyen rekonstruálni a szervezet működését.

¹⁸⁸ Az erre irányuló magyar törekvésekre lásd pl.: Az MTI jelentése. Varsó, 1925. július 8.

¹⁸⁹ GUIEU i. m. 11–23. o.

¹⁹⁰ Például Nitobé: La Société des Nations. Qu'a-t-elle accompli? Bruxelles, 1920.; Lachapelle: La Société des Nations. Paris, 1920.; vagy a magyarok közül Paikert: Világbéke egyezmény. Budapest, 1922.; Wlassics: A nemzetek szövetségének első közgyűlése. Magyar Jogi Szemle. 1921.; Lutter: A Nemzetek Szövetsége Tanácsának ülései és határozatai 1920-ban. Külügyi Szemle III. és V. évf.

A magyar helyzet

Az önálló magyar külügyminisztérium felállítása

Az első világháborúba az Osztrák–Magyar Monarchia részeként belépő Magyarország számára a háború vége nemcsak egy vesztes háborút, emberéleteket és elvesztett területeket jelentett, de IV. Károly eckartsaui nyilatkozatát követően azt is eredményezte, hogy Magyarország, csaknem ötszáz év után először, újra teljesen független állam lett. Az épp csak befejeződő első világháború az ország határain egyre beljebb nyomuló külföldi csapatokat hagyott maga után, illetve egy rendkívül instabil belpolitikai helyzetet eredményezett Magyarországon. Az őszirózsás forradalom, Tisza István meggyilkolása és a nehéz gazdasági helyzet közepette kellett megkezdeni a Monarchia keretében korábban közös ügyként kezelt és így közösen működtetett szervek szétválasztását. Az egyik ilyen kulcskérdés a megszűnt közös külügyminisztérium örökségének szétosztása és az önálló magyar diplomácia kiépítése volt – ez utóbbi pedig egyaránt jelentette a Monarchia idején érhető okokból jórészt hiányzó önálló magyar külpolitikai gondolkodás¹⁹¹ és az az alapján felépülő külpolitikának érvényt szerző szervezet kialakítását is. Habár a széthullás általános bizonytalanságot okozott a külügyi állományban, a minisztériumban és a külföldön szolgálatot teljesítő magyar tisztviselők is helyükön maradtak, és várták a további teendőkre vonatkozó utasításokat.¹⁹²

Jól működő külügyi szolgálat nélkül sem a tárgyalások, sem a határok rendezése, sem a nemzetközi ügyekbe való visszakapcsolódás vagy az ország talpra állítása nem volt elképzelhető, ezért a kormányzat már 1918 őszén megkezdte az önálló külügyi szolgálat kiépítését, amelynek kulcspozícióit jórészt olyan magyar diplomaták kapták meg, akik a közös külügyi szolgálatban is részt vettek,¹⁹³ épp csak előrébb lépve a ranglétrán.

A Nemzeti Tanács 1918. december 3-án fogadta el¹⁹⁴ az önálló magyar külügyi szolgálat kiépítéséről rendelkező, 1918. december 15-én az V. néptörvény részeként hatályba lépett¹⁹⁵

¹⁹¹ PRITZ Pál: A nemzeti érdek a magyar külpolitikában a 20. században. *Külügyi Szemle* 9. évf. (2010) 1. sz. 171–179. o.

¹⁹² Lásd TÓTH Imre: *Egy polgári arisztokrata – Kánya Kálmán (1869–1945)*. Kronosz Kiadó–Magyar Történelmi Társulat. Pécs–Budapest, 2016. 45. o. Vö. BARCZA György: *Diplomataemlékeim. 1911–1945*. Budapest, Európa–História, 1994. I. 133. o.

¹⁹³ PRITZ Pál: Tanácsadás a két világháború közötti magyar külpolitikában. In: PRITZ Pál: *Mi az objektivitás? Hazánk és a nagyvilág – 20. századi metszetek*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 2011. (A továbbiakban: PRITZ, 2011.) 86. o.

¹⁹⁴ PRITZ Pál: A magyar külügyi szolgálat keletkezése és története 1930-ig In: PRITZ Pál: *Magyar diplomácia a két háború között*. Budapest, Magyar Történelmi Társulat, 1995. 38. o.

¹⁹⁵ SZÁVAI Ferenc: Osztrák–magyar külügyi ingatlanok hovatartozása a Monarchia felbomlása után. In: HÁDA Béla–LIGETI Dávid–MAJOROS István–MARUZSA Zoltán–MERÉNYI Krisztina (Szerk.): *Nemzetek és birodalmak. Diószegi István 80 éves*. ELTE, Új- és Jelenkori Egyetemes Történelmi Tanszék, Budapest, 2010. 599. o.

törvényt, amely öt főosztály felállításáról rendelkezett, és amelynek nyomán Harrer Ferenc¹⁹⁶, Budapest alpolgármestere megkezdhette mindenekelőtt az első önálló magyar követség (nem meglepő módon a bécsi), majd a magyar külügyminisztérium megszervezését.¹⁹⁷ Ebben 1918–1919 során,¹⁹⁸ elsősorban az adminisztráció kidolgozásában¹⁹⁹ segítségére volt a trianoni béke aláírásáról elhíresült és ezzel a külügyi feladatoktól gyakorlatilag vissza is lépő Drasche-Lázár Alfréd.²⁰⁰ A folyamatban törést jelentett a Tanácsköztársaság időszaka, amikor Külügyi Népbiztosság jött létre Kun Béla vezetésével, amely természetesen személyi állományában is változásokat idézett elő: 1919 júliusában 142 embert (köztük 46 még a közös külügyminisztériumban dolgozó diplomatát) bocsátottak el,²⁰¹ köztük Drasche-Lázár Alfrédot, és ekkor hívták vissza a külügyminisztériumba mexikói kiküldetéséből Kánya Kálmánt.²⁰² A Tanácsköztársaság gyors bukása után Drasche-Lázár ismét visszatért a Dísz térre, és mint a minisztérium vezetésével megbízott államtitkár, fegyelmi bizottságot állított fel. Végül a Tanácsköztársaság alatti tevékenységük miatt elbocsátandó külügyi alkalmazottak listáját Teleki Pál külügyminiszter 1920. július 30-án terjesztette fel Horthy Miklóshoz.²⁰³

Ezzel újabb, végleges irányváltás történt. A kinti életét eddig felszámoló és csak 1919 őszén hazatérő Kánya nyugalmazva lett a megszűnő közös külügyminisztériumból, hogy ugyanazzal a nappal²⁰⁴ belépjen az immár önálló magyar külügyminisztériumba, ahol először a politikai osztály vezetője, majd 1920. május végétől 1925-ig rendkívüli követi és meghatalmazott miniszteri rangban a minisztérium vezértitkára és a külügyminiszter állandó helyettese legyen.²⁰⁵ Mellette működött a nála tizenkét évvel fiatalabb, rendkívül tehetséges

¹⁹⁶ Harrer Ferenc (1874. június 2.–1969. november 21.) politikus, jogász, szakíró volt, aki, mint ilyen, elsősorban a városi közigazgatás jogi háttérével foglalkozott. 1918-ban választották meg Budapest alpolgármesterévé, majd október 25-től a Nemzeti Tanács tagja lett. Károlyi november 11-én nevezte ki bécsi követté, ezt a posztot azonban csak december 2-áig töltötte be – ekkor a külügyminisztérium megszervezésével megbízott külügyminiszter, majd külügyminiszter-helyettes, végül ideiglenes külügyminiszter lett. 1919 augusztusában nyugdíjazását kérte, és csak az 1920-as évek közepén tért vissza a közéletbe: felsőházi képviselő és a Fővárosi Közmunkák Tanácsának tagja lett. 1947-ben a Polgári Radikális Párt elnöke lett, majd 1949 és 1969 között az országgyűlés tagja.

¹⁹⁷ PRITZ A magyar külügyi szolgálat keletkezése i. m. 38. o.

¹⁹⁸ VIZI László Tamás: Egy elfeledett magyar diplomata: Drasche-Lázár Alfréd. In: BESZTERI Béla (Szerk.): *A felfedező tudomány*. Széchenyi István Egyetem, Győr, 2013. 1–9. o.

¹⁹⁹ SZÁVAI i. m. 599. o.

²⁰⁰ Drasche-Lázár Alfréd nemesi és kereskedő felmenőkkel egyaránt rendelkező hivatásos diplomata, az első világháború alatt a sajtóalbizottság vezetője volt, majd a háborút követően részt vett az önálló magyar külügy felállításában. A Külügyminisztérium államtitkáráként a trianoni békeszerződés egyik aláírója lett. 1922-ben elhagyta a diplomáciai pályát, és kereskedőként működött tovább. Bővebben lásd: VIZI i. m.

²⁰¹ SZÁVAI i. m. 599. o.

²⁰² Kánya Kálmán (1869. november 7.–1945. február 28.) hivatásos diplomata, 1933. február 4. és 1938. november 28. között magyar külügyminiszter.

²⁰³ VIZI i. m. 1–9. o.

²⁰⁴ A külügyminisztérium felállításáról 1920 februárjában született meg a törvény. Hogy pontosan melyik nappal született meg az új minisztérium, arra nem találtam adatokat.

²⁰⁵ TÓTH Egy polgári arisztokrata i. m. 46–48. o.

karrierdiplomata, Khuen-Héderváry Sándor, Bethlen István másod-unokatestvére.²⁰⁶ A fenti személyzeti változások után vehette kezdetét csak az igazi munka.

A Tanácsköztársaság bukása utáni időszak – a rendszer kiépülése

Az önálló magyar külügyminisztérium felállítását a kortársak egyértelműen két ember, Kánya Kálmán és Khuen-Héderváry Sándor eredményének tekintették.²⁰⁷

Az 1919 és 1922 közötti időszakban a magyar külügyminiszterek gyakran és gyorsan váltották egymást,²⁰⁸ ez a gyors rotáció pedig logikusan azt eredményezte, hogy az apparátusnak nagy szerep jutott az új külügyminisztérium felállításában és az ügymenetek részletes, gyakorlati kidolgozásában. Ez a részben alulról szerveződő struktúra hasonló volt ahhoz a ballhausplatzi szellemhez és felépítéshez, amelyben az apparátus nagy része korábban szocializálódott, és amelyet jól ismert. Mindez olyan külügyi struktúrát és ügymeneteket eredményezett, amelyet a benne dolgozók jól tudtak használni.

A külügyminiszter állandó helyettesének pozícióját Teleki Pál alakította ki Kánya számára brit és francia mintára – a szerepkör feladata kifejezetten az volt, hogy a gyorsan cserélődő miniszterek mellé olyan hivatalnokok kerüljenek, akik alkalmasak az ügyek vitelére.²⁰⁹ Szintén Teleki volt az, aki ugyancsak a ballhausplatzi szellemben készítette el (egyik külügyminiszterségének idején, 1920. áprilisában) a külképviseleteknek szóló belső ügyvitelszabályzatot,²¹⁰ majd egy évvel később, 1921. április 24-én egy, a külügy vezetőihez írott levelében arra buzdított, hogy ami a ballhausplatzi szellem pozitív oldala, azt tartsák meg és kamatoztassák, illetve hangsúlyozta, hogy kiemelt figyelmet kell szentelni a közgazdasági és nemzetközi jogi ismereteknek, valamint annak, hogy a fiatal tisztviselők felelős és lojális magatartást mutassanak.²¹¹

²⁰⁶ Gróf Khuen-Héderváry Sándor (1881. június 16.–1947.) diplomata-pályafutását még a Monarchia idején kezdte meg: Bukarestben, Bécsben, Madridban, Londonban és Berlinben töltött be különböző pozíciókat, majd az első világháború után Kánya Kálmánnal karöltve felállította az önálló magyar külügyet. Karrierjének csúcspontján, 1925-től rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter, a külügyminiszter állandó helyettese, azaz a külügyek egyik legfőbb irányítója volt. 1934-ben a Khuen-Héderváryt eltávolítani akaró Gömbös párizsi követnek nevezte ki. 1941-ben hazahívták, és nyugállományba helyezték. A második világháború után, 1946-ban feltételezhetően öngyilkos lett. Holtteste 1947-ben került elő a Dunából. Bővebben lásd VARGA Lujza: Khuen-Héderváry Sándor – Egy diplomata életútja. *Folia Historica* XXXIII (2017) 107–120. o.

²⁰⁷ BARCZA i. m. I. 179. o. Vö. HORY András: *Bukaresttől Varsóig*. Budapest, 1987. 162. o.

²⁰⁸ 1919. augusztus 7. és 15. között Tánzos Gábor, augusztus 15. és szeptember 11. között Lovászy Márton, 1919. szeptember 11. és 1920. március 15. között Sommich József, 1920. március 15. és április 19. között Simonyi-Semadam Sándor, 1920. április 19. és szeptember 22. között Teleki Pál, 1920. szeptember 22. és december 16. között Csáky Imre, 1920. december 16. és január 17. között ismét Teleki, 1921. január 17. és április 12. között Gratz Gusztáv, április 12. és 14. között ismét Teleki, majd az előzmények után hosszúnak számító másfél évig, 1921. április 14. és 1922. december 19. között Bánffy Miklós töltötte be a posztot.

²⁰⁹ TÓTH Egy polgári arisztokrata i. m. 49. o.

²¹⁰ SZÁVAI i. m. 599. o.

²¹¹ Uo. 600–601. o.

Az 1918-ban Berlinből hazatérő Khuen-Héderváry Sándor a külügyminisztérium sajtóosztályára került,²¹² majd 1920-tól kezdve a külügyminisztérium politikai osztályának vezetője lett.²¹³ Ezt a szerepkört az akkor miniszterhelyettesi posztra kinevezett Kányától vette át, ami mintegy előre vetítette a későbbiek: azt láthatjuk ugyanis, hogy Kánya előléptetéseinek idejében az általa korábban betöltött pozícióba Khuen-Héderváry került.

Ekkortól kezdve kezdtek tehát el együttesen kiépíteni az új magyar külügyminisztériumot.²¹⁴ A kortársak szerint kiállhatatlan természetű és önfejű Kánya már 1920-ban is mindenekelőtt Khuen-Héderváryra támaszkodott, és teljes bizalmát élvezve szinte minden ügybe beavatta relatíve fiatal (akkor 37 éves) kollégáját,²¹⁵ akinek tanácsaira is hallgatott.²¹⁶ Kánya és Khuen-Héderváry együttműködése nem volt véletlen, hiszen „Mindketten a Ballplatzról kerültek a magyar szolgálatba, s a volt k. u. k. külügyminisztérium kitűnő szervezetének, bevált rendszerének úri fegyelmét és kipróbált beosztását valósították meg, amennyire lehetett, a Dísz téri magyar minisztériumban is. Az új magyar külügyi szolgálat magvát a régi cs. és kir. diplomaták, konzulok, és külügyi tisztviselők alkották. Ezeket kevés kivétellel a magyar külügyi szolgálat is átvette, de szám szerint nem voltak elegendőek, és így ki kellett bővíteni a szolgálatot olyanokkal is, akiknek előbbi működésükből külföldi gyakorlatuk volt és nyelveket beszéltek. Ilyenek voltak a magyar szakminisztériumok, a földművelésügyi, kereskedelmi minisztériumok szaktudósítói, akik azelőtt a közös követségek mellett beosztva dolgoztak.²¹⁷ A külügyminisztérium belső beosztása nagyjából a bécsi külügyminisztériumével egyezett meg. A miniszter és helyettese után következtek az egyes osztályok vezetői, ezek között a legfontosabb természetesen a politikai osztály volt, melynek élén a *directeur politique*²¹⁸ állott.”²¹⁹

A külképviseltek kapcsán azt már láthattuk, hogy az első önállóan magyar követség Bécsben létesült 1918 végén. 1920 végére már 14 magyar külképviselet működött: a bécsi követség, a berni követség, a vatikáni követség, a berlini képviselet, a hágai képviselet, a római

²¹² Khuen-Héderváry Sándor. In.: A Magyar Királyi Követségek vezetői. 1935–1940. <http://www.bibl.u-szeged.hu/ha/kulpol/khuen.html> (2015. szeptember 10.).

²¹³ MARKÓ László (Főszerk.): *Új Magyar Életrajzi Lexikon*. Magyar Könyvklub, 2002. III. köt. 913. o.

²¹⁴ PRITZ Pál: Arisztokraták a magyar külügyi szolgálatban (1918–1944). In: PRITZ Magyar diplomácia a két háború között i. m. 22. o.

²¹⁵ LŐRINCZ Zsuzsa: Az önálló magyar külügyi szervezet újjáalakításának kezdetei (1919–1921). *Levéltári Szemle* 44. évf. (1994) 1. sz. 17–27. o.

²¹⁶ TÓTH Imre: A polgári arisztokrata. Kánya Kálmán jellemrajza a kezdetektől a miniszteri posztig. *Aetas* 24. évf. (2009) 2. sz. 23–44. o.

²¹⁷ Szintén ilyen volt az a Réz Mihály és Baranyai Zoltán, akik a genfi iroda élére kerültek. Bővebben lásd a Réz Mihály és Baranyai Zoltán alfejezeteket.

²¹⁸ Politikai igazgató.

²¹⁹ BARCZA i. m. I. 175–177. o.

képviselő, a varsói képviselő, a belgrádi, a prágai és a párizsi képviselő, a berlini főkonzulátus, a hamburgi konzulátus és a kölni konzulátus, valamint a trieszti konzulátus. 1921 januárjában létrejött a bukaresti képviselő, márciusban a stockholmi követség, majd májusban a genfi titkárság és a müncheni konzulátus, júniusban pedig a londoni követség. 1921 augusztusában megszületett a szófiai, majd októberben a washingtoni követség. 1922 elején Kolozsváron jött létre útlevíl-kirendeltség, majd februárban megszületett a brüsszeli követség és a montreali főkonzulátus, márciusban pedig a New York-i főkonzulátus és a chicagói, a clevelandi és a pittsburghi konzulátus. Ezt követően 1923 márciusában a tallinni (revali) követség, októberben a milánói konzulátus, 1924 májusában pedig az ankarai követség. 1925-ben Athénban és São Paulóban, 1926 októberben Zágrábban, 1927 májusában Rio de Janeiróban és Winnipegben, augusztusában Pozsonyban, 1928-ban pedig Buenos Airesban jött létre magyar külképviselet. Habár a diplomáciai kapcsolatok felvétele Spanyolországgal már 1922 februárjában megtörtént, ám ott csak 1926-ban létesítettek követséget, addig a spanyol ügyeket a párizsi követséghez rendelték. Mivel a hivatalos külképviseletek száma így is elég alacsony volt, ezért emellett a tiszteletbeli konzulok kinevezését is megkezdték a nagyobb városokban. Így míg tiszteletbeli konzulból 1921-ben még csak ötöt találunk, addig 1941-re ez a szám már 58-ra emelkedett.²²⁰

Emellett azt is láthatjuk, hogy a meglévő missziókat gyakran hagyták hosszú időre ügyvivőkre, ahelyett, hogy azok élére követeket neveztek volna ki – ennek oka a pénzhiány volt, ugyanis ez utóbbiak bére jelentősebb összeget vett igénybe, mint egy alacsonyabb diplomáciai rangban lévő személyé.²²¹ Azt láthatjuk azonban, hogy az 1920-as évek végén, ahogy a népszövetségi kölcsönnek köszönhetően a magyar pénzügyi és gazdasági helyzet stabilizálódott, ezeket az állásokat is elkezdték feltölteni.

A magyar külpolitika irányítói

Bethlen István híres volt arról, hogy a külpolitika irányítását magának tartotta fenn, ezért külügyminisztereit tudatosan úgy választotta ki, hogy mellettük a külpolitika irányvonalát ő szabhatta meg,²²² az ügyek irányításába leginkább csak tanácsadói beleszólást engedett. A Teleki által létrehozott miniszter-helyettesi pozíció kulcsfontosságú volt ezért, ez tette ugyanis lehetővé a rendszer zökkenőmentes működését: a valamennyi ügyet jól ismerő

²²⁰Tájékoztató a tiszteletbeli konzuli intézményről. <https://konzuliszolgalat.kormany.hu/tajekoztato-a-tiszteletbeli-konzuli-intezmenyrol> (2019. augusztus 7.).

²²¹PRITZ Pál: A bécsi követség története a két világháború között. *Külügyi Szemle* 12 évf. (2013) 2. sz. 55–68. o.

²²²PRITZ Pál: Döntési folyamatok a magyar külpolitikában 1919–1944. In: PRITZ Magyar diplomácia a két háború között i. m. 229–230. o. Vö. RÓMSICS Ignác: *Bethlen István. Politikai életrajz*. Helikon Kiadó, 2019. 368. o.

miniszter-helyetteshez minden információ befutott, a szálakat a háttérből (bár nyílt titokként) kiválóan tudta mozgatni. Ezt a szerepkört először betöltő Kánya és az őt követő Khuen-Héderváry nemcsak adminisztratív kérdésekben, de a lépések meghatározásában is kulcsszerepet játszott – Khuen-Héderváry például rendszeresen elkísérte másodunokatestvérét, a miniszterelnököt, a külföldi konferenciákra, és a népszövetségi ülésekre érkező magyar delegációnak is többször volt tagja. Emellett hosszú ideig volt külügyminiszter Walko Lajos, aki szintén aktívan alakította az eseményeket, és maga is rendszeresen látogatott ki a genfi ülésekre is.

A rendszerről a budapesti francia követ, Edmond Petit de Beauverger 1932 októberében, már Bethlen lemondása után így írt:

*„[Bethlennek] még mindig egy olyan csapata tevékenykedik a színtéren, melynek tagjai részben az ő iskolájában nevelkedtek, és amelyről elmondhatjuk, hogy jobban érzékeli, melyek Magyarország valódi érdekei, mint ő maga. Az a tény, hogy e csapat – melynek élén Khuen-Héderváry gróf, Bethlen gróf és Walko első számú munkatárs áll – továbbra is a külügyminisztériumban dolgozik, a jelen körülmények között mérséklő tényezőnek számít, és bizonyos mértékben biztonsági garanciát jelent.”*²²³

A külpolitikába természetesen Horthy is igyekezett beleszólni, ám annak irányítása a fent említettek kezében volt. A magyar külügyi szolgálatban a két világháború alatti időszakban szinte kizárólag csak szakmabéliek, karrierdiplomaták dolgoztak,²²⁴ akik között továbbra is nagy számban voltak a nemesi családok sarjai, akik jórészt a külügyi szolgálat főtisztviselői voltak, és akik így nemcsak szakmájuknak, de származásuknak köszönhetően is befolyásolhatták a külpolitikát.²²⁵

Hasonlóan beleszólást követelt a külügyek irányításába az 1920. április 18-án a Magyar Tudományos Akadémián megalakult Magyar Külügyi Társaság, amely céljaul tűzte ki Magyarország érdekeinek szorgalmazását a Népszövetségnél; a nemzetek közötti együttműködés előmozdítását; a hasonló bel- és külföldi szervezetekkel való kapcsolattartást; a külügyi kérdések népszerűsítését; az ismeretterjesztést; a nemzetközi jogi ismeretek oktatását és a nemzetközi kongresszusokon való részvételt.²²⁶ Fontosságát jól mutatja, hogy a

²²³ Beauverger budapesti francia követ Herriot francia miniszterelnöknek és külügyminiszternek. Budapest, 1932. október 25. In: ÁDÁM Magda (Szerk.): *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1928–1932*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Budapest, 2013. 358–361. o.

²²⁴ PRITZ: Tanácsadás i. m. 87. o.

²²⁵ PRITZ: Magyar diplomácia a két háború között i. m. 37. o.

²²⁶ SZÁVAI i. m. 602. o.

szervezetnek egészen 1939-ig a Parlament adott otthont,²²⁷ elnökségében pedig vezető arisztokratákat, politikusokat és szakembereket találunk.

A szervezet elnöke a Népszövetség közgyűléseire érkező magyar delegációt is vezető Apponyi Albert gróf, lapjuk a *Külügyi Szemle* volt. Felépítését tekintve a Külügyi Társaság elnöki tanácsát Apponyi vezette, társelnökei ifj. Andrassy Gyula gróf, Berzeviczy Albert²²⁸, Csernoch János hercegprímás, Teleki Pál és Wlassics Gyula voltak. A szervezet legfontosabb osztályai közé tartozott a Népszövetségi szakosztály, aminek elnöke szintén Apponyi Albert, vezetője pedig Horváth Jenő volt. A nemzetközi jogi osztály elnöke Lers Vilmos báró, osztályvezetője pedig a Népszövetségről kézikönyvet is író Irk Albert volt. A történelmi osztály elnöke Klebelsberg Kuno, a tudományos és művészeti osztályé pedig a népszövetségi delegációban szintén többször részt vevő Berzeviczy Albert lett.

Azt, hogy a Külügyi Társaság és a genfi közgyűlésekre érkező delegáció mennyire átfedte egymást, jól mutatja, hogy a Külügyi Társaság 1920-as években megalakult további osztályai közé tartozott a Lefegyverzési szakosztály, élén azzal a Tánczos Gáborral, aki korábban rövid ideig külügyminiszter is volt, a népszövetségi delegációnak pedig rendszeren tagja volt. Nem csoda, hiszen 1924-ben a szervezet már egyértelműen kimondta, hogy támogatni kívánja a Népszövetség népszerűsítését, valamint folyamatos, aktív kapcsolatot kíván tartani a Népszövetségi Ligák Nemzetközi Uniójával. Utóbbinak eleget is tett: tagjai folyamatosan részt vettek az Unió kongresszusain és konferenciáin, nagy energiákat fektetve be a szervezet tevékenységébe – mint láthattuk, a Népszövetség szempontjából feleslegesen.²²⁹

A magyar diplomácia vezetői abban egyetértettek, hogy a háború lezárását követően Magyarország számára az első számú külpolitikai cél a béke megkötése volt. A trianoni béke kényszerű aláírása egyben a Népszövetség intézményének és szerepének elfogadását is jelentette: a 14 részből álló szerződés első része a Népszövetség alapokmányát tartalmazta, és csak ezután következett a békeszerződés pontos határozatainak felsorolása.²³⁰

Mindezek mindenki számára egyértelművé tették: a háború utáni világ diplomáciáját a Népszövetség kívánja meghatározni. Figyelembe vette ezt a magyar kormány is, amelynek az első világháború és a trianoni békeszerződés aláírása után legfőbb külpolitikai célja az európai

²²⁷ ZEIDLER Miklós: A Magyar Külügyi Társaság és folyóirata: a Külügyi Szemle (1920–1944). *Külügyi Szemle* I. évf. (2002) 1. sz. 151–176. o.

²²⁸ Berzeviczy Albert (1853. június 7.–1936. március 22.), korábbi kultuszminiszter és az MTA elnöke, főként a magyar kisebbségek védelmének és a leszerelés kérdésének népszövetségi tárgyalásaiba kapcsolódott be. Életét és pályafutását részletesen lásd GALI Máté: *Berzeviczy Albert. A márványarcú miniszter*. Athenaeum Kiadó, 2017.

²²⁹ ZEIDLER Miklós: A Magyar Külügyi Társaság i. m. 151–176. o.

²³⁰ A trianoni békeszerződés teljes szövege és ezen belül a Nemzetek Szövetségének Egyességokmánya elérhető magyar nyelven a következő linken: <http://www.trianon.hu/keret.phtml?trianon/tria1920/bekeszerz.phtml> (2014. április 27.).

diplomácia vérkeringésébe való újbóli bekapcsolódás volt. Habár a Népszövetségről és az ahhoz való csatlakozásról a magyar politikusok és szakemberek között is éles vita folyt,²³¹ a szervezethez való csatlakozás valójában elkerülhetetlen volt. Ezért nemcsak a csatlakozásról döntöttek, de röviddel a béke aláírása után megkezdték a tervezést egy Genfben működő, a Népszövetség mellé rendelt magyar titkársággal kapcsolatban.

A genfi magyar titkárság létrehozása

Ahogy már láthattuk, a Monarchia szétesése után felálló magyar külügyi szolgálat 1920 végéig összesen 14 különböző rangú képviselőt állított fel: a berni a második volt, annak létesítését csupán a bécsi előzte meg.²³² Az 1921 első felében felállított, a berni követség alá sorolt genfi iroda időben a londoni és a washingtoni képviselőt is megelőzte pár hónappal, ami mutatja a Népszövetségnek tulajdonított jelentőséget, hiszen a külképviseletek felállításának sorrendje természetesen a magyar külpolitikai célokra nézve is árulkodó.

A Genfben felállítandó titkárság célja az volt, hogy segítse a kapcsolattartást a Népszövetség és a magyar kormány között. Erre már a csatlakozás előtt is ürügyet adott a Nemzetek Szövetségének azon rendelkezése, miszerint az egyes tárgyalásokra minden, az adott kérdésben érintett felet meg kell hívni, abban az esetben is, ha az illető állam nem tagja a szövetségnek.²³³

A Genfben felállítandó magyar képviselő fogadtatásával kapcsolatban 1921. január végén az MTI tudósítójaként, illetve a berni követség sajtóelőadójaként tevékenykedő Baranyai Zoltán telefonon és személyesen is érdeklődött Drummond-nál, valamint Joost Adriaan Van Hamelnél²³⁴, a Népszövetség jogi részlegének vezetőjénél. A magyar törekvéseket Van Hamel személy szerint támogatta, Baranyai külön kérdésére azonban azt javasolta, hogy a tervezett irodát lehetőleg csendben állítsák fel, és tartsák a berni követség alatt, mint annak egy speciális, Népszövetség melletti kirendeltségét.²³⁵

Van Hamel javaslatának oka minden bizonnyal az volt, hogy akkor, amikor Magyarország csatlakozása is vita tárgyát képezte a Népszövetségen belül, nem mindenki látott

²³¹ Az ezt övező vita bemutatására jelen dolgozatban nincs mód.

²³² PRITZ Pál: A bécsi követség története a két háború között. *Külügyi Szemle* XII. évf. (2013) 2. sz. 55–68. o.

²³³ Ez a meghívás csak a tárgyalásokon való részvételt jelentette, a döntésekbe beleszólást nem engedett.

²³⁴ Dr. Joost Adriaan Van Hamel (1880. október 8.–1964. október 18.) holland jogász és politikus. 1919. június 12. és 1926. február 20. között vezette a Népszövetség Főtítkárságának Jogi Osztályát. <http://www.lonse.de/pub/person/5355> (2019. június 17.).

²³⁵ Sir Eric Drummond, valamint Joost A. Van Hamel feljegyzései. League of Nations Archives R 574 (Communications with the Hungarian Government) 11/8609x/5742.

volna szívesen egy ilyen magyar irodát. Míg pl. a szövetség helyettes főtitkára, F. P. Walters²³⁶ támogatta a magyar kérést, addig francia kollégája, Paul Mantoux korántsem volt ennyire rokonszenvező.²³⁷ Ez a brit–francia ellentét általában tapasztalható volt a magyar ügyekkel szemben, így míg a szintén monarchikus berendezkedésű Nagy-Britanniát és Hollandiát cseppet sem zavarta a királyság mint Magyarország államformája, annál inkább szemet szúrt ez az alakulóban lévő és a Habsburg-restaurációtól tartó kisantantnak, illetve a franciáknak.

Az ötlet azonban, hogy a Népszövetség mellett működő genfi képviselő a berni követség alárendeltségében jöjjön létre, nem volt szokatlan: 1922-ben a magyar mellett már több hasonló delegáció is létrejött, ezek közül a csehszlovákokot és a bolgárt is ezeknek az államoknak a berni képviselőtén keresztül alakították ki, míg a finnek és a lengyelek a párizsi követségükön keresztül látták el ezt a feladatot.²³⁸

A magyar kormány is elfogadta Van Hamel javaslatát, és a genfi iroda a berni követségnek alárendelve jött létre. A létrehozandó képviselő felállítására és vezetésére Gratz Gusztáv²³⁹ külügyminiszter Réz Mihályt nevezte ki.²⁴⁰ Helyettese – Réz kérésére – Baranyai Zoltán, „titkárnője” pedig Vuchetichné Fáy Serafin lett. Az iroda neve „Magyar Királyi Titkárság a Nemzetek Szövetsége Mellett” lett.²⁴¹

Genfben Réz Mihály és Baranyai Zoltán személyében két nyelvet rendkívül jól beszélő egyetemi tanár és szakember került, szemben a berni követségen dolgozó hivatásos diplomatákkal. A genfi titkárság kinevezett munkatársai azonnal megkezdték a munkát, és nem csupán a Népszövetség, de szükség esetén a többi, genfi központú szervezetben, így pl. a Nemzetközi Vöröskereszt értekezletén²⁴² is képviselték Magyarországot.

Réz Mihály

A Tisza István baráti köréhez tartozó Réz Mihályt a kortársak „*Tisza táborának egyik vezető ideológusa*”-ként²⁴³ jellemezték. Az 1878. szeptember 16-án, Maroscsapón született Réznek a

²³⁶ Francis Paul Walters brit százados a Népszövetség bukása után több, a Népszövetséget bemutató könyvet is megjelentetett. Lásd: *The American Science Review* 46 (1952) 4. sz. http://www.jstor.org/stable/1952129?seq=1#page_scan_tab_contents (2019. december 20.)

Vö.: The Spectator Archive. 1933. február 10. 6. o. <http://archive.spectator.co.uk/article/10th-february-1933/6/the-league-of-nations-secretariat-with-a-frenchman> (2019. december 23.)

²³⁷ League of Nations Archives R 574 (Communications with the Hungarian Government) 11/8609x/5742.

²³⁸ Baranyai Zoltán levele Bánffy Miklósnak. Genf, 1922. május 27. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 303.

²³⁹ Gratz Gusztáv (1875. március 30.–1946. november 21.) politikus, történész, a Huszadik Század c. folyóirat egyik alapítója. 1917-ben pénzügyminiszter, 1921-ben külügyminiszter.

²⁴⁰ Réz Mihály levele Eric Drummond-nak. Genf, 1921. február 26. League of Nations Archives R 574 (Communications with the Hungarian Government) 11/8609x/5742.

²⁴¹ Baranyai Zoltán levele Parcher Félixnek. Genf, 1921. szeptember 19. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 41.

²⁴² Az MTI jelentése. Genf, 1921. április 13.

²⁴³ SZABÓ Miklós: Réz Mihály. *Múltunk*.

http://multunk.com/index.php?title=R%C3%A9z_Mih%C3%A1ly (2019. január 3.).

genfi titkárság előtt nem volt külügyi tapasztalata. Kolozsváron, Budapesten és Berlinben tanult jogot, majd közjogász és egyetemi tanár lett: 1907-től kezdve tanított az eperjesi jogakadémián, majd 1913-tól kezdve Kolozsváron közjogot (1913–1916) és politikát (1916–1919). Közben egyre többet publikált: cikkeket, tanulmányokat és könyveket írt, valamint részt vett a korszak élénk politikai vitáiban.

Figyelemre méltó 1906-ban megjelent, *Magyar Fajpolitika* c. röpirata, amelyben a kisebbségek helyzetével foglalkozott – amellet, hogy békére hívta fel kortársait, úgy gondolta, hogy a Magyarországon élő kisebbségek nemzetiségi oktatása, valamint egyházaiknak támogatása hibás döntés az állam részéről, azok ugyanis egyben nacionalizmusuk melegágyai is. A sajtót is erősen kritizálta, úgy érezte ugyanis, hogy abból hiányzik az „igazságosság és tárgyilagosság”, amely segítené a „nemzeti egység” elérését:

„Mit ér a hadsereg idegen szelleme ellen demonstrálni egy olyan társadalom tagjainak, mely azt magába olvasztani nem vette a fáradtságot? Hol van az ily törekvések erkölcsi ereje? [...] A magyar nemzet csak úgy lehet nagy, egységes és erős, ha a fórumon köznapibb lesz és reálisabb, a mindennapi életben pedig emelkedettebb és ideálisabb. Nem a nagy kívánságokhoz kell idealizmus, hanem a nagy tettekhez. Nem kifelé kell támadni, hanem ezt a mi országunkat kell magunk számára meghódítani. Mert ez az ország ma még nem a mienk. [...] Segíteni [kell] a népen s megnyerni a nép lelkét a nemzeti eszme számára, megosztalni a nemzetiségeket s elszigetelni köztük a nemzeti eszme ellenségeit. Erőssé, intenzívvé, magyarrá tenni a kultúrát s áthatni azzal a nemzet minden rétegét; mindez a temérdek feladat még csak előttünk áll. Magyarországot meg kell még hódítanunk.”²⁴⁴

A sajtót tehát eszköznek és fórumnak tekintette, ezért erősen sérelmezte, hogy a lapok „az eszmék fejlődésének vezetése helyett” csupán a parlamenti események menetének követésére koncentrálnak, holott a nemzetiségi kérdés kapcsán is tudnák segíteni:

„kötelesség a tények igaz feltüntetése, kötelesség az igazságos critica is. Mert mind a kettő a közönség őszinte felvilágosításának eszköze. Az ország felvilágosodottsága pedig elsőrendű nemzeti érdek.”²⁴⁵

A konzervatív és a nemzetiségek önszerveződése elleni fellépést sürgető Réz a kultúrfölény erejében hitt tehát – abban a gondolatban, amelytől nagy eredményeket vártak a Trianon utáni Magyarországon is.

²⁴⁴ RÁCZ Lajos: Magyar Fajpolitika. Írta Réz Mihály. Kilián Fr. utóda könyvkereskedése Budapesten. *Budapesti Szemle* (1906) 125. kötet. 349–351. sz. 309–312. o.

²⁴⁵ KISS Mária Rita: A hatodik nagyhatalom. Századvég. 6. évf. (2001) 20. sz. 67-92. o.
<http://www.c3.hu/scripta/szazadvég/20/kiss.htm> (2019. január 3.).

1911 és 1918 között a *Magyar Figyelő* c. lap munkatársa lett,²⁴⁶ de a *Huszdik Század*, a *Jogtudományi Közlöny*, a *Katolikus Szemle*, a *Protestáns Egyházi és Iskolai Lap* és a *Protestáns Szemle* is folyamatosan közölte az írásait, vitacikkeit, amelyek továbbra is a konzervativizmus, valamint Széchenyi István és a politikai gondolkodás körül forogtak. Ezt követően, mintegy tíz éven keresztül aktívan publikált és számos előadást tartott – írásait és felszólalásait továbbra is élénk figyelem követte mind az őt támogató (elsősorban protestáns) oldalról, mind támadói részéről. Munkái többek között: *Széchenyi ma, A kiegyezésről – A közjogi conservativismus alapindokai, Ausztria viszonya Magyarországhoz; Magyarország és Ausztria közjogi viszonya; Machiavelli műve a fejedelemtől; A fokozatos fejlődés törvénye a politikai tudományban; A választói jogról; Az állam fekvése és területe, hatásai és relációi; A magyar szabadelvűség; A történeti realizmus rendszere; Szabadság és Egyenlőség*. 1918-ban *A nemzetiségi kérdés a politika tudomány szempontjából* címmel, a korábbiakban már kifejtett szellemben írt cikket a *Huszdik Századba*, amelynek kapcsán a cikkekre válaszoló Jászi Oszkárral keveredett vitába a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatban.²⁴⁷

Nagyjából 1910–1911-től kezdve, elméleti szinten a külpolitikával is elkezdett foglalkozni: így jelent meg többek között *Külpolitikai tanulmányok (A hármasszövetség. Olaszország albániai aspirációi. Anglia Egyiptomban. Németország és Magyarország. Bülow a német politikáról)* c. esszékötetete is.

A Monarchia összeomlása Kolozsváron érte – 1919. január 10-én a kolozsvári egyetem több tanárával együtt őt is letartóztatták „bolsevizmus, anarchizmus és románellenes politika” vádjával. Nem sokkal később szabadon engedték őket, de a várost nem hagyhatták el.²⁴⁸ Május 12-én – arra hivatkozva, hogy nem tették le a románok által követelt esküt – a tanári karnak azonnal el kellett hagynia az egyetemet, néhány hónappal később pedig a tanári kar nagy részét Kolozsvárról is kiutasították.

A nemzet iránt rendkívül elkötelezett Réz ezt követően került Svájcba, hogy ott megszervezze a Népszövetség mellett működő magyar titkárságot. Hogy miért épp őt jelölték ki erre a feladatra, és hogyan került ki pontosan, arra jelenleg nincsenek rendelkezésre álló adatok. Így a Népszövetség mellett működő genfi magyar titkárság vezetőjeként épp az a Réz Mihály volt hivatott a magyar kisebbségek érdekében lobbizni a szervezetnél, aki korábban

²⁴⁶ KOZÁK Péter: Réz Mihály. Névpont. <http://www.nevpont.hu/view/7145> (2019. január 3.).

²⁴⁷ GAZDAG Ferenc: Giesswein Sándor a huszadik század vitáiban. *Századok* (1977) 355. o.

²⁴⁸ VINCZE Gábor: Kilencven éve történt: Erdély megszállása és a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem felszámolása.

http://www.emlekpont.hu/publikaciok/dokumentumok/vg/Kilencven_eve_tortent.pdf (2019. január 3.).

olyan élesen támadta a Trianon előtti Magyarország kisebbségeit, és fellépett azok nemzeti jogai ellen.

A genfi titkárság felépítése

Réz Mihály el is kezdte kidolgozni a gondjaira bízott titkárság működési szabályzatát,²⁴⁹ amelyről még korábban így írt:

„A kormányval való levelezést, a Népligával²⁵⁰ való írásbeli érintkezést, akciók inicializálását, a követségekkel és a lekapcsolt területek kisebbségeivel való levelezés munkáját magamra vállaltam. Helyettesem feladata, betegségem ideje alatt²⁵¹ az lesz, hogy a Népliga főtitkárságával való szóbeli üzeneteket (feljegyzések alapján) közvetítse s a függő ügyek napi állásáról informáljon. [...] Miként a Népligára vonatkozó javaslatok, kezdeményezések és információk, úgy természetesen a Bureau du Travail²⁵², az Union des Associations²⁵³, és minden más a Népligával kapcsolatos intézményre vonatkozó is természetesen a szekretariátus felelős vezetőjének lesznek fenntartva. [...] A Népliga melletti magyar szekretariátus sikeres működésének első alapfeltétele az, hogy a Népliga melletti akció egészen az ő kezében fusson össze, s hogy se a kisebbségek sem a társadalmi egyesületek a külügyminisztériumtól független akciót ne kezdjenek [...] A társadalmi egyesületek közül különösen a Külügyi Társaság volna kapcsolatba hozandó a magyar szekretariátussal. A Külügyi Társaság kiadványai közlendők volnának velem, és ami még fontosabb, közlendők volnának információ és véleményezés végett az Union des Associations üléseire készülő javaslatok.”

Ugyanitt, a kisebbségekkel kapcsolatban a következőt írta:

„A bukaresti, prágai és belgrádi külképviselet nagyban elősegítheti az ügyek menetét, ha sürgős esetekben a kisebbségek által küldött adatokat a magyar szekretariátushoz közvetíti. Még fontosabb volna azonban, [...] hogy az illető követségek a kisebbségekre vonatkozó újabb rendelkezésekről, törvényekről, eljárásokról, meghatározott időnként engem rendszeresen értesítsenek, nehogy esetleg olyan törvény vagy rendelet vagy eljárás ellen panaszkodjunk, mely időközben visszavonott. [...] a nagyhatalmaknál akkreditált követeink, akik Népliga ügyekben nagyon sokszor felvilágosíthatnának, vagy akik információink alapján felvilágosíthatnák az

²⁴⁹ Baranyai Zoltán levele Parcher Félixhez. Genf, 1921. május 21. MNL OL K 107 1. s. 2. t. 45.

²⁵⁰ A Nemzetek Szövetségének másik, nem hivatalos megnevezése, amelyet elsősorban az 1920-as években szintén gyakran használtak.

²⁵¹ Réz Mihály hirtelen betegedett meg. Habár nem gondolta súlyosnak az állapotát, 1921. május 26-án belehalt a gyors lefolyású betegségbe.

²⁵² Bureau International du Travail, azaz a Nemzetközi Munkügyi Hivatal.

²⁵³ Hivatalos nevén az Unions International des Associations pour la Société des Nations, azaz a már bemutatott Népszövetségi Ligák Uniója.

*ottani Conseil*²⁵⁴ tagokat. Sürgős esetben pedig az ügymenet érdekében az ottani Conseil tagoknál közbeléphetnének. [...] Végül kérem a külügyminisztériumot, méltóztassanak engem a kisebbségek ügyeiben tett diplomáciai lépések állásáról lehetőleg tájékoztatni.”²⁵⁵

Nagyjából másfél hónappal később az akkor frissen kinevezett új külügyminiszter, Bánffy Miklós²⁵⁶ jóváhagyta Réz javaslatait a titkárság szervezetére vonatkozóan.²⁵⁷ Emellett levélben kérte Apponyit, hogy az általa vezetett Külügyi Társaság tegyen eleget Réz Mihály kéréseinek,²⁵⁸ illetve kérte a Réz által javasoltak betartását a belgrádi (Magyary Antal), a bukaresti (Hóry András) és a prágai (Tahy László) követektől,²⁵⁹ valamint a stockholmi (Barcza György), a hágai (Wettstein János), a római (gróf Nemes Albert) és a párizsi (Praznovszky Iván) képviselő-vezetőktől is.²⁶⁰

Az értesítés nemcsak a kirendeltségek felé történt meg: az MTI már egy hónappal korábban tájékoztatta a nyilvánosságot, azaz a potenciálisan kérvényt vagy panaszt benyújtókat is:

„A Népliga melletti titkárság van hivatva az illető államra és az attól elszakadt fajrokon kisebbségekre vonatkozó adatokkal ellátni a főtitkárságot, amely viszont a Népliga tanácsát informálja. Ugyancsak a titkárság továbbítja s indokol meg minden kisebbségi panaszt, mely az illető államtól elszakadt fajrokonoktól megfelelő megbízólevél kíséretében hozzá érkezik. Mivel a petícióval megtámadott állam is informálja a főtitkárságot, az ügy előkészítésének a stádiumában a petíció védelmezésének egész súlya a panaszos fél titkárságra nehezedik. A Népliga tanácsa, tekintettel az általa intézett ügyek kényes voltára, rendkívül szigorú a formák, terminusok és adatok kérdésében. Ennek folytán okvetlen szükséges, hogy a nyelvi és vallásos sérelmekre vonatkozó összes petíciók feltétlenül helytálló és bizonyítható részletes adatokon alapuljanak. Szükséges továbbá, hogy mindazok, akik a Népligához akarnak fordulni a formák kérdésében a titkárság vezetőjétől kérjenek felvilágosítást, a petícióikat a titkársághoz

²⁵⁴ A Nemzetek Szövetségének Tanácsa.

²⁵⁵ Réz Mihály első tervezete a N. Sz. mellett működő magyar Titkárságra. Genf, 1921. február 21. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 46–50.

²⁵⁶ Bánffy Miklós gróf (1873. december 30.–1950. június 6.) Miklós politikus, író és rendező volt, aki 1921. április 14. és 1922. december 19. között a Magyar Királyság külügyminiszteri posztját is betöltötte. Távozását követően visszaköltözött Erdélybe, ahol kérvényezte a román állampolgárságot. A két világháború közötti időszakban is folytatta szépirodalmi tevékenységét (műveit Kisbán Miklós néven adta ki) és az erdélyi irodalmi és kulturális élet egyik vezetőjeként működött, így igyekezve megteremteni a korszakban sokak által kívánt kultúrfőlényt.

²⁵⁷ A Külügyminisztérium utasítása. Leirat Réz Mihálynak. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 55.

²⁵⁸ Bánffy Miklós levele Apponyi Albertnek. Budapest, 1921. április 21. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 52.

²⁵⁹ Bánffy Miklós levele Magyary Antalnak, Hóry Andrásnak és Tahy Lászlónak. Budapest, 1921. április 21. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 53.

²⁶⁰ Bánffy Miklós levele Barcza Györgynek, Wettstein Jánosnak, gróf Nemes Albertnek és Praznovszky Ivánnak. Budapest, 1921. április 21. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 54.

küldjék, amely egyedül van abban a helyzetben, hogy a beadás helyes időpontját megítélhesse.”²⁶¹

A fenti sorok természetesen nemcsak az iroda ideális működéséről, de a kezdeti időben a magyar témájú kérdések kommunikációja kapcsán tartalmilag és formailag felmerültek. A genfi iroda munkájának egy viszonylag nagy részét ezért az első néhány évben az tette ki, hogy ezekről a hibákról meggyőzzék a magyar külügyminisztériumot és segítsenek azok kijavításában. Emellett a Népszövetség működésének megismertetése céljából Réz Mihály helyette, az irodalomtörténész és mint ilyen, külügyi karrierjét szinte azonnal a Népszövetség mellett kezdő Baranyai Zoltán egy kézikönyv szerkesztését is elvállalta²⁶², mivel úgy látta, hogy a magyarok sem politikai, sem egyéni, sem társadalmi szinten nem ismerik a kisebbségi kérdésnek innentől kezdve keretet adó nemzetközi szerződéseket és határozatokat.²⁶³

Ezért a végül több kiadást is megélt *A kisebbségi jogok védelme* c. könyv²⁶⁴ célja az volt, hogy „*a kisebbségi szerződéseket és a reá vonatkozó tudnivalókat (népszövetségi eljárás, beterjesztett panaszok stb.)*”²⁶⁵ megismertesse.

A genfi titkárság tehát megkezdte működését és betagozódását az akkor épp kiépülőben lévő önálló magyar külügyi szolgálati rendszerbe. Az annak felállítását szakértelemmel és lelkiismeretes végrehajtó Réz Mihály ekkor azonban már súlyos betegséggel küzdött, ezért a hivatal érdemi vezetése Baranyai Zoltánhoz került, aki Parcher Félix berni ügyvivő²⁶⁶ segítségével szervezte meg a munkát.

„Szükség szerint az ügyvivő úr rendelkezései és utasításai szerint fogok a hivatalokban eljárni, az ügyvivő úrral a legszorosabb – telefonos – érintkezésben fogok állani, mintahogy tulajdonképp eddig is állottunk. Parcher ügyvivő úrral egyéb népszövetségi kérdésekről is elbeszélgettünk. Az ügyvivő úrnak nagy hálával tartozom azért, hogy az egyes hivatalokban tett látogatásaink alkalmával sohasem mulasztotta el beszélgetéseiben az illetékes fórumoknál a

²⁶¹ Az MTI jelentése. Genf, 1921. március 7.

²⁶² Baranyai folyamatosan foglalkozott a kisebbségi jogok alakulásával: 1922-ben jelent meg a magyar közönségnek írott tanulmánya a kisebbségi jogok védelméről; 1929-ben *A kisebbségi jog fejlődése és reformja a Nemzetek Szövetségénél* c.; majd 1931-ben *A kisebbségi szerződések létrejötte* c. tanulmánya.

²⁶³ Baranyai Zoltán levele a Külügyminisztérium Politikai Osztályának. Genf, 1921. május 15. MNL OL K 107 48. cs. 41/ c.

²⁶⁴ BARANYAI Zoltán: *A kisebbségi jogok védelme*. Budapest, Oriens Nemzetközi Könyvkiadó és Terjesztő Részvénytársaság. 1922. Az írás teljes terjedelmében elérhető az interneten. Lásd: http://jog.sapientia.ro/data/digitalis/baranyai_zoltan_a_kisebbségi_jogok_vedelme.pdf (2019. január 5.).

²⁶⁵ Baranyai Zoltán levele Danilovics Pálnak. Genf, 1921. július 14. MNL OL K 107 48. cs. 41/c.

²⁶⁶ Dr. terjékfalvi Parcher Félix 1921-től 1931-ig látta el a berni magyar követség vezetését. Ezt követően a külügyminisztérium politikai osztályára került mint a politikai segédhivatal felügyeletével megbízott követségi attasé.

magyar titkárság pozícióját megszilárdítani és emelni. Az ügyvivő úr támogatása e körülmények között igen becses számomra.”²⁶⁷

Réz Mihály nagyjából két héttel ennek a levélnek a kelte után, 1921. május 26-án, Genfben elhunyt. A genfi magyar titkárság működésére vonatkozó, Réz Mihály által elkezdett szabályzatot Baranyai véglegesítette Parcher berni ideiglenes ügyvivő és Bánffy külügyminiszter segítségével és jóváhagyásával.²⁶⁸ Réz halálával Baranyait bízták meg a képviselőlet vezetésével,²⁶⁹ aki azonnal meg is kezdte munkáját, és a képviselőlet lehető legjobb kialakítása érdekében a Népszövetség Főtitkárságának és a Népszövetség mellett működő többi nemzeti titkárságnak a szervezetét is megvizsgálta.²⁷⁰

A genfi iroda gyakorlati felállításánál tehát ugyanaz a részben alulról szerveződés figyelhető meg, mint a külügyminisztérium esetében is: működését és szervezetét nem központilag alakították ki, hanem a titkárság vezetőjére, Réz Mihályra bízták azt – aki a feladat végrehajtásában természetesen együttműködött helyettesével és feletteseivel, Parcherrel és Bánffyval.

A titkársággal kapcsolatban a későbbiekben is azt láthatjuk, hogy az ügymenetet folyamatosan alakították: a genfi titkárságnak ugyanis nemcsak egy új külügyi szolgálati rendszerben kellett elhelyeznie magát, de a szintén frissen létrejött Népszövetség mellett is. Így, ahogy azt a későbbiekben látni fogjuk, a genfi titkárság dolgozói és a magyar külügyminisztériumi működés közben „tanulta meg” a Népszövetség működését: minél jobban látták a folyamatokat, annál inkább tudták a saját tevékenységüket annak megfelelően alakítani. A külügyminisztérium pedig láthatóan nemcsak a felálláskor, de később is támogató volt ebben az irányban, és helyt adott a titkárságról érkező kéréseknek és kezdeményezéseknek. Így tehát a genfi titkárságra is igaz volt Vladárnak a népszövetségi ülésekre érkező delegáltakról tett megállapítása: minél régebb óta vettek részt a folyamatokban és minél jobban ismerték a genfi rendszer működését, annál hatékonyabban voltak képesek az érdekképviselőre.

²⁶⁷ Baranyai Zoltán bizalmas levele. Genf, 1921. május 8. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 336.

²⁶⁸ Baranyai Zoltán levele Parcher Félixhez. Genf, 1921. május 21. MNL OL K 107 1. s. 2. t. 45.

²⁶⁹ Baranyai Zoltán levele Eric Drummond-nak. Genf, 1921. június 14. League of Nations Archives R 574 (Communications with the Hungarian Government) 11/8609x/5742. Vö.: Parcher Félix levele Eric Drummond-nak. Bern, 1921. június 12. League of Nations Archives R 574 (Communications with the Hungarian Government) 11/8609x/5742.

²⁷⁰ Baranyai Zoltán levele Bánffy Miklósnak. Genf, 1921. június 15. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 43.

Magyarország csatlakozása a Népszövetséghez

Az első lépések

A genfi titkárság felállításával párhuzamosan megindultak a tárgyalások a magyar csatlakozásra vonatkozóan is. Az első világháború utáni zavaros és minden szempontból átmeneti helyzetben a rengeteg belső problémával küzdő és még a határait sem tisztán látó Magyarország népszövetségi csatlakozása azonban nem volt egyszerű feladat.

Annak ellenére, hogy a Nemzetek Szövetségének alapjai szerint egyértelmű lett volna a vesztes államok csatlakozása a szervezethez, a valóságban ezt is találgatások és egyezkedések hosszú sora előzte meg. 1920 második felében a figyelem középpontjába az a kérdés került, hogy vajon felveszik-e a tagok közé a volt központi hatalmakat is, amelyek közül először Magyarország és Bulgária kérelmezte a Népszövetségbe való felvételét.²⁷¹ Ezzel kapcsolatban Giuseppe Motta, Svájc szövetségi elnöke²⁷² nem sokkal később arról tájékoztatott mindenkit, hogy Svájc minden volt központi hatalom, így Magyarország csatlakozását is támogatni fogja.²⁷³ Nem volt azonban mindenki egy véleményen ebben a kérdésben: Magyarország csatlakozását mindenekelőtt a háború után körülötte létrejövő új államok, Csehszlovákia, a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság és Románia igyekezett megakadályozni. Ennek legfőbb oka a határkérdés és a magyar királykérdés, azaz a Habsburg-restaurációtól és annak nyomán a régi Monarchia újratemetésétől való félelem volt. A békeszerződés megkötése után azonnal felmerült ugyanis az esetleges határkiigazítások kérdése, amelyről az általános vélemény az volt, hogy az a Népszövetségre fog majd tartozni. Az azonban a magyarok számára igencsak kérdéses volt, hogy vajon a Népszövetség hajlandó lesz-e határkiigazításokat végrehajtani.²⁷⁴

Ebben az ügyben a frissen felállt Népszövetség véleménye sem volt egységes – a kisantant tagjai épp ezért ragaszkodtak mindenáron a magyar hadsereg minél teljesebb lefegyverzéséhez, valamint a határok végleges rendezéséhez. Ez utóbbi tekintetében az Ausztriának átadandó megyék, azaz Nyugat-Magyarország kérdése volt a legégetőbb.

Nyugat-Magyarország kérdése

A trianoni béke határozatainak az osztrák–magyar határral kapcsolatban szerveződött meg ugyanis a legnagyobb ellenállása – ezt nevezték a korszakban „Nyugatmagyarország”

²⁷¹ A magyar kormány már 1920. február 12-én, levélben kérte felvételét a Népszövetségbe. Lásd NAGY Elek dr.: *Magyarország és a Népszövetség*. Budapest, Franklin-Társulat, 1925. 7. o.

²⁷² Motta később, 1924 és 1925 között a Népszövetség elnöki tisztét is betöltötte.

²⁷³ Az MTI jelentése, Genf, 1920. november 1.

²⁷⁴ Uo.: Genf, 1920. december 27.

kérdésének. 1921 februárjában ezért a nagykövetek tanácsa²⁷⁵ jegyzéket bocsátott ki, amely szerint Bécsnek és Budapestnek továbbra is folytatnia kell egymással a tárgyalásokat. Egy, a jegyzékhez csatolt, a technikai részleteket tartalmazó írás szerint a békeszerződésben szereplő új határokat csak a határmegállapító bizottság vizsgálhatja majd meg, amely tárgyalásokat is elrendelhet a kérdésben, ha úgy látja, hogy egy-egy határszakasz nem felel meg az etnikai vagy a gazdasági követelményeknek. Ebben az esetben a határmegállapító bizottság jelentést tesz, majd az ügyet a Népszövetség Tanácsa elé utalja.²⁷⁶

IV. Károly első visszatérési kísérlete és annak következményei

1921. március 26-án Magyarországra érkezett, és április 5-éig az országban is maradt IV. Károly. Mivel a magyar csatlakozás eléréséhez a legsürgetőbb rendezendő problémák a szomszédainkkal fennálló határviták és a királykérdés voltak, ezért IV. Károly érkezése a népszövetségi csatlakozás szempontjából is kulcsfontosságú volt.

Hogy mennyire kényes kérdés volt ez, azt jól mutatja az a belső levelezés Paul Mantoux és Walters között, amely hónapokkal IV. Károly első visszatérési kísérlete előtt zajlott. Eszerint Mantoux vonakodott a magyar kormánynak küldendő hivatalos iratokban, a magyar kormány megjelölése esetén használni a királyi jelzöt, mivel az szerinte támadó a kisantant országaira nézve. Ezzel szemben Walters úgy vélte, semmi joguk nincs arra, hogy ne tegyenek eleget a hivatalos magyar kérésnek – annál is inkább, mivel információi szerint elképzelhető, hogy hamarosan királyválasztás lesz Magyarországon.²⁷⁷ Mantoux itt egészen odáig ment, hogy kijelentette: semmi pénzért nem írná le azt, hogy királyi magyar kormány. Azon túl ugyanis, hogy Magyarországon jelenleg nincs királyság, az egyetlen ember, aki most Magyarország királyának nevezheti magát, az IV. Károly – ha pedig a Népszövetség elismerné őt magyar királynak, az azonnali tiltakozásokat vonna maga után.²⁷⁸

Károly érkezése ugyanakkor a magyar vezető körök nagy részét meglepte, Horthy Miklós kormányzó pedig azon az állásponton volt, hogy mivel a Nagykövetek Tanácsa 1920. február 2-án egyértelműen elvetette a Habsburgok visszatérésének lehetőségét, és mivel azt ő maga is időszerűtlennek, az ország békéjét megzavaró, és az újjáépítést megakadályozó

²⁷⁵ A nagykövetek tanácsa 1920 januárjában, Párizsban alakult meg az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Olaszország és Japán részvételével. Bővebben lásd OSMANCIZYK, Edmund Jan: *Encyclopedia of the United Nations and International Agreements*. Routledge, 2002. http://books.google.hu/books?id=aiIOW0LOdKgC&pg=PA434&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (2014. május 6.).

²⁷⁶ Az MTI jelentése, Bécs, 1921. február 5.

²⁷⁷ Paul Mantoux és Walters belső levelezése. 1920. december 5.–1921. február 11. League of Nations Archives R 574 (Communications with the Hungarian Government) 11/8609x/5742.

²⁷⁸ Paul Mantoux feljegyzése Waltersnak. 1920. augusztus 20. League of Nations Archives R 574 (Communications with the Hungarian Government) 11/8609x/5742.

lépésnek tartotta, ezért nem volt hajlandó eleget tenni Károly kérésének, és lemondani javára a hatalomról. Károlynak ez a visszatérési kísérlete valóban nagy felbolydulást keltett a restaurációtól korábban is féltő szomszédos országokban. Csehszlovákia budapesti képviselője naponta járt át a külügyminisztériumba, hogy Károly távozását követelje,²⁷⁹ majd Edvard Beneš cseh külügyminiszter a helyzet miatt április 3-án arra kérte a budapesti csehszlovák képviselőt, hogy amint erre utasítást kap, a jugoszláv²⁸⁰ követtel együtt adjon át egy közös ultimátum-jegyzéket.²⁸¹

Habár a csehszlovák képviselő és a többi kisantant állam tétovázása miatt az ultimátum átadására végül csak IV. Károly távozását követően, április 5-én délután került sor,²⁸² a magyar külügyminisztérium a tervezett lépésekről már korábban is értesült. Az ekkor a Dísz tér számjelosztályán dolgozó, később a genfi titkárságot vezető Hevesy Pál utólag így írt erről:

„1920-ban és 1921-ben a régi hadtestparancsnokság budai épületében volt titkos irodánk, melyben idegen chiffre (számjel) táviratokat igyekeztünk, több kevesebb sikerrel, megoldani (számfejtani). A Kis-Entente [...] számjel táviratait meg tudtuk fejteni és ezekből a táviratokból értesültünk arról, hogy a három említett ország megegyezett egymással abban, hogy Károly király visszatérése esetén Magyarországot, melynek a békeszerződés értelmében csak 35 000 katonát volt szabad tartania, megtámadják, elfoglalják és egymás között felosztják, úgy, hogy a csonka Magyarország is megszűnnék létezni. Mindhárom ország erősen mobilizált és mi ennek részleteit is ismertük. Ezeket a táviratokat természetesen bemutattuk a külügyminiszternek, aki viszont a kormányzót informálta tartalmukról. Ezek a táviratok bírták rá Horthy Miklóst²⁸³ – akit igazi hazafiúi gond vezetett – arra a görög tragédiára emlékeztető magatartásra, hogy királyi urának, akire felesküdt, a trónra való visszatérést 1921. március 27-én megtagadja és hogy ugyanazon év október 21-én – horrendum dictu – ellene fegyvert fogjon.”²⁸⁴

²⁷⁹ HORTHY Miklós: *Emlékirataim*. Európa–História, 1990. 147–153. o.

²⁸⁰ Mivel a korabeli források is végig így hivatkoznak a Szerb-Horvát-Szlovén Királyságra is, ezért az egyszerűség kedvéért a dolgozatban én is a jugoszláv elnevezést használom.

²⁸¹ ÁDÁM Magda: A királypuccsok és a kisantant. *História*. 1984. <http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/historia/84-01/ch06.html> (2014. május 5.). Vö.: A szóban forgó jegyzék közlését lásd: Horthy i. m. 350. o.

²⁸² ÁDÁM Magda A királypuccsok i. m.

²⁸³ Hevesy a fél évszázaddal az események után írt, egyébként nagyon csapongó visszaemlékezéseibe sokszor a saját, utólagos véleményét is beleszötte. Ez is egy ilyen pont.

²⁸⁴ Hevesy Pál: *Emlékezzünk régiekről*. München, 1971. 94–95. o. OSZK Kézirattár Fol. Hung. 3281.

A magyar külügy igyekezett tehát informálódni a kisantant lépéseit és Károly visszatérési kísérleteinek következményeit érintő kérdésekben. Ahogy arról 1921. június 14-én Tahy László rendkívüli prágai követ és megbízott miniszter²⁸⁵ gróf Bánffy Miklósnak²⁸⁶ írt: „Károly király húsvéti magyarországi tartózkodása alkalmával Beneš a legnagyobb energiával indította meg akcióját, hogy a nagy és kis entente segélyével akarátának és terveinek engedelmes eszközévé alacsonyítson le bennünket. [...] Čermák, ministeri titkár, a magyar és román ügyek referense a külügyminisztérium politikai osztályában – egy ideig cseh ügyvivő volt Bukarestben – alighanem akaratlanul kifecsegte előttem, hogy Csehszlovákiának a király incidens nélkül sohasem sikerült volna Romániát formális szerződéssel is a kis ententebe bekapcsolni.”²⁸⁷

A magyar állam ezek után, 1921. május 23-án tájékoztatta a Népszövetség főtitkárát, hogy 1921 szeptemberében hivatalosan is kérvényezni fogják Magyarország csatlakozását a szövetséghez,²⁸⁸ Bánffy Miklós pedig Apponyi Albertet jelölte meg a Magyar Királyság Népszövetség előtti képviselőjeként.²⁸⁹ Bánffy levelére Bernardo D. Attolico²⁹⁰ 1921. június 9-én, a berni magyar képviselón, Parcher Félixen keresztül válaszolt – eszerint a magyar kérést azonnal ismertetni fogja a Népszövetség tagjaival.²⁹¹ Bern közvetlen bevonására azért volt szükség, mivel a genfi magyar titkárság vezetője, Réz Mihály épp ekkor hunyt el Genfben²⁹², közvetlen munkatársa, Baranyai Zoltán pedig nem tartózkodott a városban. Pár nappal később azonban már Baranyai is tájékoztatta G. H. F. Abraham²⁹³ őrnagyot Magyarország csatlakozási

²⁸⁵ Tahy László a Monarchia fennállása alatt Észak-Afrikában, majd a Közel-Keleten teljesített diplomáciai szolgálatot. 1920 és 1922 között prágai követ és meghatalmazott miniszter volt, majd 1924-től az ankarai, 1934-től pedig a berni követi tisztelet, valamint a Népszövetség mellett működő képviselő vezetői tiszteletet töltötte be.

²⁸⁶ Gróf Bánffy Miklós politikus, író és rendező volt, aki 1921. április 14. és 1922. december 19. között a Magyar Királyság külügyminiszteri posztját is betöltötte.

²⁸⁷ Tahy rendkívüli követ és mb. miniszter jelentése Bánffy Miklósnak. Prága, 1921. jún. 14. Magyar Nemzeti Levéltár K 64 (Külügyminisztérium, Politikai Osztály rezervált iratai) 3. cs. 41. 290 2.

²⁸⁸ NAGY i. m. 9. o. Vö.: Az MTI jelentése, Párizs, 1921. május 30.

²⁸⁹ Bánffy Miklós levele Eric Drummond-hoz. 1921. május 23. League of Nations Archives R 1453 (Admission of Hungary) 28/13039/12852.

²⁹⁰ Bernardo D. Attolico olasz diplomata, a Népszövetségben a leszerelésért felelős főtitkárhelyettes volt. Handbook on the League of Nations, 1920–1923. University Libraries. University at Albany. State University of New York. http://library.albany.edu/preservation/brittle_bks/LeagueNations_Handbook_VVNo4/chpt5.pdf (2015. november 24.).

²⁹¹ League of Nations Archives R 1453 (Admission of Hungary) 28/13039/12852.

²⁹² Eric Drummond-nak címzett levél. 1921. május 26., Genf. League of Nations Archives R 574 (Communications with the Hungarian Government) 11/8609x/5742.

²⁹³ G. H. F. Abraham a kanadai királyi tengerészgyalogság őrnagya, valamint a Népszövetségi Iroda Politikai Osztályának munkatársa volt. Lásd JOHNSTON, William–RAWLING, William G. P.–GIMBLETT, Richard H.–MACFARLANE, John: *The Official History of the Royal Canadian Navy, 1867–1939*. Toronto, 2010. 495. o. https://books.google.hu/books?id=X4DWFYKzKf4C&pg=PA495&lpg=PA495&dq=%27major+g.+h.+f.+abraham%27&source=bl&ots=Uc1_S40dRD&sig=rVIIIRmZZMXGrwN_zqymGFGaT4BY&hl=hu&sa=X&ved=0CCkQ6AEwAmoVChMIhuSnhrPeyAIVRilyCh3Gpg09#v=onepage&q='major%20g.%20h.%20f.%20abraham'&f=false (2019. augusztus 10.)

szándékáról – előbb telefonon,²⁹⁴ majd néhány nappal később írásban is, amelyet május 28-án a főtitkár a Népszövetség tagjainak is szétküldött.²⁹⁵ Baranyai nem sokkal később pedig már arról tájékoztatta Drummond-t, hogy a magyar kormány őt bízta meg a Népszövetség mellett működő magyar titkárság vezetésével.²⁹⁶

A genfi titkárság aktív szerepet játszott tehát a csatlakozási folyamatban – nemcsak a hivatalos, de az informatív közvetítések, ezzel együtt az információszerzés és a javaslattétel terén is:

„a Nemzetek Szövetségének most bevégződött tanácsülése alatt egy főtitkárságbeli jó ismerősömtől úgy értesültem, hogy a tanácsbeli képviselők között megbeszélés tárgyát képezte egy vacsora alkalmával, azonkívül máskor is az a hír, amelyet a N. Sz.-be való belépésünk és IV. Károly király ügyének összefüggéséről a német sajtó [...] kezdett terjeszteni. Hallotta, hogy a tanácsi Képviselők és a Főtitkárság pol. osztályán azt a véleményt pertraktálták, hogy – amennyiben e szándék igaznak bizonyul – meg kell akadályozni Magyarország fölvételét. [...] aznap este elküldtem egy cáfolatot, amely még az ülés szak folyamán meg is jelent.”²⁹⁷

Pár nappal később Baranyai, ugyancsak ezzel kapcsolatban a következőket jelentette:

„A N. Sz. Főtitkárságának főtisztviselőivel eddig is kitűnő viszonyban voltam, a fiatalabb tisztviselők (alosztályfőnökök) közül többen bizalmasabb érintkezésben állok, amely viszony új megbízatásomban természetesen csak megerősödött. Sir Eric Drummond-dal egy fogadás alkalmával kb. tíz percig beszélhettem, azonkívül – más alkalmakkor – huzamosabban beszélhettem Anzilotti hely. főtitkárral, valamint három osztályfőnökkel (directeur). Jóformán egyhangúlag kifejezték azt a reményüket és egyúttal véleményüket, hogy fölvételünk ügyében szeptemberben semmi akadály nem fog fölmerülni. [...] E kérdésről részletesebben Major Abrahammal, a pol. osztály hely. főnökével volt alkalmam újabban is eszmecserét folytatni. Major Abraham (angol) az utódállamok és Balkán ügyeinek referense. Kifejtette, hogy az a körülmény, hogy a békeszerződés határozmányai szeptemberben nem lesznek még teljesen végrehajtva, nem lehet a fölvétel akadálya. Fő, hogy az erre irányuló teljes és őszinte jószándékunkat be tudjuk bizonyítani. [...] Az a határozott véleménye, hogy Románia vagy Jugoszlávia ellenzése nem esik súllyal a nemzetek közvéleményében. Szerinte nagyon fontos Csehszlovákia magatartása Beneš tekintélye és népszerűsége miatt. [...] Abraham törhetetlen

²⁹⁴ Abraham őrnagy levele Drummond-hoz. 1921. május 25. League of Nations Archives R 1453 (Admission of Hungary) 28/12852/12852.

²⁹⁵ Notification de l'envoi d'une demande d'admission de la Hongrie dans la Société des Nations. Note du Secrétaire Général. League of Nations Archives R 1453 (Admission of Hungary) 28/12852/12852.

²⁹⁶ Baranyai Zoltán levele Eric Drummond-nak. 1921. június 14., Genf. League of Nations Archives R 574 (Communications with the Hungarian Government) 11/8609x/5742.

²⁹⁷ Baranyai Zoltán levele Bánffy Miklósnak. Genf, 1921. július 13. MNL OL K 107 47. cs. 39. t. 45.

híve a N. Sz.-nek és universalitása eszményének. Magyarország fölvétele is egy lépés volna a cél felé. Ő mindent meg fog tenni, ami csak tőle függhet, hogy elősegítse tanácsaival, fölvilágosításaival fölvételünket.”²⁹⁸

A következő hónapban Baranyai egy a főtítkárságtól vett bizalmas értesülésre is felhívta Bánffy figyelmét: az őszi ülésen a csehek fel fogják vetni IV. Károly kérdését és „Valószínűleg követelni fogják Magyarországtól annak garantálását, hogy Károly nem fog magyar trónra lépni. Fölvetik azonfelül a jelenlegi magyar államforma [...] kérdését is. Delegációnk hozza magával 1920. első törvénycikk mint erre vonatkozó alaptörvény állami okiratilag hitelesített francia fordítását.”²⁹⁹

Ennek erősítése és a csatlakozási kérelem pozitív elbírálásának reményében 1921. augusztus 18-án Bánffy átadta Drummond-nak a magyar kormány memorandumát, amelyben a trianoni határozatok betartását hangsúlyozták.³⁰⁰ Mindeközben Baranyai arra kérte Bánffyt, akadályozza meg, hogy a Közgyűlés előtt üléselő Népjogi Kongresszusra kijussanak „csonkamagyarországi eredetű kiküldöttek”, mivel az ő megjelenésük „a nemzetek szövetségébe való felvételünket esetleg veszélyezteti. [...] A népjogi kongresszus egyébként is jelentéktelennek mutatkozik. Fölvétel után propaganda erőteljesebben megindulhat.”³⁰¹

A felvétellel kapcsolatban eközben Apponyi Párizsban is tárgyalt, többek között a korábbi francia elnökkel, Raymond Poincaréval, akinek a kérdésére elismerte, hogy habár Magyarország sosem változtatná meg fegyverrel az új határokat, a trianoni igazságtalanságot sem tudja elfogadni.³⁰²

A felvételi kérelem várható reakcióival kapcsolatban Baranyai augusztus végén arról értesítette Bánffyt, hogy „főtítkárságon hallom, hogy kisentente álláspontja fölvétel kérdésében következő lesz: ők Magyarország fölvételét általában nem ellenzik. De [...] a fölvételbe csak úgy egyeznének bele, ha Magyarország kijelenti, hogy a Habsburg ház egy tagja sem kerül magyar trónra. Bátorodom javasolni: egyezék bele a Kormány a fölvétel érdekében ilyen szellemű megoldásba, például – amennyiben a kisentente ellenállása és a közgyűlés hangulata szükségessé teszi – jelentse ki, hogy a Habsburg ház bármelyik tagja csak a népszövetség Tanácsának hozzájárulásával fog magyar trónra lépni s hangsúlyozza, hogy ez csupán békés

²⁹⁸ Baranyai Zoltán levele Bánffy Miklósnak. Genf, 1921. július 16. MNL OL K 107 47. cs. 39. t. 42.

²⁹⁹ Baranyai Zoltán feljegyzése, hozzáfűzve baranyai Zoltánnak Parcher Félixhez írott leveléhez. Genf, 1921. augusztus 18. MNL OL K 107 47. cs. 39. t. 34.

³⁰⁰ Gróf Bánffy Miklós levele Sir Eric Drummond-hoz. 1921. augusztus 18. League of Nations Archives R 1453 (Admission of Hungary) 28/15081/12852.

³⁰¹ Baranyai Zoltán levele Bánffy Miklósnak. Genf, 1921. augusztus 25. MNL OL K 107 47. cs. 39. t. 31.

³⁰² ORMOS Mária: Magyarország belépése a Nemzetek Szövetségébe i. m. 227-269. o.

szándékának újabb jeléül tekinthető, de nem lemondás a nemzet szuverenitásának egy részéről.”³⁰³

Emellett arra is figyelmeztetett:

„Nyugatmagyarország kiürítése felfüggesztését népszövetség esetleg egy nemzetközi kötelezettség nemteljesítéseként foghatja föl, ami [...] fölvételünk esélyét károsan befolyásolhatja, hacsak a megfelelő entente fórum nem takarja a magyar kormány ebbeli intézkedését. [...] Megjegyzem: Ausztria mint szomszédállam meghivatik tanuságtételre a fölvételi albizottságba. Bátorokodom javasolni: legvégső esetben is a magyar kormány az átadásba csak azzal a föltétellel egyezzen bele, ha Ausztria titkosan kötelezi magát velünk szemben, hogy fölvételünket hathatóan, minden népszövetségi fórum előtt, föltétlenül támogatja.”³⁰⁴

A kormány azonban nem fogadta el Baranyai javaslatát,³⁰⁵ aki szeptember elején ismét megerősítette, hogy a „Népszövetség Főtitkárságán levő barátainknak az a véleménye, hogy fölvételünk nagy nehézségekkel fog járni, ha a királykérdésben kielégítő nyilatkozatot nem adunk és ha nyugati megyéket simán át nem adjuk, illetőleg ha ez utóbbira vonatkozólag szövetséges főhatalmak nem akceptálják a magyar álláspontot. Cseh és román részről erős mozgalom indult meg fölvételünk ellen, akciót maga Beneš fogja vezetni.”³⁰⁶

Emellett arról is értesült, hogy a „fölvételi bizottságban követelni fogják hogy numerus clausus törvény mint kisebbségi cikkbe ütköző visszavonására kötelező ígéretet adjunk. Kérek mielőbb postán statisztikát, hány nemmagyar tannyelvű iskola van Csonkamagyarországon iskolafajok szerint, helységeket föltüntetve, esetleg idegennyelvű tankönyveket és tanterveket is. Ez fölvételnél mindjárt szőnyegre kerül.”³⁰⁷

Ahogy azt később látni fogjuk, a numerus clausus valóban többször került a Népszövetség elé – és mivel a törvényt és az amögött húzódó indokait, azaz, hogy jobb pozícióba tudja hozni a középosztályt, Bethlen nem akarta sem enyhébb, sem keményebb irányban megváltoztatni,³⁰⁸ ezért Baranyai fenti kérése a támadások elhárításának később is követett módját vetítette előre. Ez az érvelés pedig az volt, hogy a magyar állam minden elvárható szabadságot biztosít a kisebbségek számára, és a numerus clausus sem a zsidó kisebbség ellen irányult: arra csupán a Trianon okozta válsághelyzet miatt volt szükség.

³⁰³ Baranyai Zoltán levele Bánffy Miklósnak. Genf, 1921. augusztus 29. MNL OL K 107 47. cs. 39. t. 40.

³⁰⁴ Baranyai Zoltán levele Bánffy Miklósnak. Genf, 1921. augusztus 30. MNL OL K 107 47. cs. 39. t. 39.

³⁰⁵ ORMOS Mária: Magyarország belépése a Nemzetek Szövetségébe i. m. 227-269. o.

³⁰⁶ Baranyai Zoltán levele Bánffy Miklósnak. Genf, 1921. szeptember 1. MNL OL K 107 47. cs. 39. t. 38.

³⁰⁷ Baranyai Zoltán levele Bánffy Miklósnak. Genf, 1921. szeptember 3. MNL OL K 107 47. cs. 39. t. 41.

³⁰⁸ ROMSICS Ignác: *Bethlen István. Politikai életrajz.* Helikon Kiadó, 2019. 271. o.

A Népszövetség közgyűlésének második, 1921. szeptemberi ülészaka

Fentiek miatt már 1921 nyarán felmerült a magyar politikusokban a magyar csatlakozási kérelem elnapolásának gondolata. Ennek eldöntésére 1921. augusztus 30-án Bánffy teljes szabad kezet adott Apponyi Albertnak, és úgy utasította őt, hogy amennyiben a genfi helyzet alakulásának tükrében úgy ítéli meg, hogy a magyar kérés elnapolása vagy visszavonása szolgálná leginkább a magyar ügyet, úgy lépje azt meg.³⁰⁹

Ezt az eshetőséget erősítette az is, hogy az 1921. szeptember 5-én megnyitott ülés előtt már tudni lehetett, hogy Csehszlovákia mindenképp Magyarország csatlakozása ellen fog szavazni³¹⁰ – a szomszédos állam ezen elhatározását csak erősítette az a tény, hogy az ülésen Magyarország csatlakozása mellett a másik fő kérdéskör a Magyarországtól elcsatolt területeken élő magyarok kisebbségi jogainak védelme volt.³¹¹

A magyarok csatlakozási kérelmével kapcsolatban szeptember 8-án a svájci kormány egy nyilatkozatot tett közzé, amelyben kijelentette, hogy a Népszövetség csak akkor lesz életképes, ha valóban minden országot egyesíteni akar – ennek a szellemnek jegyében pedig a magyarok csatlakozási kérelmének is helyt kell adni, és fel kell venni őket a szervezetbe. Argentína ugyancsak Svájc álláspontját képviselte, amikor azt javasolta a bizottság első albizottságának, hogy vegyenek fel minden olyan államot a Népszövetségbe, amely csatlakozását kérvényezi. Ezt a javaslatot azonban a Népszövetség elvetette.³¹² A kisantant – és mindenekelőtt Beneš – élesen ellenezte Magyarország felvételét, amelyet a cseh külügyminiszter szerint a vezető hatalmak egyébként sem óhajtanak, mivel Magyarország nem tartja be a békeszerződést.³¹³

Az új csatlakozási kérelmek elbírálásához a Népszövetség Közgyűlése bizottságokat hozott létre, amelyek előtt a felvételt kérő állam nevében annak saját kormánya által kijelölt képviselőjének kellett felvilágosítást adnia az adott országról és annak céljairól.³¹⁴ A Magyarország felvételi kérelmét vizsgáló albizottságot, amelyet szeptember 7-én jelöltek ki, Jonkheer J. Loudon volt holland külügyminiszter vezette. Rajta kívül a bizottság tagja volt Csehszlovákia képviselőjében Beneš, Franciaország képviselőjében a korábbi külügyminiszter és egyébként történész Gabriel Hanotaux, Anglia képviselőjében Sir John Fisher Williams,

³⁰⁹ League of Nations Archives R 1453 (Admission of Hungary) 28/16125/12852.

³¹⁰ Az MTI jelentése, Prága, 1921. szeptember 5.

³¹¹ Uo.: Genf, 1921. szeptember 6.

³¹² Uo.: Genf, 1921. szeptember 9.

³¹³ Uo.: Prága, 1921. szeptember 10.

³¹⁴ Uo.: Genf, 1921. június 21.

Venezuela képviselőjében Gil Ferul, Olaszország képviselőjében a diplomata Guglielmo Imperiali, valamint Svájc képviselőjében Motta.³¹⁵

Török Béla³¹⁶ magyar diplomata azonban Apponyi Albert távollétéről volt kénytelen tájékoztatni a Népszöveget, és erre hivatkozva kérvényezte, hogy a magyar csatlakozás kérdését napolják el Apponyi megérkezéséig.³¹⁷ Néhány nappal később ugyanígy tett Baranyai Zoltán is. A helyzetre való tekintettel az említett albizottság végül hajlandó volt eleget tenni a kérésnek és néhány nappal elnapolni a munkáját.³¹⁸

Magyarország felvételi kérésének elbírálásakor a Népszöveg albizottsága a következő kérdéseket vizsgálta: szabályos-e a felvételi kérelem, el van-e ismerte a magyar kormány, illetve, hogy teljesítette-e az ország a nemzetközi kötelezettségeit.³¹⁹ A kisantant ez utóbbi ponton támadta leginkább a magyar kormányt, amely szerinte nem hajtotta végre az előírt lefegyverzést. A helyzetet még jobban kiélezte a magyar–osztrák határ körüli vita és a határon folyamatosan történő incidensek, amelyek aktívan foglalkoztatták a nyugat-európai politikusokat és a sajtót egyaránt.³²⁰

A kisantant tagjai azonban – ahogy azt láthattuk – leginkább a Habsburg-ház restaurációjától tartottak, ezért igyekeztek mindent megtenni annak megakadályozására. A Habsburg-kérdésre volt kihegyezve Beneš egy újabb nyilatkozata is, amelyben leszögezte, hogy a kisantant csak akkor járul hozzá Magyarország felvételéhez, ha a demokratikus államformát választó Csehszlovákiához és Ausztriához hasonlóan Magyarország is gyökeresen átalakul.³²¹

A magyar küldöttség erre azt a választ adta, hogy a magyar alkotmányt csakis a magyarok változtathatják meg, külső tényezők nem kényszeríthetnek ki effajta változást – annál is inkább, mert a trianoni békében, amelynek betartására Magyarország teljes mértékben törekszik, nincs szó arról, hogy le kell mondani a királyságról mint államformáról, és ez nem lehet a Nemzetek Szövetségéhez való csatlakozásnak sem előfeltétele.³²²

³¹⁵ NAGY i. m. 8. o.

³¹⁶ Török Béla tagja volt annak a csapatnak, amelyik a magyar népszövegi csatlakozást készítette elő. Az 1923 szeptemberi Közgyűlésre póttagként ki is ment, és ott a Közgyűlés pénzügyi bizottságának munkájába kapcsolódott be. Karrierje csúcán az 1930-as években volt. 1935 és 1937 között Görögországban, majd 1937 és 1939 között Észtországban, Lettországban, Litvániában és Finnországban volt követ. Lásd: A magyar követségek vezetői. <http://www.bibl.u-szeged.hu/ha/kulpol/mkovetek.html> (2021. január 9.).

³¹⁷ Abraham levele Drummond-nak. 1921. szeptember 6. League of Nations Archives R 1453 (Admission of Hungary) 28/15491/12852.

³¹⁸ Lásd a Baranyai Zoltán és Eric Drummond között 1921. szeptember 7-én és 1921. szeptember 12-én váltott leveleket. League of Nations Archives R 1453 (Admission of Hungary) 28/15491/12852.

³¹⁹ Az MTI jelentése, Párizs, 1921. szeptember 11.

³²⁰ Uo.: London, 1921. szeptember 11.

³²¹ Uo.: Párizs, 1921. szeptember 23.

³²² Uo.

A cseh és jugoszláv követek igyekeztek úgy beállítani az osztrák–magyar határvitákat és az azokat övező eseményeket is, mint egy olyan Habsburg-restaurációs törekvést, amelyet a magyar kormány támogat.³²³ Habár ezeket a híreszteléseket Nyugaton nem hitték el, az osztrák–magyar határon történő incidensekkel kapcsolatban a Nagykövetek Konferenciája jegyzőkönyvet adott át a párizsi magyar külképviselet vezetőjének, amelyben kijelentették, hogy a nyugat-magyarországi eseményekért a felelősség a magyar kormányt illeti. A jegyzék felszólította Magyarországot, hogy ürítse ki a kérdéses területeket – amennyiben ez nem történik meg, úgy a trianoni béke megsértése miatt szankciókra kerülhet sor.³²⁴

Az angol, francia és svájci sajtóban éppúgy folyamatosan napirenden volt a nyugat-magyarországi kérdés ügye, mint közvetlen szomszédainknál. A nyugati sajtó kettősen ítélte meg a helyzetet: míg bizonyos lapok (pl. az 1913-ban alapított, Clemenceau kezében lévő és az ő bizalmasai által szerkesztett francia *L’homme Libre*) a magyar csatlakozás pártján voltak, addig mások (pl. a szintén francia, 1789-ben alapított és nagy olvasótáborral rendelkező, a korszakban végig Étienne Bandy de Nalèche által vezetett *Journal des Débats*) erősen magyarelles véleményyt képviseltek.³²⁵ A helyzetet jól jellemzi egy korabeli svájci újságíró, Paul Dubochet pár sora:

*„Azok, akik az egyetemességi eszmének a hívei – írja – és azok, akik a háború következtében előállott viszályok megszüntetésén dolgoznak, sokat várnak Magyarországnak a népszövetségbe való felvételétől. Egy lépést látnak ebben Németország bebocsátása és az európai kibékülés irányában, valamint a kisebbségek aggasztó problémájának a megoldása irányában. A helyzet azonban ma az, hogy Magyarország felvételének ügye rosszul áll és ennek egyedüli okai maguk a magyarok. Magyarország azelőtt számíthatott a nagyhatalmak jóakarására, azonban közbejött a nyugat-magyarországi incidens, amely azt a meggyőződést keltette, hogy a magyar kormány ellenszegült a békeszerződés végrehajtásának. A felvétel kérdésében még nem mondták ki az utolsó szót és lehetséges, hogy az együttes ülés kedvezően dönt a kérdésben, Magyarországnak azonban tényleges biztosítékokat kell nyújtani arra, hogy nemzetközi kötelezettségeinek a népszövetségi egyezmény szellemében őszintén meg akar felelni.”*³²⁶

Mindeközben a magyar vezetés igyekezett a nyugati sajtót Magyarország mellé állítani. Bethlen István a *Morning Post*-nak elmondta, hogy az antant is egyetért Magyarországgal abban,

³²³ Uo.: Bécs, 1921. szeptember 12.

³²⁴ Uo.: Párizs, 1921. szeptember 13.

³²⁵ Uo.: Párizs, 1921. szeptember 16.

³²⁶ Uo.: Genf, 1921. szeptember 17.

hogy amennyiben Ausztria hajlandó biztosítékokat nyújtani Magyarországnak a nyugati vármegyék átadása következtében Ausztriát terhelő pénzügyi kötelezettségek teljesítésére, úgy a két ország közötti konfliktus hamar és egyszerűen megoldható lesz. Egy másik lapnak azt is kifejtette, hogy Magyarország sokat vár a Népszövetséghez való csatlakozástól, amely szerinte hozzájárulna a háborús szellem megszüntetéséhez.³²⁷

Az ügyben több jegyzéket is váltottak: a magyarok szeptember 10-ei jegyzéke szerint a magyar kormány teljesíteni akarja a békefeltételeket. Ugyanebben a jegyzékben a magyar kormány a nyugat-magyarországi helyzet orvoslására is javaslatot tett. Azonnal felröppent azonban a hír, hogy a magyarok nem csupán a csatlakozás tárgyalásának elnapolását kérték, hanem egyenesen visszavonták csatlakozási kérelmüket. Ezeket a híreket Török Béla magyar diplomata cáfolta meg.³²⁸ Szeptember 15-én Baranyai is igyekezett meggyőzni Drummond-t kijelentve, hogy: a nyugat-magyarországi kérdés már rendeződőben van, és néhány napon belül várható a végleges megoldása, ezért Török kérvényezni fogja Magyarország felvételét a Népszövetségbe.³²⁹

Végül 1921. szeptember 24-én, szombaton délben Apponyi Albert egy kérelmet juttatott el Van Karnebeek holland külügyminiszternek, a Népszövetség második ülészaka elnökének, amiben kérvényezte az eljárás elhalasztását a következő ülészakra.³³⁰

A Népszövetség hatodik főbizottsága előtt 1921. szeptember 26-án olvasták fel Apponyi levelét, amelyben a magyar kérést ismertette.³³¹ A kérést szeptember 27-én tárgyalták meg. Az ülésen Fisher angol delegátus elmondta: az angol kormány sajnálattal veszi tudomásul Magyarország kérelmét, de javasolni fogják, hogy annak adjanak helyt.³³² Ugyanezen a napon Apponyi *Magyarország helyzete a népszövetséggel szemben* címen előadást tartott Genfben, ahol elmondta, hogy a magyar kérés oka egyedül a nyugat-magyarországi kérdés rendezetlensége. Ezután kitért arra is, hogy Magyarország államformája nem lehet indok a csatlakozás megtagadására, mivel a Népszövetségbe való bekerülés nem a korábbi tagok kedvétől kell hogy függjön, hanem minden olyan államot fel kell venni, amelyek megfelelnek a támasztott feltételeknek. Azzal is érvelt, hogy a kisantant abból sem tudna sokat profitálni, ha valóban meg tudná akadályozni a magyar felvételt, mivel a Népszövetség 17. cikkelye a nem tagok számára is biztosít bizonyos védelmet – ha ugyanis egy tagállam egy nem tagállammal

³²⁷ Az MTI párizsi jelentései, 1921. szeptember 28.

³²⁸ Az MTI jelentése, Genf, 1921. szeptember 19.

³²⁹ Baranyai Zoltán levele Eric Drummond-nak. Genf, 1921. szeptember 21. MNL OL K 107 47. cs. 39. t. 13.

³³⁰ Az MTI jelentése, Genf, 1921. szeptember 24. Az eredeti, angol és francia nyelvű leveleket lásd: League of Nations Archives R 1453 (Admission of Hungary) 28/16125/12852.

³³¹ Actes de la Deuxième Assemblée. Séances Plénières et Commissions. Genève, 1921. 554. o.

³³² Az MTI jelentése, Genf, 1921. szeptember 28.

szemben akar fellépni, akkor a Népszövetség először felhívja a nem tagállamot, hogy vesse alá magát a Népszövetség által előírt kötelezettségeknek.³³³ Apponyi ezután egy hosszú tájékoztatót is adott a genfi sajtó számára, amiben hangsúlyozta, hogy Magyarország népszövetségi csatlakozásának célja az, hogy bekapcsolódjon az „új világrendszerbe”, amelynek építő tagja kíván lenni. Emellett azt is leszögezte, hogy

„az már a gyerekességnél is több, ha hadi cselekményekről beszélnek, amelyeket Magyarország Ausztriával szemben elkövetett volna, jóllehet az entente katonai bizottságainak vizsgálata a helyszínen megállapította, hogy ezekben az incidensekben a magyar hadseregnek, vagy a magyar közbiztonsági szolgálatnak egyetlen tagja sem vett részt [...] halasztási kéresemnek egyetlen oka Nyugat-Magyarországnak még mindig függő kérdése, még pedig [...] hogy bizonyos vonatkozásokban a helyzet bizonytalanságát állapítom meg.”³³⁴

Ezután a királykérdésre tért át:

„Take Jonescu³³⁵ a lapok szerint egy előadásban kijelentette volt, hogy Magyarország csak akkor vehető fel a népszövetségbe, ha kötelezettséget vállal, hogy nem ülteti ismét trónjára Károly királyt, vagy általában a Habsburg dinasztia valamely tagját. [...] két elvitathatatlan elvet akarok megállapítani: az egyik nemzeti szuverenitásunk, amely nem engedi elismernünk senki beavatkozását sem alkotmányunk, sem egyéb belügyi kérdéseinkbe, a másik, nem kevésbé fontos elv, hogy a trianoni békeszerződés volt ellenségeinkkel szemben fennforgott minden ügyünket elintézte. [...] Új kötelezettségeket tehát, azokon túl, amelyeket ez a szerződés megállapított, akár pozitív, akár negatív irányban ránk hártani nem lehet. Ugyanígy a népszövetségbe való felvétel feltételeit az alapszabályok első cikkelye állapítja meg és így nem engedhető meg, hogy adandó esetben a felvételnek külön feltételei szabassanak, különben a népszövetség ahelyett, hogy határozott törvényeken nyugvó nemzetközi jogi intézmény legyen, egy klubba válnék, amelybe felvenni vagy amelyből kigolyózni a jelöltet a tagok rokonérzése vagy szeszélyei szerint szokás. [...] Nem habozom tehát kimondani, hogy ha felvételünk bármely olyan aktustól függene, amely ezekkel az elvekkkel ellenkezne, mi lemondanánk arról a tisztességről, hogy a népszövetségbe felvétessünk.”³³⁶

³³³ Uo.: Genf, 1921. szeptember 28.

³³⁴ Uo.: 1921. október 3.

³³⁵ Take Ionescu (1858–1922) román külügyminiszter, majd 1921. december 18. és 1922. január 19. között román miniszterelnök volt.

³³⁶ Az MTI jelentése, 1921. október 3.

1921. október 4-én végül Drummond arról tájékoztatta Apponyit és Baranyait, hogy elfogadták a magyar kérést, és a felvételtől a következő ülésnapon döntenek majd.³³⁷ Eközben Magyarországon ugyanezen a napon kiáltotta ki Prónay Pál a Lajtabánság létrejöttét.

A nyugat-magyarországi kérdés rendezése

A nyugat-magyarországi kérdés tekintetében a magyar kormány bizakodó volt és abban reménykedett, hogy lehetséges valamiféle megegyezés az osztrák féllel³³⁸ – azt, hogy ez nem volt téves gondolat, mutatja, hogy 1921 decemberében Sopron esetében valóban nagy magyar siker született.³³⁹ A régóta húzódó nyugat-magyarországi kérdés kényszerű megoldásaként a magyar kormány – a nemzetközi tárgyalásoknak megfelelően – elkezdte kivonni a csendőrséget a kérdéses területekről. A helyiek azonban, kiegészülve az ország más részeiről érkező, Prónay Pál és Héjjas Iván vezette szabadcsapatokkal, ellenálltak a bevonuló osztrákoknak. Khuen-Héderváry későbbi magyarázata szerint a magyar kormány a belső közhangulat miatt nem mert fellépni Prónayék ellen, akik így 1921. október 4-én kikiáltották a Lajtabánságot. Az olaszok ekkor ajánlották fel a közvetítői szerepüket,³⁴⁰ amelynek nyomán 1921. október 11-én összeült a velencei konferencia az osztrák–magyar határvita, azaz a nyugat-magyarországi kérdés rendezésére.³⁴¹ A magyar kormányt a miniszterelnök Bethlen István mellett Bánffy Miklós, Khuen-Héderváry Sándor, Walko Lajos és néhány diplomata képviselte.³⁴² A tárgyalásokat követően, 1921. október 13-án megkötötték a két ország határait rögzítő velencei egyezményt, amelyet 1922. április 10-én a Népszövetség is becikkelyezett.³⁴³

Az itt elfogadott egyezmény szerint a magyar kormány vállalta a magyar csapatok kivonását a területről, cserébe az osztrákok hozzájárultak, hogy Sopron és további tíz falu hovatarozásával kapcsolatban népszavazással dönthessen a lakosság.³⁴⁴ Erre 1921. december 14–16-án került sor, és mint tudjuk, a megmérettetés Magyarország számára kedvező eredményt hozott. Ezzel a nyugat-magyarországi kérdést – ha a pontos határ nem is dőlt még

³³⁷ League of Nations Archives R 1453 (Admission of Hungary) 28/16180/12852.

³³⁸ ORMOS Mária: Magyarország belépése a Nemzetek Szövetségébe i. m. 227-269. o.

³³⁹ Erről bővebben lásd ORMOS Mária: *Civitas Fidelissima. Népszavazás Sopronban 1921.* Gordiusz Kiadó, Győr, 1990.

³⁴⁰ Khuen-Héderváry Sándor: A magyar külpolitika Trianontól a Gömbös-kormány megalakulásáig. MNL OL K 67 (Politikai hírszolgálati osztály) 13. tétel/12. 6–10. o.

³⁴¹ Az MTI jelentése, Velence, 1921. október 14.

³⁴² BÁNFFY Miklós: Huszonöt év. In: BÁNFFY Miklós: *Egy erdélyi gróf emlékiratai.* Helikon Kiadó, 2013. 261. o.

³⁴³ Az MTI jelentése, Genf, 1922. április 11.

³⁴⁴ ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században.* Osiris Kiadó, Budapest, 2005. 149. o.

el teljesen³⁴⁵ – megoldottnak tekintették, és így a magyar kormány újabb feltételt teljesített a népszövetségi csatlakozáshoz.

IV. Károly második visszatérési kísérlete

1921. október 21-én azonban IV. Károly ismét Magyarországra érkezett, és Sopron felé indult. A nemzetközi sajtó és az antant képviselői megdöbbenéssel értesültek IV. Károly újabb kísérletéről,³⁴⁶ de mire észbe kaptak, a kérdés már meg is oldódott. Bethlen ugyanis – habár még a nyáron maga is fontolóra vette a restaurációt – a híre azonnal Horthyhoz sietett, akivel rövidesen megegyeztek abban, hogy ellenállnak az újabb visszatérési kísérletnek.³⁴⁷ Horthy így másnap levélben kérte a Budapest felé tartó Károlyt, hogy tegyen le céljáról.³⁴⁸

IV. Károly ennek ellenére megindult Budapest felé, október 23-án, Budaörsnél azonban fegyveres ellenállásba ütközött, amelynek következtében a következő napon vissza is fordult.³⁴⁹ A felzúdulás azonban így sem maradt el: Beneš megpróbálta kihasználni a helyzetet, és ismételten a magyar kormányt tette felelőssé a visszatérési kísérlet miatt.³⁵⁰

IV. Károly második visszatérési kísérletének és a nemzetközi helyzetnek köszönhetően végül a magyar nemzetgyűlés 1921. november 6-án, az 1921. XLVII. törvénycikkben mondta ki a Habsburg-ház trónfosztását – a királyság intézményét azonban továbbra is fenntartotta.³⁵¹

Az 1921. október–novemberi eseményekkel kapcsolatban viszont a magyar kormány jegyzéket küldött a Népszövetség titkárságának, amelyben kifogásolták, hogy az nem lépett közbe, amikor a kisantant ultimátumokat küldött Magyarországnak, és mozgósítani kezdett. Ennek a magyar panasznak épp annyi támogatója, mint ellenzője volt. Lord Walter Phillimore például az angol felsőházban tett felszólalásában a magyar királykérdést a magyar vezetéshez hasonlóan az ország belügyeibe való beavatkozásként értékelte, és kifejtette:

„A háborút az önrendelkezés és a kis nemzetek védelme érdekében küzdöttük végig és ennek a háborúnak befejezéseképpen most eltűrjük, hogy egy kis országot a szomszédjai elnyomjanak. Úgy tudtam, hogy van itt valami »népszövetség« nevű intézmény, melynek Csehország és Jugoszlávia is tagjai és úgy tudtam, hogy ez intézmény szabályzatában tisztán kimondották, hogy a népszövetség tagjai közül senki sem indíthat háborút anélkül, hogy a kérdéses ügyet

³⁴⁵ Mint látni fogjuk, még 1922 nyarán is a Népszövetség elé került az ügy, majd végül 1923 márciusában egy településcserével zárult: Ólmod és Szentpéterfa megszerzésével Rendek és Rőtfalva településekért cserébe.

³⁴⁶ Az MTI jelentés, Bécs, 1921. október 22.

³⁴⁷ ROMSICS Ignác: *Bethlen István. Politikai életrajz*. Helikon Kiadó, 2019. 234–235. o.

³⁴⁸ HORTHY i. m. 158. o.

³⁴⁹ KERESZTES Csaba: *Jelen a múlt jövője – IV. Károly visszatérési kísérletei*. http://mnl.gov.hu/a_het_dokumentuma/iv_karoly_visszateresi_kiserletei.html (2014. május 4.).

³⁵⁰ Az MTI jelentése, Prága, 1921. október 25.

³⁵¹ Az alábbi linken digitalizált formában elérhető a Habsburg-ház trónfosztásáról szóló törvényjavaslat: ez így nem ok. http://mnl.gov.hu/a_het_dokumentuma/iv_karoly_visszateresi_kiserletei.html (2014. május 10.).

előzőleg a népszövetségi tanács elő ne terjesztenék. Itt pedig erről értesülök, hogy az említett államok egyike ultimátumot küldött Magyarországnak és invázióval fenyegette meg. [...] Véleményem szerint a legszigorúbban kellene tiltakoznunk a Magyarország belügyeibe való beleavatkozás ellen és az ellen is, hogy a népszövetség szabályzatát nyilvánvaló szándékossággal megsértették.”³⁵²

Drummond a magyar kormány jegyzékére azt a választ adta, hogy a Népszövetség egyezményének 11. cikkelye, amelyre a magyar kormány jegyzéke hivatkozott, csak abban az esetben lett volna alkalmazható, ha a Népszövetség valamelyik tagja felkérte volna a főtitkárt a tanács összehívására. A szintén hivatkozott 17. cikkely alkalmazásához pedig a Népszövetség valamelyik tagjának kell kezdeményező lépést tennie, vagy pedig a viszályban érintett államok közül valamelyiknek felhívást kell intéznie a szervezethez.

Ezt az érvelést azonban sokan csak kibúvónak tartották – ahogy azt egy svájci újságíró fogalmazta meg: „A cikkben sehol nincs szó arról, hogy a népszövetség beavatkozásának előfeltétele az érdekeltek kezdeményező lépése. Ügyelni kell arra, hogy az emberiségnek ez az új chartája [...] ne legyen kiszolgáltatva érdekelt felek magyarázó kedvének, akik mulasztásuk védelmére csűrés-csavaráshoz folyamodnak.”³⁵³

A fentiekben bemutatott és a magyar kormány által hivatalosan is nehezményezett eset miatt a magyar fél azt remélte, hogy a Népszövetség elmarasztalja Csehszlovákiát és Jugoszláviát, de ez nem történt meg, és ezzel az ügy annyiban is maradt.³⁵⁴

A csatlakozási tárgyalások utolsó szakasza

Mivel a népszövetségi csatlakozás tekintetében a magyar kérésnek megfelelően a felvételtől való döntést elhalasztották a következő ülésre,³⁵⁵ így az részleteiben 1922 nyarán került csak elő ismét. Magyarországon azonban aktívan foglalkoztak a kérdéssel – a magyar politikusok közül sem értett ugyanis mindenki egyet a Népszövetséghez való csatlakozással.

Ennek kapcsán a Külügyi Társaság Külpolitikai Osztálya Apponyi Albert gróf elnökletével hosszas vitát folytatott. A népszövetségi csatlakozás támogatói³⁵⁶ többek között arra hivatkoztak, hogy a Népszövetség tagjaként a határon túlra szakadt magyar kisebbségek

³⁵² Az MTI jelentése, 1921. november 14.

³⁵³ Uo.: genfi jelentések, 1921. november 20.

³⁵⁴ ORMOS Mária: Magyarország belépése a Nemzetek Szövetségébe i. m. 227-269. o.

³⁵⁵ Actes de la Deuxième Assemblée. Séances Plénières et Commissions. Genève, 1921. 575. o.

³⁵⁶ Többek között Marczali Henrik történész; Kőrösy Albin piarista tanár, író; Rosenberg Augusztus, a Magyarországi Négyesületek Szövetségének vezetője; Lutter János jogász; Paikert Alajos miniszteri tanácsos, a Mezőgazdasági Múzeum igazgatója; valamint Lukács György jogász, korábbi vallás- és közoktatásügyi miniszter, később a Népszövetségi Ligák Uniójában, valamint az Interparlamentáris Unióban működő politikus.

védelmét eredményesebben lehetne képviselni. A csatlakozás ellen állást foglalók³⁵⁷ között egyesek attól tartottak, hogy a Népszövetség bele akarna szólni a magyar iparba és mezőgazdaságba, ami mindenképp károsan hatna az országra, míg mások úgy gondolták, hogy mindaddig el kell halasztani a belépést, amíg a Népszövetség irányt nem vált, és el nem kezd valóban a népek érdekét és kívánságát képviselni.³⁵⁸

1922 májusában azonban Bethlen a magyar külpolitika fő céljait a gazdaság helyreállításában, a jóvátétel kifizetésének elodázásában, a magyar kisebbségek megvédésében, valamint az ország feletti ellenőrzés megszüntetésében és ennek érdekében a lefegyverzés eszméjének nyílt támogatásában jelölte meg.³⁵⁹ Arra azonban, hogy ezeket a Népszövetségbe való belépés nélkül érje el a kormány, gyakorlatilag semmi esély nem volt – ez a körülmény pedig feleslegessé nem tette ugyan a Népszövetségről folytatott magyar vitákat, de a valódi súlyt eleve elvette azoktól.

Időközben a nemzetközi határkiigazító bizottság március 28-ai ülésén döntést hozott az osztrák–magyar határvitában, és csaknem teljes mértékben visszautasította a magyar követeléseket. A határkiigazító bizottság annyit azonban biztosított a magyar kormánynak, hogy a határvonal három pontjával kapcsolatban a Népszövetséghez fordulhat.³⁶⁰ A magyar kisebbségek helyzetével kapcsolatban a magyar kormány – mivel a Népszövetség elé egyelőre nem vihette a kérdést – az 1922 áprilisában megtartott genovai konferencián igyekezett a határokon túlra szakadt magyarok érdekében fellépni.³⁶¹ Habár a kérdés tárgyalását hátrítani óhajtó Louis Barthou³⁶² kijelentette, hogy ez a kérdés a Népszövetség elé tartozna, végül ő is és David Lloyd George³⁶³ is helyt adott annak az érvelésnek, miszerint minden országnak joga van ahhoz, hogy meghallgassák.³⁶⁴ Beneš válasza a magyar felszólalásokra az volt, hogy a cannes-i határozatok értelmében egyik ország belügyeibe sem lehet beavatkozni, az ügyben pedig Genovában egyébként sem lehet döntést hozni, mivel az a Népszövetség hatáskörébe

³⁵⁷ Például Bernát István közgazdász.

³⁵⁸ Az MTI jelentése, [H. n.] 1922. március 16.

³⁵⁹ ORMOS Mária: Magyarország belépése a Nemzetek Szövetségébe i. m. 227-269. o.

³⁶⁰ Az MTI jelentése, Bécs, 1922. április 6.

³⁶¹ A genovai konferencián Bethlen István mellett a magyarokat többek között Bánffy külügyminiszter, valamint dr. Teleszky János delegátus és Walter Emil osztálytanácsos szakértő képviselte. Lásd az MTI 1922. április 27-ei és 1922. május 11-ei, genovai jelentéseit.

³⁶² Louis Barthou volt francia miniszterelnök, későbbi francia igazságügyi, valamint külügyminiszter. 1934. október 9-én, a marseille-i merényletben vesztette életét.

³⁶³ David Lloyd George 1916. december és 1922. október között brit miniszterelnök, a trianoni határok kiigazítását szorgalmazó politikus.

³⁶⁴ Az MTI jelentése, Genova, 1922. május 10.

tartozik.³⁶⁵ Mindez és az ehhez hasonló események a népszövetségi csatlakozás igenlése felé billentette a magyar mérleget.

Ezzel egy időben, 1922 áprilisában a semleges államok értekezletet tartottak Bernben, ahol ismét kimondták, hogy a Népszövetség megerősítésének érdekében valóban egyetemessé kell tenni a szervezet, amit Magyarország és Németország felvételével lehet elérni. Épp ezért az értekezlet és elsősorban a svájci küldöttség pozitívan fordult a magyarok csatlakozási kérelme felé.³⁶⁶

A határok kapcsán mindeközben az 1921 augusztusában felálló határmegállapító bizottságok³⁶⁷ végső jelentéseit a nagykövetek konferenciája küldte meg a Népszövetségnek 1922 júniusában, amelyben több határkiigazítást is javasoltak a trianoni béke határozataihoz képest. A Nagykövetek Konferenciája ezért azt kérte, hogy a Népszövetség legközelebbi ülése alatt tárgyalja meg ezt a kérdést is.³⁶⁸

A Népszövetségi Egyesületek Nemzetközi Uniója is megkezdte a tárgyalások előmunkálatait, amelyen nyolcvan állam képviselői vettek részt, és amin Magyarországot Lukács Simon³⁶⁹ diplomata és dr. Paikert Alajos, a Magyar Külügyi Társaság alapítója és a Mezőgazdasági Múzeum igazgatója képviselte.³⁷⁰

A Népszövetség tanácsa 1922. július 19-én, Londonban, 19. ülészakára ült össze. Az ülésen napirenden volt többek között a magyarországi kisebbségek, valamint az osztrák–magyar és a jugoszláv–magyar határ kérdése is.³⁷¹ Az ülésen az osztrák–magyar határ kérdésének előadója Hymans belga küldött volt, aki többek között ismertette a határmegállapító bizottság véleményét, és egy lehetséges új határ részleteit is. Magyarországot a kérdésben gróf Szapáry László londoni magyar követ és báró Villani Frigyes³⁷², a budapesti külügyminisztérium különmegbízottja képviselte. Mivel az ülésen nem tudtak döntésre jutni, ezért a tanács következő, augusztus végére tervezett üléséig elhalasztották a döntést. A magyar–osztrák határkérdés után a magyar–szerb határszakasz került napirendre, amiről azonban

³⁶⁵ Uo.: Prága, 1922. április 14.

³⁶⁶ Uo.: Genf, 1922. április 11.

³⁶⁷ Uo.: 1922. május 27.

³⁶⁸ Uo.: 1922. június 28.

³⁶⁹ Lukács Simont szintén kinevezte a kormány a népszövetségi csatlakozás előkészítői közé 1921. július 22-én.

³⁷⁰ Az MTI jelentése, Prága, 1922. június 3.

³⁷¹ Uo.: Párizs, 1922. július 8.

³⁷² Báró Villani Frigyes (1882. február 20.–1964. március 12.) hivatásos diplomata volt. Az első világháborút követően tagja volt az osztrák–magyar határmegállapító bizottságnak, majd fiumei konzul lett. Ezt követően Bukarestben, Párizsban és Rómában töltött be követi posztot. 1941-ben nyugállományba helyezték. Pályafutását bővebben lásd CZETZ Balázs–SZÜTS István Gergely: Villani: egy elfeledett diplomata testvérpár. *Közelmúlt Politikátörténeti Folyóirat* (2018) 1. sz. 35–45. o.

<http://kozelmult.hu/wp-content/uploads/2018/09/czetz-szucs.pdf> (2020. február 22.).

szintén nem hoztak döntést.³⁷³ Ezután Magyarország és Bulgária azon jegyzékeit tárgyalták meg, amelyeket a kisebbségek védelmében eredetileg a genovai konferencián terjesztettek be, és amiket onnan a konferencia a Népszövetség elé utalt. A Népszövetség a kérdéssel kapcsolatban kijelentette, hogy mivel a jegyzékekben nem szerepelnek konkrét esetek, ezért nem tudnak döntést hozni – azonban mindig szívesen segítenek majd a kisebbségeken.³⁷⁴ Az esetből tanulva pár nappal később a magyar kormány jegyzékben fordult a Népszövetséghez a Jugoszláviából elűzött magyarok ügyében, valamint a szövetség elé terjesztették azokat a jegyzékeket is, amelyeket a magyar és a jugoszláv kormány egymással váltott a kérdéssel kapcsolatban.³⁷⁵

A magyar csatlakozással kapcsolatban 1922. augusztus 2-án Inazo Nitobe³⁷⁶ levélben tájékoztatta Bethlen Istvánt, hogy a szeptember 4-én kezdődő genfi népszövetségi ülészakon tárgyalni fogják Magyarország csatlakozási kérelmét.³⁷⁷

1922. augusztus 8-án Bethlen István arról tájékoztatta Drummond-t, hogy Magyarország továbbra is fontosnak tartja csatlakozását a szervezethez, ezért a III. közgyűlésen Magyarországot a külügyminiszter, Bánffy Miklós fogja képviselni, aki a csatlakozással kapcsolatos tárgyalásokat is folytatni fogja.³⁷⁸ Ezzel kapcsolatban Baranyai azonban azt javasolta Bánffynak, hogy jó lenne, ha csak a felvétel után jelenne meg hivatalosan Genfben, hogy ezzel is azt mutassa, hogy a magyar kormány már eldöntöttnek tekinti a kérdést, és a tárgyalásoknak nem tulajdonít jelentőséget.³⁷⁹

Ennek oka az volt, hogy a magyar külügyminisztérium arról értesült, hogy a kisantant továbbra is feltételekhez kívánja kötni az ország felvételét.³⁸⁰ Baranyait, aki a kisantant pontos tervét igyekezett kideríteni, Drummond azzal nyugtatta meg, hogy még egy esetleges nyilvános felszólalás sem befolyásolhatja a végeredményt, és nem gátolhatja a magyar felvételt.³⁸¹

Drummond egy nappal korábbi beszámolója szerint viszont Baranyai szóban azt mondta neki, hogy ha a magyar csatlakozási kérést a gyűlésen nyíltan támadják majd, akkor a magyar kormány őszinte sajnálatára ugyan, de kénytelen lesz visszavonni a csatlakozási kérelmét. Drummond szerint a döntés oka minden bizonnyal egy átfogó, Magyarország elleni vizsgálat

³⁷³ Az MTI jelentései, Párizs, 1922. július 21.

³⁷⁴ Uo.: London, 1922. július 21.

³⁷⁵ Uo.: Párizs, 1922. július 27.

³⁷⁶ Inazo Nitobe japán politikus és közgazdász volt; a Népszövetség Szellemi Együttműködési Bizottságának egyik alapítója.

³⁷⁷ League of Nations Archives R 1453 (Admission of Hungary) 28/22274/12852.

³⁷⁸ Bethlen István levele Eric Drummond-nak. Budapest, 1922. augusztus 8. MNL OL K 107 47. cs. 39. t. 19.

³⁷⁹ Baranyai Zoltán levele Parcher Félixnek. Genf, 1922. augusztus 16. MNL OL K 107 47. cs. 39. t. 16.

³⁸⁰ Parcher Félix levele Baranyai Zoltánnak. Bern, 1922. augusztus 14. MNL OL K 107 47. cs. 39. t. 17.

³⁸¹ Baranyai Zoltán levele Parcher Félixnek. Genf, 1922. augusztus 16. MNL OL K 107 47. cs. 39. t. 16.

elkerülése volt, a magyarázat szerint pedig a magyar közvélemény nem látja be, hogy a Népszövetséghez való csatlakozás mennyi előnnyel járna az országra nézve, így nem is támogatja azt teljes mellszélességgel.³⁸²

Ezalatt a nyílt kommunikáció részeként a magyar kormány csatlakozást kérelmező levelét a magyar csatlakozást támogató G. H. F. Abraham és F. P. Walters segítségével köröztették a népszövetségi tagok között,³⁸³ a magyar kormány pedig jegyzékben tájékoztatta Drummond-t, hogy Magyarország továbbra is szeretne csatlakozni a szövetséghez. Az ügyben Bánffy külügyminiszter fog tárgyalni a kormány nevében, egyben felvétel esetén ő lesz az ország főmegbízottja is az ülészak további részében.³⁸⁴

Néhány nappal később Drummond jegyzékben értesítette Bethlent az osztrák–magyar és jugoszláv–magyar határvitákat tárgyaló, Hymnas belga képviselő által vezetett ülésről, amelyen a kérdésről készült bizottsági jelentést fogják tárgyalni, és amin a magyar részvételre is számítanak.³⁸⁵ Bethlen az osztrák kérdésekkel kapcsolatban Villani Frigyest, míg a jugoszláv kérdéssel kapcsolatban Vest Fedor³⁸⁶ külügyminiszteri titkárt bízta meg a magyar kormány képviselőjével.³⁸⁷

Villani és Vest Fedor a főtítkárságon azt a tanácsot kapta, hogy a várható támadások miatt a kormány még a felvétel tárgyalása előtt nyilatkozzon arról, hogy az ország eleget tett a lefegyverzés, a jóvátétel és a királykérdés kapcsán vállalt kötelezettségeinek is. Baranyai ezt továbbgondolva a nyilatkozat helyett a memorandum formáját javasolta inkább³⁸⁸, ahogy azt is, hogy fizessenek meg egy sajtófigyelő céget (*Argus suisse de la Presse*), hogy az minden, a magyar csatlakozással kapcsolatos cikket juttasson el a III. közgyűlésre kikerülő genfi magyar delegációhoz.³⁸⁹ A csatlakozás érdekében minden szílat megmozgató Baranyait néhány nappal később fölhatalmazták, hogy a magyar csatlakozás érdekében beszéljen a Népszövetség mellett működő nemzeti titkárságok vezetőivel is.³⁹⁰

1922. augusztus végén egyidejűleg több fontos konferencia is zajlott Európa különböző pontjain: Genfben a Népszövetség, Bécsben az Interparlamentáris Unió, míg Prágában a kisantant ülésezett. Az Interparlamentáris Unió ülésén, amelyen Magyarországot többek között

³⁸² League of Nations Archives R 1453 (Admission of Hungary) 28/22613/12852.

³⁸³ Uo.

³⁸⁴ Az MTI jelentése, Genf, 1922. augusztus 19.

³⁸⁵ Uo.: Genf, 1922. augusztus 25.

³⁸⁶ Báró Vest Fedor (1892. december 24.–1969. június 27.) Temesváron született magyar diplomata. Minisztériumi segédtitkár, majd a külügyminisztérium politikai osztályának helyettes vezetője, később külügyminiszteri tanácsos és bukaresti követ lett. 1934-ben egy villamosbalesetben elvesztette bal szemét.

³⁸⁷ Az MTI jelentése, Genf, 1922. augusztus 25.

³⁸⁸ Baranyai Zoltán levele Parcher Félixnek. Genf, 1922. augusztus 26. MNL OL K 107 47. cs. 39. t. 15.

³⁸⁹ Baranyai Zoltán levele Bánffy Miklósnak. Genf, 1922. augusztus 25. MNL OL K 107 47. cs. 39. t. 18.

³⁹⁰ Parcher Félix levele Baranyai Zoltánnak. Bern, 1921. augusztus 16. MNL OL K 107 47. cs. 39. t. 37.

Apponyi Albert és Berzeviczy Albert képviselte, a kisebbségi kérdés volt napirenden,³⁹¹ míg a kisantant prágai értekezletének legfőbb témája Magyarország népszövetségi csatlakozása és a sikeres csatlakozás esetén a vele szemben követendő magatartás volt.³⁹²

Nem véletlen a prágai konferencia témája, ugyanis annak ellenére, hogy a kisantant továbbra is minden lehetséges alkalommal éles hangnemben tért ki a kisebbségi kérdésre, a lefegyverzésre, valamint az osztrák kérdésre, Magyarország helyzetét javították azok a tények, hogy valóban törekedett a béke betartására, a nyugat-magyarországi kérdés rendezésére és IV. Károly visszatérési kísérleteinek is egyértelműen ellenállt.

Így tehát 1922. augusztus legvégén a Népszövetség ülésére Genfben utazott Bánffy, Török Béla és Lukács Simon is³⁹³ – előbbi, mint a csatlakozás levezénylésével megbízott személy, egyben a delegáció vezetője, utóbbi kettő pedig mint Bethlen István által delegált szakértő.³⁹⁴

A Népszövetség közgyűlésének 3. ülészaka

A Népszövetség közgyűlésének 3. ülészaka 1922. szeptember 4-én nyílt meg. Az ülészak alatt több témát is tárgyaltak – a politikai kérdések között pedig szerepelt Magyarország felvételi kérelme is.³⁹⁵ A csatlakozási kérelmet először szeptember 6-án tárgyalták a 6. számú bizottságban (politikai kérdésekkel foglalkozó bizottság). Az ülés elnöke a holland Jonkheer Loudon, alelnöke a brazil Di Gama volt. A kérdés megvizsgálására kiküldtek egy albizottságot, amelynek Olaszország (Guglielmo Imperiali), Csehország (Edvard Beneš, illetve helyetteseként³⁹⁶ Štefan Osuský³⁹⁷), Anglia (Sir John Fisher Williams), Franciaország (Gabriel Hanotaux), Venezuela (José Jil Fortoul) és Svájc (Giuseppe Motta) volt a tagja, és amelynek elnöke a bizottságban is elnöklő Loudon lett. Az albizottság feladata az volt, hogy

³⁹¹ Az MTI jelentése, Bécs, 1922. augusztus 28.

³⁹² Uo.: Prága, 1922. augusztus 28.

³⁹³ Uo.: 1922. augusztus 30.

³⁹⁴ Lásd: Bethlen István Eric Drummond-nak írott levelei. 1922. augusztus 25. League of Nations Archives R 1453 (Admission of Hungary) 28/22274/12852.

³⁹⁵ Az MTI jelentése, Genf, 1922. szeptember 1.

³⁹⁶ Sixth Committee of the Third Assembly of the League of Nations. Report of the First Sub-Committee. League of Nations Archives R 1453 (Admission of Hungary) 28/23483/12852.

³⁹⁷ Štefan Osuský (1889. március 31.–1973. szeptember 27.) szlovák származású hivatásos diplomata volt. A Pozsonyi Evangélikus Líceumban tanult, ahonnan azonban 1905-ben, Apponyi külön kérésére, szlovák patriotizmus miatt elbocsátották. Ezt követően az Egyesült Államokba ment, ahol jogi és teológiai diplomát szerzett, és tagja lett a *Czech National Association*nak és a *Slovak League in the US*-nek – utóbbiban hamarosan alelnöki pozícióig jutott, miközben több lapot is alapított. 1917 és 1918 között a genfi cseh–szlovák híriügynökséget vezette, majd aktívan részt vett az első világháborút lezáró béketárgyalásokban is. Csehszlovákia létrejöttével lett diplomata, és mint ilyen, 1921-től egészen a második világháborúig Csehszlovákia párizsi követe volt. 1940 és 1942 között tagja volt a londoni csehszlovák emigráns kormányknak – ennek a tagságának az vetett véget, hogy egyre több politikai nézeteltérése támadt Benešsel. A második világháború végéig az Oxfordi Egyetemen oktatott diplomáciatörténetet, majd a háború után az Egyesült Államokban telepedett le. Itt 1948-tól tagja volt a kommunistaellenes csehszlovák szerveződéseknek, valamint politológiával és újságírással foglalkozott.

megvizsgálja: Magyarország tényleg teljesíti-e az 1. cikkely által előírtakat, majd a vizsgálat befejeztével javaslatot kellett tennie a bizottságnak a felvételt illetően. Ezután a bizottság jelentést tett, amelyet a gyűlésnek kellett jóváhagynia – ez utóbbi lépés azonban már csak formális volt, az igazi döntést az albizottság és a bizottság hozta meg. Alapvető kérdés volt, hogy szabadon kormányozzák-e a Magyarországot, és tudja-e bizonyítani az ország, hogy valóban eleget fog tenni a nemzetközi kötelezettségeknek. Pontosan öt pontnak kellett megfelelni: 1. Szabályos-e a felvételi kérvény? 2. A kormányt de jure vagy de facto elismerték-e, és mely államok ismerték el? 3. Van-e az országnak állandó kormánya, pontos határai, mekkora a területe, és hányan lakják? 4. Szabadon kormányozzák-e? 5. Kormánya eddig milyen lépéseket tett a nemzetközi kötelezettségei, valamint a fegyverkezésre vonatkozó népszövetségi előírások betartásának tekintetében?³⁹⁸

Bánffy Genfben érkezése után azonnal érintkezésbe lépett a nagyhatalmak képviselőivel és a Főtitkárság vezető hivatalnokaival. Erről így írt Horthynak:

„Elsősorban a Nagyhatalmak velünk szemben táplált aggályainak megdöntésére törekedtem. Lord Balfourral, Mr. Fisherrel, Hanotaux-val, Clauzel-lel, Tosti olasz államtitkárral és Imperiali marquis-val folytatott megbeszéléseim során tényleg sikerült fenti aggályokat eloszlatnom. Tőlük egyben értékes utasításokat és tanácsokat kaptam. Politikai barátaim, kik közül kiemelem Rivas-Vicuna chilei és Honda japán képviselőket, egybehangzó tanácsa és saját véleményem szerint is a legfontosabb volt a Kis-Entente várható támadásainak valami módon elébe vágni, s azok alapját eleve megingatni. Taktikámat erre építettem fel.”³⁹⁹

1922. szeptember elején felröppent a hír, miszerint magyar kormánykörök, köztük maga Horthy is, részt vettek egy merényletsorozat előkészítésében, amelynek célpontja a szerb és a román király, valamint Masaryk lett volna. Habár a hír hamar bejárta a világsajtót, és Magyarországon is nagy felbolydulást keltett, mindenki számára gyorsan egyértelművé vált, hogy a híresztelések csupán Magyarország népszövetségi csatlakozását akarják hátráltatni.⁴⁰⁰

Eközben Bánffy Genfben igencsak megnyerően hatott, és 1922. szeptember 12-én a svájci sajtónak tett nyilatkozatában azt hangsúlyozta, hogy a magyar csatlakozás célja, hogy az ország a Népszövetséggel együtt dolgozzon a békén, és aktívan járuljon hozzá a népszövetségi célok megvalósításához.⁴⁰¹

³⁹⁸ Az MTI jelentése, Genf, 1922. szeptember 7.

³⁹⁹ Bánffy Miklós jelentése Horthy Miklósnak. Budapest, 1922. december 19. 4. o. MNL OL K 64 7. cs. 41. t. 227 res.

⁴⁰⁰ Az MTI jelentése, Párizs, 1922. szeptember 15. Vö. ORMOS Mária: Magyarország belépése a Nemzetek Szövetségébe i. m. 227-269. o.

⁴⁰¹ Uo.: Genf, 1922. szeptember 13.

Két nappal később, 1922. szeptember 14-én a népszövetségi ülés 6. bizottsága, az albizottság javaslata alapján, úgy határozott, hogy miután a vizsgált 5. fentebb már említett kérdésre számára elfogadható választ kapott Bánffytól, javasolni fogja Magyarország felvételét.⁴⁰² A bizottság, az albizottság korábbi döntéséhez hasonlóan, egyhangúlag hozta meg szavazatát. Azt is eldöntötték, hogy javasolják majd: Magyarország a felvétele után azonnal vehessen részt a Népszövetség többi ülésén.⁴⁰³

A bizottság döntésével egy időben Bánffy levelet küldött Loudon elnöknek, amelyben kifejtette, hogy Magyarország minden nemzetközi kötelezettségét be fogja tartani, illetve minél hamarabb ratifikálni fogja azokat a kötelezettségeit, amelyeket a Népszövetség felé tett.⁴⁰⁴ Loudon szeptember 16-ai válaszlevelében biztosította Bánffyt, hogy a gyűlés elégedettséggel vette tudomásul a magyar közlést.⁴⁰⁵

A másik, az ülészakon felmerült kérdés – ahogy arra előre lehetett számítani – a *numerus clausus* volt, amely miatt a nagy-britanniai zsidók képviselőinek testülete tett panaszt a Népszövetségnél a magyarok ellen. A vád a kisebbségi jogok megsértése volt, és az is elterjedt, hogy pogrom készülődik. Bánffy a pogrom hírére nevetségesnek nevezte, amiről még vitatkozni sem hajlandó.

„A numerus clausus ügyét azonban a Népszövetség tanácsa napirendre tűzte. Az ülés előtt találkoztam Lucien Wolf úrral, az angol zsidók szövetségének főtitkárával [...] Felhívtam figyelmét arra, hogy Magyarország a forradalmak súlyos megrázkódtatásán ment keresztül s hogy ilyen körülmények között az ingerült néphangulattal számolnunk kell. A magyar kormány a békeszerződésben biztosított összes kisebbségi jogokat tiszteletben tartja. Az óriási többséggel rendelkező kormánypártban szélsőséges elemek nem foglalnak helyet. A zsidók személyi és vagyónbiztonsága Magyarországon teljesen biztosítva van. Ami a numerus clausust illeti, megnyugtató felvilágosításokat adhattam. Magyarország rettenetes megcsönkítése után kénytelenek vagyunk főiskolai hallgatóink létszámát korlátozni. Ily körülmények között a kormánynak kötelessége arról gondoskodni, hogy minden nemzetiség és vallásfelekezet képes legyen számarányának megfelelően a főiskolai tanulmányokban részt venni. [...] Wolf felvilágosításomat megnyugvással és köszönettel fogadta. Azokról írásbeli feljegyzéseket készített, melyeket levél alakjában nemcsak nekem, hanem a Népszövetségnek is bemutatott.

⁴⁰² Actes de la Troisième Assemblée. Séances Plénières et Commissions. Genève, 1922. Annexe 6. 123–124. o.

⁴⁰³ Az MTI jelentése, Genf, 1922. szeptember 15.

⁴⁰⁴ Uo.: Genf, 1922. szeptember 16. Lásd még: Bánffy Miklós levele Jonkheer Loudonnak. 1922. szeptember 15., Genf. League of Nations Archives R 1453 (Admission of Hungary) 28/23483/12852.

⁴⁰⁵ League of Nations Archives R 1453 (Admission of Hungary) 28/23490/12852.

*Ezek után a népszövetségi tanács ez ügyben megtartott ülése már csak puszta formalitás volt.*⁴⁰⁶

Így tehát 1922. szeptember 18-án, a Népszövetség teljes ülésén megszavazták Magyarország felvételét a Nemzetek Szövetségébe. A legutolsó szavazás előtt is felszólalt azonban a végig aggodalmait kifejező, de Magyarország ellen nem szavazó párizsi csehszlovák követ, Štefan Osuský, aki beszédében elmondta: habár szerinte Magyarország vétett a trianoni béke és a lefegyverzés ellen,⁴⁰⁷ Bánffy ígéreteiben bízva mégis a csatlakozás mellett szavaz. Mindezzel kapcsolatban Bánffy decemberben azt jelentette Horthynak, hogy

„A cseh-szlovák képviselő eljárása, melyet az Assemblée túlnyomó része unfairnek tartott, általános visszatetszést keltett a nagyhatalmak képviselőinél is. Amennyiben Ososky [sic] levelemre vonatkozólag még felszólalt volna, Loudonnal meg voltam egyezve, hogy ő, mint az albizottság volt elnöke, velem azonosítja magát és felszólal a Népszövetség III. közgyűlésén. Kifejtett tevékenységem úgy a hazai sajtóban, mint egyes vezető politikusok részéről kedvezőtlen elbírálásban részesült.”⁴⁰⁸

A felszólalás utáni szavazáson minden delegátus a felvétel mellett foglalt állást. Miután megtörtént a szavazás, behívták a terembe Bánffyt, aki azonnal elfoglalhatta helyét a népszövetségi delegátusok között.⁴⁰⁹ Így a magyar kérelemnek megfelelően az első magyar népszövetségi küldött a magyar külügyminiszter lett.⁴¹⁰

Magyarország inentől kezdve részt vehetett tehát a Népszövetség munkájában, és 1922. október elején a magyar kormány hivatalosan is közölte a Népszövetséggel, hogy a Népszövetség mellett működő magyar iroda vezetője továbbra is Baranyai Zoltán lesz.⁴¹¹

A magyar parlament a Népszövetséghez való csatlakozásról szóló törvényjavaslatot 1923. január 30-án tárgyalta, majd annak elfogadása után mint az 1923. évi XII. tc.-et cikkelyezték be,⁴¹² amiről Baranyai június 28-án levélben tájékoztatta Drummond-t.⁴¹³

⁴⁰⁶ Bánffy Miklós jelentése Horthy Miklósnak. Budapest, 1922. december 19. 20–22. o. MNL OL K 64 7. cs. 41. t. 227 res.

⁴⁰⁷ A csehszlovák követ többek között a lefegyverzéssel kapcsolatban kételkedett, illetve nehezményezte a numerus clausust. Lásd: Actes de la Troisième Assemblée. Séances Plénières et Commissions. Genève, 1922. Volume I. 116. o.

⁴⁰⁸ Bánffy Miklós jelentése Horthy Miklósnak. Budapest, 1922. december 19. 9–10. o. MNL OL K 64 7. cs. 41. t. 227 res.

⁴⁰⁹ Az MTI jelentése, Genf, 1922. szeptember 18.

⁴¹⁰ Actes de la Troisième Assemblée. Séances Plénières et Commissions. Genève, 1922. Volume I. 123. o.

⁴¹¹ Baranyai Zoltán és Walters százados levelezése. 1922. október. League of Nations Archives R 574 (Communications with the Hungarian Government) 11/8609/5742.

⁴¹² IRK i. m. 40. o.

⁴¹³ Baranyai Zoltán levele Eric Drummond-nak. Genf, 1923. június 28. MNL OL K 107 47. cs. 39. t. 5. Vö.: League of Nations Archives R 1453 (Admission of Hungary) 28/29259/12852.

A lábra álló Magyarország 1922-ben elérte tehát első külpolitikai célkitűzését – visszakapcsolódott a nemzetközi diplomáciai vérkeringésbe. Bánffy külügyminiszter ekkor így gondolkodott a szervezetről:

„a Népszövetség végelemzésben a győzők szövetsége, amelyben Magyarország sohasem találhatja meg a maga igazát. [de] [...] Magyarország céltudatos, kitartó munkával hozzájárulhat a Népszövetség szellemének fokozatos átformálásához s a Népszövetséget idővel céljai elérésére is felhasználhatja. [...] A Népszövetség jelenleg még zsenge gyermekkorát éli, óvakodnia kell, hogy erejét meghaladó feladatokba kezdjen, mert ezzel csak létét és fennállását veszélyeztetné. Eljön azonban az idő, midőn megerősödvé, tekintélyének és egész súlyának latba vetésével emelheti fel szavát az igazság és az elnyomottak érdekében. Ez idők jöttében hiszek és remélek.”⁴¹⁴

Így tehát habár a csatlakozáshoz a magyar kormánynak kompromisszumokat kellett kötnie, azonban a csatlakozás ténye fontos lépés volt a nemzetközi diplomáciai vérkeringésbe való visszakerüléshez, és ahhoz, hogy a magyar kormány az érdekeit egy új, elvileg az igazságosság megteremtésére létrejött és erősen sajtónyilvános nemzetközi fórumon is képviselhesse.

A Népszövetséggel kapcsolatos ellentétek a külügyminisztériumon belül

A teljesség igénye nélkül röviden szót kell ejteni a magyar külügyminisztériumban megfigyelhető, már korábban is említett, összetett ellentétekről, amelyek a Népszövetséggel kapcsolatban megegyeztek a magyar társadalomban is jelenlévő megosztottsággal.

Ismert az az ellentét, ami a liberálisabb régi ballhasuplatziak (Kánya, Hevesy, Khuen-Héderváry, Barcza stb.) és a magukat nemzetibb érzelműnek tekintő diplomaták (pl. Hory András) között húzódott, és amely a Népszövetségről alkotott véleményekben is megjelent. Az ellentét másik, mélyebb gyökere viszont röviden úgy írható le, hogy míg (mint ahogy azt a dolgozat elején is láthattuk) a Népszövetséget létrehozó nyugat-európai és észak-amerikai politikai gondolkodásban egy ilyen szervezet gondolatának már több évtizedes hagyományai voltak, addig ez az irány a magyar politikai gondolkodásban nem tudott meghatározó pozíciókat szerezni. Erre erősített rá az elvesztett háborút követő politikai válság, a tanácsköztársasági időszak és az igazságtalan béke és annak következményei.⁴¹⁵ Mindez azt eredményezte, hogy

⁴¹⁴ Bánffy Miklós jelentése Horthy Miklósnak. Budapest, 1922. december 19. 2. o. MNL OL K 64 7. cs. 41. t. 227 res.

⁴¹⁵ Ennek egy szemléletes példáját adja az az ellentét, amely a magyar vezetés és a szociáldemokrata Peyer Károllyal jó viszonyt ápoló Albert Thomas között, a Munkaügyi Szervezet kapcsán kialakult. Ezt bővebben lásd: Magyar hivatalnokok a Népszövetségnél fejezet. Vö. BÓDY: Kisül ily módon i. m. 127–151. o.

míg a Népszövetség egy internacionális szervezetként aposztrofálta magát, addig a magyar külpolitikát épp a nacionalizmus határozta meg.⁴¹⁶ Ennek ellenére a magyar vezetés, más megoldás nem lévén, elismerte a Népszövetség és a magyar tagság fontosságát, mégis bizalmatlan volt a szervezettel szemben – ahogy láthattuk, nem alaptalanul.

Mindettől függetlenül a Népszövetség működése önmagában is megkérdőjelezhető volt, amit Teleki Pál így foglalt össze 1925 októberében, a német népszövetségi csatlakozás előkészítésének időszakában:

„a népszövetség most nem egyéb mint Wilson-eszme Clemenceau-féle átalakításban. [...] A népszövetségi tanács nem önálló szerv; mögötte áll a nagykövetek tanácsa politikai kérdésekben és a francia vezetés alatt álló legfőbb haditanács maradványa katonai kérdésekben a maga nagy befolyásával. [...] A népszövetség tárgyalásait figyelve azt látjuk, hogy az ottani változott atmoszféra abban nyilvánul meg, hogy a felek a végső megoldásnál nem járnak el őszintén, hátsó gondolat nélkül és csak megközelítik a kompromisszumot, amely formailag fedí mind a két álláspontot, de a hátsó ajtót mind a kettőnek nyitva hagyja. Ilyen kompromisszumokkal nehéz Európa békéjét helyreállítani. [...] Ilyen eset volt az erdélyi telepések ügyének tárgyalása, amikor a bepanaszolt Románia képviselőjének beszéde alatt már kész határozati javaslatokat osztottak ki. Az a véleményem, hogy az efajta kérdéseket unják. Talán elismerik az igazságtalanságok elkövetését, de kellemetlen kérdés lévén, nem akarják felkavarni, miértis helyzetünk a népszövetségben nagyon nehéz. [...] Nem akarok hadjáratot vezetni a népszövetség ellen atekintetben, bennmaradjunk-e; de megfontolás tárgyává akarom tétetni, mert vannak okok, melyek a bentmaradás mellett szólanak, vannak, melyek ellene. [...] Vannak látszólag kisebb kérdések, melyek ott ma elintézését nem nyerhetnek, pedig reánknezve nagyon sürgősek. Ilyen a kisebbségi kérdés és a szomszédaink lefegyverzése.”⁴¹⁷

Ahogy az a dolgozat további részében is látni fogjuk, a Teleki által itt összefoglaltak mélyen érintették a Népszövetségen keresztül elérni kívánt magyar célok sikerességét és természetesen a magyar népszövetségi képviselőlet lehetséges formáit és módszereit is. A rendszer működését és az abban rejlő – szándékolt vagy figyelmetlenségből adódó – hézagokat viszont bizonyos esetekben a magyar fél is képes volt kihasználni.⁴¹⁸ Összességében azonban ezek megléte cseppet sem kedvezett a szövetség magyarországi megítélésének – így volt lehetséges, hogy három évvel később hasonlóan nyilatkozzon erről Bethlen is:

⁴¹⁶ ZEIDLER Miklós: A Nemzetek Szövetsége a magyar külpolitikai gondolkodásban i. m. 151-177. o.

⁴¹⁷ Teleki Pál szegedi beszéde. Az MTI jelentése. 1925. október 18.

⁴¹⁸ Lásd pl. a szentgotthárdi fegyverszállítmány ügyét.

„amíg az egyik oldalon nappal a közönség előtt, a zszurnalisztika számára, a Népszövetségben a végleges békerend szőnyegén szőnek és fáradoznak, addig éjszaka, mint Penelope, a nappal szőtt munkát fejtegetik és más módon keresik érdekeik valóra váltását. Ha azt kérdik önök tőlem, a Janus-fej melyik arcának higgyünk, én azt felelem, egyiknek sem. Legalább ma nem, amíg nem látjuk azt, hogy a kettő közül melyik a Janus-fej valódi arckifejezése; és ha azt kérdezik tőlem, hogy melyikre bízunk sorsunkat, akkor azt mondom, mind a kettőre, mert egyik állam sem fog megállni, amelynek nincsenek megbízható jó barátai, de egy állam sem fog tudni megállni, amely a maga célkitűzéseit nem egy végleges békerendnek veti alá.”⁴¹⁹

Az MTI jelentéseit és a korabeli sajtót végignézve viszont azt tapasztalhatjuk, hogy a kortársak gyakran támadták a népszövetségi képviselőket ellátó személyeket is (így Bánffy, Baranyait, vagy a genfi irodát később vezető Versegly Nagy Eleket) azzal, hogy nem állnak ki megfelelő vehemenciával a magyar ügy mellett és a kisantanttal szemben. Ennek oka egyaránt keresendő a Trianont elfogadni nem tudó általános közhangulatban, a Népszövetség működésének meg nem értésében és a személyes féltékenységben. Láthattuk, hogy a Népszövetségi Ligák Uniója, amelyben magyar részről a Magyar Külügyi Társaság egyik osztálya vett részt, igyekezett világszerte népszerűsíteni a szervezetet, ahogy Baranyai, Versegly, Hevesy és Vladár is törekedtek erre, elsősorban a szövetséget és tevékenységét bemutató munkáik révén – ez az igyekezetük azonban nemigen érte el a kívánt hatást.

Eközben Genfből nézve a Magyar Külügyi Társaság és más szervezetek munkája volt problémás⁴²⁰ – ennek a Külügyi Társasággal nem éppen rokonszenvező Baranyai⁴²¹ különösen is hangot adott:

„A Nemzetek Szövetsége intenciója az, hogy a tagállamok kormányaival, kormányhivatalokkal és kormányférfiakkal közvetlen, szoros és fesztelen érintkezést tartson fenn, részint levelezés, részint látogatás, részint az egyes kormányok genfi képviselői (titkárságai) útján. Minden egyéb, magán jellegű közvetítés oktalan, fölösleges és zavart okozó. [Pierre Comert, a Népszövetség sajtóosztályának vezetője] Nem tartja tehát helyesnek azt, hogy a Nemzetek Szövetségének támogatására alakult különböző magánegyesületek (pl. nálunk a Külügyi Társaság), eredeti hivatásuktól eltérőleg, ilyen közvetítéssel, amúgy is céltalanul

⁴¹⁹ Beszámolóbeszéd Debrecenben (1928. március 4.) Mit tett a kormány 1926 óta – Gazdasági és külpolitikai program. In: *Gróf Bethlen István beszédei és írásai*. 2. köt. Budapest, 1933. 209. o.

⁴²⁰ A Magyar Külügyi Társaság és a genfi iroda között különösen az első években ellentét húzódott, ami az évek alatt finomodott ugyan, de nem szűnt meg. Ennek egyrészt személyi oka volt, másrészt az, hogy a genfi irodában dolgozók a Népszövetség alapeszméivel a magyar ügyek képviselői mellett is azonosulni tudtak, és pontosan látták, hogy a revizionista magyar törekvések csak megfelelő érvelés mellett tudnának egyáltalán porondra kerülni a szervezetben. Ettől függetlenül a Népszövetség üléseire érkező magyar delegátusok között természetesen rendre megtaláljuk a Külügyi Társaság központi szereplőit.

⁴²¹ Erről a későbbiekben még lesz szó. Lásd: A képviselő szervezet c. alfejezetet.

próbálkozzanak. Ellenben ezen egyesületek hivatása volna a N. Sz. munkásságának ismertetése, mivel a Külügyi Társaság – a Főtitkárság szerint – alig foglalkozik.”⁴²²

Baranyai a vita során a Népszövetség mellé kirendelt közvetítőként a feladata szerint járt el, amikor a Népszövetségből érkező kritikákat továbbította a magyar vezetés felé, és a problémáknak a Népszövetség által kért megoldását kereste. Ezzel azonban érthetően sok haragost szerzett, többek között az alábbi sorai és az ehhez hasonló megnyilvánulásai miatt:

„Szerény véleményem szerint a Külügyi Társaság nem foglalkozik azzal, ami tevékenysége főoldala kellene, hogy legyen, a N. SZ. szervezetének és munkásságának ismertetésével. Lapjaink tele vannak a legtévesebb és legprimitívebb véleményekkel a N. Sz-et illetően, még közéletünk kitűnőségei is, mint pl. újabban Berzeviczy Albert, elhibázott véleményeket kockáztatnak meg a N. Sz-ről és különösen a kisebbségi jogok védelméről. [...] Ez természetesen egyáltalán nem könnyíti és gyorsítja a különböző magyarországi szaktevékenységek, speciális organizációk stb. bekapcsolódását az itteni munkálatokba. [...] A Külügyi Társaság nemcsak hogy semmit nem tesz a téves mentalitás eloszlatása érdekében, hanem elhibázott politikájával ezt mintegy előidéz. A Külügyi Társaság, ahelyett, hogy a N. SZ. eszméit és ezáltal a N. Sz. és Magyarország viszonya szorosabbra fűzésének ügyét szolgálná, valami sajátossággá igyekszik emelni a Külügyi Társaságot, illetőleg az Union des Associations de la Société des Nations-t⁴²³. [...] a Külügyi Társaság útja téves és veszedelmes út.”⁴²⁴

Baranyai egy héttel korábban azt is nehezményezte a külügyminiszternek, hogy míg a Külügyi Társaság tagjai gyakran járnak Genfben, addig a külügyminisztérium alkalmazottai alig – ezért javasolta, hogy azok, akik a Népszövetséggel kapcsolatos feladatokat látnak el a minisztériumokban, legalább felváltva, néhány hetes tanulmányutakra látogassanak ki: *„Később, hasonló módon az egyes szakminisztériumok tisztviselőit is be lehetne vonni a kiküldöttek soraiba. Viszont a Külügyi Társasági tagok tanulmányi és turisztikai útjai elmaradhatnának, amiből, szerény véleményem szerint, semmi kár sem esik a magyar közélet és közönség külpolitikai nevelése szempontjából.”⁴²⁵*

A magyarországi sajtóban eközben többször jelentek meg támadások és kritikák Baranyaival szemben. Ezért Baranyai 1923 októberében táviratban arra kért engedélyt, hogy

⁴²² Baranyai Zoltán levele Bánffy Miklósnak. Genf, 1922. december 13. MNL OL K 107 47. cs. 38. t. 242.

⁴²³ Azaz a Népszövetségi Ligák Unióját. Mint láthattuk, Baranyainak ebben a kérdésben igaza volt, ugyanis a Ligák Uniója nem volt képes olyan hatást kifejteni a Népszövetségre, mint amit a magyar diplomácia várt tőle.

⁴²⁴ Baranyai Zoltán levele Török Bélának. Genf, 1923. május 23. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 296.

⁴²⁵ Baranyai Zoltán levele Daruváry Gézának. Genf, 1923. május 15. MNL OL K 107 5. cs. 9. t. 611–613. o.

egy rágalmozó cikk miatt sajtópert indíthasson. Ennek lebonyolításához kérte, hogy a központ javasoljon ügyvédet.⁴²⁶

Ez hamarosan olyan méreteket öltött, hogy Kánya (ekkor miniszter-helyettes) is kénytelen volt foglalkozni ezzel a kérdéssel. Parcher Félixnek címzett levelében így írt:

„Úgy a külügyminisztériumba, mint a miniszterelnökséghez tömegesen érkeznek panaszok dr. Baranyai Zoltán ellen. Szemére vetik különösen radikális gondolkodásmódját, továbbá azt, hogy az állam érdekeit nem képviseli a tőle megkövetelhető buzgalommal és eréllyel s végül, hogy a Genfben megfordult magyarok előtt ismételen elítélően nyilatkozott a jelenlegi magyar regime s a magyar kormány felől. E támadások és panaszok legnagyobb része a magyar Külügyi Társaságtól indul ki. A támadások hátterében valószínűleg személyi momentumok és aspirációk rejtőznek, mi kitűnik abból is, hogy a Külügyi Társaság vezető férfiainak egyike és másika nyíltan pályázik Baranyai állására, illetőleg annak helyére valamely protege-jét szeretné beültetni. Most legutóbb Ludvig Ernő ny. főkonzul panaszolta be Baranyait. A panasz lényege az, hogy Baranyai a Genfben működő svájci magyar szindikátussal, illetőleg annak titkárával dr. Buriánnal akart oly üzleti összeköttetésbe lépni, mely államhivatalnoki minőségével össze nem egyeztethető. Mivel Burián Baranyai ajánlatát visszautasította és vele üzleti dolgokban minden tárgyalás elől kitért, azóta Baranyai féltékenységből vagy más ismeretlen okból állítólag áskálódik Burián ellen és annak ottani pozícióját lehetetlenné akarja tenni. [...] Bár lehetséges és valószínű hogy Ludvig főkonzul újabb panasza is személyes intrikára vezethető vissza, mégis [...] légy kedves – mihelyst hivatalos teendőid megengedik – Genfbe utazni, ott valami elfogadható ürügy alatt, pl. gazdasági kapcsolatok megbeszélése végett, a szindikátus tagjait felkeresni, a beszélgetést Baranyaira terelve, óvatos formában [...] kimerítő adatokat Baranyai inkriminált viselkedése és Buriánhoz való viszonya felől beszerezni.”⁴²⁷

Hogy a fentiekből mennyi igaz, nem tudjuk. Parcher mindenesetre valóban utánajárt a dolognak, és arról az alábbiakat jelentette:

„Amennyiben Baranyai tényleg üzleti összeköttetésbe akart lépni a szindikátussal, úgy erről, vagy Burián dr. elleni áskálódásról, a szindikátus többi tagjának tudomása nincs s az ügy ezen részét illetőleg csakis Burián tudna felvilágosítást adni (Burián – mint már említettem – huzamosabb ideje Budapesten tartózkodik). Amint azonban Buriánt ösmerni vélem, szavait mérlegelni kell, mert ha beszélni kezd, élénk a temperamentuma s nagy a svádája. Hogy Ludwig

⁴²⁶ Baranyai Zoltán távirata Budapestre. Genf, 1923. október 29. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 143.

⁴²⁷ Kánya Kálmán levele Parcher Félix berni követnek. Budapest, 1923. december 13. MNL OL K 64 12. cs. 41. t. 673 res.

és Paikert szavai mennyire értékelendők (Albert⁴²⁸ Paikertet is ösmeri Pestről), azt – mindkettőjüket ismervén – Magad legjobban fogod tudni.”⁴²⁹

Végül Baranyait nem mozdították el a helyéről, és még éveken keresztül képviselte a magyar ügyet Genfben. Közben viszont a Népszövetséggel szemben tanúsított jogos bizalmatlanság újra és újra előkerült, és a hasonló viták⁴³⁰ kapcsán Baranyai rendre a szervezet pozitívumaira hívta fel a figyelmet, hangsúlyozva, hogy az kulcsfontosságú a magyar külpolitikai érdekek képviseletében, épp csak meg kell tanulni a Népszövetség ideológiájának megfelelően tematizálni a magyar célokat.

Ez azonban a későbbiekben sem vette elejét az általános, újságírói és politikusi elégedetlenségnek, amire jó példa az alábbi, 1926-os eset, amelynek során a magyar sajtó annyira erősen támadta a Népszövetséget egy annak küldendő hivatalos anyagban, hogy abból a magyar külügyminisztériumban és a népszövetségi Főtitkárságon is feszültség adódott: habár Baranyai határozottan nem javasolta a támadó hangvételű levél továbbítását a Főtitkárság felé,⁴³¹ Khuen-Héderváry utasítására arra mégis sor került.⁴³² Ottlik György ezzel kapcsolatban a többek között a következőket jegyezte fel:

„Ami a Népszövetséget és a levélnek erre vonatkozó passzusát illeti, természetesen távol áll tőlem ezt az intézményt védelembe venni a magyar közvéleménnyel szemben, csak arra akarok rámutatni, hogy éppen mert az a véleményünk, hogy a békeszerződések fenntartására jött létre, azért kell minden erővel azon munkálkodnunk, hogy mentől generálisabb legyen és támogatnunk minden olyan törekvést, amely az érdekeletlen közvélemény és az általános emberi érdekek, tehát az igazi béke szempontjait szolgálja. [...] Arra kérném az első levelet aláíró urakat, illetőleg egyesületeket, méltóztassanak anélkül hogy válaszuk tartalmát reconsiderálnák vagy bármilyen módon visszavonnák, felhatalmazni az itteni magyar ügyvivőt, közölje a főtitkárság illetékes osztályával, hogy nem helyeznek súlyt a résumé-ben való közlésére.”⁴³³

Baranyaihoz hasonlóan tehát Ottlik is jól ráérezett arra, hogy az adott nemzetközi helyzetben a magyar célok elérésének egyetlen lehetősége, ha olyan eszmékkal kötik össze őket, amiket épp a Nemzetek Szövetsége alapítói fogalmaztak meg olyan élesen. Így ugyanis

⁴²⁸ Azt, hogy itt kire céloz, nem tudjuk.

⁴²⁹ Parcher Félix titkos levele Kánya Kálmánnak. Bern, 1924. január 11. MNL OL K 64 12. cs. 41. t. 26 res.

⁴³⁰ A hasonló vitákat bővebben lásd ZEIDLER Miklós: A Nemzetek Szövetsége a magyar külpolitikai gondolkodásban i. m. 151-177. o.

⁴³¹ Baranyai Zoltán levele Walko Lajosnak. Genf, 1926. március 2. MNL OL K 107 62. cs. 56/b.

⁴³² Baranyai Zoltán feljegyzése. Genf, 1926. május 10. MNL OL K 107 62. cs. 56/b.

⁴³³ Ottlik György levele Bárdossy Lászlónak. 1926. június 22. MNL OL K 107 62. cs. 56/ b.

– a wilsoni céloknak megfelelően – a folyamatosan közvetített népszövetségi üléseknek köszönhetően rendkívül gyorsan el tudnak jutni a világ közvéleményéhez.

Fontos tehát hangsúlyozni, hogy a sokszor őket ért vádak ellenére a genfi iroda munkatársai a belső viták során azért álltak ki a Népszövetség mellett és annak védelmében, mert azt egy fontos és jó fórumnak tartották a magyar külpolitikai célok eléréséhez. Végeredményben pedig ugyanezt az utat választotta a magyar vezetés is, amely végig magas szinten képviseltette magát a szervezet előtt,⁴³⁴ és amely a Népszövetség esetében az elvi jellegű és a nyilvánosságnak is megfogalmazott diplomáciát választotta.⁴³⁵

Érdekérvényesítési útvonalak

A magyar népszövetségi képviselő a csatlakozást követően több, különböző fórumon valósult meg. A legfontosabbak voltak: az állandó genfi magyar titkárság; a Népszövetség üléseire kikerülő delegációk tevékenysége; valamint a Népszövetség hivatalaiban dolgozók munkája.

Habár elsősorban a Magyar Külügyi Társaság nagy figyelmet szentelt a Népszövetségi Ligák Uniójának is, mivel annak törekvéseit a Népszövetség nem vette magára nézve kötelezőnek, ezért a magyar diplomácia ez irányú tevékenységével nem foglalkozom.

Kitérek azonban a már említett három fő vonalra, és az alábbi fejezetben ezeket az érdekérvényesítési útvonalakat mutatom be, elsősorban a személyekre és az általuk követett lépésekre koncentrálva.

A genfi magyar titkárság

A magyar népszövetségi csatlakozás részletes bemutatásával jól láthattuk, hogy milyen kulcsszerepet töltött be a genfi iroda, és az azt vezető Baranyai. A titkárság igyekezett év közben a lehető legtöbb információt beszerezni a Népszövetség munkájával kapcsolatban, és szükség esetén informálta a szövetséget a magyar ügyekről, valamint fogadta és segítette a Közgyűlések üléseire érkező állami delegációkat – amelyeknek gyakran a titkárság vezetője is tagja volt – mind a tájékoztatóban, mind a szükséges látogatások és megbeszélések megszervezésében.

Mint „*egy állandó összekötő szerv a magyar kormány és a Népszövetség között*”⁴³⁶ minden, a Népszövetségtől a magyar kormánynak küldött telegramot másolatban a genfi iroda

⁴³⁴ Erről bővebben lásd A Népszövetség üléseire érkező magyar delegációk c. részt.

⁴³⁵ ZEIDLER Miklós: *A revíziós gondolat*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001. 68. o

⁴³⁶ Baranyai Zoltán levele Eric Drummond-nak. Genf, 1923. január 19. League of Nations Archives R 574 (Communications with the Hungarian Government) 11/8609x/5742.

is megkapott,⁴³⁷ ahogy a magyar kormány is minden szükséges információt a rendelkezésére bocsátott.

A képviselő szervezet

A Nemzetek Szövetsége Mellett Működő Magyar Királyi Titkárság (*Secretariat Roy. Hongrois près de la Société des Nations*)⁴³⁸ vagy ahogy máskor nevezték: a Magyar Királyi Titkárság a Nemzetek Szövetsége Mellett⁴³⁹ helyileg a vezető lakásán működött (4, Chemin de Miremont, Genfben).⁴⁴⁰ A nyolcszobás lakás nem volt különösebben reprezentatívnak mondható: abban két iroda volt (Baranyai és a gépíróé), valamint egy szobakonyha, egy cselédszoba, három lakószoba és egy, a titkárság könyvtáraként funkcionáló helyiség.⁴⁴¹

A Berni Követség alá rendelt és azzal szorosan együttműködő genfi iroda vezetését ellátó Baranyai Zoltán helyettesítését szabadsága idején a fővárosban található külképviselet látta el.⁴⁴² A titkárságon néhány irodai alkalmazott dolgozott, pontos számukról azonban egyelőre nem áll rendelkezésre információ. Annyi biztos, hogy Fáy Seraphint előbb Kilenyi Mária⁴⁴³, majd Dr. Mattyasovszky Erzsébet váltotta fel⁴⁴⁴ a titkárnői-gépírói pozícióban, miközben Fáy Serafin a sajtótevékenységre koncentrált.⁴⁴⁵ A titkárság megalakulásakor Genfben került Yolland Arthur⁴⁴⁶ is, aki Réz Mihály halála után azonban nem kívánt a titkárságon maradni⁴⁴⁷ – mivel az egyébként viszonylag jól ismert irodalomtörténész kapcsán nem találkozni ezzel a genfi epizóddal, így joggal feltételezhetjük, hogy valóban nem is maradt ott. Ugyanekkor, 1921 júniusában arról tájékoztatták Baranyait, hogy a Külügyminisztérium dr. Durugy Ferenc miniszteri segédtitkárt helyezteti ki mellé Genfben, Baranyai megjegyzése szerint azonban Durugy végül nem érkezett ki Genfben.⁴⁴⁸

⁴³⁷ Baranyai Zoltán levele Eric Drummond-nak. Genf, 1923. május 23. League of Nations Archives R 574 (Communications with the Hungarian Government) 11/8609x/5742.

⁴³⁸ Baranyai Zoltán levele a Külügyminisztériumnak. Genf, 1923. november 30. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 33.

⁴³⁹ Baranyai Zoltán levele Parcher Félixnek. Genf, 1921. szeptember 19. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 41.

⁴⁴⁰ Baranyai Zoltán levele Daruváry Géának. Genf, 1923. április 14. MNL OL K 107 5. cs. 9. t. 614–617. o.

⁴⁴¹ Baranyai Zoltán levele Bánffy Miklósnak. Genf, 1922. szeptember 10. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 182.

⁴⁴² Baranyai Zoltán levele Eric Drummond-nak. Genf, 1923. július 26. MNL OL K 107 47. cs. 38. t. 226. Vö.: League of Nations Archives R 574 (Communications with the Hungarian Government) 11/8609x/5742.

⁴⁴³ Baranyai Zoltán levele Parcher Félixnek. Genf, 1922. május 27. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 254.

⁴⁴⁴ Dr. Mattyasovszky Erzsébet lapja a Névjegyzékben. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 219.

⁴⁴⁵ Baranyai Zoltán levele Bánffy Miklósnak. Genf, 1921. június 15. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 43.

⁴⁴⁶ Arthur Battishill Yolland (1874. augusztus 24.–1956. november 12.) Angliában született irodalomtörténész, aki 1896-tól kezdve Budapesten élt. 1914 és 1946 között budapesti tudományegyetemen angol nyelvet és irodalmat oktatott, közben azonban ismert volt labdarúgói és teniszezői karrierjéről is – játékosként országos bajnok volt, de játékvezetőként és edzőként is működött.

⁴⁴⁷ Baranyai Zoltán levele Bánffy Miklósnak. Genf, 1921. június 15. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 43.

⁴⁴⁸ A svájci magyar követség ügyvivőjének levele Baranyai Zoltán részére. Bern, 1921. június 28. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 42.

Az általános, a minisztériumban is tapasztalható pénzhiány a genfi titkárság működése során is megmutatkozott, és az egyes kollegáihoz képest is szűkebb anyagi kerettel rendelkező Baranyai az első években igyekezett több működési pénzt szerezni mind a titkárság, mind maga számára. 1923-ban⁴⁴⁹, és 1924-ben is kérte fizetésének megemelését, mivel abból és a napidíjából nem tudott kijönni.⁴⁵⁰

1923. augusztus 1-jétől a genfi titkárság is alkalmazkodott a külképviseleti hatóságoknál akkor szokásba vett ügykezeléshez⁴⁵¹, így minden külképviseleti hatóságról szóló külügyminiszteri rendelet teljes mértékben vonatkozott a genfi irodára is.⁴⁵² Az alapvetően nem diplomataképesítésű és így az apparátusba frissen belépő Baranyai számára ez nem ment zökkenőmentesen,⁴⁵³ amelyet a folyamatos anyagi gondokkal küzdő magyar állam és külügyminisztérium nehéz helyzetéből adódó finanszírozási problémák is nehezítettek.⁴⁵⁴

A már kialakult ügymenetet Baranyai így írta le a külügyminiszternek: ha a Népszövetség valamilyen kérdésben választ vár, akkor levelet (jegyzéket) küld a kérdésről a külügyminiszternek. A leveleket a Főtitkár (vagy a helyettese) vagy a Tanács elnöke írja alá. *„A N. SZ. minden kiadványából, körleveléből, körjegyzékéből a M. Kir. Külügyminisztérium egyenes, postai úton (kb. másod-harmad naponként expedálva) négy francia példányt kap; ha valamely kiadvány külön angolul is megjelent, ebből még egy külön példányt is küldenek. [...] Véleményem szerint, már időnyerés szempontjából is, kívánatos, hogy az egyes főtitkársági ügyosztályok és szakminisztériumok, valamint egyéb kormányzati hivatalok között egyenes és minden formáság nélkül való összeköttetés fejlődjék ki a speciális részletkérdések megtárgyalására, adatok gyűjtésére. E közvetlen érintkezés Magyarországnak, folyton fokozódó bekapcsolódását a N. SZ. munkálataiba mindenestre előbbre fogja vinni. Tudomásom van a következő közvetlen érintkezésekről: Section économique – Statisztikai Hivatal; Coopération Intellectuelle – MTA és Felsőoktatási Egyesület Grósz Emil bizottsága; Section d’Hygiène – Grósz Emil és Népjóléti Minisztérium ez utóbbi hiányosan válaszol); Munkaügyi Hivatal – Statisztikai Hivatal; Section d’Information – Külügyminisztériumi Sajtóosztály. [...] Újabban ajánlottam a Főtitkárságnak a Bulletin de Statistique küldését a következő egyesületek címére: Közgazdasági Társaság, OMGE és GyOSz. [...]*

⁴⁴⁹ Baranyai Zoltán levele Daruváry Gézáknak. Genf, 1923. május 15. MNL OL K 107 5. cs. 9. t. 611–613. o.

⁴⁵⁰ Baranyai Zoltán levele a Külügyminisztériumnak. Genf, 1924. május 19. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 129.

⁴⁵¹ A Külügyi Közlöny 1922. évfolyamának 8. számában közzétett 5365/1a.1922. számú rendelet.

⁴⁵² Baranyai saját maga által javított és jegyzetelt feljegyzése. Genf, 1924. január 22. – Javítva Genf, 1924. január 29. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 30.

⁴⁵³ Lásd pl.: Ambróczy levele Baranyai Zoltánnak. Budapest, 1923. július 6. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 36.

⁴⁵⁴ Lásd pl.: Baranyai Zoltán levele Daruváry Gézáknak. Genf, 1923. május 15. MNL OL K 107 5. cs. 9. t. 611–613. o.

A szakminisztériumok azonban kérhetik az őket érdeklő szakkiadványokat (pl. a Kereskedelmi Minisztérium a Bulletin de Statistique-ot).⁴⁵⁵

A magyar kormány és az egyéb szervezetek valóban továbbították a szükséges anyagokat a genfi titkárság felé,⁴⁵⁶ ahogy a Népszövetség körkérdéseire adott válaszok is ide futottak be. Ez utóbbi dokumentumokat Baranyai általában magyarul kapta meg a különböző osztályoktól, és ő fordította át francia nyelvre.⁴⁵⁷ A genfi magyar képviselő forgalmát jól mutatja, hogy 1924-ben összesen 618 jelentést terjesztett fel a külügyminisztériumnak, és részéről pedig 1207 ügyszer került iktatásra.⁴⁵⁸

Nem csoda, hogy Baranyai fontosnak tartotta, hogy a különböző magyar szervezetek személyes érintkezésben is legyenek a Népszövetséggel, mivel ez nemcsak egyszerűsített ügymeneteket, de szerinte a Főtitkárság érdeklődésének felkeltésére is alkalmas volt a magyar kérdések iránt. Az volt a véleménye, hogy a nagy társadalmi szervezeteknek, egyesületeknek, intézményeknek jól megírt angol vagy francia nyelvű memorandumokat kellene beterjeszteniük a közgazdaság, a közlekedésügy, a vámügy, a statisztika, a nemzetközi jog, a jótékonyosság, a kisebbségi ügyek, a közegészségügy, a társadalmi kérdések (leánykereskedelem, ópium, kokain, pornográfia stb.), a szellemi munka nemzetközi együttműködése, az európai újjáépítés, a lefegyverzés és a nemzetközi intézmények témaköreiben.⁴⁵⁹

Baranyai javaslata nem maradt reakció nélkül, ugyanis nem sokkal később Khuen-Héderváry arról tájékoztatta, hogy a külügyminisztérium és a többi illetékes minisztérium a kérése szerint megkereste a fontos egyesületeket és szervezeteket, amelyeknek esetleges válaszait el fogja juttatni Baranyainak.⁴⁶⁰

Ahogy azt már láthattuk, Baranyai munkájának nagy részét a Népszövetség és a magyar kormány közötti hivatalos közvetítés mellett az információszerzés tette ki. Kapcsolati hálóját felhasználva sikeresen tudott információkhoz jutni; informátori és javaslattételi tevékenysége a Népszövetséget illetően széles skálán mozgott. Az alábbiakban az ő életét és tevékenységét mutatom be.

⁴⁵⁵ Baranyai Zoltán levele Daruváry Gézáknak. Genf, 1923. április 14. MNL OL K 107 5. cs. 9. t. 614–617. o.

⁴⁵⁶ Az MTI jelentése. Budapest, 1923. január 19.

⁴⁵⁷ Baranyai Zoltán levele Daruváry Gézáknak. Genf, 1923. május 15. MNL OL K 107 5. cs. 9. t. 611–613. o.

⁴⁵⁸ Baranyai Zoltán levele a Külügyminisztériumnak. Genf, 1925. május 22. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 6.

⁴⁵⁹ Baranyai Zoltán feljegyzése. 189/pol. 1922. szám. Tárgy: A N. SZ. érintkezése a magyar közléttel. MNL OL K107 5. cs. 9. t. 618–620. o.

⁴⁶⁰ Gróf Khuen-Héderváry Sándor levele Baranyai Zoltánnak. Budapest, 1924. április 5. MNL OL K 107 5. cs. 9. t. 610. o.

Baranyai Zoltán

A külügyminisztériumi névjegyzékben lévő adatlapja szerint

„1888. december 12-én született Nagyszőlősen, Ugocsa vármegyében. Illetőségének helye: Szeged, vallása református. Genf előtt a IV. ker. községi főreáliskola rendes tanára volt. A budapesti és a párizsi tudományegyetemen végzett, okleveles középiskolai tanár és bölcsészdoktor. Magyarul és franciául tökéletes a nyelvismerete, németül és angolul jól tud, de nem fogalmaz, olaszul pedig beszél és olvas. 1920. április 1-jétől megbízott sajtóelőadó, az MTI genfi tudósítója. 1921. május 7-étől sajtóelőadó a berni m. kir. követségnél, 1921. május 27-től a M. Kir. Titkárság »felállításának további megszervezésével és e magyar titkárság ideiglenes vezetésével« volt megbízva. Illetményei: havi 1500 frank + titkári és sajtóműködésével kapcsolatos költségekre átalányban havi 100 frank.»⁴⁶¹

A pedagóguscsaládból származó irodalomtörténész a Monarchia széthullásakor került külszolgálatba, és így azok közé a diplomaták közé tartozott, akik szó szerint a gyakorlatban sajátították el a szakmát, és munka közben tanultak bele abba. Baranyai viszonylag hamar meg is tudta ezt tenni, és – a genfi iroda élére a későbbiekben érkező diplomatákkal ellentétben – a vizsgált időszakban és azt követően évekig Genfben maradt, és a Népszövetség mellett működő iroda központi alakja volt.

Még Eötvös-kollégistaként ismerte meg a román külügy későbbi „Erdély-specialistáját”, Stoicát.⁴⁶² Felesége Kövesligethy Erzsébet, a híres csillagász, asztrofizikus és geofizikus, a Tanácsköztársaság után kollaborációval vádolt Kövesligethy Radó⁴⁶³ lánya volt.⁴⁶⁴ Két gyermekük: Denise Elisabeth (1921. október 6.) és Ákos Zoltán (1923. január 10.) született.⁴⁶⁵

Baranyai doktorátusát Péccsett szerezte meg 1922-ben. 1911 óta ellátott tanári munkáját az első világháború alatt megszakítva 1914 és 1918 között tüzérhadnagyként teljesített

⁴⁶¹ Baranyai Zoltán adatlapja a Névjegyzékben. Genf, 1923. május 14. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 154–155.

⁴⁶² L. BALOGH Béni: „Aki meg akarja nyerni a háborút...” Béke-előkészületek Romániában a második világháború idején. *Múltunk – Politikatörténeti folyóirat* 53. (2008) 312–320. o.

⁴⁶³ Kövesligethy Radó (Verona, 1862. szeptember 1.–Budapest, 1934. október 11.), születési nevén Konek Rudolf. A Kövesligethy nevet nevelőapja után vette fel. A Budapesti Tudományegyetem Kozmográfiai Intézete, valamint a Nemzetközi Szeizmológia Szövetség megszervezője, utóbbinak egyben főtitkára is volt. Világszerte elismert földrengéskutató és csillagászati tankönyvíró volt, és mint ilyen, részt vett a magyar csillagászati szaknyelv kialakításában is. Eötvös Loránd munkatársaként a kezdetektől fogva részt vett az Eötvös-inga próbáin és terepi alkalmazásában; fő kutatási területe a földrengések előrejelzése volt. A Tanácsköztársaság alatti kollaborációjának vádja miatt 1924-ig nem taníthatott – a vádak kiváltó oka a Tanácsköztársaság kormányzata által kért, a Földrengéskutató Intézet fejlesztésére elkészített tervezete volt.

⁴⁶⁴ Baranyai Zoltán levele Parcher Félixnek. Genf, 1922. május 27. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 254.

⁴⁶⁵ Baranyai Zoltán levele a külügyminisztériumnak. Genf, 1924. október 30. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 112.

frontszolgálatot⁴⁶⁶ – ez idő alatt Elsőosztályú és Másodosztályú ezüst vitézségi érmet; Bronz vitézségi érmet; Károly csapat-keresztet és Sebesült érmet is kapott.⁴⁶⁷

Mint diplomata, a sajtóelőadói és mb. titkárságvezetői posztot 1924-ig viselte: 1924 és 1925 között a külügyminisztérium II. osztályú titkára, majd 1925 és 1930 között I. osztályú titkára⁴⁶⁸ rangot kapta meg, és Hevesy Pál rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter helyettese⁴⁶⁹ lett. Genfét csak 1936-ban hagyta el.⁴⁷⁰ 1930 és 1936 között II. osztályú követségi tanácsosként végezte itt munkáját, majd 1940-ig a külügyminisztérium miniszteri osztálytanácsosa és a kulturális osztály helyettes vezetője volt. 1940-ben Chicagóba kapott főkonzuli kinevezést, ezt a címet azonban a hadba lépések miatt csak egy éven keresztül viselte. 1944-ben Vichyben találjuk mint követségi tanácsost, aki azonban titokban csatlakozott a Barcza György által szervezett és vezetett követi bizottsághoz, és mivel nem ismerte el a Sztójay-kormányt, a komitét többi tagjával együtt önként visszavonult a külügyi szolgálattól.⁴⁷¹ 1945 és 1947 között ismét a külügyminisztériumban találjuk, ahol miniszteri osztályfőnök, egyben a párizsi békekonferencia fődelegátusa volt. Időközben, 1926 és 1947 között a szegedi Ferenc József Tudományegyetem magántanáráként is működött. 1947-ben végleg elhagyta Magyarországot, és az Egyesült Államokba ment, ahol egy évvel később bekövetkezett haláláig az indianai Notre Dame Egyetem rendes tanára volt.⁴⁷²

A Bartók Bélával⁴⁷³, Bárdossy Lászlóval és Ottlik Györggyel is jó viszonyt ápoló⁴⁷⁴ Baranyai genfi évei alatt tagja volt a Budapesti Philológiai Társaságnak,⁴⁷⁵ a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak⁴⁷⁶, a Magyar Néprajzi Társaságnak,⁴⁷⁷ a Magyar Történelmi Társulatnak⁴⁷⁸ és a Magyar Irodalomtörténeti Társaságnak. Emellett 1922-ben felvételt nyert a genfi *Club International*ba, a Népszövetség klubjába, amelynek a szervezet mellett működő diplomaták és a Népszövetség hivatalnokai voltak a tagjai. A tagsági díjat a külügyminisztérium

⁴⁶⁶ KOZÁK Péter: Baranyai Zoltán. *Névpont*. <http://www.nevpont.hu/view/2293> (2019. augusztus 11.).

⁴⁶⁷ Baranyai Zoltán levele a berni követségnek. Genf, 1923. június 26.

⁴⁶⁸ KOZÁK i. m.

⁴⁶⁹ Hevesy Pál távirata Gábor Józsefnek. 1930. augusztus 7. MNL OL K 107 64. cs. 59. t. 106.

⁴⁷⁰ ZEIDLER Miklós: Magyarok a Nemzetek Szövetségében. *Limes XXI.* (2008) 3. sz. 251–272. o.

⁴⁷¹ Bakách-Besseney György volt svájci magyar követ levele Kállay Miklós volt magyar miniszterelnöknek. Barcza György irathagyatékából. In: BARCZA i. m. II. köt. 356–365. o.

⁴⁷² KOZÁK i. m.

⁴⁷³ Ablonczy Balázs szíves közlése szerint.

⁴⁷⁴ Baranyai Zoltán levele Ottliknak. 1928. január 19. MNL OL K 107 43. cs. 37/2.

⁴⁷⁵ Egyetemes Filológiai Közlöny 37 (1913) 705. o.

⁴⁷⁶ Magyar Nyelv 22. (1926) 302. o.

⁴⁷⁷ Ethnographia – A Magyar Néprajzi Társaság Értesítője. 40 (1929) 62. o.

⁴⁷⁸ A Magyar Történelmi Társulat 1922. évi május 17-én d. u. 5 órakor tartott felolvasó, illetve igazg. választmányi ülésének jegyzőkönyve. Századok 1921–1922. 462. o.

állta.⁴⁷⁹ 1924-re további két svájci társaságnak is tagja lett: a genfi *Société J. J. Rousseau*-nak; valamint a lausanne-i *Société d'histoire de la Suisse romande*-nak.⁴⁸⁰

Irodalomtörténészként is folyamatosan publikált: foglalkozott a francia irodalom- és művelődéstörténettel, fordítással és szerkesztéssel is. Eseti jelleggel a genfi egyetemen is adott elő.⁴⁸¹ 1923 és 1929 között Eckhardt Sándorral együtt a *Revue des Études Hongroises et Finno-Ougriennes* szerkesztője volt, később franciául,⁴⁸² majd németül⁴⁸³ állított össze egy Magyarországot és a magyar kultúrát bemutató kötetet. A *Dunántúli Protestáns Lap* külön értékelte, hogy „*Baranyai református és mint ilyen, értékes kutatásokat végzett és végez jelenleg is egyházunk összeköttetéseiről a francia nyelvű protestantizmussal*”.⁴⁸⁴

A kisebbségek helyzetével foglalkozó munkái közé tartozott az 1922-ben megjelent *A kisebbségi szerződések története* c. tanulmánya, valamint az 1925-ben megjelent *A kisebbségi jogok védelme* c. könyve. 1923-ban az általa szerkesztett *Revue des Études Hongroises Finno-Ougriennes*-ben jelent meg az *Autonomie des petites nations finno-ougriennes* c. munkája, majd ugyanebben a témában 1924-ben a *Magyar Nyelv* c. folyóiratban a finnugor népek számára a Szovjetunióban biztosított önkormányzati jogokról szóló tanulmánya.⁴⁸⁵ A tanulmányban röviden felvázolta az általa ismert rendszert, majd ismertette az azzal kapcsolatban a Népszövetség elé került ügyet is.⁴⁸⁶

A *Magyar Szemle* 1929-ben közölte Baranyai olvasmányos, világos összefoglalóját a Népszövetségben a kisebbségi kérdések kezelésével kapcsolatban lefolyt vitákról.⁴⁸⁷ Két évvel később ugyanitt közölte a kisebbségi szerződésekről írott tanulmányát.⁴⁸⁸ 1929-ben jelent meg az *A kisebbségi jog fejlődése és reformja a Nemzetek Szövetségénél* c.,⁴⁸⁹ majd 1931-ben *A kisebbségi szerződések létrejötte* c. tanulmánya.⁴⁹⁰

⁴⁷⁹ Baranyai Zoltán levele Walko Lajosnak. Genf, 1925. május 28. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 61.

⁴⁸⁰ Baranyai Zoltán jelentése a Külügyminisztériumnak. Genf, 1924. február 21. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 134.

⁴⁸¹ Baranyai Zoltán szabadságkérvénye. Genf, 1923. július 13. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 247.

⁴⁸² LELKES István: „Magyarország arca”. *Magyar Szemle* 35 (1939) 1–4. sz. 371–372. o.

⁴⁸³ Ungarn. Das Antlitz Einer Nation. A Kir. Magyar Egyetemi Nyomda kiadása, 1941. 896 lap. Kötve 15.-P. *Magyar Szemle* 41 (1941) 7–12. sz. 336. o.

⁴⁸⁴ *Revue des Études Hongroises et Finno-Ougriennes*. I–VI. évfolyam, Paris, 1923–1928. *Dunántúli Protestáns Lap* 40 (1929) 103. o.

⁴⁸⁵ BARANYAI Zoltán: A finnugor népek önkormányzati alakulatai. *Magyar Nyelv* 20 (1924) 21–22. o.

⁴⁸⁶ 1921 novemberében a finn külügyminiszter tájékoztatta a Népszövetség Tanácsát arról, hogy Oroszország nem tartja be a finn–orosz békeszerződés Karjalára vonatkozó részeit. A Tanács viselkedésére jellemző – már 1921 végén megmutatózó – módon a Tanács végső reakciója az volt, hogy amennyiben a finn és az orosz fél is kéri, úgy a Tanács szívesen kivizsgálja az ügyet. Ez a válasz – mivel az orosz fél efféle kérésére semmiképp nem lehetett számítani – egyértelmű kibúvó volt a kényes probléma elől. Lásd: BARANYAI A finnugor népek i. m.

⁴⁸⁷ BARANYAI Zoltán: A kisebbségi jog fejlődése és reformja a Nemzetek Szövetségénél. *Magyar Szemle* V (1929) 3. sz. 193–202. o.

⁴⁸⁸ BARANYAI Zoltán: A kisebbségi szerződések létrejötte. *Magyar Szemle* VII (1931) 9–12. sz. 190–200. o.

⁴⁸⁹ BARANYAI A kisebbségi jog i. m. 193–202. o.

⁴⁹⁰ BARANYAI A kisebbségi szerződések i. m. 190–200. o.

A Baranyairól a fentiek alapján kirajzolódó képet némileg árnyalja, hogy gépjárművezetési stílusa miatt Svájcban és Franciaországban legalább négyszer került a hatóságok látókörébe: a legsúlyosabb eset egy gyalogos elgázolása volt, egy másik pedig egy motoros elsodorása – ezeket megelőzően pedig kétszer is kapott figyelmeztetést szabálytalan vezetésért.⁴⁹¹

A genfi titkárságot csaknem végig működtető Baranyai érdemei viszont mindenképp kimagaslók. Személyében egy olyan értelmiségi került a Népszövetség mellé, aki nem diplomatának tanult, és sem a családi háttere, sem a magántőkéje nem vetekedhetett azzal, ami a korszak legtöbb diplomatájának rendelkezésére állt. Azt is láthattuk, hogy közvetlen felettesei és a külügyminisztérium vezetői is hallgattak a tanácsaira, és az elmozdítását követelő nyomásnak sem engedtek.

A fentiekből levonható, hogy Baranyai karrierjét a szaktudásának, a saját maga által kiépített kapcsolatrendszerének, a népszövetségi rendszer ismeretének, és a magyar ügyek, elsősorban a kisebbségi kérdés kapcsán tanúsított hozzáállásának köszönhetette. Egyértelmű sikerét ezekben és abban kereshetjük, hogy rendkívül gyorsan fel tudta mérni, hogy a Népszövetség fórumán hogyan lehetne érvényesíteni a magyar célokat. Az erről alkotott véleményét az őt ért támadások ellenére is minden alkalommal kifejtette, és miután érvekkel meggyőzte a feletteseit, el is tudta érni annak érvényre juttatását.

Miután a titkárság élére ismét egy magasabb rangú diplomatát neveztek ki – ezzel megszüntetve a genfi titkárságot is érintő, korábbiakban már bemutatott magyar gyakorlatot – a kulcspozícióját végig megtartó Baranyai a fölé rendelt vezetőknek is maximális segítséget nyújtott. Az iroda új vezetői elismerték Baranyai képességeit és tevékenységét, támogatták őt, az általa kialakított rendszeren pedig nem változtattak.

A képviselő növekvő elismerése – Verseghy Nagy Elek érkezése

Baranyai Zoltán egy 1925. május 28-ai rendeletnek megfelelően adta át a genfi hivatal⁴⁹² Verseghy Nagy Elek I. osztályú követségi tanácsosnak, aki a genfi titkárság vezetésékor a (ma meghatalmazott miniszteri címmel egyenlő) miniszterrezidensi címet használhatta.⁴⁹³ A változás a képviselő fontosságának elismerése is volt, amennyiben a magyar diplomácia úgy döntött, hogy a Réz halála után – nyilván anyagi okokból – évekig betöltetlen felső vezetői posztot újra betölti. Ezzel párhuzamosan, 1925 nyarán a képviselő el is költözött, és egy

⁴⁹¹ ZEIDLER Miklós: Magyarok a Nemzetek Szövetségében i. m. 251-272. o.

⁴⁹² Baranyai Zoltán levele a berni követségnek. Genf, 1925. június 29. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 338.

⁴⁹³ Az MTI jelentése. 1925. június 2.

reprezentatívabb helyet kapott. Az új cím a közvetlenül a Genfi-tó partján fekvő, a Népszövetség akkori központjától, a Wilson Palotától⁴⁹⁴ pár utcányira lévő Quai du Mont Blanc 5. lett,⁴⁹⁵ amit az igen tehetős Verseghy Nagy Elek a saját költségén bérelt és rendezett be a titkárság számára.⁴⁹⁶

Ezek a lépések ugyanakkor egyértelműen mutatják, hogy a magyar vezetés felmérte a genfi titkárság biztosította előnyöket, és azokat még jobban ki kívánta aknázni. Ennek az anyagi fedezetét pedig az is megkönnyítette, hogy az előző év során Magyarország elnyerte a kívánt népszövetségi kölcsönt, így az ország pénzügyileg és gazdaságilag is stabilizálódni kezdett.⁴⁹⁷ Miközben a népszövetségi kölcsön felhasználása kapcsán folyamatos jelentéseket kellett tenni a szervezetnek, a Tanács sorra tárgyalta a különböző kisebbségi kérdéseket is – nem meglepő, hogy a magyar kormány aktuálpolitikai okokból is úgy érezte, hogy meg kell erősítenie pozícióit Genfben.

Walko Lajos így arról informálhatta Drummond-t, hogy a Népszövetség nemzetközi diplomáciában betöltött szerepének folyamatos növekedésére való tekintettel a magyar kormány erősíteni szeretné a vele fenntartott kapcsolatokat, ezért egy magasabb rangú diplomatát helyez állandó jelleggel Genfbe,⁴⁹⁸ miközben Baranyai Zoltán továbbra is folytatja tevékenységét.

A titkárság élére érkező Verseghy Nagy Elek hivatásos diplomata és jogászdoktor volt, aki 1884. április 10-én született Kolozsváron. Budapesten és Bécsben végzett jogot; majd 1905-től a kereskedelmi minisztériumban dolgozott. 1911-től a Rómába beosztott szaktudósító mellett fogalmazó, majd 1912-től belgrádi szaktudósító volt. 1913-tól a külügyminisztérium munkatársa lett, és Belgrádban, Drezdában, Hágában majd Párizsban teljesített külszolgálatot.⁴⁹⁹ Követségi tanácsosként jelen volt a trianoni béke ratifikációs okmányainak kicserélésekor.⁵⁰⁰ 1922 és 1924 között a külügyminisztérium szociálpolitikai osztályát vezette, és innen került a genfi titkárság élére. 1926-ban jelent meg Auer Pállal⁵⁰¹ közösen jegyzett

⁴⁹⁴ A Palais Wilsonban a mai ENSZ-székház elkészültéig székelt a Főtitkárság. A palota 1997 óta az ENSZ Emberi Jogok Főbiztoságának a székhelye.

⁴⁹⁵ Baranyai Zoltán levele Walko Lajosnak. Genf, 1925. május 30. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 4.

⁴⁹⁶ ZEIDLER Miklós: Magyarok a Nemzetek Szövetségében i. m. 251-272. o.

⁴⁹⁷ Ezt bővebben lásd: Magyarország pénzügyi helyreállítása fejezet.

⁴⁹⁸ Walko magyar külügyminiszter levele Eric Drummond-nak. Budapest, 1925. május 27. League of Nations Archives R 574 (Communications with the Hungarian Government) 11/8609x/5742.

⁴⁹⁹ Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/N/Nagy.html> (2019. augusztus 19.).

⁵⁰⁰ Az MTI jelentése. Párizs, 1921. július 28.

⁵⁰¹ Auer Pál (1885. október 3.–1978. június 21.) nemzetközi jogra szakosodott jogász. A budapesti francia nagykövetség egyik jogtanácsosa, majd a frankhamisítási per során a francia Nemzeti Bank jogi képviselője lett a magyar féllel szemben, mindkét oldal megaláztatására. 1926-tól részt vett a Páneurópai Unió munkájában, ahol 1930-tól a magyar szekciót is vezette. A második világháború alatt kapcsolatban állt a francia ellenállással, ezért

Magyarország és a Népszövetség c. munkája, amelyben a szervezet kisebbségvédelmi tevékenységével foglalkozott.⁵⁰²

Verseghy Nagy azonban nem töltötte be sokáig ezt a genfi pozíciót: mindössze egy év elteltével vatikáni követté nevezték ki, genfi helyére pedig a korábban a párizsi követségen szolgáló Hevesy Pál került.⁵⁰³

Hevesy Pál a titkárság élén

Az általában nagy népszerűségnek örvendő és emiatt többek között „mosolygó követnek” vagy „csokoládé miniszternek” is becézett⁵⁰⁴ Hevesy Pál⁵⁰⁵ Verseghy Nagyhoz hasonlóan azok közé a hivatásos diplomaták közé tartozott, akik karrierjüket még az Osztrák–Magyar Monarchia idején kezdték, majd a Trianont követően felálló önálló magyar külügyminisztériumban töltötték be jelentős pozíciókat. 1883. április 9-én született Budapesten, kikeresztelkedett és nemesi rangot szerzett zsidó kereskedőcsaládban.

A rendkívül kiterjedt kapcsolathálóval rendelkező Hevesy rokonságban volt a herendi porcelángyárat megalapító Fischer családdal és a Mayer-Gunthof családdal, valamint szegről-végről Max-Vladimir Beck báró osztrák miniszterelnökkel, Milosch von Fesch osztrák földművelésügyi miniszterrel, a Stahremberg, a Zichy, a bécsi Rothschild és a Nestlé családokkal is.⁵⁰⁶ A szűkebb családot tekintve hét testvére volt: a legidősebb fiú, Vilmos villamosmérnökként a párizsi Blériot cég gyárigazgatója lett, egyben részt vett annak a gépnek a tervezésében is, amivel Blériot⁵⁰⁷ átrepülte a La Manche csatornát.⁵⁰⁸ A második fiú, Andor, Párizsban és Brüsszelben telepedett le, és André de Hevesy néven, francia nyelven írt monográfiáiban foglalkozott többek között Mátyás corvináival, Beethovennel és az Osztrák–

---

a német megszállást követően bujkálnia kellett. 1946-ban párizsi követté nevezték ki. 1947 nyarán, Nagy Ferenc lemondását követően Auer maga mondott le, majd a franciaországi magyar emigráció vezetője lett.

Pályafutását bővebben lásd FEJÉRDY Gergely: Auer Pál, az árnyékember. A 20. századi francia–magyar kapcsolatok egy meghatározó szereplője. *Kommentár* (2014) 3. sz. 71–86. o. http://real.mtak.hu/15211/7/auer_pal_az_arnyekember.pdf (2020. február 22.).

⁵⁰² AUER Pál, Dr.: Magyarország és a Népszövetség. Írta és anyaggyűjteménnyel kiegészítette dr. NAGY Elek. *Jogtudományi Közöny* 61. évf. (1926) 5. sz. 39–40. o. Vö. báró WLASSICS Gyula: A kisebbségi jogvédelem és a Nemzetek Szövetsége. *Budapesti Szemle* (1926) 202. kötet, 585. sz. 184–192. o.

⁵⁰³ Baranyai Zoltán levele Eric Drummond-nak. Genf, 1926. május 1. League of Nations Archives R 574 (Communications with the Hungarian Government) 11/8609x/5742. Vö.: Walko magyar külügyminiszter levele Eric Drummond-nak. Budapest, 1926. július 24. League of Nations Archives R 574 (Communications with the Hungarian Government) 11/8609x/5742.

⁵⁰⁴ ZEIDLER Miklós: Magyarok a Nemzetek Szövetségében i. m. 251–272. o.

⁵⁰⁵ Bővebb pályafutását lásd VARGA Lujza: Ferenc József utolsó diplomatája – Hevesy Pál. *Folia Historica* XXXIV (2018) 55–74. o.

⁵⁰⁶ Hevesy Pál Emlékezünk régiekről i. m. 136–139. o.

⁵⁰⁷ Hevesy Pál egyébként megjegyzi, hogy maga is találkozott Blériot-val, amikor az meglátogatta a Hevesy családot, hogy beszámoljon a csatorna átrepüléséről. Lásd Hevesy Pál Emlékezünk régiekről i. m. 139. o.

⁵⁰⁸ GERGELY Anna: Adalékok Hevesy György családtörténetéhez. *Fizikai Szemle* 47. évf. (1997) 7. sz. <http://fizikaiszemle.hu/old/archivum/fsz9907/gergely.html> (2017. február 26.).

Magyar Monarchia végnapjaival is.⁵⁰⁹ Felesége a II. Rákóczi Ferencsel is rokonságban álló családból származó Marie-Henriette d'Aspremont-Lynden grófnő volt. A következő fiú, Ödön, a Felső-magyarországi Bánya és Kohótársaság elnöke és a családi birtokok kezelője volt,⁵¹⁰ a legkisebb fiú, György pedig világhírű vegyész lett, aki 1943-ban a kémiai Nobel-díjat is átvehette,⁵¹¹ majd 1951-ben elnyerte az Egyesült Államok „Atoms for Peace” díját is.⁵¹²

Hevesy Pál már fiatalon kapcsolatban állt a Károlyi, az Apponyi, az Andrássy és a Széchenyi családokkal is.⁵¹³ Később a pesti piaristáknál tanult, ahol saját elmondása szerint jó barátságba került a nála néhány évvel idősebb Teleki Pállal⁵¹⁴ – amelyet azonban más forrásból nem tudunk igazolni. Ezt követően államtudományi doktorátust szerzett, egy évig vármegyei jegyző volt Pesten⁵¹⁵, majd ezután kezdhette meg bécsi iskoláját.⁵¹⁶ Diplomáciai szolgálatát Londonban⁵¹⁷ és Konstantinápolyban⁵¹⁸ kezdte, majd 1917-ben berni követségi titkárrá nevezték ki⁵¹⁹ – ekkor ismerte meg Allen Dullest, a CIA későbbi igazgatóját is.⁵²⁰ Az első világháború végén – pályatársaihoz hasonlóan – az Osztrák–Magyar Monarchia megszűntével a „kaotikus magyar külügy” tagja lett. 1920-ban már a washingtoni követségen dolgozott, majd néhány hónappal később a budapesti külügyminisztériumba került, ahol – ahogyan azt már korábban is láthattuk – a számjel-osztályon dolgozott. A kisantant szankcióiról egyenesen értesülő Hevesy ötven évvel későbbi visszaemlékezései szerint ekkor látta be, hogy IV. Károly visszatérése a trónra az adott politikai helyzetben komoly veszélyeket rejt magában. Habsburg-pártisága ettől függetlenül megmaradt: néhány évvel később, a párizsi követségen meg is látogatta őt IV. Károly öccse, Miksa Jenő főherceg, akivel saját, későbbi elmondása szerint szintén jó viszonyt ápolt.⁵²¹

⁵⁰⁹ André de Hevesy. In: Bibliothèque National de France. http://data.bnf.fr/12926218/andre_de_hevesy/ (2017. április 2.).

⁵¹⁰ Hevesy Pál Emlékezzünk régiekről i. m. 140–141. o.

⁵¹¹ GERGELY Anna i. m.

⁵¹² Hevesy Pál Emlékezzünk régiekről i. m. 140–141. o.

⁵¹³ Uo. 107. o.

⁵¹⁴ KELECSÉNYI Gábor: Palibatschi. *Magyar Nemzet*, 1987. augusztus 3. 50. évf. 181. sz. 8. 1.

⁵¹⁵ Hevesy Pál Emlékezzünk régiekről i. m. 2–3. o.

⁵¹⁶ KELECSÉNYI Palibatschi i. m.

⁵¹⁷ 1909-ben itt ismerte meg Apponyi Albertet. Lásd: Hevesy Pál Emlékezzünk régiekről i. m. 85. o.

⁵¹⁸ KELECSÉNYI Palibatschi i. m.

⁵¹⁹ Hevesy Pál Revízió és közös vámterület c. memorandumja. 17. o. MNL OL K 64 48. cs. 41. t.

⁵²⁰ Hevesy Pál levele Allan Dullesnek. 1960. <https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP80B01676R003600070001-7.pdf> (2017. április 2.).

⁵²¹ Hevesy erről azt is megjegyzi, hogy Miksa csak „Feri bácsinak” hívta őt – így utalva arra, hogy egyszer együtt látták a Csárdáskirálynőt, amelynek egyik szereplője, az „egyik öreg lump, aki sosem akar nyugovóra térni” a főherceget Hevesyre emlékeztette. Lásd: Hevesy Pál Emlékezzünk régiekről i. m. 161. o.

Hevesy 1922-ben a párizsi magyar követségre került, ahol ügyvivőként szolgált, ekkor nyerte el a II. osztályú követségi tanácsosi rangot.⁵²² A spanyol képviselőt is ellátó párizsi követségen 1926-ig maradt, és innen került a genfi irodába.⁵²³

Hevesy számára a Népszövetség nem volt ismeretlen, ugyanis Baranyai még 1922. júliusi párizsi tartózkodása alatt vele is megbeszéléseket folytatott a szervezetről. Akkor Baranyai erről így számolt be:

*„Párizsi tartózkodásom alatt egyrészt alkalmam volt Práznovszky Iván követ úrral, Hevesy Pál és Láng Boldizsár követségi tanácsos urakkal a Nemzetek Szövetségére vonatkozólag beszélgetéseket folytatni, őket a Nemzetek Szövetségével összefüggő magyar problémákról tájékoztatni. Tekintettel arra, hogy a N. Sz. tanácsstagjainak egy része párizsi követ, valamint arra, hogy a Nemzetek Szövetsége a Nagykövetek Tanácsával, különösen a békeszerződésből folyó ügyekre vonatkozólag állandó, majdnem azt lehetne mondani: függő viszonyban áll, a Követ Úr kívánatosnak tartja, hogy közöttünk ilyenyszerű eszmecsere évenként néhányszor megismételtesék.”*⁵²⁴

A következő év január–februárjában pedig Hevesy képviselte Magyarországot a Párizsban tartott Tanácsülés alkalmával.⁵²⁵

1926 elején Hevesy Budapestre látogatott, ahol Horthy Miklóssal is találkozott – ennek részleteivel kapcsolatban ismételten Hevesy visszaemlékezéseire támaszkodhatunk. Eszerint a kormányzó arra volt kíváncsi, hogy lehetséges lenne-e a revízió kérdését a Népszövetség elé vinni, amire Hevesy nemmel válaszolt. Ezzel kapcsolatban Hevesy maga is úgy gondolta, hogy *„Magyarország politikai és gazdasági helyzetét nem kell vázolnom. Revízióra belátható, de talán beláthatatlan időn belül [...] remény nincs. Csonka-Magyarországnak természetes határai nincsenek. A szomszédállamok hadseregei, modern hadászati eszközeikkel, a magyar csapatok minden hősiessége dacára, könnyen összelőhetik városainkat és megszállhatják területeinket.”*⁵²⁶

Mivel azonban a Népszövetség semmi esetre sem támogatót volna egy nyílt revíziót, ezért Horthy kérdésére egy a Népszövetség számára szerinte elfogadhatóbb forgatókönyvre tett javaslatot. Eszerint a kisantant államainak szuverenitása a Felvidék, Erdély és a horvát és szlavón területek felett tíz évre fel lenne függesztve. Ez alatt a tíz év alatt ezek a területek

⁵²² Az MTI jelentése. 1922. július 22.

⁵²³ Walko magyar külügyminiszter levele Eric Drummond-nak. Budapest, 1926. július 24. League of Nations Archives R 574 (Communications with the Hungarian Government) 11/8609x/5742. Vö.: Az MTI jelentése. 1926. július 27.

⁵²⁴ Baranyai Zoltán levele Bánffy Miklósnak. Genf, 1922. augusztus. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 183.

⁵²⁵ Az MTI jelentése. Párizs, 1923. február 1.

⁵²⁶ Hevesy Pál Revízió és közös vámterület i. m. 8. o.

teljesen önállóak lennének, a határaik mindenki előtt nyitva állnának, katonaságuk nem lehetne, a külügyeiket pedig a Népszövetség erre felállított bizottsága vinné. A tíz év elteltével a területek későbbi sorsáról népszavazással döntenének. Horthy Apponyi Alberttel is meg akarta vitatni Hevesy felvetését – később, annak nyomán Apponyi fel is vetette ezt a lehetőséget a csehszlovák külügyet szinte tejhatalommal irányító Edvard Benešnek, aki azonban – akárcsak a románok – mereven elzárkózott ettől az eshetőségtől.⁵²⁷

Mindenesetre Hevesy tisztségéből és rátermettségéből adódóan – Baranyaihoz hasonlóan – maga is tagja volt a népszövetségi Közgyűléseken részt vevő magyar küldöttségeknek, és számos olyan értekezleten és konferencián is képviselte Magyarországot, mint pl. az 1927 júliusában, Genfben megtartott segélyezési értekezlet⁵²⁸ vagy a genfi konvenció módosítását célzó 1928-as diplomáciai értekezlet.⁵²⁹

1930 őszén láttak napvilágot az első hírek Hevesy áthelyezéséről – rendkívüli követi és meghatalmazott miniszteri címet kapott, és a portugáliai képviselőt is ellátó madridi⁵³⁰ követség vezetésével bízták meg.⁵³¹ A hivatalosan 1930 októberében felmentett Hevesy egy hónappal korábban még részt vett a Népszövetség Közgyűlésén, ahol (akkor már másodjára) felszólalt egy általa is fontosnak tartott ügyben: a Főtítkárság átszervezése kapcsán.

A genfi követség élén Hevesyt a kitűnő amerikai kapcsolatokkal rendelkező, szintén hivatásos diplomata Pelényi János⁵³² váltotta, aki három évig töltötte be ezt a posztot, majd ismét visszatért amerikai állomáshelyére – immár washingtoni követként.

A képviselő tevékenysége

Láthattuk, hogy a berni magyar követség szárnyai alatt működő genfi titkárság feladatai között szerepelt a Népszövetségre és az ahhoz kapcsolódó különböző szervezetekre vonatkozó kezdeményezések lebonyolítása, információk beszerzése és továbbítása, sajtómunkák, valamint közvetítés a Népszövetség és a magyar kormány és további magyar szervezetek között.

⁵²⁷ Hevesy Pál Emlékezünk régiekről i. m. 189–190. o.

⁵²⁸ Az MTI jelentése. Genf, 1927. július 4.

⁵²⁹ Uo.: Genf, 1929. július 1.

⁵³⁰ A madridi ekkor már önálló képviselő volt, ám mivel korábban évekig a párizsi képviselő alá tartozott, ezért az akkoriban ott szolgálatot ellátó Hevesynek már nem voltak ismeretlenek a spanyol és portugál ügyek.

⁵³¹ Az MTI jelentése. 1930. október 31.

⁵³² Pelényi János (1885. február 15.–1974. április 19.) hivatásos diplomata. 1908 és 1917 között még a Monarchia közös külügyminisztériumának megbízásából az Egyesült Államok különböző városaiban szolgált, majd a külügyminisztériumban helyezkedett el. 1922-től ismét az Egyesült Államokban élt, a washingtoni követségen látott el feladatokat. 1930 és 1933 között a genfi képviselőt vezette, majd ismét Washingtonba került, immár követként. A háromhatalmi egyezményhez való csatlakozást követően több munkatársával együtt lemondott, és menedékkjogot kért és kapott az Egyesült Államoktól. Bővebben lásd Pelényi János in: Magyar Katolikus Lexikon <http://lexikon.katolikus.hu/P/Pelényi.html> (2020. május 31.).

Az alábbiakban a titkárság ez irányú tevékenységeit mutatom be a rendelkezésre álló források segítségével.

Közvetítés a Népszövetség és a kormány között

Mivel Baranyai és Hevesy a genfi és a népszövetségi rendszert, annak működését és nyelvezetét is egyre jobban kiismerte, és egyre több személyes kapcsolatot tudott kiépíteni, ezért jól tudták teljesíteni az iroda egyik fontos feladatát: a külügy tájékoztatása, a Genfben kiérkező magyar delegátusok informálása, valamint részvétel egy-egy népszövetségi tisztviselő magyarországi látogatásának előkészítésében.

A genfi képviselő egyik fontos eleme volt a minden szeptemberben a Közgyűlésre érkező magyar küldöttség fogadása és munkájának szinte mindenre kiterjedő segítése, ami a hétköznapi ügyektől kezdve, a háttéranyagok és információk biztosításán át a Közgyűlésen való részvételig mindenre kiterjedt. A genfi iroda foglalta a szállásait, munkatársai kísérték a küldötteket, és a magyar delegációk ottlétekor reggeliket, ebédeket, vacsorákat is adtak, amelyeken a Népszövetség tisztviselői és más országok küldöttei is részt vettek, újabb lehetőséget szolgáltatva a nem hivatalos tárgyalásokra és kapcsolatfelvételre.⁵³³

Baranyai, majd később Hevesy is valamennyi, a Népszövetség belső működésére, ügyeire, anyagi helyzetére stb. vonatkozó anyagot megküldött a külügyminisztériumnak⁵³⁴ és a népszövetségi Közgyűlések magyar küldöttségeinek is. Ez utóbbinak tagjai (esetenként póttagjai) is voltak. 1924-ben Baranyai ilyen funkcióban tárgyalt többek között a IV. főbizottságban (a Közgyűlés ennek a hatáskörébe utalta a Nemzetek Szövetsége főtitkárságának, valamint a Nemzetközi Munkaügyi Hivatalnak és az Állandó Nemzetközi Bíróságnak a költségvetéseit, zárószámadásait és egyéb pénzügyeit) a magyar pénzügyi hozzájárulás leszállításának kérdésében; egy létesítendő latin-amerikai iroda ügyében; valamint a Főtitkárság két megüresedett pozíciója kapcsán arra kérte a főtitkárt, hogy fontolja meg, hogy a két állás egyikébe magyar szakember kerülhessen.⁵³⁵ Baranyainak ez utóbbi törekvése – ahogy Hevesy későbbi igyekvései – nem vezetett sikerre, ám a magyar képviselő nem tett le erről a céljáról, és időről időre megpróbálta egy-egy magyar szakember felvételét elősegíteni.

A fentiekhez hasonló fontosságú volt a magyar kormány és a Népszövetség közötti közvetítés harmadik pillére: a Magyarországra érkező népszövetségi küldöttek útjának előkészítése, amelyben a genfi iroda szintén aktívan vett részt. Ilyen volt pl. Albert Thomas,

⁵³³ Az MTI jelentése. 1927. március 10.

⁵³⁴ Baranyai Zoltán levele a Külügyminisztériumnak. Genf, 1923. november 22. MNL OL K107 5. cs. 7. t. 232. o

⁵³⁵ Tánczos Gábor levele Apponyi Albertnek. Genf, 1924. október 1. MNL OL K107 5. cs. 7. t. 227. o

a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet vezetőjének 1927-es magyarországi látogatása,⁵³⁶ vagy a szentgotthárdi fegyverszállítmány ügyében tett 1928-as látogatások.⁵³⁷

Információszerzés

Genfről mint információs központról Vladár Ervin így írt:

„A nemzetek küzdelmének e színtere a Népszövetség palotája, valamint a tó túlsó partján, a közgyűlés céljaira rendszeren használt Salle de la Réformation helyiségei. De hadszíntérnek tekinthetők a különböző szállók is, számos előzetes és bizalmas eszmecserék színhelyei, valamint azok a tanácskozótermek, amelyekben az Interparlamentáris Unió, a különböző gazdasági konferenciák, a Népszövetségi Ligák Uniója, a kisebbségi konferencia, valamint egyéb nemzetközi tudományos és kulturális szervezetek üléseznek.”⁵³⁸

Hasonló képet fest a városról Bánffy is, aki így ír egyik 1922-es jelentésében:

„Geneve a népszövetségi ülés tartama alatt elsőrendű megfigyelő állomás, ahol a világpolitika száalai összefutnak: információk szerzésére felette alkalmas. Pacifista légköre megkönnyíti az államok közötti differenciák békés úton való elintézését.”⁵³⁹

1928-ban a Népszövetség meghatározó személyeivel ápolt kapcsolatairól Parcher Félix berni követ a következőket jelentette:

„Bernben – a kis-entente államok képviselőitől eltekintve, kik ez esetben alig jöhetnek tekintetbe – Motta szövetségi tanácsoson kívül Hennessy francia nagykövet, dr. Müller német követ, Mikoff állandó bolgár ügyvivő, Valdes-Mendeville chilei miniszter-rezidens, Urutia kolumbiai, Holsti finn, Dedramis görög, Modzelwski lengyel, Ferreira portugál, Castro urugay-i követek tartózkodnak. Annak idején még Brazília itteni képviselője do Rio Branco követ jött tekintetbe, ki a magyar–cseh–szlovák határmegállapítással kapcsolatos Somoskő-i kérdésben párizsi kollégámnál magyar érdekekben elég eredményesen közbenjárt. Mindezen személyekkel – Holsti úr kivételével, ki még nem telepedett le s kivel ezért még nem találkozhattam Bernben – állandó társadalmi érintkezésben állok s igen jó viszonyban vagyok.[...] Motta úr őszinte magyarbarát, ki nagyon tudja értékelni mindazt, amit Magyarország eddig elért és sérelmei iránt is teljesen megértéssel van.”⁵⁴⁰ Különös tisztelettel viseltetik úgy Nagyméltóságod, mint a Ministerelnök Úr

⁵³⁶ BÓDY: Kisül ily módon i. m. 127–151. o.

⁵³⁷ Erről bővebben lásd A szentgotthárdi fegyverszállítmány ügy c. alfejezetet.

⁵³⁸ VLADÁR i. m. 7–8. o.

⁵³⁹ Bánffy Miklós jelentése Horthy Miklósnak. Budapest, 1922. december 19. 11. o. MNL OL K 64 7. cs. 41. t. 227 res.

⁵⁴⁰ A későbbiekben is látni fogjuk, hogy Motta valóban segítette a magyar törekvéseket, elsősorban a kisebbségi kérdések, valamint az azok kapcsán felmerült népszövetségi reformok kapcsán.

Őexcellenciája és Apponyi gróf iránt, és ezért, valamint a »Hongrie Catholique«⁵⁴¹ iránti rokonszenvénél fogva szívesen támogat magyar ügyet, hacsak ebben valamely svájci érdek nem akadályozza. Hennessy nagykövetnél már mutatkozik megértés Magyarország iránt, különösen mióta megtudta, hogy Magyarország a háború előtt mennyire francia-barát volt s látta Magyarország háború utáni teljesítményeit. Nagy befolyással azonban Hennessy úr Párizsban látszólag nemigen rendelkezik. Müller német követ tetemes befolyásnak örvend ugyan Berlinben, de – bár conciliáns – mégis csak szocialista s azért nála csupán német érdekekkel párhuzamos magyar ügy iránt számíthatunk érdeklődésre. Mikoff bolgár ügyvivő már állásánál fogva tisztán csak, mint a bolgár delegátus alkalmi informátora szerepelhet; különben magyarbarát. Valdes-Mendeville chilei miniszter-rezidens nagy barátja a »Hongrie-Catholique« mutilée-nek⁵⁴². Urutin kolumbiai követ Magyarország iránti érdeklődése főleg Apponyi gróf iránti rokonszenvére vezethető vissza. Dendramis görög követ mindent kizárólag görög szempontból ítél meg s inkább entente-barát. Modzelewski lengyel követ tipikus francia-érelmű lengyel, ki csupán alkalmilag érdeklődik magyar ügyek iránt. Ferreira portugál követ entente-érelmű. Castro uruguay-i követ rokonszenvezik Magyarországgal s informátornak is felhasználható. Végül, a teljesség kedvéért, még Peltzer belga követet említem meg, ki határozatlanságánál fogva csupán felesége segítségével tud magának véleményt alkotni s így minden előzékenysége dacára legfeljebb arra használható föl, hogy valamit továbbítson.»⁵⁴³

Mivel a fentiek olyan információk, amelyek birtokában felépíthető volt a magyar taktika egy-egy ügy pontos képviselésében, ezért ezeknek a folyamatosan figyelése valamennyi külképviseleti tagnak utasításba volt adva a külügyminisztérium részéről.

A kulcskérdések tehát továbbra is a megelőző háttértárgyalásokon, valamint fogadásokon és magánbeszélgetéseken dőltek el. Ezt a működést és az ezt részben mozgató kapcsolathálót is rendkívül jól átlátó Hevesy a különböző ügyekkel kapcsolatban folyamatosan javaslatokkal látta el az illetékes magyar felet.⁵⁴⁴ Így Baranyai és Hevesy energiabefektetése az információszerzés területén megtérült, az értesüléseik pedig – ahogy korábban a magyar csatlakozás esetében is – felkészítették a magyar diplomáciát a várható nemzetközi lépésekre. „Egyik bizalmi emberem révén megszereztem a »Commission Permanente Consultative«⁵⁴⁵-nak a tanácshoz intézett jelentését [...] Ezt a jelentést a Tanácsstagok kormányai a napokban

⁵⁴¹ Jelentése: Katolikus Magyarország. A keresztényi alapokon nyugvó, Szent István-i Nagy-Magyarországra, azaz a revízióra utal.

⁵⁴² Jelentése: a megcsönkített Katolikus Magyarország.

⁵⁴³ Parcher Félix levele Budapestre. Bern, 1928. május 4. MNL OL K 107 5. cs. 9. t. 605–607. o.

⁵⁴⁴ Lásd pl.: Hevesy Pál bizalmas beadványa Walko Lajos külügyminiszternek. (86/pol. szám. A német delegáció a Nemzetek Szövetsége Tanácsának decemberi ülésén.) Genf, 1926. december 13. MNL OL K 107 61. cs. 54/b.

⁵⁴⁵ Állandó Tanácsadó Bizottság.

*fogják megkapni. Egyelőre szigorúan bizalmas felhasználás céljából van szerencsém felterjeszteni. [...] Informátorom elejtett megjegyzésekből arra következtetett, hogy néhány hónappal az investigációs rendszernek a Nemzetek Szövetsége hatáskörébe való átvétele után, a csehek kívánni fogják bizonyos pontokra nézve az investigációt Magyarországon s erre nézve nagy bizonyító anyag birtokában vannak. A mai ellenőrzés, szerintük, túlságosan felületes.”*⁵⁴⁶

Ugyanígy szerezte meg Baranyai a Népszövetség Főtitkárságához 1925. január 12. és 1926. január 20. között beérkezett iratok jegyzékét, ami természetesen forrást jelentett a kisantant lépéseivel kapcsolatban is.⁵⁴⁷

Ilyen típusú információgyűjtés azonban nem csupán a Népszövetséggel kapcsolatban történt Genfben – a nemzetközi szervezetek központjaként működő város elsősorban a Közgyűlések ideje alatt igazi politikai találkozóhely volt, ahol a különböző kapcsolatfelvételekre és magánbeszélgetésekre is adódott lehetőség.⁵⁴⁸ Ugyancsak igyekeztek detektálni az egyéb magyar lépések külföldi reakcióit, így gyakran hozzájutottak olyan információkhoz is, mint pl. a magyar külügyminiszter varsói látogatásának német rosszállása.⁵⁴⁹

A magyar kérdések mellett Baranyai folyamatosan megküldte a külügyminisztériumnak a számukra érdekes témájú népszövetségi körözüvényeket, pl. 1925-ben a lengyel–litván határincidenssel⁵⁵⁰ kapcsolatban, miközben a külügyminisztériumtól ő is hozzájutott pl. a német csatlakozási kérelemmel kapcsolatos bizalmas információkhoz.⁵⁵¹ Ugyanennek szellemében Baranyai 1925-ben megszerezte a Rajnai Demilitarizált Zónára vonatkozó tervezetet, aminek tartalmát nemcsak a magyar külügyminisztériumnak továbbította, de a jelentés tartalmát a genfi német főkonzullal is ismertette,⁵⁵² amiért cserébe természetesen a németek részéről hasonló gesztusokat vártak. Az információáramlás tehát körkörösén mozgott.

⁵⁴⁶ Baranyai Zoltán levele a külügyminisztériumnak. Genf, 1924. november 21. MNL OL K 64 12. cs. 41. t. 520 res.

⁵⁴⁷ Baranyai Zoltán levele a m. kir. Külügyminisztériumnak. Genf, 1926. január 22. MNL OL K 107 5. cs. 7. t. 222. o.

⁵⁴⁸ Lásd pl.: Parcher Félix levele Baranyai Zoltánnak. Bern, 1922. augusztus 20. MNL OL K 107 61. cs. 54.

⁵⁴⁹ Hevesy Pál levele Khuen-Héderváry Sándornak. Genf, 1928. november 30. MNL OL K 64 31. cs. 41. t. 737 res. 1.

⁵⁵⁰ Baranyai Zoltán levele a Magyar Külügyminisztériumnak. Genf, 1925. március 25. MNL OL K 107 61. cs. 54.

⁵⁵¹ Baranyai Zoltánnak írott szigorúan bizalmas levél (az aláírást nem tudom elolvasni) 3492/ pol. 1924. Budapest, 1924. október 17. MNL OL K 107 61. cs. 54/b.

⁵⁵² Baranyai Zoltán levele Walko Lajosnak. Genf, 1925. március 10. MNL OL K 64 16. cs. 41. t. 95/res.

Sajtótevékenység

A Külügyminisztérium 1923-ban elrendelte, hogy

*„minden külképviseletnél [...] amelynek létszámában legalább három fogalmazási személy működik, egy referens jelölendő ki, aki a propaganda ügykört látja el. – Legajánlatosabbnak erre a célra a sajtóreferensek megbízása látszik.”*⁵⁵³

Emellett természetesen minden külképviseletnek figyelnie kellett az adott országban megjelent, Magyarországra vonatkozó politikai irodalmat és egyéb kommunikációs tevékenységet, valamint minden, a magyar külügyminisztériumtól kapott anyagot kötelesek voltak késedelem nélkül elhelyezni a kért helyeken – minderről negyedévente kellett jelentést tenni.⁵⁵⁴

A sajtótevékenység szempontjából maguk a képviseltek két fő dologra törekedtek: az államukat érintő kérdésekről nekik kedvező cikkeket elhelyeztetni a helyi lapokban, illetve az érdekszférájukba tartozó lapok népszerűsítésére, köröztetésére. Ez utóbbira jó példa Baranyai 1922-ben írt levelének alábbi sorai, amelyben azt is javasolta, hogy a Népszövetség vezetői és befolyásos tisztviselőinek automatikusan küldjék meg a Pester Lloyd aktuális számait:

*„a csehek a »Prager Presse«-t és a »Gazette de Prague«-ot itt nagy példányszámban terjesztik, ingyen küldik nagyon sok címre. Beszélgetésekből látom, hogy – habár nem is olvassa mindaz, aki kapja rendszeresen – az említett lapok rendszeresen naponként az illetők asztalára kerülnek és ez természetesen meglátszik rajtuk, nyomot hagy bennük [...] A Revue de Hongrie-t⁵⁵⁵ egyáltalán nem tartom megfelelő orgánumnak. Azzal, hogy újabban nyilvánvalóan német részről inspirált, német szellemben írt és a német álláspontot védelmező cikkeket hoz, a magyar ügyet teljesen kompromittálja.”*⁵⁵⁶

⁵⁵³ A Külügyminisztérium levele Baranyai Zoltánnak. Budapest, 1923. december 19. MNL OL K 107 48. cs. 41. t.

⁵⁵⁴ Uo.

⁵⁵⁵ Nem egyenlő a Baranyai által szerkesztett Revue des Études Hogroises-zal. A Revue de Hongrie egy a Budapesti Francia Irodalmi Társaság által kiadott, francia nyelvű lap volt, amely 1908 és 1931 között jelentette meg számait.

⁵⁵⁶ Baranyai Zoltán levele Nelky Jenőnek (osztálytanácsos). Genf, 1922. október 9. MNL OL K 107 47. cs. 38. t. 250.

Amit azonban Baranyai fontosnak tartott eljuttatni a népszövetség vezető tisztviselőihez a Pester Lloyd mellett az az *Echo du Danube*⁵⁵⁷, a *Szózat*, a *Budapesti Hírlap*, a *Magyarság*, a *Világ*, és a *Népszava* voltak.⁵⁵⁸

A helyi sajtó informálása kapcsán a következő, a nyelvi határvonalakat figyelembe vevő logikus felosztás érvényesült a svájci képviselők között: a német nyelvű svájci sajtóval kapcsolatos ügyek a berni követséghez és a zürichi főkonzulátushoz tartoztak, míg a genfi iroda feladata a francia nyelvű lapokkal való kapcsolattartás volt.⁵⁵⁹ A magyarbarát cikkek elhelyezésének nagy támogatója volt a genfi olasz újságíró, Aldo Dami⁵⁶⁰, aki ekkor már több mint tíz éve segítette a magyar törekvéseket – nemcsak cikkeivel, de lektorálással is. Dami⁵⁶¹ egyébként egyenesen bérezést is kapott a magyar külügyminisztériumtól, sőt a *La Hongrie de demain*⁵⁶² c. könyvével kapcsolatban Baranyai azt írta a külügyminisztériumnak, hogy ő beszélte rá Damit, hogy írja át a második kiadást, amelynek a tartalmát részletesen át is beszélte vele.⁵⁶³

A magyarbarát vélemények erősítése érdekében 1921-ben Robert de Traz,⁵⁶⁴ a *Revue de Genève* főszerkesztője arra kérte Baranyait, hogy küldjön neki cikket az aktuális magyar külpolitikai témákkal kapcsolatban. Baranyai, aki a lapot a legelőkelőbb svájci havi szemlének tartotta, maga is támogatta a cikkek elhelyezését: főleg, hogy a lap addigra éppúgy közölt már Andrassy Gyulától és Apponyi Alberttől is cikket, mint Masaryktól és Benešről.⁵⁶⁵

⁵⁵⁷ Az *Echo du Danube* egy a francia külügyminisztérium által finanszírozott, Budapesten kiadott lap volt 1922 és 1924 között. A francia kormány a lapot – a többi, a környező országokban alapított laphoz hasonlóan – a térségben kifejtett tevékenységének megerősítésére hozta létre. Lásd ABLONCZY Balázs: Régionalisme, minorités: défis ou ennemis? Dilemme de la politique française en Europe centrale entre les deux guerres. *Bulletin de l'Institut Pierre Renouvin* 28. évf. (2008) 2. sz. 41–53. o. <https://www.cairn.info/revue-bulletin-de-l-institut-pierre-renouvin-1-2008-2-page-41.htm> (2021. január 9.). Vö. KECSKÉS D. Gusztáv: Egy befolyásszerzési kísérlet anatómiája. Franciaország Kelet-Közép-Európa-politikája az 1920-as években. *Külgügyi Szemle* 14. évf. (2015) 4. sz. 94–121. o. <https://core.ac.uk/download/pdf/42943816.pdf> (2021. január 9.).

⁵⁵⁸ Baranyai Zoltán levele Bánffy Miklósnak. Genf, 1922. december 13. MNL OL K 107 47. cs. 38. t. 242.

⁵⁵⁹ Baranyai Zoltán levele Lipai Imrének. Genf, 1931. február 12. MNL OL K 107 43. cs. 37/2.

⁵⁶⁰ Aldo Dami (1897. november 30.–1976. november 30.) svájci olasz újságíró és a Genfi Egyetem földrajztudományi professzora volt. Történeti földrajzzal és etnikai csoportokkal foglalkozott, bírálta a trianoni békeszerződést is. 1928-tól 1931-ig a Szegedi és a Lipcsei Egyetemek segédprofesszora volt. Bővebben lásd https://hu.wikipedia.org/wiki/Aldo_Dami vö.: https://www.persee.fr/doc/globe_0398-3412_1977_num_117_1_1101 vö.: [http://w3public.ville-ge.ch/bge/odyssee.nsf/Attachments/dami_aldoframeset.htm/\\$file/dami_aldoframeset.htm?OpenElement](http://w3public.ville-ge.ch/bge/odyssee.nsf/Attachments/dami_aldoframeset.htm/$file/dami_aldoframeset.htm?OpenElement) (2020. február 5.).

⁵⁶¹ Ablonczy Balázs szíves közlése szerint Aldo Dami hagyatéka a genfi városi könyvtár kéziratárában található.

⁵⁶² A holnap Magyarország.

⁵⁶³ ABLONCZY Balázs: Trianon-legendák (2001). In: ZEIDLER Miklós (Szerk.): *Trianon*. Osiris Kiadó, Budapest, 2020. 892–908. o.

⁵⁶⁴ Robert de Traz (1884. május 14.–1951. január 10.) svájci író és esszéista, a *Revue de Genève* szerkesztője volt. Kortársai magyarbarátnak tartották. Bővebben lásd Gyergyai Albert: Robert de Traz. *Nyugat* XVIII. (1925) 14–15. sz. <https://epa.oszk.hu/00000/00022/00378/11563.htm> (2020. 05. 31.). Vö.: Robert de Traz. *Le Monde* 1951. január 11. https://www.lemonde.fr/archives/article/1951/01/11/robert-de-traz_2066677_1819218.html vö.: https://fr.wikipedia.org/wiki/Robert_de_Traz (2020. február 4.).

⁵⁶⁵ Baranyai Zoltán levele. Genf, 1921. október 20. MNL OL K 107 43. cs. 37/2.

A jó kapcsolatok kiépítése a nemzetközi sajtó képviselőivel – akik, mint láthatjuk, nemcsak, sőt elsősorban nem a magyar féllel tartották a kapcsolatot – az információk megszerzése szempontjából is hasznosnak bizonyult. Így egy alkalommal a *Journal de Genève* szerkesztője, William Martin az 1924. őszi népszövetségi tanácsülés alkalmával beszélgetést folytatott Benešsel, amiről feljegyzést is készített. Ezt a feljegyzést megmutatta Baranyainak is, aki azt emlékezetből leírta, és továbbította Khuen-Hédervárynak.⁵⁶⁶

A genfi iroda a sajtószolgálat fenntartásával összefüggésben költött többek között sajtóelőadói illetményre, távirati és ehhez hasonló költségekre, könyvek, napilapok stb. előfizetésére, a közreműködő újságírók fizetésére, illetve a sajtószolgálat által felhasznált ügynökségek számára történő kifizetésekre.⁵⁶⁷

A magyar témájú cikkek elhelyezését a Dísz téren is igyekeztek összefogni – ezt a témakört („cikkakciót”) 1923-tól a külügyminisztériumban Bárdossy kezelte, aki az alábbiakat jelölte ki fő témáknak:

*„Alkalmazkodni kívánok azokhoz az igényekhez és kívánságokhoz, amelyeket magyar vonatkozású cikkek átvételére hajlandó sajtóorgánumok szerkesztősege ebben a tekintetben nyilvánít. A témakör, amelyből erre a célra meríthetünk, nagyjából a következő kérdésekből áll: 1, Magyar belpolitika. 2, magyar közgazdasági cikkek. [...] 3, Tudományos cikkek folyóiratok részére. 4, Művészeti és kulturális vonatkozású cikkek. 5, Az utódállamok politikai, társadalmi, közgazdasági és kulturális életére vonatkozó cikkek. 6, Az utódállamokban lévő magyarság helyzetére vonatkozó cikkek. 7, A magyar sportéletet tárgyaló cikkek.”*⁵⁶⁸

A külügyminisztérium sajtóosztálya maga is küldött különböző, politikailag Magyarország számára fontos cikkeket a genfi irodának, hogy amennyiben lehetséges, azokat helyeztessék el a különböző sajtóorgánumokban,⁵⁶⁹ vagy legalább köröztessék a Genfben tartózkodó újságírók között.⁵⁷⁰

A különböző lapokban való elhelyeztetésre sokféleképpen kaphatott anyagot a genfi magyar iroda – túlnyomórészt Budapestről érkezett feladatként, de sokszor egy érdeklődő baráttól vagy akár magától a cikk írójától is kaptak megkereséseket. Egy-egy fontosabb cikk,

⁵⁶⁶ Beneš beszélgetései William Martinnal. MNL OL K 64 12. cs. 41. t. 447 res.

⁵⁶⁷ Bárdossy miniszteri osztálytanácsos levele Parcher Félixnek. Budapest, 1925. március 3. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 346.

⁵⁶⁸ Bárdossy László levele Baranyai Zoltánnak. Budapest, 1923. november 20. MNL OL K 107 43. cs. 37/2.

⁵⁶⁹ Csáky István levele Hevesy Pálnak. Budapest, 1930. március 18. MNL OL K 107 43. cs. 37/2.

⁵⁷⁰ Ángyán Béla (a sajtóosztály vezetője) levele Baranyai Zoltánnak. Budapest, 1926. március 8. MNL OL K 107 43. cs. 37/2.

kép vagy térkép elhelyeztetésére adott esetben, vonakodva bár, de engedélyezett és külön folyósított is pénzt Khuen-Héderváry és a minisztérium.⁵⁷¹

A genfi iroda emellett természetesen sajtófigyelést is folytatott. A Budapestnek megküldött cikkek nem csupán jelentés formájában a Magyarországról kint megjelenteket fedték le, de olyan témájúakat is, amelyekről úgy gondolták, hogy esetleg érdemes lenne a magyar sajtóban is közzétenni.⁵⁷² Nemcsak a Genfben megjelenő magyar témájú anyagokról tudósították azonban a külügyminisztériumot, hanem pl. a genfi székhelyű, ám más városokban megjelenő lapok Magyarországgal foglalkozó cikkeiről is,⁵⁷³ ahogyan igyekeztek minél több külföldi lap genfi tudósítójával is kapcsolatot kiépíteni.⁵⁷⁴ Feltérképezték a genfi lapok és a városban tartózkodó újságírók és tudósítók hovatartozását, valamint olyan informátori hálózatot próbáltak kiépíteni, aminek segítségével már a cikkek megjelenése előtt értesülhettek a magyarok számára kedvezőtlen sajtómegjelenésekről. Így jutottak például az alábbi információhoz is:

„Van szerencsém mellékelten tisztelettel felterjeszteni a »Tribune de Genève« mai számában megjelent »Diplomatie hongroise« című cikket Paul de Bochet, a Tribune de Genève külpolitikai bulletinírójának tollából [...] Paul de Bochet úr a kis-entent és különösen a csehszlovák és jugoszláv külügyminisztériumok genfi szócsövének tekinthető. Egyik megbízható informátorom szerint e cikkel indult volna meg a kis-entent újabb sajtó-campagne-a a magyar külpolitika újabb eseményei (a lengyel és olasz külügyminiszterek látogatásairól, a Miniszterelnök Úr beszédei és nyilatkozatai) alkalmából.”⁵⁷⁵

Ez a fajta kapcsolatháló tette lehetővé azt is, hogy az 1927-es román népszámlálás kapcsán Bárdossy a genfi iroda sajtó-közreműködését kérhesse abban, hogy előre aláássák a népszámlálás hitelességét:

„Ezt azzal lehetne biztosítani, ha a népszámlálás eredményeinek meghamisítására irányuló román hatósági intézkedésekről minél szélesebb körben sikerülne a lapokban hosszabb-rövidebb híreket elhelyezni esetleg olyan kommentárokkal, hogy az ilyen módon előkészített népszámlálás adatai nem fogadhatóak el hitelesnek.”⁵⁷⁶

⁵⁷¹ Khuen-Héderváry Sándor levele Hevesy Pálnak. Budapest, 1928. január 14. MNL OL K 107 43. cs. 37/2.

⁵⁷² Hevesy Pál levele Csáky Istvánnak. Genf, 1930. március 19. MNL OL K 107 43. cs. 37/2.

⁵⁷³ Baranyai Zoltán levele a Külügyminisztérium Sajtóosztályának. Genf, 1928. december 14. MNL OL K 107 43. cs. 37/2.

⁵⁷⁴ Hevesy Pál levele Walko Lajosnak. Genf, 1928. november 20. MNL OL K 107 43. cs. 37/2.

⁵⁷⁵ Baranyai Zoltán levele a Külügyminisztérium Sajtóosztályának. Genf, 1929. május 29. MNL OL K 107 43. cs. 37/2.

⁵⁷⁶ Bárdossy László levele Hevesy Pálnak. Budapest, 1927. április 23. MNL OL K 107 43. cs. 37/2.

Voltak azonban olyan cikkek és témák, amelyeket azok kényessége és a kisantant befolyása miatt nem tudtak elhelyeztetni a sajtóban. Ilyenek voltak például 1925-ben a dunai államok katonai helyzetét bemutató grafikai táblázatok és térképek.⁵⁷⁷ Mivel Baranyai ezzel kapcsolatban úgy gondolta, hogy nincs esély ezek megjelentetésére a helyi sajtóban, saját megoldást eszelt ki és a táblázatok másolásába kezdett. Erről így jelentett:

„A Nemzetek Szövetségének közgyűlése alatt ugyanis minden nemzetből, sőt minden világrészből származó újságíróknak oly nagy száma gyűl össze, hogy ezt az alkalmat propaganda céljaira nem szabad volna elmulasztanunk. [...] A táblázatokat bemutattam és a sokszorosítás és szétosztás gondolatát elmondtam a most itten időző gróf Teleki Pálnak [...]. Gróf Teleki a programot mindenben helyeselte és arra is vállalkozott, hogy néhány példányt amerikai ismerőseinek személyesen fog eljuttatni.”⁵⁷⁸

Így a magyar külügyminisztérium elfogadta Baranyai javaslatát, amitől azt várták, hogy felhívja majd a figyelmet a térség fegyverkezésére.⁵⁷⁹

A sajtótevékenységgel kapcsolatban Hevesy nehezményezte, hogy nem kap utasítást téves állítások helyreigazítására. Többek között ezzel a témával kapcsolatban így panaszkodott: *„a magyar külpolitikai szolgálat nem elég gyakran válaszol és igazít helyre helytelen cikkeket. Pedig ennek előnyei kézenfekvők. Bátorkodom megjegyezni, hogy adott esetben a »Temps« vezércikkírójával is leveleznie kellene akár egy hivatalos, akár egy megfelelő, a közéletben szereplő magánszemélynek. [...] Megjegyzem különben, hogy a »Tribune de Genève« tulajdonosa egy itteni bankár, akivel jó viszonyban vagyok. Egy hozzáintézett levelem következtében néhány hónappal ezelőtt itt járt hivatalomban és felajánlotta, hogy megfelelő cikket részünkről is elhelyez lapjában, mely inkább konzervatív lap. [...] észrevettem, hogy intervencióim a »Tribune de Genève«-nél és a »Pax« c. párizsi folyóiratnál nem maradtak eredmény nélkül. Ezek a lapok nem lettek ugyan azóta sem magyarbarátok, de durva támadásaikkal legalább az utóbbi hónapokon keresztül felhagytak.”⁵⁸⁰*

Hevesy javaslatát az MTI vezetője, Kozma Miklós⁵⁸¹ azzal utasította el, hogy az MTI csak a svájci távirati irodának ad anyagokat (ezektől vegyék át a Hevesy által javasolt lapok is a híreket). Az MTI nem adhat ugyanis külön hírszolgálatot egy-egy lap számára, mert félő, hogy akkor a konkurens lapok nem közlik le a híreiket.

⁵⁷⁷ Medgyesy László levele Baranyai Zoltánnak. Budapest, 1925. augusztus 18. MNL OL K 107 43. cs. 37/2/a.

⁵⁷⁸ Baranyai Zoltán levele Bárdossy Lászlónak. Genf, 1925. augusztus 31. MNL OL K 107 43. cs. 37/2/a (A dunai államok katonai helyzetét ábrázoló grafikai táblázatoknak a sajtóban való elhelyezése).

⁵⁷⁹ Bárdossy László levele Baranyai Zoltánnak. Budapest, 1925. augusztus 24. MNL OL K 107 43. cs. 37/2/a (A dunai államok katonai helyzetét ábrázoló grafikai táblázatoknak a sajtóban való elhelyezése).

⁵⁸⁰ Hevesy Pál levele Walko Lajosnak. Genf, 1928. október 23. MNL OL K 107 43. cs. 37/2.

⁵⁸¹ Kozma Miklós (1884. szeptember 5.–1941. december 8.) az MTI elnöke, 1935–1937 között belügyminiszter.

„A dolognak még egy nehézsége is van. A szabályok szerint ha ugyanazt a táviratot a követségnek is megsürgönyözzük, akkor az nem hírtávirat, hanem általunk fizetendő propaganda táviratot jelent az ügynökség szempontjából. [...] Az [...] hogy követségeink az ügynökségek előtt a nekik adott anyaggal kapcsolatban túlságosan nyíltak voltak, nagyon nehézé fogja tenni a jövőben, hogy a kettős kiszolgálás lehető legyen. A címzett ügynökség ugyanis absolut konkurenciának tekinti, ha a követség ugyanazt az anyagot egyes lapoknál külön vagy hamarabb elhelyezi, ez ellen tiltakozik, [...] és ami még nagyobb baj, csúsztatja a többi lapnak szóló anyagot.”⁵⁸²

A genfi sajtókapcsolatok azonban nemcsak ezekre a hagyományos sajtómunkákra terjedtek ki, de a Népszövetség információs osztályára is – ezzel kapcsolatban Baranyai többször tárgyalt a Főtitkárság információs osztályának vezetőjével, Pierre Comert-rel, akivel abban állapodtak meg, hogy kezdeményezni fogják, hogy a magyar kormányzat és az információs osztály között közvetlen kapcsolat jöjjön létre.

„Comert egyidejűleg írni fog a Külügyminisztérium sajtóosztálya vezetőjének. Egyebek között kérni fogja, hogy a sajtóosztálynak lehetőleg újságíró alkalmazottai közül valakit jelöljön ki, aki az információs osztály budapesti levelezője lenne. Kötelessége lenne a N. Sz. Kommunikéinek feldolgozása és elhelyezése, küldött cikkvázlatok feldolgozása és elhelyezése a magyar sajtóban, esetleges rektifikálások elvégzése; másrészt az információs osztály tudósítása a magyar sajtóban a N. Sz.-ről megjelent cikkekről (kivágatok rövid tartalommal). E levelező a sajtóosztály mindenkori vezetője irányítása alatt állna, tőle függne elsősorban, (a N. Sz. információs osztálya vezetője mellett), úgy, hogy tetszés szerint kicserélhető volna. Némi tiszteletdíjat (havi 20-30 000 koronát említettem, de véglegesen nem határozott) kapna a N. Sz.-től. b, Kérni fogja a sajtóosztály vezetőjét, hogy közölje vele mindazoknak a címét, akiknek a N. Sz. havi értesítőjét küldeni óhajtja. [...] Úgy vélem 100-150 címet lehetne megadni (a Nemzetgyűlés külügyi bizottságának tagjait mindenestre). [...] Komoly szándékot láttam Comert úrnál arra, hogy a magyar viszonyokat és eseményeket a N. Sz. különböző orgánumai által állandóan figyelemmel kísértesse. [...] Azonkívül tudomásomra jutott, hogy a Főtitkárság egy angol hivatalnokának felesége magyar asszony, ki ajánlkozott az információs osztálynál magyar sajtószemle készítésére angol nyelven. E napokban fogok vele találkozni. Ha az illető alkalmasnak látszik, akkor alkalmazását ajánlani fogom a Főtitkárságnak. [...] Ez a magyar-angol asszony természetesen a Főtitkárság alkalmazottja lenne s ott dolgozna, de működését figyelemmel fogom kísérni. Ezek a megállapodásaink.”⁵⁸³

⁵⁸² Kozma Miklós levele Hevesy Pálnak. Budapest, 1928. december 12. MNL OL K 107 43. cs. 37/2.

⁵⁸³ Baranyai Zoltán levele Bánffy Miklósnak. Genf, 1922. december 13. MNL OL K 107 47. cs. 38. t. 242.

Bethlen István 1929. áprilisi „húsvéti nyilatkozatát” megküldték a *La Société des Nations, Revue mensuelle documentaire* c. folyóirat számára közlésre, mivel ebben Bethlen jórészt a Népszövetséggel foglalkozott. A cikk továbbítására a lap szerkesztőjének, Jong van Beek úr kérésére került sor.⁵⁸⁴

A genfi titkárság munkatársai a magyar helyzet jobb megítélése érdekében azonban nemcsak a háttérben törekedtek az országról szóló pozitív anyagok publikáltatására, de alkalomadtán maguk is tettek nyilatkozatokat nemzetközi lapoknak a magyar kérdésekkel kapcsolatban.⁵⁸⁵

Kultúraközvetítés és az ország népszerűsítése

A politikai témájú ügyek mellett a genfi titkárságnak fontos feladata volt a magyar kultúra népszerűsítése és megismertetése: ismertető könyvek megírása vagy fordíttatása, szépirodalmi munkák fordítása és megjelentetése, előadások, koncertek, kiállítások és egyéb események szervezése.

A kultúraközvetítés terén az irodalomtörténész Baranyai munkássága volt kiemelkedő, aki elsősorban Eckhardt Sándorral⁵⁸⁶ dolgozott együtt. Előadássorozatot tartottak a Genfi Egyetemen,⁵⁸⁷ amelynek mintájára Baranyai azt is javasolta, hogy a magyar tudományegyetemek kérjék fel előadások megtartására a Népszövetség vezető tisztviselőit – míg a budapesti Pázmány Péter tudományegyetem nem zárkózott el ettől a kezdeményezéstől, addig a debreceni Tisza István tudományegyetem rektora nemzeti szempontokra hivatkozva egyértelműen nemkívánatosnak nevezte a felvetett ötletet.⁵⁸⁸

Baranyai és Eckhardt 1922-ben Ady Endre több versét is lefordította franciára, kifejezetten a *Revue de Genève* számára.⁵⁸⁹ 1925-ben Baranyai pedig azt is nagyon szeretne volna elérni, hogy Babits Mihály munkáinak egy része is megjelenjen francia nyelven.⁵⁹⁰ A korszakban nagyon népszerű eszperantó mozgalom keretében magyar szépirodalmi munkák eszperantó fordításai (Karinthy novelláskötete és Babits Gólyakalifája) is megjelenhettek

⁵⁸⁴ Baranyai Zoltán beadványa a Külügyminisztérium Sajtóosztályának. Genf, 1929. április 16. MNL OL K 107 62. cs. 56/a/2/1.

⁵⁸⁵ Lásd pl.: Az MTI jelentése. Genf, 1929. november 30.

⁵⁸⁶ Eckhardt Sándor (1890. december 23.–1969. május 16.) irodalomtörténész, nyelvész, egyetemi tanár. Kutatási témái a francia irodalomtörténet és a francia–magyar kulturális kapcsolatok voltak, 1936-ban ő adta ki az első nagy magyar–francia szótárt.

⁵⁸⁷ Baranyai Zoltán levele a Külügyminisztériumnak. Genf, 1923. december 19. MNL OL K 107 48. cs. 41. t.

⁵⁸⁸ Khuen-Héderváry Sándor követségi tanácsos levele Baranyai Zoltánnak. Budapest, 1924. július 24. MNL OL K 107 62. cs. 56/a/5.

⁵⁸⁹ Külföldi Folyóiratok Szemléje. Katolikus Szemle. 36 (1922) 438. o.

⁵⁹⁰ Bárdossy László levele Baranyai Zoltánnak. Budapest, 1925. március 6. MNL OL K 107 48. cs. 41. t.

külföldön, ezért Baranyai sürgette a mozgalom támogatását,⁵⁹¹ ahogy Eckhart Ferenc francia nyelvű magyar történelemről szóló könyvének második kiadást is.⁵⁹² Szintén ő intézte 1928-ban Altenburger Gyulának a CINEF (Centre International d'Études sur le Fascisme) felkérésére megírt, a magyar fasizmust bemutató cikkének franciára fordítását.⁵⁹³ Az irodalmi munkák fordíttatása más esetekben többek között a Magyar Külügyi Társaság és a Magyar Tudományos Akadémia berkeiből indult ki, e szervezetek arra kérték Baranyait, hogy „*kiterjedt külföldi összeköttetései révén*”⁵⁹⁴ segítse munkájukat.

Baranyai és Eckhardt másik fontos kezdeményezése volt a külügyminisztérium⁵⁹⁵ és különböző magyar szervezetek⁵⁹⁶ támogatásával 1923-ban elindított *Revue des Études Hongroises et Finno-Ougoriennes*. A folyóirat főszerkesztője Baranyai Zoltán lett, munkáját Eckhardt segítette. A francia nyelvű, finn és észt vonatkozással is bíró, Párizsban nyomtatott⁵⁹⁷ tudományos folyóiratba bekerülő cikkekről maga Baranyai döntött, aki a lap terjesztését is folyamatosan felügyelte: nemcsak a hagyományos kapcsolatrendszereken keresztül, de a Népszövetség berkein belül is⁵⁹⁸, illetve az akkor még a párizsi magyar követség munkatársaként dolgozó Hevesyvel⁵⁹⁹ is folyamatosan konzultált a folyóirat iránt esetleg érdeklődő francia személyekről.⁶⁰⁰

A folyóiratot a magyar vezetés sikeresnek értékelte:

*„tartalmas és magas színvonalon álló cikkeivel nemcsak méltón képviseli a magyar tudományos irodalmat, hanem tárgyainak megválasztása is alkalmas arra, hogy a Népszövetség székhelyén összegyűlő internacionális társaság figyelmét is felébressze a magyar nép és kultúrája iránt. [...] szerkesztői: Baranyai Zoltán, a szegedi egyetem megbízottja és Eckhardt Sándor, a budapesti egyetem tanára mindenre kiterjedő figyelemmel oldják meg nehéz feladatukat.”*⁶⁰¹

„Baranyai Zoltán és Eckhardt Sándor hézagpótló és Nyugat felé különösen nagy küldetést teljesítő folyóirata [...] A szerkesztők a tudományos eredmények mellett valósággal nemzeti

⁵⁹¹ Baranyai Zoltán levele Gerevich Zoltánnak. Genf, 1926. július 24. MNL OL K 107 48. cs. 41/d.

⁵⁹² Baranyai Zoltán vonatkozó levelei. Genf, 1931. MNL OL K 107 48. cs. 41/d.

⁵⁹³ Baranyai Zoltán, Teleki Pál és Gerevich Zoltán levelezése a témában. 1928–1929. MNL OL K 107 49. cs. 41/i.

⁵⁹⁴ Az MTA elnökhelyettesének levele Baranyai Zoltánhoz. Budapest, 1925. március 5. MNL OL K 107 48. cs. 41. t.

⁵⁹⁵ Baranyai Zoltán levele Gerevich Zoltánnak. Genf, 1928. augusztus 7. MNL OL K 107 3. cs. 4. t.

⁵⁹⁶ A támogatók között volt többek között a Magyar Tudományos Akadémia, a Szegedi Egyetem, a Magyar Földhitelezés, a Tudományos Társulatok és Intézmények Országos Szövetsége is.

⁵⁹⁷ Baranyai Zoltán levele Daruváry Gézánnak. Genf, 1923. július 23. MNL OL K 107 3. cs. 4. t.

⁵⁹⁸ Baranyai Zoltán levele Miss Florence Wilsonnak (Bibliothécaire du Secrétariat de la Société des Nations). Genf, 1923. szeptember 15. MNL OL K 107 3. cs. 4. t.

⁵⁹⁹ A hivatásos diplomata Hevesy Pál nem sokkal később a genfi képviselő új vezetője lett.

⁶⁰⁰ Hevesy párizsi magyar követségi tanácsos levele Baranyai Zoltánnak. Párizs, 1923. november 26. MNL OL K 107 3. cs. 4. t.

⁶⁰¹ Külföldi folyóiratok szemléje. Katolikus Szemle 43 (1929) 558–559. o.

célokot szolgáltnak kitűnő folyóiratukkal, melyben ha vita folyik is, az mindig előkelő hangú és komoly meggyőződésből fakadó, adatokra támaszkodó.”⁶⁰²

A *Revue des Études Hongroises* és különböző tudományos könyvek és előadások mellett a genfi iroda sok magyar témájú, a külügy által propagált könyvet és tanulmányt terjesztett Genfben, az előre megkapott instrukcióknak megfelelően. A genfi iroda kultúráját népszerűsítő anyagában így 1928 októberében 47 mű szerepelt, különböző példányszámokban, amelyek között szerepeltek történeti munkák, beszédek, fényképek, levelezőlapok, térképek is.⁶⁰³ Ilyen volt többek között: *La Hongrie et la Civilisation; A háborús felelősség; Paul et Jean Lebourg; Les consciences se réveillent; Hungary Illustrated; Czakó: Trianon Hungary; Justice for Hungary* stb.⁶⁰⁴

Az irodalmi és tudományos anyagokon túlmenően több művészeti ágat is igyekeztek bevonni a magyar kultúráját népszerűsítő lépésekbe. Így – elsősorban a Közgyűlés idejére – igyekeztek magyar témájú kiállításokat is rendezni a városban. A magyar diplomácia ezekre külön hangsúlyt fektetett, és az általa támogatott kiállítások szervezését és rendezését kizárólag az Országos Képzőművészeti Tanács külföldi kiállításokat rendező állandó bizottsága kezébe adta.⁶⁰⁵

Így került sor pl. az 1929-ben a Genfi Szépművészeti Múzeumban megrendezett képzőművészeti kiállításra Dáry Béla, a Nemzeti Szalon igazgatójának rendezésében, aminek megnyitóján a Népszövetség több tisztviselője és delegátusa is jelen volt,⁶⁰⁶ és amelyhez a titkárság olyan programokat szervezett, mint pl. Gerevich Tibor egyetemi tanár előadása a múzeumban vagy az azt követő, kb. kétszáz fő részvételével zajló fogadások.⁶⁰⁷

A titkárság emellett népszerűsítette Kodály Zoltánt is, akinek műveit előadták,⁶⁰⁸ személyéről pedig cikket helyeztek el a genfi sajtóban.⁶⁰⁹

⁶⁰² *Revue des Études Hongroises*. Janvier-Septembre 1929. Paris. Dunántúli Protestáns Lap. 41 (1930) 169. o.

⁶⁰³ Az anyagok között találjuk pl. Teleki P. comte: *Les Frontières de la Hongrie; Hungary before and after the War in economic-statistical maps* (by. A. Edvi Illés, A. Halász, 1926.); Cholnoky, E.: *Critique des nouvelles frontières de la Hongrie*; Baranyai Z.: *A kisebbségi jogok védelme*; Révai M. J.: *Magyarország és a Wilsoni elvek*; Pethő S.: *Gr. Apponyi Albert; A Revíziós Liga kiadásában: Les Minorités hongroises dans les Etats dits successeurs, Les données statistiques des enclaves homogènes hongrois et allemands dans les Etats successeurs, La lettre d'envoi et les commissions de délimitation*. Lásd: *A Nemzetek Szövetsége mellett működő M. Kir. Képviselő propaganda anyagának jegyzéke* (1928. október). MNL OL K 107 48. cs. 41. t.

⁶⁰⁴ MNL OL K 107 49. cs. 41/j.

⁶⁰⁵ Khuen-Héderváry Sándor körlevele valamennyi külképviseleti hatóságnak. Budapest, 1927. május 11. MNL OL K 107 48. cs. 41. t.

⁶⁰⁶ Az MTI jelentése. Genf, 1929. szeptember 7.

⁶⁰⁷ Uo.: Genf, 1929. szeptember 28.

⁶⁰⁸ Baranyai Zoltán levele a Külügyminisztériumnak. Genf, 1930. január 6. MNL OL K 107 49. cs. 41/h/1.

⁶⁰⁹ Baranyai Zoltán levele Csáky Istvánnak. Genf, 1930. február 18. MNL OL K 107 49. cs. 41/h/1.

Hasonló művészeti megmozdulás volt az az 1929-ben tartott díszebéd is, amelyet a genfi *Circle de la Presse* szervezett Magyarország tiszteletére, és amin magyar részről Geyer Stefi hegedűművész lépett fel zongorista férjével együtt. Az esten részt vett a Párizsban Európa szépének választott Simon Erzsébet, azaz Miss Magyarország is.⁶¹⁰

A Genfben tartott, Magyarországot népszerűsítő különböző programok megrendezése, támogatása, illetve lehetőleg olyan résztvevői kör kialakítása, amely a magyar célokat valamilyen formában, különböző fórumokon előre tudja vinni, fontos feladat volt tehát, amire a titkárság, elsősorban Baranyai, valóban nagy energiákat fordított. Ez a kultúrdiplomáciára nagy hangsúlyt fektető, a külügyminisztérium által is támogatott attitűd a korszakban a többi magyar követség esetében is tapasztalható volt,⁶¹¹ eredményessége azonban nehezen mérhető. Joggal gondolhatjuk viszont, hogy a befektetett energia sikereket is hozott magával, hiszen a kultúrdiplomáciában rejlő lehetőségekkel ma is igyekszik szinte valamennyi állam élni.

Hevesy törekvései a Népszövetség Főtitkárságának megreformálására

Hevesy, akinek egy kissé idealista tervezetét egy békés revízióra korábban már láthattuk, a Népszövetség mellett működő képviselő vezetőségként és a népszövetségi küldöttség tagjaként jól látta, hogy a szervezet az általa biztosított számos lehetőség mellett sem volt képes a titkos diplomácia megszüntetésére – a döntések nem az üléseken, hanem az azokat megelőző tárgyalásokon dőltek el. Az alapításkor emlegetett nagy elvek gyakorlati megvalósulása helyett a multilaterális diplomácia bontakozott ki, ami sokszor nem adott helyt a jogos panaszok orvoslásának. Azt is láthattuk, hogy Hevesy többször kísérletet tett magyar (Ottlik György és Baranyai Zoltán) szakemberek elhelyezésére a Főtitkárságon, ám sikertelenül. Ezek kudarc után levonta a következtetést: a rendszert meg kell reformálni. Ezek, a Népszövetség működési mechanizmusából adódó, folyamatosan visszatérő kudarcok vezettek oda, hogy Hevesy a Népszövetség működésének kritikai elemzésébe kezdett, és arról a magyar szervezet, így a Külügyi Társaságot is tájékoztatta.⁶¹²

A Népszövetség 1929 őszi megrendezett Közgyűlésén a IV. (kölségvetési) főbizottságban részletes vita folyt a Főtitkárság újjászervezésével kapcsolatban. Hevesy ekkor, angol biztatásra tette meg a Titkárság újjászervezését indítványozó első felszólalását. Ebben felhívta a figyelmet arra, hogy az elvileg épp a titkos diplomácia megszüntetésére létrehozott

⁶¹⁰ Az MTI jelentése. Genf, 1929. március 7.

⁶¹¹ Ebbe illeszkedő kezdeményezés volt pl. az 1926-ban a belga régi királyi múzeumban rendezett magyar szépművészeti kiállítás is. Erről bővebben lásd FEJÉRDY Gergely: A belga–magyar hivatalos kapcsolatok első évtizede. *Századok* 148. évf. (2014) 1. sz. 35–47. o.

file:///C:/Users/36303/Documents/EPA03328_szazadok_2014-1_035-047.pdf (2020. február 23.).

⁶¹² Hevesy Pál levele Pekár Gyulához. Genf, 1929. november 3. OSZK Levelestár 1942/7.

Népszövetség gyakorlati tevékenysége valójában továbbra is a titkos diplomáciára épül. Beszédében az alapproblémát így foglalta össze:

„A főtitkárság láthatatlan keze mozgat mindent. Itt készítik elő a határozati javaslatokat, és a jelentéseket. Akárhányszor a tanács tagjai egyszerűen csak felolvassák a főtitkárság munkálatait. Tévedés azonban azt hinni, hogy ha egy állam polgárai helyet foglalnak a főtitkárságban, ez azt is jelenti, hogy ott jogaik vannak. Még egy gépiró kinevezését is a főtitkárság végzi, ellenben a legfontosabb politikai kérdések nem jutnak a főtitkárság elé. Ezekben egy vagy két személy intézkedik, még pedig a legnagyobb titoktartás mellett. A népszövetség intézményében nincs semmi szükség titkos diplomáciára. Még a népszövetség mellé kinevezett állandó delegátusok is csak a legnagyobb fáradtsággal tudják meg, hogy mit határoztak az egyik, vagy másik ülésen. A tájékoztatás megadása körül igen nagy a különbség aszerint, hogy valamely nagy, vagy valamely kis államról van-e szó.”⁶¹³

Hevesy ezért további egy vagy két főtitkári állás létrehozására tett javaslatot. Ezeket a plusz státusokat elképzelése szerint felváltva tölthették volna be azoknak az államoknak a polgárai, amik nem tartoztak a nagyhatalmak közé, és nem voltak képviselve a Tanácsban. Emellett plusz egy főtitkárhelyettesi állás létrehozását is javasolta, kifejezetten Spanyolország és a latin-amerikai államok számára. Azt is egyértelműen jelezte, hogy Magyarország mindig törekedni fog a nemzetközi intézmények megreformálására, ugyanis csak akkor várhat eredményt azoktól.⁶¹⁴

Hevesy felszólalására válaszolva Drummond kijelentette, hogy minden erejével azon lesz, hogy a Népszövetség intézményein belül valamennyi állam jól és otthonosan érezze magát, valódi előrelépés azonban nem nagyon történt – a következő évben, az 1930. évi szeptemberi Közgyűlésen ugyanis ismét előkerült a kérdés. A Közgyűlésen ekkor is helyettes delegátusként jelen lévő Hevesy az előző évhez képest némileg továbbgondolt javaslatot tett a Főtitkárság átszervezésére.

Továbbra is azt támogatta, hogy a főtitkárhelyettesek számát növeljék meg (az ideális szerinte hét vagy nyolc helyettes lett volna), és ezek minden második vagy harmadik évben váltsák fel egymást a főtitkári székben. Sürgette egy, a főtitkár mellett működő tanácsadó testület felállítását is – ebben a svájci köztársaság példájára hivatkozott, amelynek elnöke még háborús támadás esetén sem hozhatott egyedül intézkedést, csupán a hétagú szövetségi tanács határozhatott. Ismét kiemelte, hogy a Titkárság működésében érvényesíteni kell a legnagyobb

⁶¹³ Az MTI jelentése. Genf, 1929. szeptember 19.

⁶¹⁴ Uo.: Genf, 1929. szeptember 19.

nyilvánosságot a titkos diplomácia helyett, a Titkárságnak pedig nem szabad politizálnia, annak ugyanis csupán végrehajtó szervnek kell lennie.

„A titkárság rendeltetése az, hogy a népszövetségnek ne az agya, hanem a karja legyen, amelynek nincs kezdeményezési joga és amely a közgyűlés és a tanács utasítására jár el.”⁶¹⁵

Ez tehát egy meg nem valósult kísérlet volt arra, hogy a Népszövetséget valóban olyan alapokra helyezzék, amelyet annak alapításakor megálmodtak neki. Hevesy reformtörekvései egyáltalán nem voltak egyedüliek – a későbbiekben látni fogjuk, hogy más delegációk is vetettek fel reformjavaslatokat, ahogyan, mint már korábban láttuk, a Népszövetségi Ligák Uniója is folyamatosan megkísérelte a Népszövetség befolyásolását. Ezek a törekvések azonban nem találkoztak a nagyhatalmak reálpolitikai érdekeivel, ezért rendre lepattantak a folyamatosan lavírozni kényszerülő szervezetről. Mindez magában hordozta az egész Népszövetség kudarcát is, amire tíz évet sem kellett már várni.

A genfi titkárság mérlege

A Népszövetség mellett működő képviseleteket tekintve a magyar titkárság erősnek volt tekinthető, még úgy is, hogy a genfi román képviselet Nicolae Titulescu⁶¹⁶ óhajára 1929-ben követségi rangot kapott. Korábban egyetlen követségi címmel rendelkező képviselet működött Genfben (Brazíliáé), de 1929-re azt is megszüntették. Ettől függetlenül Ausztria, Kolumbia, Kuba, Finnország, Lettország, Lengyelország és Jugoszlávia genfi képviseleteinek élén is követi rangban álló diplomaták álltak. Csehszlovákia állandó képviselője a berni követ volt; követi rangban volt az Ír Szabad Állam delegátusa, míg követségi tanácsosi címe volt a kanadai, a kínai, a dán, a japán, a nicaraguai és a portugál hivatali vezetőnek. Japánnak, Perunak és Svédországnak ráadásul külön képviseletei voltak a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal mellett is.⁶¹⁷ A Népszövetség mellett azonban

„nemcsak hivatalos személyek vannak akkreditálva, hanem egyes félhivatalos személyek is, u. n. »observateur«-ök⁶¹⁸, akiket nehéz volna a diplomaták közé sorolni, kihagyásuk pedig személyes érzésükben érintené őket.”⁶¹⁹

⁶¹⁵ Uo.: Genf, 1930. szeptember 24.

⁶¹⁶ Nicolae Titulescu (1882. március 4.–1941. március 17.) román diplomata és politikus volt. 1921 és 1927 között londoni követ, eközben, szintén 1921-től kezdve Románia állandó képviselője volt a népszövetségi üléseken. 1927 és 1928 között külügyminiszter, majd 1932-ig ismét londonba akkreditált diplomata lett. 1930-ban és 1931-ben a Közgyűlés elnöki tisztét is ő töltötte be. 1932 és 1936 között ismét román külügyminiszter lett. 1936-ban II. Károly román uralkodó valamennyi tisztsége alól felmentette, és az országból való távozásra kérte Titulescut, aki ezután Svájcban, majd Franciaországban telepedett le. Szobra ma is a Népszövetség új épületét használó genfi ENSZ Központ kertjében van.

⁶¹⁷ Baranyai Zoltán levele Walko Lajosnak. Genf, 1929. május 29. MNL OL K 107 64. cs. 62. t. 181.

⁶¹⁸ Megfigyelők.

⁶¹⁹ Baranyai Zoltán jelentése a Külügyminisztériumnak. Genf, 1930. február 28. MNL OL K 107 64. cs. 62. t. 190.

Az 1920-as évek genfi magyar titkárságának két meghatározó személye, Hevesy Pál és Baranyai Zoltán is jól ismerték a rendszer működését, értették és beszélték a Népszövetség által használt nyelvezetet, és folyamatosan növekvő személyes kapcsolati hálóval rendelkeztek. Erre szükség is volt, hiszen a Közgyűléseken továbbra is magas szinten képviseltették magukat a tagállamok, így Magyarország is, a küldöttek háttér-információkkal való ellátása pedig fontos volt. Baranyai és Hevesy szorosan együttműködve, jó munkakapcsolatban dolgozott.

Mégsem nevezhető változatlanak a genfi képviselet működése. Szemben a képviselet felállítását követő évek bizakodásával, az 1920-as évek végére a genfi iroda munkatársai is egyre erősebb kritikával szemlélték a Népszövetséget.

A genfi titkárság munkája során hagyományos konzulinak tekinthető ügyekkel⁶²⁰ vagy ösztöndíjasok fogadásával⁶²¹ néhány esetben találkozhatunk csak. Láthattuk, hogy a képviselet elsősorban a Népszövetségre és annak nyomán a politikára koncentrált, de tevékenységének egy jelentős része a kulturális élet szervezéséből és sajtómunkából állt. Szerepkörébe tartozott a hivatalos közvetítés a Népszövetség és a magyar kormány között; a magyar kormány és egyéb magyar szervezetek segítése a Népszövetséggel kapcsolatos valamennyi kérdésben; információszerzés a Népszövetségen belül és kívül; sajtótevékenység; Magyarország népszerűsítése; valamint annak elősegítése, hogy magyarok vagy magyar érdekeket képviselő hivatalnokok is bekerülhessenek a Népszövetség hivatalaiba. Habár ez utóbbi volt a legkevésbé sikeres, fontossága miatt az alábbiakban mégis külön fejezetben foglalkozom ezzel.

Magyar hivatalnokok a Népszövetségnél

Láthattuk, hogy mely szervezetek voltak azok, amik állandó jelleggel foglalkoztattak szakembereket vagy egyéb alkalmazottakat. Közülük a legjelentősebb a Főtitkárság volt, de a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal és a szövetség egyéb segédszervei is nagy – ha nem is szűk értelemben vett politikai – jelentőséggel bírtak.

Korábban már láthattuk a Főtitkárság szervezetét és azt is, hogy milyen szinten volt képes befolyásolni a Népszövetség elé került ügyek kimenetelét, valamint hogy munkatársainak tevékenysége nemcsak az ügyek befolyásolására terjedhetett ki, de a belső információszerzésre is. Láthattuk azt is, hogy a szervezet hivatalnoki rétegének összetételében egyértelmű volt az angol–francia és az általuk baráti országoknak tekintett nemzetek felülreprezentációja a többi

⁶²⁰ Ezzel kapcsolatban lásd: MNL OL K 107 3. cs. 5. t.

⁶²¹ Baranyai Zoltán levele Haász Aladárnak (M. Kir. Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium). Genf, 1930. október 31. MNL OL K 107 64. cs. 59. t. 87.

nemzettel szemben, és a két legjelentősebb magyar kísérlet ennek megváltoztatására (Ottlik György és Baranyai Zoltán bejuttatása a politikai osztályra) sikertelen volt.

Az természetesen a kortársak előtt is tiszta volt, hogy magyar tisztviselő miért nem kerül politikai jellegű feladatkörökbe. Ennek ellenére többször felvetették a problémát a Főtitkárságon, amelyre azt a hivatalos választ kapták, hogy ezek az állások pályázat útján tölthetők be, és mindig a legjobb, legalkalmasabb pályázó nyeri el őket. Azt szintén láthattuk már, hogy a gyakorlatban ez nem így működött, és ezt a magyarok is tudták. Vladár erről így írt: *„Ez a magyarázat csak a kisebb állásokra áll meg, mert a nagyobb állások betöltésénél kétségtelenül a politikai szempontok irányítják döntő módon a kinevezéseket.”*⁶²²

Ezektől függetlenül többször is megpróbálták magyar személyeket bejuttatni a szervezetbe. Az ilyen irányú próbálkozásokat a külügyminisztérium rendre a genfi titkárság segítségével hajtotta végre, annál is inkább, mivel a Főtitkárság a genfi titkárságnak küldte meg az új állásokra kiírt pályázatokat, és azokat a titkárság továbbította a Budapestre, és a külügy általában a magyarországi Közlönyben is meghirdette azokat.⁶²³ Emellett a genfi titkárság mélyebb bevonását indokolta az is, hogy Baranyainak és Hevesynek a Népszövetség irányából minden esetben megvoltak az információi arra nézve, hogy várhatóan kik kapják majd meg ezeket a helyeket, érdemes-e rájuk egyáltalán pályázni.

Magyarok nem csupán a külügyminisztérium segítségével próbálkoztak azonban elhelyezkedni a szervezetben, de önálló kapcsolataik révén működő, a magyar kormányzattól független személyekkel is találkozhatunk a pályázók között.

A Főtitkárságra kinevezett tisztviselők általában hét vagy 21 évre kötöttek szerződést; a fizetések magasak voltak, és évente automatikusan növekedtek, így egy ilyen állás megszerzése nagy biztonságot jelentett – másfajta előléptetés a szervezetben belül viszont nem volt lehetséges,⁶²⁴ ahogy az ideiglenes kinevezésekre is gyakran találunk példát.

Habár a magyar próbálkozások általában kudarcot vallottak, egy-egy sikeres példával is találkozhatunk – nem a Főtitkárság politikai osztályán azonban, hanem az egyéb osztályokon vagy segédszervezetekben. Ilyen esetekben a Népszövetségnél alkalmazott magyarok fizetésével kapcsolatban az volt a gyakorlat, hogy kinti pozíciójuk elfoglalásakor a korábbi munkahelyükön fizetés nélküli szabadságotra kerültek, és ettől kezdve juttatást csak a Népszövetségtől kaptak. Arra azonban volt mód, hogy még a szabadságotól is elöltek egy

⁶²² VLADÁR i. m. 26. o.

⁶²³ Baranyai Zoltán levele a Külügyminisztériumnak. Genf, 1931. március 28. MNL OL K 107 64. cs. 59. t. 46.

⁶²⁴ VLADÁR i. m. 26. o.

magasabb fizetési osztályba sorolják őket, hogy így kedvezőbb nyugdíjjogosultságra tarthassanak majd igényt a későbbiekben.⁶²⁵

A rendelkezésre álló ismeretek alapján jól lehet rekonstruálni, hogy mely évben kiket szerettek volna elhelyezni a magyar hatóságok a szervezetben, és milyen kimenetelük volt ezeknek a próbálkozásoknak – az azonban nem állítható, hogy a lista teljes lenne, ezért új források birtokában az alábbi adatok minden bizonnyal bővíthetők lesznek még.

Az első személy az 1920 vége óta a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal hivatalnokaként dolgozó Ferenczi Imre⁶²⁶ volt, aki tisztán magán-összeköttetései révén került az állásba. Ez lehetséges volt, hiszen láthattuk, hogy a szervezet megalakulásakor a témában a korábbi években is jártas és felszólaló emberek hálózata alapján állt fel, így munkatársai általában már évek óta ismerték egymást – ez tette lehetővé Ferenczi elhelyezkedését is. A magyar külügynek olyannyira nem volt hozzá köze, hogy a következő évben arra kérték Réz Mihályt, kísérelje figyelemmel Ferenczi működését, mivel attól tartottak, hogy a szocialistákhoz fűződő viszonya miatt veszélyes lehet számukra a tevékenysége.⁶²⁷ Ez a gyanakvás nem volt megalapozatlan, ugyanis a Munkaügyi Szervezet vezetője, a korábban már említett Albert Thomas, folyamatosan kapcsolatban állt a magyar szociáldemokraták vezetőjével, Peyer Károllyal, és a magyar ügyekről, valamint az esetlegesen a Hivatalnak dolgozó magyarokról is kikérte a véleményét – ez pedig szinte minden esetben ellentétes volt a magyar kormányéval.⁶²⁸

Baranyai a Ferenczivel kapcsolatos 1923-as jelentésében a következőket írta róla:
„[Ferenczi] a háború előtt igen élénk részt vett, mint székesfővárosi tisztviselő, a nemzetközi szociálpolitikai mozgalmakban, ahol neve mihamarább ismeretessé és jóhangzásúvá is lett. A nemzetközi lakásügyi és munkanélküliségi kongresszusokon ismerkedett meg azokkal a férfiakkal, akik ez állásába segítették, úgymint a francia Bernard Lazare-ral és Louis Varlez Gandi (Belgium) egyetemi tanárral. Varlez a Munkaügyi Hivatal vándorlási osztályának vezetője lett; elsősorban ő támogatta Ferenczi kérését, akit tényleg az ő osztályára vettek föl. Ferenczi szakképzettségét, intelligenciáját és munkabírását itt mindenki elismeri, mindamellettt jellembeli fogyatékoságai, rossz modora és megbízhatatlan, intrikus természete miatt nem

⁶²⁵ Baranyai Zoltán levele dr. Kádár László Leventének (M. Kir. Népjóléti és Munkaügyi Minisztérium). Genf, 1930. november 11. MNL OL K 107 64. cs. 59. t. 85.

⁶²⁶ Ferenczi Imre (1884–1945) Weisz Imre néven született, zsidó származású magyar szociológus és egyetemi tanár. Jogot tanult, majd Budapest szociálpolitikai osztályán helyezkedett el. Ezt követően került a Nemzetközi Munkaügyi Szervezethez. Művei többek között olyan témákban jelentek meg, mint a lakáspolitikai, a háborús rokkantak helyzete vagy a munkásság önszerveződése. Hogy Kanadába hogyan és mikor került ki, nem tudjuk, de 1945-ben ott érte a halál. Lásd Ferenczi Imre. In: Magyar életrajzi Index (Név). <https://opac-nevter.pim.hu/record/-/record/PIM54193> (2021. január 9.). Vö.: Ferenczi Imre. In: Újvári Péter (Szerk.) Magyar Zsidó Lexikon. Budapest, 1929. <http://mek-oszk.uz.ua/04000/04093/html/szocikk/11460.htm> (2021. január 9.).

⁶²⁷ A berni ügyvivő levele Réz Mihálynak. Bern, 1921. március 7. MNL OL K 107 64. cs. 59. t. 341.

⁶²⁸ BÓDY: Kisül ily módon i. m. 127–151. o.

szeretik. Ferenczi mindenütt csak a maga érdekét, előrehaladását és érvényesülését tekinti. Határtalan ambíciójával azonban pesti modor, erősen fajias föllépés és kicsinyes szempontok párosulnak. [...] tudomásom szerint több ízben figyelmeztetést kapott, hogy rendelje magát alá a Hivatal felsőbb érdekeinek. Nagyon szeretné, ha a hivatalos Magyarország őt »megbecsülné«; sértett hiúságában nem tudja elfeledni, hogy Magyarország Miniszterelnöke egy beadványára nem felelt. Ferencziről nem mondhatom, hogy rossz magyar ember, sőt bizonyos – főleg lényegtelen – dolgokban képes határozottan megvédeni egy-egy magyar intézményt, magyar álláspontot. De minden körülmények között igen óvatos; vigyáz arra, hogy »objektív« színben maradjon mindig és főleg a cseheket valahogy meg ne bántsa. Hogy konciliáns álláspontját, európaias szempontjait bebizonyítsa, feltűnően ápolja a jóbarátságot egy Teltsik nevű cseh kollégájával, és az Egyetemes Értekezleteken – igen szolgálatkészen sürgölődik-forgolódik a cseh delegáció tagjai körül; különös barátságban volt Eržen Stern fődelegátussal, ki – hallomásom szerint – olyan cseh Ferenczi-féle volt régebben a prágai városházán. De jóba van a többi szomszédokkal is. Ferenczinek ottlétéből Magyarországnak vajmi kevés haszna van; mindössze az, hogy a magyar vándormozgalmakra vonatkozó adatokat pontosan bedolgozza a Hivatal kiadványaiba. »Nincs ideje« arra, hogy az egyéb magyarországi szociálpolitikai eseményeket, jelenségeket figyelemmel kísérje, folyton arra hivatkozik, hogy ez most már a Hivatal budapesti levelezőjének a dolga. [...] A Munkaügyi Hivatalba beérkezett magyarnyelvű könyvekről általában nem számol be a Revue Internationale du Travail könyvészeti rovatában, pedig ez kötelessége volna. Kivételt egy-két esetben tett, amikor valamely szerző őt erre külön felkérte. Nagyon szeretné, ha a Kormány őt a Hivatalnál támogatná, állását erősítené. Alkalmazását úgy fogja föl, mint valami nemzeti vívmányt, majdnem azt mondanám, nemzeti dicsőségünk egy elemének hiszi magát. »Állása a magyarság ügye, sikere«, mondogatja nekem.⁶²⁹

Ferenczi ezt követően még évekig a szervezetnél maradt,⁶³⁰ folyamatosan publikált a nemzetközi migráció témakörében,⁶³¹ és adott esetben Baranyai munkáját is segítette. A Munkaügyi Szervezet budapesti levelezője a jogász végzettségű Pap Dezső lett, akinek pozícióját 1930-as halálakor a testvére, Pap Géza vette át.⁶³² Szintén a Nemzetközi Munkaügyi Hivatallal került kapcsolatba – ezúttal csak külső munkatársként – Máday Andor, a neuchateli

⁶²⁹ Baranyai Zoltán levele Daruváry Gézának. Genf, 1923. július 24. MNL OL K 107 3. cs. 5. t./2.

⁶³⁰ MNL OL K 107 60. cs. 53/b.

⁶³¹ Az ILO által megjelentetett munkáit lásd a szervezet honlapján: https://ilo.primo.exlibrisgroup.com/discovery/search?query=creator,exact,Ferenczi,%20Imre&vid=41ILO_INST:41ILO_V2&facet=creator,exact,Ferenczi,%20Imre (2020. január 3.).

⁶³² BÓDY: Kisül ily módon i. m. 127–151. o.

egyetem szociológia és összehasonlító jog tanára,⁶³³ akinek szintén nem voltak kapcsolatai a magyar külügyminisztériummal. Baranyai róla 1921-ben a következő információkat adta a miniszternek:

*„Máday igen liberális és erősen progresszív gondolkodású férfiú, azonkívül, hogy a háború alatt és után, körülbelül mostanig, Magyarország és a magyar kérdések iránt igen rezervált álláspontot foglalt el. Jóformán csak most teszi meg az első lépést afelé, hogy volt hazájával némileg foglalkozzék és közvetve Magyarországnak némi szolgálatot tegyen. Szerény meggyőződése szerint munkája, amely ugyan tisztán tudományos céllal készül, éppen a liberális és radikális külföldi körökben fog hazánknak sok elvesztett szimpátiát visszaszerezni, mert igaz világításba helyezve a kommunista gazdálkodást, érthetővé teszi a mai intézkedéseket.”*⁶³⁴

Egy évvel később Baranyai már úgy látta az akkoriban a Hivatal tisztviselői közé bekerülni kívánó Mádayt, mint akit a Hivatal nem szeretne soraiban látni, és aki esetleges sikeres felvétele esetén meggátolná a magyar diplomáciát abban, hogy ott egy számára alkalmasabb személyt helyezzen el. Ettől függetlenül arra biztatta a külügyminisztériumot, hogy vegye fel a kapcsolatot Mádayval, aki szeretne a Munkügyi Hivatal kiadványai számára összefoglalókat készíteni magyar szociológiai témákban.⁶³⁵ Ennek a taktikázásnak az eredményeként Mádayval kapcsolatban, aki végül az ILO könyvtárának első vezetője lett, a magyar vezetés 1927-ben már azt a felvilágosítást adta Albert Thomasnak, hogy nem tekinthető magyar tisztviselőnek, mivel már a háború előtt letelepedett Svájcban.⁶³⁶

Ugyancsak 1927-ben megüresedett egy pozíció a szociális kérdésekkel és ópiumkereskedelemmel foglalkozó osztályon, amit – hogy a népszövetségi hivatalnokok nemzetiségi eloszlása arányosabb legyen – kifejezetten úgy hirdettek meg, mint amire előnyt élveznek azoknak az országoknak az állampolgárai, ahonnan kevés népszövetségi tisztviselő származik. Az információt a genfi iroda azonnal továbbította a külügyminisztériumnak, ami pedig továbbküldte a potenciálisan jelöltet javasoló minisztériumoknak.⁶³⁷ Habár a jelentkezés nem a minisztériumokon vagy a genfi irodán keresztül ment, ahogy azt korábban már láthattuk, a Főtitkárság kikérte a küldő állam véleményét is a jelöltről. Ezzel az állással kapcsolatban két magyar tisztviselő adta be a jelentkezését, mindkettő a népjóléti és munkaügyi minisztérium

⁶³³ Baranyai Zoltán levele Bánffy Miklósnak. Genf, 1922. december 11. MNL OL K 107 3. cs. 5. t./4.

⁶³⁴ Baranyai Zoltán levele Bánffy Miklósnak. Genf, 1921. július 1. MNL OL K 107 3. cs. 5. t./4.

⁶³⁵ Baranyai Zoltán levele Bánffy Miklósnak. Genf, 1922. december 11. MNL OL K 107 3. cs. 5. t./4.

⁶³⁶ BÓDY: Kisül ily módon i. m. 127–151. o.

⁶³⁷ Hevesy távirata a külügyminisztériumnak. Genf, 1927. április 2. MNL OL K 60 II/11.

munkatársa volt: Szentkereszty Pál és Dr. Weis István.⁶³⁸ Wassy népjóléti és munkaügyi miniszter a külügyminisztérium felé jelezte, hogy kettejük közül Weis Istvánt támogatja. Az információt Walko továbbította Hevesynek, aki ezek alapján tudott kapcsolatba lépni a Főtitkársággal.⁶³⁹ Ugyan a pozíciót végül egyikük sem kapta meg, az ügymenet szépen látszik a fenti jelentkezésből.

A szervezetnél magyarként számon tartottakról egyébként nem minden esetben állapítható meg biztosan a nemzetiségi hovatartozásuk, vagy azért, mert nem kizárólag magyar felmenőkkel rendelkeztek, vagy azért, mert már iskoláikat is külföldön végezték. Ez utóbbi kategóriába tartozott Simon Aberdam (vagy Aberdám Simon) újságíró is, aki 1922-ben szintén a Nemzetközi Munkaügyi Hivatalban szeretett volna állást kapni, ám nem járt sikerrel.⁶⁴⁰ A Hivatalban magyarként tartottak számon ekkor egy André de Bac nevű férfit is, aki azonban nem is beszélt magyarul.⁶⁴¹ André de Bac (azaz bégavári Back Andor) svájci állampolgár volt, aki korábban szintén nem volt a magyar külügyminisztérium látóterében. Édesapja Back Alfréd magyar állampolgár és nagy vagyonnal rendelkező, tekintélyes genfi üzletember, a budapesti Kereskedelmi és Iparkamarának levelező tagja volt.⁶⁴²

A Népszövetség budapesti irodájában eközben 1925-ben és 1926-ban⁶⁴³ M. E. Gombo (azaz Gombó István) szerepelt összekötői pozícióban, akivel kapcsolatban a magyar kormány és Peyer Károly eltérő véleményeken voltak, és így míg a kormány alkut is kötött Albert Thomással Gombó felvételéről egy kifejezetten a számára meghirdetett pozícióra, addig Peyer

⁶³⁸ Weis István (1889–1973) jogot végzett, és karrierjét a belügyminisztériumban kezdte. 1919-ben bebörtönözték, ahonnan csak a Tanácsköztársaság bukása után szabadult. 1920-tól volt tagja az akkor létrejött népjóléti minisztériumnak, különböző középvezetői posztokon. Több szervezeti tagsága mellett a Magyar Vöröskeresztnek is dolgozott. Többször volt tanulmányúton Nyugat-Európában, az Egyesült Államokban pedig két hónapot töltött a Rockefeller Alapítvány vendégeként, hogy tanulmányozza az Amerikai Egyesült Államok közegészségügyi és gyermekvédelmi rendszerét. Karrierje további részében a Faluszövetség elnöki tisztét is betöltötte, illetve 1933-ban az Országos Társadalombiztosító Intézet vezérigazgatója lett, ahonnan 1936-ban nyugdíjazták. 1938-ban a felvidéki minisztérium osztályvezetője lett, és a visszacsatolt Felvidék közigazgatási integrációjával foglalkozott. 1941-ben közellátási államtitkár lett. 1945-ben néhány hónapra internálták, majd 1949-ben kényszermunkatáborba került. 1954-ben izgatásért hét év börtönre ítélték, ebbe azonban beszámították a kényszermunkatáborban eltöltött időt is, így csak néhány hónapra került ténylegesen börtönbe. Lásd Weis István pályázatához csatolt önéletrajzát. MNL OL K 60 II/11, vö.: PETRÁS Éva: Weis István, „a javíthatatlan, semlegesíthetetlen, örök ellenség”. *Betekintő* (2013) 3. sz. 1–11. o. https://www.academia.edu/28634772/Petrás_Éva_Weis_István_a_javíthatatlan_semlegesíthetetlen_örök_ellenség (2021. január 7.).

⁶³⁹ A fentiekéről szóló levelezést lásd MNL OL K 60 II/11.

⁶⁴⁰ Baranyai Zoltán levele Parcher Félixnek. Genf, 1922. november 13. MNL OL K 107 3. cs. 5. t./5, vö. BÓDY: Kísül ily módon i. m. 127–151. o.

⁶⁴¹ Baranyai Zoltán levele Parcher Félixnek. Genf, 1922. november 13. MNL OL K 107 3. cs. 5. t./5.

⁶⁴² Hevesy Pál levele a Külügyminisztériumnak. Genf, 1927. június 21. MNL OL K 107 64. cs. 59. t. 292.

⁶⁴³ Staff list of the Secretariat, showing nationalities and salaries for 1926. League of Nations, Geneva, 1926 April. 5. o.

igyekezett ezt megakadályozni. Utóbbi sikerrel is járt, mivel 1929-ben ebbe a pozícióba végül a felvidéki származású Tóth Béla került, aki 1957-ig a szervezetnél is maradt.⁶⁴⁴

1923 nyarán Baranyai jelezte a külügyminisztérium felé, hogy értesülései szerint a Főtitkárságon meg fog üresedni egy pozíció. Mivel ő már régóta reklamálta a főtitkárnál, hogy a Főtitkárságnak nincs magyar tagja, amivel szinte egyedül van a nemzetek között, ezért azt kérte a külügyminisztériumtól, hogy ajánljon két olyan embert, aki alkalmas lenne a posztra, vállalná és a kormány is támogatná.⁶⁴⁵

Daruváry Géza külügyminiszter Nagy Ilonát ajánlotta erre a Főtitkárság szociálpolitikai osztályán megüresedett helyre. Nagy Ilona felvételére Baranyai szerint az utolsó pillanatig jó esélyek voltak, ám végül – valószínűleg lord Robert Cecil személyes támogatása folytán – egy új-zélandi állampolgár került be a posztra, mivel az angolok úgy gondolták, hogy a brit domíniumok túl kevésbé képviseltetik magukat a szervezetben.⁶⁴⁶

Egy másik megüresedett posztra Miske-Gerstenberger Jenő miniszteri titkárt szerették volna elhelyezni. Baranyai 1923. július 26-án kereste fel Bernard Attolico főtitkárhelyettest az ügyben,⁶⁴⁷ amelyben Tánzos Gábor altábornagy is közbenjárt a Népszövetségénél.⁶⁴⁸ A döntés hosszasan elhúzódott: október 1-jén Baranyai Erik Colbannak is jelezte, hogy szeretnék, ha egy magyar kerülne a Főtitkárságra, és hogy a jelölt a külügyminiszter kifejezett támogatottja.⁶⁴⁹ Erre válaszul Drummond Genfben kérette egy személyes interjúra Miske-Gerstenbergert,⁶⁵⁰ akinek ellenfele a posztért egy holland jelölt, a bécsi holland követ testvére volt. Az egyébként a Főtitkárságon is rokonszenvet keltő Miske és a magyar diplomácia végül elvesztette a csatát, aminek hivatalos indoklása az angol nyelvtudás hiánya volt – ez Baranyai számára egyértelművé tette, hogy a holland jelölt kinevezése előre el volt döntve, mivel korábban az angol nyelv hiánya nem számított⁶⁵¹ az egyébként minden tekintetben teljesen kétnyelvű szervezetnél.⁶⁵²

Ezt követően még az év decemberében a Népszövetség gazdasági és pénzügyi bizottságának egyik főtisztviselője azzal kereste meg Khuen-Héderváryt, hogy üresedésük van,

⁶⁴⁴ BÓDY: Kisül ily módon i. m. 127–151. o.

⁶⁴⁵ Baranyai Zoltán levele Török Bélának. Genf, 1923. június 7. MNL OL K 107 3. cs. 5. t./3.

⁶⁴⁶ Baranyai Zoltán levele Daruváry Gézának. Genf, 1923. július 11. MNL OL K 107 3. cs. 5. t./1.

⁶⁴⁷ Bernard Attolico levele Baranyai Zoltánnak. Genf, 1923. augusztus 31. MNL OL K 107 3. cs. 5. t./3.

⁶⁴⁸ Baranyai Zoltán levele Daruváry Gézának. Genf, 1923. október 26. MNL OL K 107 3. cs. 5. t./3.

⁶⁴⁹ Baranyai Zoltán levele Erik Colbannak. Genf, 1923. október 1. MNL OL K 107 3. cs. 5. t./3.

⁶⁵⁰ Baranyai Zoltán távirata. Genf, 1923. október 8. MNL OL K 107 3. cs. 5. t./3.

⁶⁵¹ Olyannyira nem, hogy Baranyai maga is franciául kommunikált, magasabb szintű angol nyelvű oktatását Hevesy kezdeményezte. Lásd Hevesy Pál levele [?] Miklósnak. Genf, 1930. június 16. MNL OL K 107 64. cs. 59. t. 113.

⁶⁵² Baranyai Zoltán levele Daruváry Gézának. Genf, 1923. október 26. MNL OL K 107 3. cs. 5. t./3.

és azt tervezik, hogy ezt magyar tisztviselővel töltik be⁶⁵³ – arról, hogy végül a pozíció sorsa mi lett, nem tudunk, így minden bizonnyal nem került magyar kinevezésre.

1925-ben dr. Makay Pál pénzügyminisztériumi miniszteri titkárt jelölték az International Control Officer állására – Makayt nem csupán Walko külügyminiszter támogatta, de a Népszövetségnél lévő saját ismerősei is jelentkezésre biztatták.⁶⁵⁴ Őt valóban fel is vették a szervezethez,⁶⁵⁵ ahol a belső pénzügyi adminisztráció ellenőre lett. Munkája egy jó és nagy fizetésű állásnak számított, ami a korabeli magyar viszonyokban a pénzügyminisztérium költségvetési osztályán egy osztályvezető-helyettesi státusnak felelt meg.⁶⁵⁶

1927-ben Baranyai Zoltán a külügyminiszter javaslatára Tomcsányi Móric egyetemi tanárt javasolta a Közigazgatási Bíróság magyar pótbírói állására, akit a Népszövetség Tanácsa szintén ki is nevezett.⁶⁵⁷ Ez a bíróság a Főtitkárság tisztviselői és a Főtitkár, illetve a Tanács között felmerülő vitás kérdések eldöntésére létrehozott, teljesen új bíróság volt, három rendes és három helyettes taggal.⁶⁵⁸

A Népszövetség budapesti irodájában eközben 1925-ben és 1926-ban⁶⁵⁹ M. E. Gombo, (azaz Gombó István) szerepelt összekötői pozícióban, helyette 1927-től M. C. Bothmer⁶⁶⁰ (azaz minden bizonnyal Bothmer Károly)⁶⁶¹, majd 1930-tól kezdve M. D. Kralik.⁶⁶² A későbbiekben egymást folyamatosan helyettesítő két hivatalnoknak a fizetése jócskán alulmaradt római, tokiói vagy törökországi társaikhoz képest.

Ahogy azt korábban láthattuk már, 1927-ben szeretett volna a Főtitkárságra kerülni Zeyk báróné is⁶⁶³ – ennek sikerességéről azonban szintén nincs információ.

1929-ben a Főtitkárságon három magyar tisztviselőt találunk. Az első a már megismert Makay. A második a vámügyi és áruforgalmi kérdésekben jártas dr. Dobiecki Sándor, aki 1928-ban egy évre került ki a Főtitkárság Gazdasági Osztályára.⁶⁶⁴

⁶⁵³ Ambróczy rendkívüli követ levele Baranyai Zoltánnak. Budapest, 1923. december 10. MNL OL K 107 64. cs. 59. t. 340.

⁶⁵⁴ Walko Lajos levele Baranyai Zoltánnak. Budapest, 1925. augusztus 22. MNL OL K 107 64. cs. 59. t. 324.

⁶⁵⁵ Staff list of the Secretariat, showing nationalities and salaries for 1926. League of Nations, Geneva, 1926 April. 7. o.

⁶⁵⁶ VLADÁR i. m. 26. o.

⁶⁵⁷ Baranyai Zoltán levele Walko Lajosnak. Genf, 1927. december 10. MNL OL K107 5. cs. 7. t. 211. o.

⁶⁵⁸ Baranyai Zoltán levele Walko Lajosnak. Genf, 1927. november 22. MNL OL K107 5. cs. 7. t. 216. o.

⁶⁵⁹ Staff list of the Secretariat, showing nationalities and salaries for 1926. League of Nations, Geneva, 1926 April. 5. o.

⁶⁶⁰ Staff list of the Secretariat, showing nationalities and salaries for 1927. League of Nations, Geneva, 1927 August. 5. o.

⁶⁶¹ Ablonczy Balázs szíves közlése szerint.

⁶⁶² Staff list of the Secretariat, showing nationalities and salaries for 1930. League of Nations, Geneva, 1930 August. 6. o.

⁶⁶³ Hevesy Pál levele Kozma Miklósnak. Genf, 1927. július 25. MNL OL K 107 64. cs. 59. t. 268.

⁶⁶⁴ Hevesy Pál levele a Külügyminisztériumnak. Genf, 1929. november 16. MNL OL K 107 64. cs. 59. t. 187. Vö.: Baranyai Zoltán levele a Külügyminisztériumnak. Genf, 1929. január 5. MNL OL K 107 64. cs. 59. t. 231.

A harmadik az epidemiológiai betegségek szakértője,⁶⁶⁵ a Főtitkárságon nagyon népszerű Dr. Gaál András volt, aki 1927-től kezdve volt munkatársa a közegészségügyi főosztálynak,⁶⁶⁶ és aki 1929-ben nemzetközi tanulmányutat is vezetett az iparegészségügy tanulmányozásának céljából.⁶⁶⁷

Gaál András és Dobiecki Sándor nem meghirdetett állásokra jelentkeztek – a Népszövetség az egyes szakminisztériumokkal folytatott levelezés alapján hívta meg őket a szóban forgó pozíciókra.⁶⁶⁸

Szintén láthattuk, hogy 1928 tavaszán Hevesy szerette volna Ottlik Györgyöt bejuttatni a Főtitkárság politikai osztályára, mivel erre látott hajlandóságot a Főtitkárság részéről, miközben abban biztos volt, hogy Ottlikon kívül másik magyart nem vennének be.⁶⁶⁹ Ottlik esélyeit az is nagyban növelte, hogy 1926-tól ő szerkesztette a Népszövetség évkönyvét, az *Annuaire de la Société des Nations*-t.⁶⁷⁰ Habár ez a próbálkozás kudarcot vallott, két évvel később, 1930 őszén Ottlikot póttagként beválasztották a Népszövetség *Commission de Contrôle*-jába. 1931 őszén kísérletet tett rá, hogy rendes tagként is megválasszák, azonban öt szavazattal lemaradva⁶⁷¹ a norvég Hambro mögött továbbra is póttag maradt.⁶⁷²

1930-ban a Nemzetközi Munkaügyi Hivatal diplomáciai osztályára bekerült dr. Tóth Béla is.⁶⁷³ Ugyanekkor próbálta meg Hevesy Baranyai Zoltánt elhelyezni a Főtitkárság politikai osztályán,⁶⁷⁴ ismét sikertelenül.⁶⁷⁵ Szintén 1930-ban próbált meg felvételt nyerni gróf Zichy Rafael lánya, Zichy Marie Eugénie is. Hevesy ez utóbbi ügyben azt javasolta, hogy a grófnő a szeptemberi ülészak alkalmával látogasson ki az ülésre amúgy is kiérkező Apponyi grófné társaságában, hogy helyismeretet szerezzen, és hogy bemutathassák a döntést meghozó Paulucci di Calboli marquis főtitkárhelyettesnek is.⁶⁷⁶ Zichy kinevezéséről nincs további adat, így valószínűleg nem történt meg.

1931-ben a Főtitkárságon ismét három magyar tisztviselőt találunk: Radisics Elemér ny. miniszteri osztálytanácsost, aki a Főtitkárság állandó levelezőjeként volt jelen, és mint ilyen,

⁶⁶⁵ VLADÁR i. m. 26. o.

⁶⁶⁶ Staff list of the Secretariat, showing nationalities and salaries for 1927. League of Nations, Geneva, 1927 August. 22. o.

⁶⁶⁷ Baranyai Zoltán levele a Külügyminisztériumnak. Genf, 1929. május 23. MNL OL K 107 64. cs. 59. t. 199.

⁶⁶⁸ Hevesy Pál levele a Külügyminisztériumnak. Genf, 1929. március 12. MNL OL K 107 64. cs. 59. t. 223.

⁶⁶⁹ Hevesy Pál levele Walko Lajosnak. Genf, 1928. május 14. MNL OL K 107 64. cs. 59. t. 247.

⁶⁷⁰ ZEIDLER Miklós: Magyarok a Nemzetek Szövetségében i. m.

⁶⁷¹ A szoros verseny a magyarokat általában támogató dél-amerikai országok által Ottlikra leadott szavazatoknak volt köszönhető.

⁶⁷² Baranyai Zoltán jelentése a Külügyminisztériumnak. Genf, 1931. október 2. MNL OL K 107 64. cs. 59. t. 27.

⁶⁷³ Baranyai Zoltán levele a Külügyminisztériumnak. Genf, 1930. augusztus 29. MNL OL K 107 64. cs. 59. t. 102.

⁶⁷⁴ Hevesy Pál levele [?] Miklósnak. Genf, 1930. június 16. MNL OL K 107 64. cs. 59. t. 113.

⁶⁷⁵ Eric Drummond levele Hevesy Pálnak. Genf, 1930. június 23. MNL OL K 107 64. cs. 59. t. 148.

⁶⁷⁶ Hevesy Pál levele [?] Zoltánnak. Genf, 1930. július 15. MNL OL K 107 64. cs. 59. t. 110.

a munkakörébe tartozott a magyar hírlapokkal való érintkezés,⁶⁷⁷ valamint a már megismert dr. Makay Pált és dr. Gaál Andrást.⁶⁷⁸

A Népszövetség hivatalos jegyzéke emellett magyarként tartott számon egy bizonyos M. K. A. Albertet, aki 1928-tól kezdve dolgozott házvezetőként a népszövetségi palotában.⁶⁷⁹ A magyar külügyminisztérium szintén számon tartotta a Titkárságon 1922 óta dolgozó Mr. Arthur Henry Butterworth-öt is, akinek a felesége László Magda volt.⁶⁸⁰

Láthattuk, hogy a Főtitkárságba elhelyezni kívánt személyek kapcsán Hevesynek és Baranyainak is volt javaslattevési lehetősége – akik azonban szintén meghatározók voltak a kérdésben az a külügyminiszter, az adott témában érintett szakminiszter, valamint Khuen-Héderváry Sándor, Csáky István és Kozma Miklós.⁶⁸¹

Az a tény, hogy a magyar kormány által óhajtott személyek általában nem kerültek be a Főtitkárságba, a más szálakon keresztül próbálkozóknak azonban többször volt lehetőségük, azt mutatja, hogy a Főtitkárság nem preferálta azokat a magyar tisztviselőket, akik a magyar külügyminisztérium támogottjaiként minden bizonnyal jelentettek volna a magyar szervek felé. Ezzel szemben a már korábban látott cseh, brit és francia példánál az ilyen típusú összeköttetés előnyt jelentett a politikai osztályra való bekerülésnél. Politikai szempontból tehát egyértelműen az angol- és franciabarát politika támogatói kerülhettek a szervezetbe.

Más volt azonban a nem politikai jellegű pozíciók esetében az elbírálás: itt azokat a személyeket, akik megfelelő szaktudással és önálló kapcsolathálóval rendelkeztek, nagyobb eséllyel vették fel, nem utolsósorban azért, mivel így a szervezet nemzetközi jellege, amelynek a kortársak nagy jelentőséget tulajdonítottak, jobban tudott érvényesülni. Ennek erősítésére láthattuk annak a példáját is, amikor a Genfben élő, magyarul nem is beszélő André de Bacot nem svájcinak, hanem magyarnak minősítik a népszövetségi jegyzékekben, ezzel is az internacionalizmus felé billentve a hivatalos mérleget.

A Népszövetség üléseire érkező magyar delegációk

A fentiekben láthattuk, hogyan épült fel és milyen típusú munkát végzett a Népszövetség mellett működő genfi magyar iroda, illetve hogy kik és milyen munkakörben tudtak elhelyezkedni a Nemzetek Szövetségének szervezetében. Ez a harmadik részfejezet a népszövetségi magyar jelenlét – egyben érdekérvényesítés – következő, legkézenfekvőbb

⁶⁷⁷ Baranyai Zoltán levele a Külügyminisztériumnak. Genf, 1931. január 8. MNL OL K 107 64. cs. 59. t. 74.

⁶⁷⁸ Uo.

⁶⁷⁹ Staff list of the Secretariat, showing nationalities and salaries for 1928. League of Nations, Geneva, 1928 August. 19. o.

⁶⁸⁰ Baranyai Zoltán által kiállított igazolás. Genf, 1926. április 19.

⁶⁸¹ Lásd az ezzel kapcsolatos utalásokat a MNL OL K 107 64. cs. 59. t. anyagaiban.

módját, a tanácsi és közgyűlési üléseken való részvételt mutatja be. Az eseményeket sok esetben csak az MTI jelentéseire támaszkodva lehet végigkövetni – mivel azonban azokban az esetekben, amikor mind a levéltéri források, mind a jelentések rendelkezésre állnak, az MTI-jelentések rendre pontosnak bizonyulnak, ezért azokat elfogadható forrásnak tekintem. Az alábbiakban tematikusan⁶⁸² mutatom be, hogy mely ügyekben és kik képviselték a magyar kormányt – egy-egy példa nyomán azonban valószínű, hogy újabb források előkerülése ezt a képet árnyalni fogja mind a valóban kint tartózkodó személyekre, mind tevékenységükre nézve.

A Közgyűlés minden év szeptemberében tartotta ülését, emellett néhány alkalommal találkozhatunk rendkívüli Közgyűléssel is. A Tanács ülései kezdetben jóval rendezetlenebbek voltak, majd 1924–25-től kezdve negyedéves ülésekre álltak be, ezeket általában márciusban, júniusban, szeptemberben és decemberben tartották meg. Valamennyi szeptemberi tanácsi ülészakra igaz, hogy habár a tanácsi üléseken csupán az arra meghatalmazottak voltak jelen és szólaltak fel, a háttértárgyalásokba bekapcsolódhattak azok a küldöttek is, akik a Közgyűlés ülésezésére érkeztek valamilyen minőségben. Arra is gyakran találunk példát, hogy a hivatalos delegáción kívül, kifejezetten a háttértárgyalások lefolytatására egy-egy meghatározó magyar politikus vagy diplomata érkezett a városba – így pl. Khuen-Héderváry Sándor és Walko Lajos 1928 márciusában, a tanácsi ülés ideje alatt, kifejezetten a szentgotthárdi ügy kapcsán. Szintén nem szabad elfelejtenünk, hogy az üléseknek túlnyomó részt helyet adó Genf volt az Interparlamentáris Uniónak és a Népszövetségi Ligák Uniójának is a legfőbb találkozóhelye, ezek az ülések pedig sokszor időben is egybeestek. Így tehát – habár a népszövetségi üléseken csupán az itt jelzettek vettek hivatalosan részt – Genf találkozópontként szolgált mindenki számára, aki különböző fórumokra, de sokszor csaknem azonos ügyekben érkezett. Hely hiányában azonban nem térek ki minden részletre.

A közgyűlésre érkező delegációk vagy egy-egy konkrét, magyarokat érintő politikai ügyben képviselték az országot – sokszor a párhuzamosan futó tanácsi ülésen is – vagy a Közgyűlés egy-egy általános bizottságában vettek részt. Itt a Népszövetségre vonatkozó általános működés, szerződések stb. voltak porondon, a magyar diplomácia mégis egyre nagyobb súlyt fektetett az ezekben a bizottságokban való részvételre is, mivel a szervezet működését – és így közvetetten a magyar ügyekben hozható döntéseket is – itt lehetett befolyásolni. Ezek a bizottságok az 1. (alkotmányos), 2. (technikai), 3. (lefejezvényes), 4. (pénzügyi), 5. (általános), 6. (politikai) bizottságok voltak. A delegáltak emellett – amennyiben beválasztották őket – részt vettek előkészítő és albizottságokban is. 1927-ben pl. a lefejezvényes

⁶⁸² A Közgyűlésekre és tanácsi ülésekre érkező hivatalos magyar delegációkat, az általuk képviselt ügyet és azok mérlegét 1923 és 1930 között éves bontásban lásd a dolgozat I. és II. sz. mellékletében.

kérdésével foglalkozó előkészítő bizottságban Hevesy (akit betegsége miatt Baranyai Zoltán helyettesített),⁶⁸³ míg Tánczos Gábort a Közgyűlés 4. bizottsága választotta be a felállítandó népszövetségi közigazgatási bíróság alkalmazottai számára készülő tervezet kidolgozására létrehozott öttagú albizottságba.⁶⁸⁴

Ez a növekvő hangsúly időben egybeesik Hevesynek a Népszövetség működésére és szervezetére vonatkozó reformjavasolatainak kidolgozásával és bemutatásával, tehát egy megváltozott magyar stratégiát mutat. Ez természetesen a delegációk létszámának növekedését is magával vonta, így 1927-től kezdve jóval nagyobb létszámú magyar delegáció érkezett Genfbe, mint korábban.⁶⁸⁵

Míg tehát 1923 szeptemberében csupán hét fő volt tagja a Közgyűlésre érkező magyar küldöttségnek, addig az 1930. szeptemberi Közgyűlésen már 21 fővel képviseltette magát a kormány. Mivel a delegáltak száma három főben volt maximalizálva, ezért a többi kikerülő személy helyettesi, titkári, illetve technikai tanácsadói pozíciókban jelent meg.

Így pl. a már említett, 1930-as közgyűlési ülésen a magyar delegáció tagja volt delegáltként Apponyi, Szerényi és Tánczos, helyettesként pedig Apponyiné, Gajzágó, Nickl Alfréd, Hevesy, Pelényi, Apor Gábor, Ottlik György és Kádár László Levente. Technikai tanácsadóként volt jelen Kozma Miklós, Siegler Géza, Pataky Tibor, Bakách-Besseney György, Thuránszky László, Fabiny Tihamér, Deák Ferenc és Baranyai Zoltán – utóbbi, mint mindig, főtitkárként is. Emellett titkárként Gombó István, valamint Apponyi különleges titkáráként Zichy Marie-Eugene bárónő⁶⁸⁶ is a küldöttség tagja volt.⁶⁸⁷

Ez az évtized végére megnövekedett létszám azt jelentette, hogy a küldöttek differenciáltabban tudtak részt venni az egyes bizottságok munkáiban, és ez a „szakosodás” lehetővé tette, hogy felkészültebben, részletesebb ismeretekkel érkezzenek, az általuk képviselt kérdésben nagyobb energiát fejthessenek ki, valamint hogy az ügyek érdekében jobb és szélesebb célzott kapcsolathálót alakíthassanak ki.

A magyar küldöttekről általában

Jelen dolgozatban csupán azokkal a magyar küldöttekkel foglalkozom, akik a magyar kormány hivatalos képviselőjeként jelentek meg a Népszövetség előtt. Néhány esetben ugyanis

⁶⁸³ League of Nations Archives R 574 (Communications with the Hungarian Government) 11/8609x/5742. Vö.: Az MTI jelentése. Genf, 1927. szeptember 12.

⁶⁸⁴ Az MTI jelentése. Genf, 1927. szeptember 12.

⁶⁸⁵ Lásd I. és II. sz. mellékletek.

⁶⁸⁶ Mint láthatjuk ő a Főtitkárságra kívánt bekerülni, és Hevesy tanácsára érkezett a Közgyűlésre, hogy a jelentkezését elő lehessen készíteni.

⁶⁸⁷ Actes de la Onzieme Session Ordinaire de l'Assemblée. Séances Plenieres. Compte Rendu des Débats Geneve, 1930. 19. o.

– általában az utódállamokban élő kisebbségek részéről érkezett petíciók tárgyalása során – olyan magyar küldöttekkel is találkozunk, akik nem a magyar kormány, hanem egy-egy kisebbség vagy szervezet delegáltjaiként, bár általában ők is a magyar kormány jóváhagyásával érkeztek a Tanács ülésére. Terjedelmi okokból ezeket csak említés szintjén jelzem, illetve annyiban érintem, amennyiben a magyar kormány hivatalosan fellépett a Népszövetségnél az ezekben az esetekben követett gyakorlat megreformálásának érdekében.

A népszövetségi ülésekre érkező delegációk tekintetében eseti szinten változott, hogy kik képviselték a kormányt, annak függvényében, hogy milyen téma került elő, és mennyire volt az vagy maga az adott tárgyalás kiemelt fontosságú. Ezzel magyarázható, hogy míg egyesek gyakran feltűnnek a Közgyűlésre delegáltak között, addig a Tanács ülésein egyszer sem képviselték az országot (pl. Apponyiné), vagy épp fordítva: a Tanács ülésein rendszeresen feltűntek, a Közgyűlésre azonban – legalábbis a hivatalos delegáció tagjaként – ritkán mentek ki (pl. Korányi Frigyes).

A kormányok sokszor a legmagasabb szinten is képviseltették magukat, ám ez általánosnak semmiképpen nem volt tekinthető.

A delegáltak személyéről hivatalosan a külügyminiszter, valamint a genfi titkárság értesítette a Népszövetséget. A személyek kiválasztását megelőző mérlegelés része volt a genfi magyar titkárság és az egyéb külképviseletek stb. útján szerzett információk elemzése, a helyzet értékelése, a lépés megtervezése, majd ehhez mérten a személyek kiválasztása. A személyek kijelölésénél (sok esetben ideértve, hogy Bethlen maga is képviselje-e a kormányt) Bethlen és a külügyminisztérium közösen mérlegelte a kérdést, majd hozta meg a döntést.⁶⁸⁸

A delegáció tagjainak kiválasztása azonban természetesen nem *ad hoc* történt, és praktikus okokból voltak állandó tagjai is. Ilyen volt a delegáció vezetője, a nemzetközileg is elismert és nagy tiszteletnek örvendő Apponyi Albert, valamint a genfi titkárság tagjai, Hevesy és Baranyai, akik sokszor csak póttagként (helyettesként) ugyan, de jelen voltak az üléseken, és – ahogy korábban láthattuk, ez azt jelentette, hogy – ilyenkor azonos jogokkal rendelkeztek, mint a rendes tagok. Ugyanílyen, gyakorlatilag állandó tagságról beszélhetünk azoknak az esetében is, akik specifikusan csak egy-egy ügy képviseletében érkeztek ki éveken keresztül az ülésekre. Így az ügyeket, a népszövetségi eljárásrendeket és a bevetett tárgyalási módszereket és taktikákat épp olyan jól ismerték, mint a többi állam hasonló ügyekben fellépő képviselőit, valamint a kérdésre fogékony, a magyar ügyet támogató vagy épp ellenző további nemzetközi szereplőket. A delegáltak ilyen módon bizonyos témakörök (pl. a

⁶⁸⁸ Erre például lásd a Korányi Frigyes, Kánya Kálmán és Bethlen István titkársága közötti, a későbbiekben részletesebben is ismertetett levelezést. MNL OL K 64 16. cs. 41. t. 274/res.

kisebbségvédelem) mentén szerveződött hálózatok részpontjait is „képezték”, és önálló kapcsolathálókat is működtettek, ezek lehetőleg minél teljesebben kiterjedtek az általuk képviselt ügyekre – nemcsak a Népszövetségen belül, de akár más fórumokon (Népszövetségi Ligák Uniója, egyéb nemzetközi konferenciák stb.) is.⁶⁸⁹

Emellett az is elengedhetetlen volt, hogy a delegátusok ismerjék a tárgyalási módszer és a parlamenti élet hárszabályainak megfelelő „*reglement intérieur*”-jét, azaz belső szabályozását. Aki ugyanis ezt nem ismerte, azokat különböző manőverekkel el tudták tántorítani a felszólalástól – pl. hirtelen kérték felszólalásra, amikor nyilván nem volt felkészülve rá, így vagy rosszul mondta el, vagy halasztást kért, de abban az esetben csak a bizottság néhány tagja hallgatta meg őt, és ők úgy kivonatolták a beszédét, hogy a kompromittáló részeket kihagyták vagy erősen finomították.⁶⁹⁰ Ennek gyakorlati okát Vladár a következőképpen indokolta:

„Az ideálisan felkészült delegátusnak ismernie kell legalább nagyjából a beosztásának megfelelő bizottság megelőző éveiben lefolytatott tárgyalásaira vonatkozó jegyzőkönyvek szövegét és tájékozva kell lennie arról is, hogy a bizottság elé utalt egyes kérdésekben az év folyamán mik történtek. (Nemzetközi konferenciák, albizottságok munkája stb.). [...] Ha a delegáció évről-évre nagyjából ugyanabban az összeállításban megy Genfbe, akkor még egyes tagok megváltozása vagy megbetegedése esetén is mindig megvan a mód arra, hogy az ország érdekeit a kellő tudással rendelkező személyek tudják képviselni.”⁶⁹¹

Ugyancsak Vladár így foglalta ezt össze:

„A modern idők vértelen viadalában szükséges erények: a nyelvtudáson kívül a tényállás és előzmények teljes ismerete, kiváló szakértelem, taktikai érzék és mindenekfölött a kiküldött csoport tagjainak jól szervezett együttműködése.”⁶⁹²

Ezeket a szakmai kapcsolathálókat egészítette ki az, a cikk elején már említett másik háló, ami a jórészt arisztokrata vagy mágnás családok tagjai alkotta delegáltak kvázi alap kapcsolati tőkéje volt: rokoni és baráti alapon vagy épp iskoláztatásuk révén.

Az évek során ezt a működést kiismerő magyar kormány ezért igyekezett a Vladár által is bemutatottak betartására, valamint épp a fentiek miatt növelte meg a kikerkező delegációk létszámát, kvázi szakosítva a résztvevőket. Az egy-egy ügyben érkező küldöttek (akik, mint

---

⁶⁸⁹ Nem véletlen, hogy a hálózatok kutatás egyre szélesebb körben terjed el. A történelemtudomány szempontjából az egyik legfontosabb, kifejezetten a hálózatokat kutató munka: FERGUSON, Niall: *The Square and the Tower. Networks and Power from the Freemasons to Facebook*. Penguin Book, New York. 2019.

⁶⁹⁰ VLADÁR i. m. 54. o

⁶⁹¹ Uo. 52–53. o

⁶⁹² Uo. 7–8. o.

láthattuk, gyakran technikai tanácsadóként jelentek meg) így követni tudták az adott témában megjelent határozatokat, aktuális vitakérdéseket, azok állását, a magyar ügyek potenciális támogatóit stb.

Az ülésekre kikerkezők ezért négy csoportba sorolhatók: az általános, „rendes” delegáltak, akik a magyar kérdések mellett jól ismerték a Népszövetség működését, dolgozóit és a többi állam delegáltjait is; azok a szakemberek, akik egy-egy speciális kérdés tárgyalására érkeztek ki; illetve a kiemelt esetekben kikerkező miniszterelnök vagy külügyminiszter. A negyedik csoportot azok az esetek jelentik, amikor az ülés megkezdésére az érdemi megbeszélések már lezajlottak, és vita már nem volt várható – ilyenkor egyszerűen csak a genfi vagy a berni vezetőt bízták meg a népszövetségi képvisellel, sőt arra is találunk példát, hogy más városba akkreditált követet (pl. az 1924. júniusi tanácsi ülés kapcsán Bornemissza Gyula báró stockholmi követet) bízzák meg. A népszövetségi képvisellel kapcsolatban Hevesy ötven évvel később, nosztalgikusan így emlékezett vissza:

„Genfben, az évi nagy közgyűlés alkalmával, mely rendszeren több hónapig tartott, a delegáció vezetését utasítás szerint átadtam Apponyinak és ezidő alatt honfitársaimmal és igen jól magyarul beszélő felejthetetlen feleségével, Klotild grófnővel, állandóan együtt lehettem. Sokat volt velünk Genfben Apponyiék barátja, Ottlik György, egy nagyszerű volt diplomata kartársam, aki később a Pester Lloyd főszerkesztője lett. Segítségünkre voltak Genfben Baranyai Zoltán követségi tanácsos és Gajzágó László egyetemi tanár, valamint Zoltán Béla, Szt-i Istváni [Szentistváni] Béla, Lakatos Gyula képviselő, Egry Aurél, valamennyien kitűnő jogászok. [...] Apponyi, aki királyhű legitimista volt, és akinek nézetei nem mindenben egyeztek meg a kormányéval, nem fogadott el fizetést genfi működéséért és nagyon takarékosan élt. Mikor vasárnaponként kirándultunk, akkor is, az ő kívánságára, mindig III. osztályú vasúti kocsiban utaztunk. Általában szerénységet és alázatosságot nagyon is lehetett tanulni ettől a nagyúrtól.”⁶⁹³

Az általa említettek valóban többször voltak tagjai a közgyűlési, illetve tanácsi ülésekre érkező hivatalos delegációknak. Fontosnak tartom, hogy az alábbiakban néhány, a delegáció tagjaként gyakran megjelenő személyt röviden külön is bemutassak – Hevesy Pál, Baranyai Zoltán, Bethlen István, Khuen-Héderváry Sándor és az aktuális külügyminiszterek mellett ők voltak ugyanis azok, akik a legnagyobb hatást gyakorolták a magyar delegáció munkájára és eredményességére.

⁶⁹³ Hevesy Pál Emlékezzünk régiekről i. m. 180–181. o.

A népszövetségi üléseken képviselőket ellátók közül kihagyhatatlan a delegáció állandó vezetője, Apponyi Albert (1846–1933), akit a kortársak és az utókor is kiemelkedő képességekkel és kapcsolatokkal rendelkező diplomataként tartott számon. Az arisztokrata családból származó, jogot tanult gróf kiterjedt kapcsolatokkal rendelkezett az osztrák és a francia – elsősorban royalista – arisztokrácia körében is. Belpolitikai pályafutását az 1870-es években kezdte és abban egyre nagyobb jelentőségre tett szert. Az első világháborút lezáró béketárgyalásra már nemzetközileg is közismert és nagy tiszteletnek örvendő, tapasztalt politikusként érkezett. Apponyi már 1895-től kezdve aktívan részt vett az Interparlamentáris Unió munkájában⁶⁹⁴, később pedig vezéralakja lett a Magyar Külügyi Társaságnak és a Népszövetségi Ligák Uniója magyar szekciójának. Széles műveltsége és tudása, jó modora, tökéletes nyelvismerete, kiterjedt kapcsolathálója és megnyerő fellépése mind hozzájárult ahhoz, hogy az egyébként köztudottan legitimista Apponyira ne csak Magyarországon, de Nyugat-Európában és a kisantant országában is elismert és felkészült államférfiként hivatkozzanak.

1928-tól kezdve Apponyi Albert felesége, Mensdorff-Pouilly Klotild (1867–1942) maga is a delegáció tagja volt. Dietrichstein-Mensdorff-Pouilly Klotild grófnő a bécsi birodalmi arisztokráciához tartozott, aki a brit Viktória királynővel is rokonságban állt. Családjában gyakran találunk diplomatákat és magasan kitüntetett katonákat, és a grófnő maga is Csillagkeresztes Hölgy kitüntetésben részesült még Ferenc Józseftől. Az 1897-es esküvő előtt magyarul egyáltalán nem beszélő nő hamar megtanult magyarul, és tudatosan csatlakozott férje szellemiségéhez.⁶⁹⁵ 1910-től kezdve csaknem harminc éven keresztül volt a Magyarországi Nőegyesületek Szövetségének elnöke; valamint sokáig ő volt az International Council of Women szervezetbe delegált magyar küldött. 1918-ban aktívan részt vett a magyar feminista törekvésekben, és támogatta a női szavazati jog minél szélesebb bővítését. A Népszövetség Közgyűlésének munkájába 1928 és 1934 között helyettes delegátusként, majd 1935 és 1937 között delegátusként kapcsolódott be. Férje halála után sem hagyta tehát abba a népszövetségi munkát, sőt 1930-at követően 1935-ben és 1937-ben is ő töltötte be a Közgyűlés általános bizottságának elnöki tisztét.⁶⁹⁶ A rendkívül művelt grófnő emellett olyan könyvekben működött

⁶⁹⁴ 1904 őszén épp az Interparlamentáris Unió amerikai ülésén ismerte meg Theodore Rooseveltet, aki rendkívül jó benyomást tett rá. Bővebben lásd KOVÁCS Attila Zoltán–SOÓS Viktor Attila: *gróf Apponyi Albert: Emlékirataim*. Helikon Kiadó [H. n.] 2016. 369–374. o.

⁶⁹⁵ ANKA László: *Gróf Apponyi Albert belpolitikai pályafutása a dualizmus korában*. Doktori (PhD) disszertáció. ELTE-BTK, Budapest, 2014. 33–35. o. <http://doktori.btk.elte.hu/hist/ankalaszlo/diss.pdf> (2020. január 8.).

⁶⁹⁶ Apponyi, Countess, Mrs. Count Albert Apponyi, born Countess Clotilde, Klotild Dietrichstien–Mensdorff–Pouilly (1867–1942). In: *A Biographical Dictionary of Women's Movements and Feminisms. Central, Eastern, and Southern Europe, 19th and 20th Centuries*. Edited and with an Introduction by Francisca DE HAAN, Krassimira DASKALOVA and Anna LOUFI. CEU Press. Budapest–New York, 2006. 25–27. o.

íróként közre, mint pl. a Lukács György szerkesztette, a háború és a betegségek témakörében íródott *Háború és a jövő*, amelyben az *Az alkoholizmus és a háború* c. fejezetet jegyezte.

Apponyi Albert mellett szintén állandó tagja volt a magyar küldöttségnek Tánczos Gábor tábornok is. Az 1872. január 22-én, Budapesten született Tánczos Gábor a bécsújhelyi katonai akadémián tanult, majd 1907-től kezdve katonai attaséként szolgált előbb Belgrádban, majd Athénben és Bukarestben. 1907-ben IV. Károly szárnysegédje lett, majd dandárparancsnokká nevezték ki. A forradalom és a Tanácsköztársaság alatt visszavonult, majd a Friedrich-kormány alatt egy hétig (1919. augusztus 7–15.) külügyminiszter lett.⁶⁹⁷ Tánczos lett a hadügyminisztériumon belül felálló önálló magyar katonapolitikai osztály első osztályvezetője,⁶⁹⁸ majd 1923-tól kezdve tagja a magyar népszövetségi delegációknak – 1923 és 1930 között valamennyi rendes közgyűlési ülészakon részt vett, ahol a leszerelési és pénzügyi bizottságok munkájába kapcsolódott be. Ennek folyamánaként a Népszövetséget jól ismerő tiszt a Magyarországot érintő katonai ügyek kapcsán a Tanács ülésein is rendszeresen képviselte az országot.

Az 1920-as évek folyamán szintén végig meghatározó szerepet töltött be a magyar népszövetségi képviselőben Walko Lajos (1880–1954), aki 1925 márciusától kezdve a dolgozatban vizsgált időszak végéig vezette a magyar külügyminisztériumot. Walko Lajos jogot és nemzetgazdaságtant tanult, pénzügyminisztériumi pályafutását 1911-ben kezdte. Kereskedelemügyi, külügyi és pénzügyminiszteri pozíciókat is éveken keresztül töltött be, ezek közül többet egy időben. Tanultsága és személyes képességei mellett támogatta ebben az is, hogy Weiss Fülöpnek, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank elnökének vejeként széles kapcsolatokkal rendelkezett a pénzügyi körökben.⁶⁹⁹ Pénzügyi tehetségéről és lelkiismeretes munkájáról később kortársai is elismeréssel írtak.⁷⁰⁰ Walko Lajos háromszor volt közgyűlési delegált, ám ennél jóval többször jelent meg a konkrét magyar ügyeket tárgyaló tanácsi üléseken vagy látogatott ki Genfben nem hivatalos delegáltként, kifejezetten háttértárgyalások lefolytatására.

<https://books.google.hu/books?id=hsgQjbgBOAkC&pg=PA25&lpg=PA25&dq=Mensdorff-Pouilly+Klotild&source=bl&ots=8tb1vSyDf5&sig=ACfU3U1aKw3n9pZiLwVneMDnZcCESvyQNw&hl=hu&a=X&ved=2ahUKEwi7z57JlfTmAhUniYsKHAs2AvAQ6AEwEHoECAkQAQ#v=onepage&q=Mensdorff-Pouilly%20Klotild&f=false> (2020. január 8.).

⁶⁹⁷ Tánczos Gábor. In: BÁBA Iván (Főszerk.): *Diplomáciai lexikon. A nemzetközi kapcsolatok kézikönyve*. Éghajlat Kiadó, Budapest. 2018. 674. o.

⁶⁹⁸ ÁROKAY Lajos: Az önálló magyar katonai attasé szolgálat létrehozásának előzményei 1918–1919. *Hadtörténelmi Közlemények* XXX. (1983) 1. sz. 73–95. o.

⁶⁹⁹ Walko Lajos. In: KENYERES Ágnes (Főszerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. <https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC16920/16955.htm> (2020. január 9.).

⁷⁰⁰ Lásd: Barcza i. m. 181. o.

Mint ahogyan azt többször is láthattuk, a magyar népszövetségi képviselő alakításában meghatározó személy volt ifj. Korányi Frigyes báró (1869–1935) is. Korányi Frigyes a híres belgyógyász id. Korányi Frigyes fiaként, zsidó származású, de már kikeresztelkedett családba született. Az 1920-as és 1930-as években többször töltötte be a pénzügyminiszteri tisztséget, illetve 1923 és 1924, valamint 1925 és 1928 között párizsi követ volt. 1923 és 1929 között Korányi volt Magyarország képviselője a Jóváételi Bizottságban is.⁷⁰¹ Az 1920-as években Közgyűlésen csupán egyszer volt a delegáció tagja, a tanácsi üléseken viszont gyakran képviselte a magyar ügyeket (elsősorban a szanálás kapcsán), és tanácsaival gyakran segítette a magyar küldöttség összetételének kialakítását. Emellett ő volt az, aki szorgalmazta, hogy a magyar delegáció – főként, ha annak a miniszterelnök is tagja volt – reprezentatívabb, lehetőleg a nagyhatalmak által foglalttal megegyező szállást vegyen igénybe Genfben, ezzel is elősegítve a gyakori találkozókat a magyar és az antant vezetők között.

Ugyancsak gyakran jelent meg a Tanács ülésein a hivatásos diplomata Gajzágó László (1883–1953), aki jogász tanulmányai után, 1919-ben lett a külügyminisztérium munkatársa. Diplomata karrierje mellett jogelmélettel foglalkozott, elsősorban a nemzetközi jog kapcsán. Ebben a témában adta ki a második világháború alatt az *A háború és béke joga; az A nemzetközi jog eredete* és az *A nemzetközi jog mivoltáról* c. munkáit.⁷⁰² Gajzágó 1924-től kezdve nemzetközi bíróságok előtt is képviselte a magyar kormányt.⁷⁰³ Népszövetségi munkásságát tekintve a Közgyűlésre és a tanácsi ülésekre érkező magyar delegációknak is gyakran volt tagja. Előbbiben az alkotmányos bizottság munkájába kapcsolódott be, utóbbi esetében pedig elsősorban az optások ügyeiben járt közre.

Gajzágóhoz hasonlóan szintén gyakran képviselte a magyar érdekeket a Tanács előtt a jogot tanult Bud János (1880–1950) is. Bud hamar a pénzügyi és statisztikai vonalra került, és pályafutása alatt közlekedési miniszter, pénzügyminiszter, közgazdasági és külügyminiszter is volt.⁷⁰⁴ A Közgyűlés ülésein egyszer sem volt a delegáció tagja, a Tanács előtt azonban gyakran képviselte a magyar érdekeket.

⁷⁰¹ Korányi Frigyes, ifj. Nemzeti Örökség Intézete. <http://intezet.nori.gov.hu/nemzeti-sirkert/budapest/fiumei-uti-temeto/koranyi-frigyes-ifj-1884-tol-tolcsvai-1908-tol-baro/> (2020. január 9.).

⁷⁰² Gajzágó László. In: KENYERES Ágnes (Főszerk.): Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/g-757D7/gajzago-laszlo-75826/> (2020. január 9.).

⁷⁰³ KARDOS Gábor: *Gajzágó László (1883–1953), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja.* https://mta.hu/data/dokumentumok/ix_osztaly/Jubileumi%20megemlekezesek/Gajzago_Laszlo_levtag_1883_1953_Kardos_Gabor.pdf (2020. január 9.).

⁷⁰⁴ Bud János. In: DIÓS István (Főszerk.): Magyar Katolikus Lexikon <http://lexikon.katolikus.hu/B/Bud.html> (2020. január 9.).

Az első világháború alatt aktívan politizáló⁷⁰⁵ és 1918-ban a kereskedelmi miniszteri pozíciót is betöltő Sztérényi József báró ugyancsak visszatérő alakja volt a magyar népszövetségi képviselőnek. Stern József néven született, Stern Albert újpesti rabbi fiaként,⁷⁰⁶ így nem rendelkezett azokkal a születéséből adódó előnyökkel, mint pályatársai közül sokan. Sztérényi⁷⁰⁷ József (1861–1941) újságíró-szerkesztőként kezdte a pályafutását, majd megalapította az erdélyi ipari és kereskedelmi egyesületet. Baross Gábor pártfogoltjaként 1890-től kezdve dolgozott a kereskedelemügyi minisztériumban, ahol az iparfejlesztés területével foglalkozott, és egyre feljebb került a ranglétrán.⁷⁰⁸ 1918 folyamán a Wekerle-kormányban kereskedelemügyi miniszter lett. 1919-ben internálták, majd a Tanácsköztársaság bukása után ismét aktív politikai pályára lépett, és több nemzetközi tárgyaláson is képviselte a magyar kormányt.⁷⁰⁹ A Népszövetség Közgyűlésein 1928-tól kezdve találkozunk vele, a technikai és az általános bizottságok munkájában részt vevő delegáltként.

Barcza György, akinek az emlékiratait ebben a dolgozatban is gyakran használom forrásként, hivatásos, még a Ballhausplatzon tanult és szocializálódott diplomataként szolgált, és mint ilyen vett részt a népszövetségi magyar képviselőben is. Barcza minden állomáshelyén megbecsült és közkedvelt volt, elsősorban mivel nagy felkészültséggel, jó nyelvismerettel és megnyerő modorral rendelkezett.⁷¹⁰ Legfontosabb állomáshelyei Bécs, Athén, Koppenhága, Stockholm, majd egy a külügyminisztérium politikai osztályvezetői beosztását jelentő „kitérő” után a Vatikán, majd London voltak.⁷¹¹

Barcza 1925 és 1926 folyamán, tehát abban a rövid időintervallumban, amikor nem kiküldetésben volt, hanem a külügyminisztérium politikai osztályát vezette, aktívan kapcsolódott be a népszövetségi ügyekbe, és a Közgyűlés és a Tanács ülésein is delegáltként

⁷⁰⁵ Erről bővebben lásd GALI Máté (Szerk.): *Búcsú a Monarchiától*. Berzeviczy Albert naplója (1914–1920). Helikon Kiadó [H. n.] 2015.

⁷⁰⁶ Sztérényi József. In: UJVÁRI Péter (Szerk.): *Magyar Zsidó Lexikon*. Pallas Ny., Budapest, 1929. <http://mek.oszk.hu/04000/04093/html/szocikk/14934.htm> (2020. január 10.).

⁷⁰⁷ A család nevét még édesapja változtatta meg Sztérényire asszimilációs törekvésük jeleként. Lásd Stern Albert. In: UJVÁRI Péter (Szerk.): *Magyar Zsidó Lexikon*. Pallas Ny., Budapest, 1929. <http://mek.oszk.hu/04000/04093/html/szocikk/14619.htm> (2020. január 10.).

⁷⁰⁸ Sztérényi József. A kereskedelmi minisztérium új államtitkára. *Vasárnapi Újság* 52. évf. (1905) 31. sz. 497. o.

⁷⁰⁹ Sztérényi József. In: KENYERES Ágnes (Főszerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/sz-77C95/szterenyi-jozsef-baro-stern-780BF/> (2020. január 10.).

⁷¹⁰ ZEIDLER Miklós: Egy úri diplomata visszaemlékezései. *Aetas* (1998) 4. 166–171. o. http://acta.bibl.u-szeged.hu/40864/1/aetas_1998_004_166-178.pdf (2020. január 10.).

⁷¹¹ Barcza a második világháború kitörését követően, londoni állomáshelyéről hazatérve – a magyar külpolitikával egyet nem értése miatt – maga kérte a nyugdíjazását, de továbbra is jól informált maradt, és 1943-ban Kállay megbízottjaként elvállalta, hogy a kiugrás érdekében Svájcban folytasson titkos tárgyalásokat, ami miatt több családtagját érték támadások. A második világháború végén előbb Svájcba, majd Ausztráliába emigrált. Lásd: Barcza Diplomataemlékeim. I. m. Vö. ZEIDLER Miklós: Egy úri diplomata i. m. 166-171. o.

volt jelen. A Közgyűlések során az általános, a politikai és a pénzügyi bizottságok munkájába kapcsolódott be.

Az 1920-as években gyakran látogatott ki a Népszövetség Közgyűléseire – valamennyi alkalommal titkárként – Ullein-Reviczky Antal (1894–1955) is, akit a Magyarországot érintő Tanácsi üléseken is többször megtalálunk. A Barczához hasonló pályát befutó – az 1920-as években még csak az Ullein⁷¹² nevet viselő – diplomata szintén a Ballhausplatzon tanult hivatásos diplomata volt, aki az első világháborút követően tagja volt az osztrák–magyar határmegállapító bizottságnak is, ezt követően pedig Párizsba, majd Isztambulba helyezték.⁷¹³

1924-től kezdve volt a Közgyűlésre érkező magyar delegáció része Eberswaldi Sieglér Géza ezredes, akiről a népszövetségi fellépésein kívül jóformán semmit nem tudunk. Sem pályafutása, sem életének későbbi alakulása nem ismert. Azt tudjuk, hogy 1938 őszén, immár altábornagyként az általa vezetett VI. hadtesttel az első bécsi döntéssel visszacapott Dél-Kárpátalján tartózkodott.⁷¹⁴ Egy évvel később, 55 éves korában hunyt el Debrecenben. A Magyar Érdemrend Középkeresztjének és a 3. osztályú Vaskorona rendnek a tulajdonosa.⁷¹⁵

Ami bizonyos, hogy a források szerint elismert, de különösebb jelentőséggel fel nem ruházott Sieglert 1924-től kezdve valamennyi rendes közgyűlési ülésen megtaláljuk, ahol a leszerelési bizottság munkájában vett részt technikai tanácsadóként – a tanácsi ülésre érkező delegációknak azonban egyszer sem volt tagja.

Ugyancsak gyakran volt a magyar delegáció tagja az ebben a dolgozatban már szintén sokat idézett ifj. Vladár Ervin. Édesapja, id. Vladár Ervin jogász és főjegyző 1928-ban halt meg. A szintén jogászként doktorált ifj. Vladár Ervin (1897–1984)⁷¹⁶ hivatásos diplomata volt, aki 1921-ben kezdte meg külügyi szolgálatát. 1923 és 1930, 1933 és 1939, valamint 1942 és 1943

⁷¹² Édesanyja nevét, a Reviczkyt a harmincas években vette fel.

⁷¹³ Ullein-Reviczky karrierjének legsikeresebb szakasza a harmincas évekre tehető. 1938 és 1943 között a külügyminisztérium sajtóosztályának vezetője volt, majd 1944. március 19-ig stockholmi követ. Barczához hasonlóan aktívan részt vett a Kállay-féle kiugrási kísérlet tárgyalásaiban. Lásd: BARCZA Diplomataemlékeim i. m. Vö.: Ullein-Reviczky Antal. Széchenyi István Városi Könyvtár. <https://www.szivk.hu/ullein-reviczky-antal/> (2020. január 10.).

⁷¹⁴ HORNYÁK Csaba: Kísérlet Kárpátalja birtokbavételére (1938 november). *Aetas* II. évf. (1986) 167–175. o. http://acta.bibl.u-szeged.hu/40343/1/aetas_1986_ksz_167-175.pdf (2020. január 11.).

⁷¹⁵ Sieglér Géza gyászjelentése. 1939. június 18. In: Gyászjelentések, Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtára. https://library.hungaricana.hu/hu/view/Gyaszjelentések_DebreceniRefKollNagykonyvtara_SCHM_SI/?pg=256&layout=s (2020. december 30.).

⁷¹⁶ JOÓ András: „Gstaad 6.9.99.” A svájci ügynevezett Kállay-féle aranyalap létrejöttének és kezelésének problémái – dokumentumok Wettstein János hagyatékából. *Lymbus Magyarságtudományi Forrásközlemények* 2018. 661–722. o. http://epa.oszk.hu/01500/01500/00015/pdf/EPA01500_lymbus_2018_661-722.pdf (2020. január 11.).

között a külügyminisztériumban dolgozott. Külföldi állomáshelyei között volt Bukarest, Berlin, Párizs és Genf is – utóbbi városban 1943 és 1944 között⁷¹⁷ volt főkonzul.⁷¹⁸

Vladár *Mi is az a Népszövetség?* c., 1930-ban a Magyar Külügyi Társaság kiadásában megjelent munkája fontos és részletes bemutatását adja a Népszövetség működésének, valamint az arról alkotott magyar véleménynek. A Népszövetség Közgyűlésén az 1920-as években három alkalommal vett részt titkári, illetve technikai tanácsadói pozíciókban, tanácsi ülésen azonban egyszer sem.

A fenti névsorból egyértelműen levonható, hogy az ülésekre felkészült, képzett és a kérdéses ügyeket jól ismerő politikusok, diplomaták és szakemberek (utóbbiak főként a pénzügyi és katonai területekről) érkeztek. A hivatásos diplomaták tekintetében a népszövetségi magyar képviselőket többségében olyan, még a Ballhausplatzon szocializálódott diplomaták látták el, akik az 1920-as években felállt önálló magyar külügyi szolgálat gerincét adták. A népszövetségi ülésen való részvételükkor egyaránt találunk a budapesti minisztériumban dolgozókat, illetve külszolgálatban lévő tisztviselőket is. Ezek közül a kizárólagos német orientációt elutasító diplomaták közül a második világháború alatt sokan aktívan részt vettek a Kállay-féle kiútkeresésben, a Sztójay-kormány kinevezése után pedig sorra mondtak le tisztségeikről. 1945 után szinte valamennyien emigrációra kényszerültek, és a világ különböző pontjain telepedtek le.

Genf – a magánbeszélgetések központja

Mint láthattuk, a Népszövetség létrejöttével Genf hirtelen került a világ figyelmének központjába és lett a szervezet intézményesülésének helyszíne – így volt lehetséges, hogy a mai ENSZ-épület elkészültéig a Népszövetség szervei elszórta kaptak helyet a városban: míg a Főtítkárság a már említett Wilson Palotában székel és a tanácsi üléseknek is otthont adott, addig a Közgyűlés a Salle de la Réformationban, majd 1930-tól kezdve a Bâtiment Electoralban kapott helyet.⁷¹⁹

⁷¹⁷ Rövid életpályáját lásd ANTAL László (Szerk.): Szegedy-Maszák Aladár: *Az ember ősszel visszanéz... Egy volt magyar diplomata emlékirataiból*. Európa-História, Budapest, 1996. 417. o.

⁷¹⁸ Mint ilyen részt vett a Kállay-féle aranyalap létrehozásában, majd ő is tagja lett a Barcza által szervezett és vezetett követi komiténak, és beadta lemondását. Ezt követően disszidált, és Venezuelában telepedett le. Lásd JOÓ András: „Gstaad 6.9.99.” A svájci úgynevezett Kállay-féle aranyalap létrejöttének és kezelésének problémái – dokumentumok Wettstein János hagyatékából. *Lymbus Magyarságtudományi Forrásközlemények* 2018. 661–722. o. http://epa.oszk.hu/01500/01500/00015/pdf/EPA01500_lymbus_2018_661-722.pdf (2020. január 11.). Vö.: Bakácz-Bessenyei György volt svájci magyar követ levele Kállay Miklós volt magyar miniszterelnöknek. Barcza György irathagyatékából. In: Barcza Diplomataemlékeim i. m. II. köt. 356–365. o. Vö.: Szegedy-Maszák *Az ember ősszel visszanéz* i. m. 299. o.

⁷¹⁹ ZEIDLER Miklós: Magyarok a Nemzetek Szövetségében i. m. 251-272. o., vö.: League of Nations. Organization and establishment. United Nations, Geneva.

A fentiekben már azt is láthattuk, hogyan működött a népszövetségi rendszer, valamint hogy az információszerzés és – amennyire beosztásuk engedte – a háttértárgyalások, informális egyeztetések lebonyolítása milyen fontos szerepet játszott a genfi titkárság életében. Igaz volt ez azonban az ülésekre kikerkező delegáltakra is, akik szintén igyekeztek kihasználni a világ politikusait néhány hétig tömörítő város lehetőségeit, és minél több magántalálkozót kieszközölni – ezt Bánffy külügyminiszter, ahogy láthattuk, már a csatlakozáskor felismerte.⁷²⁰

A tagállamok miniszterelnökeinek, elnökeinek vagy külügyminisztereinek személyes jelenléte az üléseken nem volt ugyan általános, de viszonylag gyakran előfordult a kulcsfontosságú kérdések tárgyalásakor. A kikerkező felső vezetés ilyenkor természetesen nem csupán az üléseken, de magántalálkozókra is egyezkedett egymással. Ez tette lehetővé az akkor már berlini követ Kánya Kálmánnak, hogy azon dolgozzon, hogy a Népszövetség ülése kapcsán Genfben találkozót hozzon össze Grandi és Stresemann között,⁷²¹ ám annyit sikerült csupán elérnie, hogy Stresemann ígéretet tett Walkónak a magyar kérdések támogatására a Népszövetség Tanácsában.⁷²² Szintén így találkozhatott 1926 márciusában Genfben Bethlen és Bourov bolgár külügyminiszter⁷²³ vagy Walko és Chamberlain brit külügyminiszter.⁷²⁴

Korányi Frigyes Kányának írott 1925-ös levele jól megvilágítja az ehhez hasonló személyes megjelenések okát és fontosságát:

„a Kis-Entente s főként a románok a szeptemberben Genfben tartandó népszövetségi ülésre »moment un mauvais coup«⁷²⁵ [készülnek]. [...] minden jel arra mutat, hogy magyar részről fel kell készülni s főként, hogy a miniszterelnök úrnak okvetlen kell beszélnie Briand-tal és Chamberlain-nel. Itteni jóakaró politikai körökben a legnagyobb hibának tartanák, ha a miniszterelnök úr éppen most nem menne Genfbe, mikor Magyarországról azt a hírt terjesztik, hogy pénzügyeit rendbe hozva és jelentékeny pénzekkel rendelkezve most kezdi meg agresszív akcióját Közép-Európában, továbbá hogy az Anschluss kérdés kapcsán titkos terveik vannak s alig, hogy a németek megmozdulnak, türelmét veszítve akciót indít a béke-revízió érdekében [...] A júniusi találkozás Briand-nal és Chamberlain-nel tovább segített minket a sűrűsödő támadásokon át. De ezek a támadások, illetve a kulisszák mögött folyó intrikák [...] most

[https://www.unog.ch/80256EDD006AC19C/\(httpPages\)/DC4AA21261EF9EE4C1256F31002C7B73?OpenDocument](https://www.unog.ch/80256EDD006AC19C/(httpPages)/DC4AA21261EF9EE4C1256F31002C7B73?OpenDocument) (2021. január 9.).

⁷²⁰ Bánffy Miklós jelentése Horthy Miklósnak. Budapest, 1922. december 19. 10. o. MNL OL K 64 7. cs. 41. t. 227 res.

⁷²¹ TÓTH Egy polgári arisztokrata i. m. 99. o.

⁷²² Uo. 101. o.

⁷²³ A Külügyminisztérium titkos beadványa a szófiai és a konstantinápolyi követeknek. Bethlen gróf miniszterelnök beszélgetése Bourov bolgár külügyminiszterrel 1926. március hó 13-án Genfben. Budapest, 1926. március 22. MNL OL K 64 21. cs. 41. t. 158/res.

⁷²⁴ Az MTI jelentése. 1927. március 10.

⁷²⁵ A francia kifejezés magyarul: kedvezőtlen lépéssel.

erősödnek. [...] A miniszterelnök megjelenése Genfben az, a mitől legjobban félnek. [...] Kérlek kövessetek el mindent, hogy a Miniszterelnök úr kimenjen és pedig elég jókor.”⁷²⁶

Ezekkel a találkozókkal kapcsolatban a magyar diplomáciának azt is be kellett látnia, hogy azok nem csupán önmagukban szükségesek, de még az olyan részletek is fontosak, mint hogy hol legyen elszállásolva a kikerkező delegáció. Míg a kezdeti években a magyar delegáció szállásai a kevésbé elegáns és frekventált Hôtel de l’Ecuben (place du Rhône 2)⁷²⁷ vagy Apponyi esetében a Résidence-ban (11 Route Florissant)⁷²⁸ voltak, addig szintén 1925-ben, ismét Korányi már arra figyelmeztetett:

„a Hotel de l’Ecube⁷²⁹ való elvonulás nagyon leszallítja a Miniszterelnök ottlétének értékét. [...] Az Ecuben egyetlen nekünk érdekes ember sem lakik s primitívsége egyáltalában nem vonz oda senkit. A Miniszterelnöknek nincs becsületes helyisége a hol fogadhatna valakit. Ha beszélni akar, a titkárok egy napig futkároznak, míg egy rendes rendez-vous-t tudnak kieszközölni. Az ilyen bemandott formszerű találkozás, jóformán számos »audiencia« közé beékelt »audiencia« csak rövid lehet, órával a kézben. Míg a Bergues-ben, vagy Beau Rivage-ban⁷³⁰, a hol a »nagy« emberek szállnak meg, minduntalan egymásba botlik az ember, ebéd után egymás mellett feketekávézik stb. egy szóval diszkurzusra ezer alkalom van. Ezt az előnyt miért engedjük át ellenségeinknek?»⁷³¹

Hogy ez mennyire így volt, azt igazolja az MTI egyik jelentésének pár sora is:

„Miközben a Beurivage szálló felső termeiben a rajnavidéki paktumot aláíró hatalmak Chamberlain, Loucheur, Paul Boncour, Luther, Stresemann és Scialoja útján egy óránál hosszabb idő óta tanácskoznak, az újságírók között mindenféle hír kering.”⁷³²

Ezért a reprezentáció fontosságát a magyar vezetés is kénytelen volt a pénzügyi gondok elé helyezni, és megfogadni Korányi Frigyes körültekintő kérését. A népszövetségi ülésekre érkező Bethlen ugyanis 1927-től kezdve (tehát akkor, amikor az ország gazdaságilag már stabilizálódott, és ugyanakkor, amikor a magyar delegáció létszámát is jócskán megnövelték) valóban a magyar titkárságtól is mindössze pár méterre lévő Grand Hôtel Beau-Rivage-ban,⁷³³

⁷²⁶ Korányi Frigyes bizalmas levele Kánya Kálmánnak. Párizs, 1925. július 30. MNL OL K 64 16. cs. 41. t. 271/res.

⁷²⁷ Baranyai Zoltán levele Eric Drummond-nak. Genf, 1924. augusztus 23. League of Nations Archives R 1382 26/38028x/36175. (Representation of Hungary at Fifth Assembly: Geneva, September, 1924).

⁷²⁸ A Wilson-palotától és a Genfi-tótól távoli címen ma már nem működik hotel.

⁷²⁹ A Népszövetség központjához képest a Genfi-tó túloldalán fekvő Hotel de l’Ecu többszöri költözéssel ugyan, de már a kora újkor óta üzemelt; mára bezárt.

⁷³⁰ A ma is üzemelő Hotel Beau-Rivage a Genfi-tó partján fekszik, néhány utcára az akkor a Népszövetség központjának helyet adó Palais Wilsontól.

⁷³¹ Korányi Frigyes bizalmas levele Kánya Kálmánnak. Párizs, 1925. július 30. MNL OL K 64 16. cs. 41. t. 271/res.

⁷³² Az MTI jelentése. Genf, 1926. március 10.

⁷³³ A Külügyminisztérium levele a genfi képviselőnek. Budapest, 1928. augusztus 6. MNL OL K 107 61. cs. 53/e.

vagy a Grand Hotel de la Paix-ben⁷³⁴ szállt meg,⁷³⁵ 1928-ban pedig már a komplett magyar delegáció a Beau-Rivage-ban volt elszállásolva.⁷³⁶

Hevesy segítségével⁷³⁷ Bethlen 1927 decemberében néhány nap alatt így tudott tárgyalásokat folytatni a későbbi brit miniszterelnök Neville Chamberlannel, a korábbi és későbbi francia miniszterelnök Aristide Briand-val és a német külügyminiszter Gustav Stresemannal is, elsősorban az akkor meghatározó optánsügy kapcsán. Az ezekről a találkozókról készült feljegyzések egyike például rámutat arra, hogy az általános európai politikai helyzetről is informálódott a magyar kormányfő,⁷³⁸ a Stresemann német külügyminiszterrel folytatott beszélgetésről készült feljegyzés szerint pedig Bethlen közvetíteni kívánt Olaszország és Németország között.⁷³⁹

Ugyanígy kerülhetett sor csaknem egy évvel később, az 1928-as Közgyűlés alkalmával Apor Gábor találkozóira is Giacomo Paulucci márkival, Mussolini kabinetfőnökével⁷⁴⁰ és Seipel osztrák kancellárral, amelyről így számolt be:

„E hó 5-én [szeptember] Paulucci marquis-val való beszélgetésem alatt feltűnt nekem, hogy ismételten utalt a románokhoz való közeledés fontosságára. Úgy vettem ki, hogy Seipel osztrák kancellárnak genfi tartózkodása, valamint sorozatos tanácskozásai idegesítik őt. Beszélgetés közben határozottan megállapítottam, hogy a szerb–olasz viszony feszültsége enyhült. Midőn rátereltem a beszédet a magyar–török viszonyra, kifejezést adott abbeli nézetének, hogy a magyar–török szerződésnek finalizálása megnehezítené a bolgárok helyzetét. 6.-án hosszas beszélgetésem volt Seipel osztrák kancellárral. Seipel említette, hogy legutóbbi prágai látogatása alkalmával Beneš kitartóan inszisztált egy tovább menő szerződés kötése érdekében.”⁷⁴¹

Jól mutatja az ilyen találkozók fontosságát, hogy ugyancsak az 1928-as Közgyűlés ülészsaka alkalmával a magyar delegáció egyik tagjának (hogy pontosan kinek, azt nem tudjuk)

⁷³⁴ A Beau-Rivage mellett lévő, szintén a Genfi-tóra néző hotel ma is működik, nevét megtartva, de már a Ritz-Carlton szállodalánc részeként.

⁷³⁵ Foglалás visszaigazolása a Grand Hotel de la Paix-tól. Genf, 1927. november 24. MNL K 107 61. cs. 53/e

⁷³⁶ A Külügyminisztérium levele a genfi képviselőnek. Budapest, 1928. augusztus 6. MNL OL K 107 61. cs. 53/e.

⁷³⁷ Hevesy Pál Emlékezünk régiekről i. m. 157–158. o.

⁷³⁸ Feljegyzés a gróf Bethlen Miniszterelnök Úr és Briand francia külügyminiszter között, Genfben, 1927. december 6-án lefolyt beszélgetésről. MNL OL K 64 26. cs. 41. t. 655 res. 566–569.

⁷³⁹ Külön érdekesség, hogy a genfi olasz képviselővel kapcsolatban Stresemann problémásnak látta, hogy az olaszok Genfben csupán „jogi megfigyelőket” hagytak, akikkel nem lehet politikai kérdésekről beszélni. A beszélgetésről készült feljegyzést lásd: Feljegyzés (II) a gróf Bethlen Miniszterelnök Úr és Stresemann német külügyminiszter között, Genfben, 1927. évi december 6-án lefolyt beszélgetésről. MNL OL K 64 31. cs. 41. t. 112. 10–14. o.

⁷⁴⁰ Vö.: <https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/volpe-mellon-mussolini-and-the-marquis-paulucci-der-caboli-news-photo/514948570> (2020. január 3.)

⁷⁴¹ Apor Gábor helyzetjelentése Khuen-Héderváry Sándornak. Genf, 1928. szeptember 13. MNL OL K 64 31. cs. 41. t. 562 res. 3–4.

alkalma volt beszélni az előző Tanácsülésen a magyar diplomácia fókuszába került tanácselnökkel, az akkor már a kisebbségi osztályt is vezető spanyol Azcáratéval, aki tanácsokkal látta el a diplomatát a magyar kisebbségi beadványok kapcsán.⁷⁴²

Genf tehát kitűnően alkalmas volt magánbeszélgetések és tárgyalások lefolytatására, információk beszerzésére, a különböző államok politikájának és várható lépéseinek kitapogatására vagy épp az aktuális magyar lépések fogadtatásának detektálására – és ezzel a lehetőséggel a kormányok, köztük a magyar, éltek is.

Így például 1930 szeptemberében nem a hivatalos, 21 fős magyar küldöttség tagjaként, de Bethlen is Genfbe utazott, ahol gazdasági kérdésekben folytatott tárgyalásokat Scialojával, Marinkovich-csal, Madgearuval, Guarigliával, Zaleskivel, Briand-val és Curtiusszal – utóbbi egy német–osztrák–magyar–cseh gazdasági (vám) közeledést javasolt, ám Bethlen szkeptikus véleménye miatt végül egy magyar–német kereskedelmi szerződésben állapodtak meg, amelynek részleteit Genfben pontosította később német részről Ritter, magyar részről pedig Nickl. Bethlen emellett felkereste Fouroughi kán perzsa delegátust, valamint a brit Hendersont is, akivel a kisebbségi kérdéstről tárgyalt: Curtiusszal ugyanis abban maradtak, hogy az fel fogja vetni a kisebbségi kérdést, a magyar delegátusok pedig támogatni fogják ebben, és egy szakértőkből álló bizottság alakítását fogják kezdeményezni. Henderson támogatásáról biztosította Bethlent, akinek a csikiek ügyében azt is megígérte, hogy utasítani fogja Cadogant, az ügy népszövetségi előadóját, hogy rendszeren tanulmányozza át a beadványt.⁷⁴³ Mindez kiválóan mutatja egy-egy ilyen háttértárgyalás fontosságát.

Az alábbiakban látni fogjuk, hogy a magyar delegáció tagjai – főleg, ha a miniszterelnök vagy a külügyminiszter is köztük volt – hányszor folytatott magánbeszélgetést és a népszövetségi üléseken kívüli megbeszéléseket.

A Közgyűlés és a Tanács elé került magyar ügyek

Általános összefoglaló

Az 1923 és 1930 között a Népszövetség elé került legfontosabb magyar kérdések a határviták, a vasútvonalak és azok tulajdonának felosztása, a kisebbségbe került magyarok, a numerus clausus, Magyarország pénzügyi helyreállítása és a katonai kontroll feloldása körében kerültek elő. Emellett további két, aktuálpolitikai kérdés befolyásolta nagyban a magyar–népszövetségi kapcsolatokat: a frankhamisítási per és a szentgotthárdi fegyverszállítmány ügye.

⁷⁴² Vladár rendelete a prágai (Masirevich), a belgrádi (báró Forster) és a bukaresti (báró Vest) követeknek, valamint tudomásvétel végett Bethlen Istvánnak. Budapest, 1929. január 8. MNL OL K 64 37. cs. 41. t.

⁷⁴³ Feljegyzés a miniszterelnök Úr genfi beszélgetéseiről. 1930. szeptember 11. MNL OL K 64 41. cs. 41. t.

Az alábbiakban azt mutatom be nagy vonalakban, hogy a tanácsi és közgyűlési ülésekre érkező magyar küldöttek hogyan és mennyire sikeresen képviselték a kormány álláspontját ezekben a kérdésekben.

A határviták és a szétszakított vasútvonalak ügyei viszonylag röviden összefoglalhatók, és a megoldásuk is viszonylag gyorsan ment. A pénzügyi rekonstrukció kérdése szintén gyorsan és valójában zökkenőmentesen ment végbe. Nem volt ez igaz a kisebbségi ügyekre, a pénzügyi ellenőrzésre és a katonai kontroll kérdésére – ezek ugyanis jóval bonyolultabb, sok érdekelttel és ellenérdekelttel rendelkező ügyek voltak. A Népszövetség fentebb bemutatott rendszerében pedig az ilyen ügyek hosszasan el tudtak húzódni, valódi megoldás nélkül. Épp ezért ezek közül az ország pénzügyi helyreállításának és a kisebbségi ügyeknek a népszövetségi képviseletét, valamint a szentgotthárdi fegyverszállítmány Népszövetség elé került ügyét fogom kicsit részletesebben is körbejárni, míg a többi, a Népszövetség elé került magyar kérdés kapcsán csak röviden ismertetem a magyar fellépést.

Ahogy azt már láthattuk, a Népszövetség elé került és általa tárgyalt első magyar ügy a numerus clausus volt, ami azonnal akkora presztízsveszteséget eredményezett, amit később sem tudtak teljesen semmissé tenni.⁷⁴⁴ A kérdés már a magyar csatlakozás során is előkerült a Népszövetségben, ám akkor végül elvetették a további tárgyalását. 1925 januárjában viszont angliai zsidó szervezetek ismét betérjesztették a Népszövetséghez kivizsgálásra, mivel attól tartottak, hogy a törvény precedenst jelenthet más európai országok számára is. A Tanács ezért 1925 nyarán levelezésbe kezdett a magyar kormánnyal a numerus clausus részleteire vonatkozóan,⁷⁴⁵ miközben a magyarországi zsidó szervezetek jelezték, hogy ők közvetlenül szeretnék az ügyet rendezni a magyar kormánnyal.⁷⁴⁶

A numerus clausus kapcsán felállt bizottságot a brazil Afrânio de Melo Franco⁷⁴⁷ vezette, a magyar kormány képviseletében pedig Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter szólalt fel,⁷⁴⁸ aki érvelésében a már korábban is vázolt taktikát követte. Végeredményben így hasonló indokot fogalmazott meg, mint amit a román képviselők is hangoztattak az optánskérdés kapcsán: azaz, hogy az állam azért volt kénytelen az adott

⁷⁴⁴ ZEIDLER Miklós: A Nemzetek Szövetsége a magyar külpolitikai gondolkodásban. i. m. 151-177. o.

⁷⁴⁵ SPIRA, Thomas: Hungary's Numerus Clausus, the Jewish Minority, and the League of Nations. In: *Ungarn Jahrbuch* IV. kötet, v. Hase & Koehler Verlag, Mainz, 1972. 115–128. o.

⁷⁴⁶ Az MTI jelentése. Párizs, 1925. november 16.

⁷⁴⁷ Afrânio de Melo Franco (1870. február 25.–1943. január 1.) hivatásos diplomata, 1924 és 1926 között Brazília népszövetségi delegátusa, majd 1930 és 1933 között Brazília külügyminisztere volt. Lásd: Melo Franco, Afrânio de. In: Encyclopédia.com.

<https://www.encyclopedia.com/humanities/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/melo-franco-afranio-de-1870-1943> (2021. január 4.).

⁷⁴⁸ Az MTI jelentése. Genf, 1925. december 10.

kisebbséget korábbi helyzetéhez képest hátrányba hozó intézkedést hozni, mivel az ország gazdasági helyzete megkövetelte azt.

Az ügyben végül – arra hivatkozva, hogy a magyar kormány tájékoztatása szerint a törvényt a szociális helyzet indokolja, és annak megváltozásakor a kormány módosítani fogja – a Tanács elfogadta Melo Franco javaslatát, miszerint a törvény módosításán kívül ne fogalmazzanak meg egyéb kötelező lépést.⁷⁴⁹ Ezzel a kérdés lekerült a szövetség napirendjéről, de teljes befejezettséget csak 1928 januárjában nyert, amikor az ígért módosítás valóban megtörtént.⁷⁵⁰

Mint ahogy azt a magyar csatlakozás bemutatása során is láthattuk, a határviták kérdései is hamar, már a csatlakozást megelőzően is a Népszövetség elé kerültek, mivel olyan rendezetlen kérdésnek számítottak, amelyek eldöntését a szervezethez utalták. Ez pedig sürgető volt, hiszen a királykérdés mellett ezek akadályozták leginkább magát a magyar csatlakozást is.

Így láthattuk a nyugat-magyarországi kérdés megoldását, majd az 1922-ben a határviták kapcsán a Népszövetség elé került ügyeket is, amelyek közül az osztrák–magyar határvita, ahogy már láthattuk, megoldódott. A szintén 1922. július 19-én, a Tanács londoni ülésén tárgyalt jugoszláv–magyar határ kapcsán a határmegállapító bizottság korrigálásokat javasolt. Mivel azonban ezeket a javaslatokat az államok nem voltak kötelesek elfogadni, így a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság élt az elutasítás jogával, amivel ennek a határszakasznak a kérdése is végleg lekerült a napirendről. Ahogy Khuen-Héderváry később összefoglalta:

*„Ezt a magyar közvélemény felháborodással vegyes csodálkozással fogadta, mert abban a különös hitben élt, hogy legalább is az újonnan alakult államoknak el kell fogadniuk a Népszövetség közvetítését és ennek elvetése által nem szegülhetnek ellen a Népszövetségi Tanács morális befolyásának.”*⁷⁵¹

1923 januárjától kezdve a magyar–csehszlovák határ salgótarjáni szakaszának ügyét tárgyalta hosszasabban a Tanács Párizsban összeülő ülése. Az ülés előtt ebben az esetben is határmegállapító bizottságot küldtek ki a helyzet felmérésére, amely megosztott volt a kérdést illetően – a döntést ezért a tanácsi üléstől várták.⁷⁵² A kérdés tisztázására a Tanács további vizsgálatokat rendelt el, és a magyar és a csehszlovák fél is elfogadta, hogy aláveti magát a Tanács későbbi, a vizsgálatra kiküldött bizottságok jelentései alapján meghozott határozatának.⁷⁵³ A következő, áprilisi ülészakon került elő ismét az ügy – A Tanács végül

⁷⁴⁹ Uo.: Genf, 1925. december 12.

⁷⁵⁰ ZEIDLER Miklós: A Nemzetek Szövetsége a magyar külpolitikai gondolkodásban i. m. 151-177. o.

⁷⁵¹ Khuen-Héderváry A magyar külpolitika i. m. 16. o.

⁷⁵² Az MTI jelentése. 1923. január 24. Vö.: Az MTI jelentése. Genf, 1923. január 24.

⁷⁵³ Az MTI jelentése. Párizs, 1923. április 11.

Magyarországnak ítélte Somoskő és Somosújfalú községeket, amit mindkét fél elfogadott, így a kérdést megoldottként zárhatták le.⁷⁵⁴

Ezzel rendeződtek a határkiigazítások – az erről folyó tárgyalások hossza átlagosnak tekinthető, hiszen a trianoni béke aláírása és a végleges rendezés között mintegy három év telt el. Ez nagyjából ugyanannyi, mint amennyi az első sorban brit–török ellentétet generáló moszuli kérdés eldöntése volt. A Népszövetségért nemigen lelkesedő Teleki Pál 1924 végén kapott ugyanis meghívást az akkor felálló és munkáját 1925-ben folytató, Moszul kérdését és hovatartozását vizsgáló bizottságba,⁷⁵⁵ amely az 1923-ban megkötött lausanne-i békét követően 1926-ra tudta „rendezni” a terület kérdését.

A határvitákhoz és a trianoni békéhez szorosan kapcsolódtak a szétszakított vasútvonalak ügyei, amelyek túlnyomórészt arról szóltak: az elszakadt területeken fekvő kiépített vasúthálózat, valamint annak teljes felszerelése milyen feltételek mellett kerüljön át a szóban forgó utódállamhoz.

Ezeknek a kérdéseknek a megoldása szintén évekig húzódott: az Arad–Csanád vasútvonal⁷⁵⁶ ügye 1923-ban került először a Tanács elé⁷⁵⁷, de az ügy csak 1926-ban, a máramarosi vasútvonalak ügyével együtt tudott végre megoldódni – a megoldás pedig nem a tanácsi üléseken, hanem magyar–román kétoldalú tárgyalásokon született meg.⁷⁵⁸ A Népszövetség ugyanis a hasonló ügyekben nem szívesen vállalta fel a döntés okozta konfliktust egyik féllel szemben sem, ezért inkább bilaterális tárgyalásokra kérte azokat.

1928 szeptemberében került a Tanács elé az újabb, ezúttal a sopron–kőszegi és a boldvavölgyi vasúti részvénytársaság ügye, amelyekben szintén évek óta próbáltak egyezsége jutni a felek,⁷⁵⁹ ezért egy döntőbírótság kijelölését kérték.⁷⁶⁰ A döntőbírótság november folyamán kezdte meg munkáját,⁷⁶¹ megoldást azonban nem sikerült találniuk. A kérdést ebben az esetben egy éven keresztül halasztották, hogy végül szintén a Népszövetségen kívüli bilaterális tárgyalásokon oldják meg azt.⁷⁶²

⁷⁵⁴ Az MTI jelentése. Genf, 1923. április 23.

⁷⁵⁵ Erről bővebben lásd ABLONCZY Balázs: A miniszterelnök élete és halála. Teleki Pál (1879–1941). Jaffa Kiadó, [H. n.] 2018.

⁷⁵⁶ Az Aradi és Csanádi Egyesült Vasutak.

⁷⁵⁷ Az MTI jelentése. Genf, 1923. december 3.

⁷⁵⁸ Uo.: 1926. december 6.

⁷⁵⁹ Uo.: Genf, 1928. szeptember 1.

⁷⁶⁰ Uo.: Genf, 1928. szeptember 8.

⁷⁶¹ Uo.: Genf, 1928. november 15.

⁷⁶² Uo.: Madrid, 1929. június 12.

Szintén folyamatosan tárgyalt, de ebben a dolgozatban részletesen nem vizsgált kérdés volt az ország feletti katonai kontroll és annak megszüntetése is.

A magyar kisebbségi ügyek

A kisebbségek helyzete Európa-szerte több nemzetet és államot érintő probléma volt, amit már az első világháborút lezáró békék is a Népszövetség hatáskörébe utaltak. Ez a Népszövetség szempontjából azt eredményezte, hogy a felálló szervezetnek egyszerre kellett tudnia legitimálni az új országhatárokat és megvédeni valamennyi állam állampolgárát.⁷⁶³

Ahogy azt korábban már láthattuk, a Népszövetség Főtitkárságának osztályai között így külön szerepelt egy a kisebbségi ügyekkel foglalkozó osztály, amelynek élén a felállításától kezdve 1928-ig Drummond egyik bizalmasa, a már többször említett Erik Colban állt. Őt 1928-ban a spanyol diplomata Manuel Aguirre de Cárcer, majd 1930-ban a már szintén többször említett Azcárate váltotta.

Ez az osztály tartotta a kapcsolatot a kisebbségek és az érintett kormányok képviselőivel, szükség esetén helyszíni látogatásokat és tanulmányutakat tett, és általában ismerte a kérdésre vonatkozó teljes vita- és szakirodalmat. A kisebbségi osztály végezte a beérkező petíciók formai elbírálását is, majd, ha megfeleltek a követelményeknek, továbbította azokat a bepanaszolt kormánynak, amelynek két hónapja volt a választ megküldeni a kisebbségi osztálynak. Az így összeállt anyagot küldte tovább a kisebbségi osztály a Tanácsnak, ami egy a Tanács elnökéből és két általa választott tagból álló hármas bizottságban (amelyet idővel ötös bizottsággá tettek) vizsgálta meg részletesen a kérdést.⁷⁶⁴

Ahogy a dolgozat első felében láthattuk, a korszakban nyílt titokként kezelték, hogy a Főtitkárság sok esetben gyakorlatilag kész ügyeket terjeszt a Tanács elé. Ez esetben ez úgy is érvényesült, hogy a kisebbségi osztály a hozzá beérkezett petícióknak csak mintegy a felét utalta tovább egyáltalán a Tanácsnak – a többi formai vagy egyéb hibára hivatkozva nem vizsgálta tovább.⁷⁶⁵

⁷⁶³ PEDERSEN, Susan: Back to the League of Nations. *The American Historical Review* 112. évf. (2007) 4. sz. 1091–1117. o.

⁷⁶⁴ ZEIDLER Miklós: A Nemzetek Szövetsége és a magyar kisebbségi petíciók. In.: BÁRDI Nándor–FEDINEC Csilla (Szerk.): *Etnopolitika – A közösségi, magán- és nemzetközi érdekek viszonyrendszere Közép-Európában*. Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003. 59–83. o., vö. ZEIDLER Miklós: A Nemzetek Szövetsége Székelyföldön i. m. 427–466. o.

⁷⁶⁵ Ez azonban nem jelenti azt, hogy a kisebbségi osztály ne akart volna foglalkozni ezekkel az ügyekkel. Emiatt volt rendkívül fontos az a korábban már bemutatott, Baranyai által már a genfi iroda felállítását után hangsúlyozott kérdés, miszerint a kisebbségi petíciókat előzetesen felül kell vizsgálni a genfi magyar irodában, hogy biztosan megfeleljenek a feltételeknek, és ne utasítsák el azokat már a letelején. Lásd: 52. oldal.

A Tanács az elé továbbított ügyek kapcsán (a bizottsági vizsgálat után) vagy elvetette a petíciót, amelyet megalapozatlannak talált, vagy igazat adott neki, és kérte a bepanaszolt államtól a jogsértés korrigálását, vagy – ha nem tudott döntést hozni – továbbutalhatta a kérdést az Állandó Nemzetközi Bírósághoz.⁷⁶⁶

Ebbe a rendszerbe kerültek tehát be a magyar kisebbségek egyesével beadott petíciói is. A trianoni határok következtében a határon kívül rekedt magyar lakosság kisebbségi jogi kérdése – a határvitákhoz hasonlóan – az elsők között volt, amelyek a Népszövetség elé kerültek magyar részről. Ennek oka mindenekelőtt az volt, hogy mivel a korszakban magát a kisebbségvédelmet egyértelműen a Népszövetséghez rendelték, a magyar kormány hiába próbálkozott akár szövetségeseinél, akár közvetlenül a kisantant kormányainál lépéseket tenni a kérdésben.⁷⁶⁷ Hasonlóan nem vezetett eredményre a kisebbségi kérdés rendezésére az Interparlamentáris Unióban és a Népszövetségi Ligák Uniójában kifejetett – egyébként kifejezetten intenzív – magyar tevékenység is.⁷⁶⁸ Az így előállt kényszerhelyzetet azonban a magyar vezetés nemcsak arra használta, hogy segítsen a kisebbségbe szorult magyarok helyzetén, de arra is, hogy a Népszövetség kínálta látványos fórumon léphessen fel a kisantanttal szemben, úgy, hogy azt morális és jogi szempontokkal is meg tudta támogatni.⁷⁶⁹

Míg azonban a határviták érthető módon gyors megoldást nyertek, addig a kisebbségek kapcsán a döntést rendre elnapolták, és így egy csaknem egy évtizedig húzódó játszma vette kezdetét a magyar kormány és magyar kisebbségek, a kisantant, valamint a felek támogatói között, mindehhez kiváló terepet biztosított a Népszövetség bürokráciája és sokszor kusza működése. Az alábbiakban azt fogom röviden bemutatni, hogy ezek közül hogyan alakultak azok az ügyek, amelyekben a magyar kormány hivatalos küldötteket delegált a Népszövetség üléseire.⁷⁷⁰

A magyar kisebbségek védelmében ugyanis nem csupán, sőt elsősorban nem a magyar kormány lépett fel hivatalosan: sokszor az adott kisebbség vagy egy ügyüket felkaroló magyar (de nem feltétlenül magyarországi) szervezet küldöttei keresték meg a Népszövetséget, és ennek nyomán természetesen ők érkeztek a kérdést tárgyaló tanácsi ülésekre is. Ettől függetlenül ezek az esetek általában szintén egyeztetve voltak a magyar kormánnyal, amely a

⁷⁶⁶ ZEIDLER Miklós: A Nemzetek Szövetsége Székelyföldön i. m. 427-466. o.

⁷⁶⁷ Khuen-Héderváry A magyar külpolitika i. m. 23. o.

⁷⁶⁸ Bővebben lásd pl. GALI Máté: Berzeviczy Albert. A márványarcú miniszter. Athenaeum Kiadó, 2017.

⁷⁶⁹ ZEIDLER Miklós: A revíziós gondolat i. m. 65. o.

⁷⁷⁰ Ennél szélesebb merítéssel, a hivatalosan a kisebbségek által beadott petíciókra is kiterjedően vizsgálta a Népszövetségnél megjelenő magyar kisebbségvédelmi törekvéseket Zeidler Miklós. Lásd ZEIDLER Miklós: Magyarok a Nemzetek Szövetségében i. m. 251-272. o., vö. ZEIDLER Miklós: A Nemzetek Szövetsége Székelyföldön i. m. 427-466. o., vö. ZEIDLER Miklós: A Nemzetek Szövetsége és a magyar kisebbségi petíciók i. m. 59-83. o.

háttérből igyekezett az ügyeket koordinálni és támogatni, és így a teljes magyar kisebbségvédelmet egy egységes stratégia mentén felépíteni és kezelni, anélkül, hogy annak minden részletébe belefolyna.

Az így kialakult helyzet sok esetben azt jelentette, hogy a jogsértést bejelentőnek a saját (új) államával szemben kellett egy nemzetközi szervezethez fordulnia – a magyar kormány által megszervezett és Apponyi által vezetett magyar népszövetségi képviselő pedig viszonylag hamar elkezdett a konkrét kisebbségi ügyek helyett arra koncentrálni, hogy azok képviselőjét hogyan tudná minél hatékonyabban ellátni maga a sértett.

„A magyar kormánynak [...] tevékenysége arra szorítkozott, hogy az elszakadt területeken élő magyar kisebbségeket petícióiknak előkészítésénél és benyújtásánál segítse és a petíciók tárgyalás alá vételét a népszövetségi tanácsnál, főleg annak hármass bizottságánál, szorgalmazza. Ennek érdekében diplomáciai tevékenységet fejtett ki, úgy genfi képviselője útján, mint a tanácsstag kormányoknál.”⁷⁷¹

Ezzel kapcsolatban volt ugyanis egy kardinális probléma, amelyet Eiler Ferenc így foglalt össze:

„A panasz eljárás szabályainak értelmében azonban a kisebbségek szerepe a petíció Genfben való juttatásával lényegében ki is merült, mivel a jogsértést elszenvedők nemzetközi jogalanyiségét nem ismerték el, s az eljárás további lépéseibe sem vonták be őket. Az 1929-es madridi tanácsülésen elfogadott reformokig a kisebbségi panaszosokat hivatalosan még arról sem értesítették ki, hogy a Tanács foglalkozik-e petíciójukkal, vagy megelégszik az érintett állam válaszával, egyszersmind ad acta téve ezzel az ügyet.”⁷⁷²

Ez az eljárás volt az, ami ellen a magyar népszövetségi képviselő évekig keresztül igyekezett fellépni. A kisebbségi kérdések tekintetében gyakorlatilag ez a cél uralta az Apponyi vezette⁷⁷³ küldöttség fellépéseit, kiegészítve azzal a céllal, hogy a szóban forgó kérdések közvetlenül a hágai Nemzetközi Bíróság elé kerülhessenek.

A fentiek mellett a magyar kormány a kisebbségi ügyek tekintetében egy kérdést karolt fel és foglalkozott vele hosszasan: az optánkérdést.

⁷⁷¹ Khuen-Héderváry A magyar külpolitika i. m. 24. o.

⁷⁷² EILER Ferenc: „Kisebbségi külpolitika”. Csehszlovákiai magyar részvétel az Európai Nemzetiségi Kongresszus tevékenységében. 1925–1938. *Fórum Társadalomtudományi Szemle* (2005) 3. sz. <http://forumszemle.eu/2005/05/25/eiler-ferenc-kisebbségi-kulpolitika/> (2019. január 8.).

⁷⁷³ Apponyi kiemelkedően sok munkát szentelt a kisebbségi ügynek, és számos felszólalást tett annak előmozdítására. Így pl. az 1925-ös Közgyűlés alkalmával követelte „az egyházi, gazdasági és kulturális szervezeteknek kisebbségi kérdésekben benyújtott petícióinak különös méltánylására, továbbá a hágai nemzetközi bíróság igénybevételére és végül arra vonatkozóan, hogy a petícionáló kisebbségek képviselőit hívják meg a Nemzetek Szövetsége Tanácsának tanácskozásaira”. Apponyi beszédét teljes terjedelmében lásd: Az MTI jelentése. Genf, 1925. szeptember 16.

Az optánskérdés

A trianoni béke következtében az új államhatáron kívül rekedt magyarok közül sokan éltek az optálás (azaz egy nemzetközi területrendezés után a saját állampolgárság megválasztásának) jogával, és új állampolgárságuk helyett a magyart választották. A vonatkozó rendelkezések szerint az érintetteknek az optálásukat követően egy éven belül át kellett költözniük a választott állam területére, de megtarthatták a korábbi ingatlanjaikat, amelyekhez akadály nélkül ellátogathattak, az ingóságaikat pedig illetékek fizetése nélkül vihették át az új lakhelyükre.⁷⁷⁴ Ennek nyomán, egész pontosan a fentiek megsértése miatt különösen Erdélyben éleződött ki a helyzet, ahol a román kormány az 1921-ben bevezetett földreformra – amelynek meghozatala egyébként ott épp olyan sürgető volt, mint Magyarországon – hivatkozva megkezdte az optált magyarok földjeinek kisajátítását és szétosztását is. A román földreform érdekében végrehajtott kisajátítások elsősorban jogi személyek (így testületek, egyházak stb.) birtokait érintették, de egy kitétel szerint azok a falusi földek is kisajátításra kerültek, amelyek birtokosai abszentisták, azaz *„akik 1918. december 1. és a törvény benyújtása közti időben anélkül voltak távol az országtól, hogy külföldön valamiféle hivatalos megbízatásuk lett volna”*.⁷⁷⁵ Ez a kitétel volt az, amely alapján az optánsok földjeit is kisajátították, míg a magyar álláspont szerint ezek a földek már külföldi kézben lévő vagyonnak minősültek.

A Népszövetség elé került és a magyar kormány által képviseltileg is támogatott magyar kisebbségi kérdések között feltűnően nagy hangsúly került az optánskérdésre, amely, mint majd láthatjuk, több éven keresztül uralta a témát. Az azonban, hogy a sok kisebbségi panasz közül épp ez lett ennyire híres, és a magyar kormány épp ezt karolta fel, nem véletlen volt, hanem a magyar külpolitika taktikai lépése. Ezt Khuen-Héderváry így magyarázta meg: *„Az optánskérdést a magyar kormány eredetileg azért helyezte előtérbe, mert abban a hitben élt, hogy ez hatásos eszköz a kisebbségek gazdasági tönkretételének megakadályozására is. A kisebbségek ellen irányuló összes intézkedések között ugyanis létüket legjobban fenyegették a gazdasági természetűek, elsősorban a különböző földreformok kisebbségellenes keresztülvitele. A szomszédos államok a magyar kisebbségeket a nagy és középbirtokos osztály tönkretétele által meg akarták fosztani a vagyoniilag legellenállóképesebb vezető elemektől. [...] a magyar nemzetközi-jogi szakértők azt javasolták, hogy előbb kíséreljük meg a magyar állampolgárok*

⁷⁷⁴ SZÜTS István Gergely: Optálási jegyzőkönyvek mint a trianoni menekültkérdés forrásai. *Századok* 152. évf. (2018) 6. sz. 1237–1260. o. https://epa.oszk.hu/03300/03328/00030/pdf/EPA03328_szazadok_2018_06_1237-1260.pdf (2020. december 20.).

⁷⁷⁵ VENCZEL József: Az erdélyi román földbirtokreform. In: *Az Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve. 1940–1941.* 309–387. o. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf9801.pdf (2020. február 18.).

birtokainak megvédését a kisajátítási eljárással szemben. Az volt a felvetés, hogy siker esetén ez közvetve a kisebbségek érdekeinek hathatós védelmét is megkönnyítheti majd. A kisebbségeket tudvalevőleg sokkal nehezebb lett volna közvetlenül megvédeni, mert az ebben az esetben illetékes népszövetségi tanács előtt be kellett volna bizonyítani, hogy a földreformok keresztülvitelénél a kisebbségek ellen differenciálisan kedvezőtlenül jártak el, amely ténybeli bizonyítás igen nehéz. A magyar állampolgárokra nézve ellenben a békeszerződés 250. cikke kielégítőnek látszó védelmet nyújtott. Ezek egy kategóriájára, az optánsokra nézve a trianoni szerződés 63. cikke külön is kimondja, hogy az optánsok ingatlan tulajdonukat annak az országnak területén, melynek az optálási állampolgárai voltak, megtarthatják. Ez a rendelkezés oly világos, hogy az optánsakció megindulása idejében a magyar nemzetközi jogászok abban a /később sajnos tévesnek bizonyult/ meggyőződésben éltek, hogy az optánsok jogai a nemzetközi fórumok előtt feltétlenül érvényesíthetőek lesznek. Ez is közrejátszott abban, hogy a magyar állampolgárok közül először az optánsok érdekében indított a magyar kormány akciót.”⁷⁷⁶

Khuen-Héderváry fenti soraival szemben Drummond 1923 tavaszán úgy fogalmazott az ügygel kapcsolatban a brit diplomatáknak, hogy az magyar részről jogilag gyenge lábakon áll, és egy okos ügyvéd, mint amilyen Titulescu is, könnyen a saját maga javára tudja azt fordítani, és egy erős jogi kérdést tud belőle kreálni.⁷⁷⁷

A magyar kormány 1923 márciusában benyújtott⁷⁷⁸ beadványát,⁷⁷⁹ miszerint Románia kisajátítja az optálást választott magyarok tulajdonait, a Tanács az 1923. áprilisi ülészakán tárgyalta.⁷⁸⁰ A magyar beadvány a népszövetségi alapegyezményre és a trianoni békére hivatkozva azok megsértésével vádolta a román kormányt, amelynek agrártörvénye – ahogy láthattuk – a tulajdonos távolléte címén sajátította ki az optálók birtokait.⁷⁸¹

Az ügyben Romániát Titulescu londoni román követ és volt pénzügyminiszter, Magyarországot pedig Lukács György volt vallás- és közoktatásügyi miniszter és Gajzágó László külügyminiszteri tanácsos képviselte a Tanács előtt.⁷⁸² Szakértőként volt jelen Jancsó

⁷⁷⁶ Khuen-Héderváry A magyar külpolitika i. m. 25–26. o.

⁷⁷⁷ WATSON, Cameron J.: Ethnic Conflict and the League of Nations: The Case of Transylvania, 1918–1940. *Hungarian Studies* 9. Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság. Akadémia Kiadó, Budapest, [1994]. 173–180. o.

⁷⁷⁸ DEÁK, Francis: The Rumanian–Hungarian Dispute Before the Council of the League of Nations. *California Law Review* 16. évf. (1928) 120–133. o.

⁷⁷⁹ A Daruváry Géza által aláírt beadvány mellékleteként szerepeltek többek között a Nagykövetek Konferenciájának döntései, valamint néhány példa az optánsok pontos sérelmeiről. A Tanács által köröztetett anyagot lásd: MNL OL K 78 21. cs. VII/8.

⁷⁸⁰ Az MTI jelentése. Genf, 1923. április 11.

⁷⁸¹ Uo.: London, 1923. április 11.

⁷⁸² Uo.: Genf, 1923. április 14.

Benedek egyetemi tanár.⁷⁸³ Az ügy előadója a japán Adatci⁷⁸⁴ volt, aki azt javasolta, hogy jogi természetű ügyről lévén szó, utalják azt a hágai Állandó Nemzetközi Bíróság elé.⁷⁸⁵ Ezt a magyar fél számára kedvező javaslatot Titulescu semmiképp nem volt hajlandó elfogadni, arra hivatkozva, hogy a kérdés a román alkotmányban gyökerezik, és az nem a magyar kisebbség ellen irányul, hanem a romániai szociális viszonyok követelik meg. A kibontakozó élénk vitában, amelyben Adatci végig kitartott álláspontja mellett, a közvetítő szerepet a volt olasz miniszterelnök Salandra töltötte be: az ő közbenjárásának köszönhetően a kérdést elhalasztották a következő ülészekre. A kérdés előadójának továbbra is Adatcit kérték fel.⁷⁸⁶

Adatci javaslata nem volt új keletű: a Közgyűlés előző ülészekán, 1922. szeptember 21-én a Közgyűlés azt javasolta a Tanácsnak, hogy ha a kisebbségi szerződésekkel kapcsolatban a Tanács valamelyik tagja és egy másik érdekelt állam között nézeteltérés merül fel, abban az esetben az ügy azonnal a hágai Nemzetközi Bíróság elé kerüljön.⁷⁸⁷ A magyar kormány és képviselő pedig ettől kezdve végig erre törekedett az erdélyi optánsvita kapcsán is. Az optánskérdés részleteiről legközelebb 1923. május végén, Brüsszelben tartottak megbeszélést Adatci elnökletével a felek, ahol magyar részről Gajzágó és Csáky Imre vett részt.⁷⁸⁸ Ezt követően került a kérdés ismét a Tanács elé a következő, 1923. június–júliusi ülésen,⁷⁸⁹ ahol Apponyi és Gajzágó képviselték a magyar kormányt⁷⁹⁰, mellettük pedig szakértőként vett részt Sebess Dénes és Jancsó Benedek.⁷⁹¹

⁷⁸³ Uo.: Genf, 1923. április 17.

⁷⁸⁴ Mineichirō Adachi (1870. július 29.–1934. december 28.), vagy ahogy a korabeli magyar forrásokban megjelent a neve, Adatci, japán jogász és diplomata volt. Pályafutása elején a tokiói jogi egyetem tanára volt, majd 1893-ban került Japán római kirendeltségére, ahol 1896-ig szolgált. Ezt követően a párizsi követségre került, majd a japán külügyminisztérium tanácsadója lett. 1904-től kezdve a háborús cselekmények idején elfogott vagy lefoglalt tengeri zsákmány jogosságát vizsgáló speciális bíróságok tagja lett. 1905-ben részt vett az orosz–japán béketárgyalásokban, majd 1907 és 1910 között ismét a párizsi követségre került, később, 1912 és 1915 között Japán Mexikóba akkreditált meghatalmazott minisztere lett. 1915 és 1916 között az Oroszországba érkező japán Vöröskereszt-misszió tagja volt. 1917-ben Belgiumba akkreditált meghatalmazott miniszter lett, és mint ilyen vett részt a párizsi béketárgyalásokban. 1920 és 1927 között ugyanitt, majd 1927 és 1930 között Párizsban lett nagykövet. 1930 és 1931 között a hágai nemzetközi bíróság tagja, majd elnöke lett.

⁷⁸⁵ Adatci javaslatát, valamint az ezekkel kapcsolatos főtítkársági megjegyzéseket, háttéranyagokat és belső levelezéseket lásd: League of Nations Archives R 1685 (Execution de la réforme agraire en Roumanie à l'égrads les optants hongrois) 41/27326/27326.

⁷⁸⁶ Az MTI jelentése. Genf, 1923. április 23.

⁷⁸⁷ Bárány Wlassics Gyula: A kisebbségi jogvédelem és a Nemzetek Szövetsége. *Budapesti Szemle* (1926) 584–585. sz. 184–192. o.

⁷⁸⁸ Baranyai Zoltán levele Paul Mantoux-nak. Genf, 1923. június 11. League of Nations Archives R 612 (Les Optants Hongrois en Roumanie) 11/28657/28470.

⁷⁸⁹ Az MTI jelentése. Genf, 1923. június 26.

⁷⁹⁰ Daruváry Géza levele. Genf, 1923. június 26. League of Nations Archives R 612 (Les Optants Hongrois en Roumanie) 11/28657/28470.

⁷⁹¹ Az MTI jelentése. Genf, 1923. július 6.

Az ülés előtt, június 12-én Daruváry külügyminiszter egy levelet és egy ahhoz kapcsolódó memorandumot juttatott el Adatcinak, majd két nappal később a Tanácsnak,⁷⁹² ebben sajnálatát fejezte ki a brüsszeli tárgyalások zátonyra futása miatt, egyben jelezte, hogy az azok alapján készített javaslatát nem áll módjában elfogadni, valamint hogy a kérdésben Kánya személyesen áll Adatci rendelkezésére.⁷⁹³

A Tanács ülésén Adatci ismertette a brüsszeli tárgyalások eredményeként elkészített javaslatát, amelyben a döntést a két országra bízták, és amelyet a magyar fél nem fogadott el. Apponyi és Gajzágó július 5-én megismételték a magyar álláspontot a Tanács előtt, és ismételten kérték a Nemzetközi Bíróság bevonását. A Tanács ennek ellenére elfogadta a brüsszeli jelentést, Apponyi azonban kijelentette, hogy ezzel az ügy nem tekinthető megoldottnak, és a magyar kormány továbbra is fenntartja a jogot arra, hogy szükség esetén a Tanácshoz forduljon a kérdésben.⁷⁹⁴ Ezzel kezdetét vette a már említett, 1929-ig tartó vitasorozat, miközben a kisebbségek képviselői a román–magyar vegyes döntőbíróságokhoz kezdték el benyújtani az egyes esetekre vonatkozó petícióikat.⁷⁹⁵

A kisebbségi kérdések ügyében a népszövetségi delegátusok is folytatták a vizsgálódást, így többek között Erik Colban is tanulmányútra érkezett Romániába,⁷⁹⁶ hogy ott a kisebbségi kérdést tanulmányozza.⁷⁹⁷ Útja különösebb eredmény nélkül maradt, sőt mivel Colban ekkor tett egy valószínűleg átgondolatlan kijelentést a magyar petíciókkal kapcsolatban, ezért ez volt az a pont, amikor az addig Colban tevékenységéhez nagy reményeket fűző Baranyai elvesztette vele szembeni bizalmát.⁷⁹⁸

Mindezek következtében Apponyi az 1924. szeptemberi Közgyűlésen a kisebbségi kérdések esetében alkalmazott tanácsi eljárás megreformálásának érdekében szólalt fel, és azt javasolta, hogy:

„Ha a panaszokat valamely tagállam képviseli, akkor ezeket a tanács a tiszta bemutatás alapján tüzetesen megvizsgálná. Javaslom, hogy a tanács minden elfogadható panaszt terjesszen az állandó nemzetközi törvényszék elé jogi vélemény nyilvánítása céljából. A magyar kormány

⁷⁹² Daruváry Géza memorandumát, amelyet a Tanács köröztetett, lásd: MNL OL K 78 21. cs. VII/8.

⁷⁹³ Daruváry Géza levele Adatcinak. Budapest, 1923. június 12. League of Nations Archives R 612 (Les Optants Hongrois en Roumanie) 11/29007/28470.

⁷⁹⁴ Expropriation par le gouvernement roumain des biens immobiliers des optants hongrois. In: Actes de la Quatrième Assemblée. Séances Plenieres. Genève, 1923. 287–291. o.

⁷⁹⁵ Deák i. m.

⁷⁹⁶ Bizalmas jelentés Daruvárynak. 1923. július 21. MNL OL K 64 9. cs. 41. t. 402/res.

⁷⁹⁷ Titkos jelentés Daruvárynak. Sinaia, 1923. július 26. MNL OL K 64 9. cs. 41. t. 285/res. Vö.: Baranyai Zoltán levele Jancsó Benedeknek. Genf, 1923. július 14. MNL OL K 64 9. cs. 41. t. 396/res.

⁷⁹⁸ ZEIDLER Miklós: A Nemzetek Szövetsége Székelyföldön i. m., vö. ZEIDLER Miklós: A Nemzetek Szövetsége és a magyar kisebbségi petíciók i. m., vö. ZEIDLER Miklós: Magyarok a Nemzetek Szövetségében i. m.

*kész olyan egyezményt kötni, hogy minden elfogadható panasz az állandó nemzetközi törvényszék döntése alá bocsáttassék.*⁷⁹⁹

A következő évben az optánskérdés a kisebbségek saját petícióinak köszönhetően többször is újra a Tanács elé került, valamennyi esetben érdemi döntés nélkül. Apponyi ezért az 1925. szeptemberi Közgyűlésen ismét azt kérte, hogy a Népszövetség fektessen hangsúlyt a különböző szervezetek kisebbségi kérdésekben benyújtott petícióira, utalja a kérdéseket a Nemzetközi Bíróság elé, illetve hogy a petíciókat benyújtó kisebbségek képviselőit is hívják meg a Tanács vonatkozó üléseire.⁸⁰⁰ Közben a magyar delegáció visszautasította azt a javaslatot,

*„melynek értelmében a közgyűlés fenntartás nélküli elismerést szavazna meg a tanácsnak és a főtítkárságnak a kisebbségi kérdésben követett eljárásáért. Apponyi ismét hangsúlyozta azokat az irányeszméket, melyeket a tanácsülésen felvetett, de nem formulázott meg javaslatképpen, hanem csak a tanács figyelmébe ajánlotta. Ezeket az irányeszméket élénk bírálat tárgyává tették a bizottság tárgyalásai keretében, Apponyi távollétében és ezért most Apponyi felszólalásában csak annyit kívánt megjegyezni, hogy a felvetett irányeszméinek elfogadása nem tenné szükségessé a kisebbségi szerződések módosítását.*⁸⁰¹

A következő év nyarán, az 1926. júniusi tanácsi ülészakon tárgyaltak és elfogadtak ugyan egy a kisebbségi petíciók megválaszolására vonatkozó eljárással kapcsolatos jelentést, azonban az csupán az addig követett eljárást kodifikálta,⁸⁰² így Apponyi fenti felszólalásai nem érték el a kívánt célt.

Az optánskérdés újra porondon

A magyar kormány az eredeti tervek szerint 1926 tavaszán–nyarán ismét a Tanács elé vitte volna a magyar kisebbségek ügyét. Ezzel kapcsolatban a beadványt elkészítő felvidéki magyar politikus, Szüllő Géza⁸⁰³ 1926 márciusában Genfben találkozott Gajzágóval, Baranyaival és

⁷⁹⁹ Az MTI jelentése. Genf, 1924. szeptember 9.

⁸⁰⁰ Apponyi teljes beszédét lásd: Az MTI jelentése. Genf, 1925. szeptember 16.

⁸⁰¹ Az MTI hetikiadása. Külföld. 1925. szeptember 24.

⁸⁰² Baranyai Zoltán bizalmas jelentése a külügyminisztériumnak. Genf, 1926. június 28. MNL OL K 64 21. cs. 42. t. 381/res.

⁸⁰³ Szüllő Géza (1873. február 5.–1957. július 28.) jogász és politikus, aki a Csehszlovákiai Magyarok Nemzeti Szövetségi Ligájának elnökeként képviselte a kisebbségi kérdést a nemzetközi fórumokon. Emellett alapító tagja, 1925 és 1932 között pedig elnöke volt a csehszlovákiai Országos Keresztényszocialista Pártnak, illetve 1925 és 1938 között tagja volt a prágai országgyűlésnek. Az első bécsi döntés után visszavonult az aktív politikától, azonban kinevezték a magyar országgyűlés felsőházának örökös tagjává és magyar királyi titkos tanácsossá. A világháború alatt több bank és ipari vállalat igazgatóságában volt tag, majd a háború után Magyarországon telepedett le. Lásd: Szüllő Géza. A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona Csehszlovákia megalakulásától napjainkig. Személyiségek. Szlovákiai Magyar Adatbank. <https://adatbank.sk/lexikon/szullo-geza/> (2021. január 6.). Vö.: Szüllő Géza, borsai. Névpont. <https://www.nevpont.hu/palyakep/szullo-geza-e9a8f> (2021. január 6.).

egy általuk foglalkoztatott francia ügyvéddel, Brunet-vel. Mivel Brunet úgy vélte, hogy a petíció jogilag nincs megfelelően alátámasztva, ezért a halasztás kérése mellett döntöttek, amit Colban is támogatott.⁸⁰⁴ A szükséges jogi korrektúrát Brunet vállalta el.⁸⁰⁵

A kérdést ezt követően, az 1927. márciusi tanácsi ülészakon tárgyalták újra, ám nem a magyar, hanem a román kormány beadványa alapján: Románia ugyanis nem volt hajlandó a román–magyar vegyes döntőbíróóságokban az azokhoz az optánsüggyel kapcsolatban érkező petíciók megtárgyalására, arra hivatkozva, hogy az Románia belügyének tekintendő agrárkérdés.⁸⁰⁶ Erről a lépésről és annak Tanács előtti tárgyalásáról a Drummond helyett eljáró Avenol február végén értesítette a magyar külügyet.⁸⁰⁷ Az ennek nyomán összeülő tanácsi bizottság elnöke Stresemann volt, aki a vita kapcsán hangsúlyozta, hogy az nem csupán a magyar–román kérdésről szól, de azt is befolyásolja, hogy milyen kapcsolata van a hasonló döntőbíráskodásnak az államok belső jogalkotásával és az azt eredetileg életre hívó⁸⁰⁸ nemzetközi joggal.⁸⁰⁹

A magyar felet az ülésen Gajzágó László miniszteri tanácsos képviselte, míg a románát Titulescu.⁸¹⁰ A magyar állásponttal kapcsolatban Gajzágó háttérirodalmat is eljuttatott a döntésben részt vevőknek, majd a következő hónapban Hevesy is találkozott a brit Lord Cecillel és Sir Cecil Hursttel is tárgyalt (utóbbiról Hevesy ekkor egyértelműen megállapította, hogy a számára megküldött anyagokat meg sem nézte).⁸¹¹

A magyar felet, amelynek álláspontjáról Gajzágó László tájékoztatta a Tanácsot május 24-én írott levelében,⁸¹² és amelynek kérése az volt, hogy a döntőbíróaságból visszavont román tag helyett a Tanács jelöljön ki egy póttagot,⁸¹³ Walko Lajos külügyminiszter és Gajzágó László képviselte. A bizottság a kérdés megvizsgálására egy hármas bizottság felállítását határozta el, aminek az 1927. júniusi ülésre kellett a kérdéssel kapcsolatos jelentést összeállítania. A bizottság tagja Chamberlain brit külügyminiszter, Villegas, Chile római követe és Ishii párizsi japán követ lett. A bizottsági vita során Gajzágó azt igyekezett bebizonyítani, hogy a román földreform magyar optánsok elleni intézkedései egyoldalúak voltak, és az elszenvetőit

⁸⁰⁴ Szüillő Géza jelentése Khuen-Héderváry Sándornak. Genf, 1926. március 9. MNL OL K 64 21. cs. 42. t. 162/res.

⁸⁰⁵ Gajzágó megjegyzése Szüillő Gézának a csehszlovákiai magyar kisebbség ügyével kapcsolatban tett jelentéséhez. 1926. MNL OL K 64 21. cs. 42. t. 162/res.

⁸⁰⁶ Titulescu levele Eric Drummond-nak. London, 1927. február 26. MNL OL K 78 21. cs. VII/8.

⁸⁰⁷ Avenol levele a genfi magyar irodának. Genf, 1927. február 25. MNL OL K 107 65. cs. 63/b.

⁸⁰⁸ A döntőbíráskodás, mint a vitás kérdések megoldása, a 19. század második felében merült fel először a nemzetközi jogról gondolkodókban. Erről bővebben lásd: NÉMETH. i. m. 125-127. o.

⁸⁰⁹ Deák i. m.

⁸¹⁰ Hevesy Pál jelentése. Genf, 1927. április 4. MNL OL K 107 65. cs. 63/b.

⁸¹¹ Hevesy Pál levele Walko Lajosnak. Genf, 1927. április 4. MNL OL K 107 65. cs. 63/b.

⁸¹² Baranyai Zoltán jelentése. Genf, 1927. június 6. MNL OL K 107 65. cs. 63/b.

⁸¹³ Deák i. m.

nem kártalanították. A magyar kérés most is ugyanaz volt: jelöljenek semleges döntőbírókat, vagy terjesszék az ügyet a Nemzetközi Bíróság elé. Ennek megfelelően a Gajzágó által benyújtott határozati javaslat semleges döntőbírók Tanács általi kijelölését ajánlotta. Titulescu és Gajzágó vitáját követően a kérdés előadója Chamberlaint, társelőadója Ishiit és Villegast választották, a kérdést pedig elhalasztották.⁸¹⁴

A magyar fél kérése nem változott: a döntőbírárságból visszavont román tag helyett a semleges országok közül jelöljön ki a Tanács két lehetséges személyt, akik közül a magyar kormány választja ki a pótbírókat. A Tanács júniusi ülésén tehát az ezt tartalmazó magyar kérelmet tűzték napirendre, a vitában pedig ismét Gajzágó képviselte a kormányt.⁸¹⁵

Az érveket tekintve a magyar és a román fél is hangsúlyozta: a kérdésben hozott döntés nemcsak az optánkérdést befolyásolja. Míg a magyar érvrendszer szerint, ha a trianoni békeszerződésen alapuló rendelkezések érvényüket vesztenék, akkor azzal a trianoni békeszerződés maga is hatályát vesztenek lenne tekinthető;⁸¹⁶ addig Románia és támogatói azt a kérdést feszegették, vajon egy vegyesbírárság jogosult-e felülbírálni egy szuverén ország belső törvényhozását.⁸¹⁷ A kérdést végül a hármas bizottság javaslata alapján ismét a következő ülészekre halasztották⁸¹⁸ – ezzel a döntéssel pedig sem a magyar, sem a román fél nem volt megelégedve.

Hevesy Pál 1927 júliusában egészen odáig ment, hogy levélben kereste meg Bethlen Istvánt, ebben azt javasolta neki, hogy az optánsperekben való sikeres magyar fellépés érdekében álljon el a saját elvesztett birtokai kapcsán indított perekétől, mivel így minden bizonnyal jó benyomást gyakorolhatna Genfben.⁸¹⁹

Szeptemberben a vita ott folytatódott, ahol néhány hónappal korábban abbamaradt: a Közgyűlésen a magyar delegáció kérte, hogy a kérdést terjesszék a Nemzetközi Bíróság elé, amit a román küldöttek nem fogadtak el. A vita továbbra is arról folyt: vajon a döntőbírárságnak van-e joga felülbírálni a román kormány belső intézkedését.⁸²⁰ A kérdésbe Beneš is igyekezett minél jobban bekapcsolódni, ezért szeptember 16-án egy memorandumot juttatott el a Tanácsnak, arra hivatkozva, hogy a kérdés tisztán politikai, és valójában nem csupán Románia, de Csehszlovákia hasonló agrárreformjait is érintheti. A magyar kormány törekvése, miszerint

⁸¹⁴ Az MTI jelentése. Genf, 1927. március 7.

⁸¹⁵ Uo.: Genf, 1927. június 14.

⁸¹⁶ Uo.: Hetikiadás. Külföld. 1927. június 14.

⁸¹⁷ Uo.: Párizs, 1927. június 18.

⁸¹⁸ Uo.: Hetikiadás. Külföld. 1927. június 21.

⁸¹⁹ Hevesy Pál levele Khuen-Héderváry Sándornak. Genf, 1927. július 12. MNL OL K 78 21. cs. VII/8.

⁸²⁰ Az MTI jelentése. Genf, 1927. szeptember 13.

az ügyben egy nemzetközi, vegyes bírósági testületnek kellene döntést hoznia, Beneš szerint törvénysértő eljárás.⁸²¹

Ezzel a lépéssel a kérdés nyilvánosan is kiszélesedett, és a vita még jobban elmélyült. Azt egyébként, hogy Beneš nyíltan ki fog állni a román álláspont mellett, a magyar külügyminisztérium is tudta, főleg miután Beneš azt már tavasszal is egyértelművé tette, hogy a teljes kisantant és Lengyelország is a román fél mellett van.⁸²²

Apponyi néhány nappal később felszólalt a Tanács ülésén is, ahol hangsúlyozta: a magyar kormány a trianoni békéhez tartja magát – aszerint pedig a kérdéses döntőbíróság joghatósága megkérdőjelezhetetlen, és nem adhat okot vitára.⁸²³ A kialakuló újabb, napokig tartó vitában Titulescu és Chamberlain fejtették még ki javaslataikat,⁸²⁴ majd miután a magyar fél a Chamberlain által javasoltakat is elfogadhatatlannak tartotta⁸²⁵, a Tanács ismét döntés nélkül napolta el a kérdést a következő, decemberi ülészakra.⁸²⁶

A két ülészak között, november 15-én a magyar kormány egy jegyzéket küldött a román kormánynak – eddigi álláspontjának jogosságát hangoztatva – megegyezést javasolva: *„A magyar kérvényezők nem követelnék vissza szántóföldjeiket és rétjeiket azoktól, akiknek ezeket juttatták. Ez alól a kedvezmény alól azonban általában kivételek maradnának az erdők, szőlők, gyümölcsösök, épületek, valamint építmények, tekintettel arra, hogy azokat az agrárreform során nem sajátították ki Románia más tartományaiban, hanem pusztán Erdélyben. Nem osztották szét a parasztok között, hanem nagyrészt ma is az állam birtokában vannak és maradnak. A birtokparcellák és más birtokok, amelyeket Románia felhasznált az agrárreform céljaira, a fentiek szerint nem volnának visszaszolgáltatandók, hanem csak kárpótlást kellene adni értük; ez a kárpótlás alacsonyabban volna megszabható, mint az egyenérték és nagyságának megállapítása a következő beható tárgyalások tárgya volna.”*⁸²⁷

November 29-én a magyar kormány jegyzékben tájékoztatta a Tanácsot arról, hogy miért nem tudja elfogadni Chamberlain javaslatait, ehhez pedig mellékletben csatolta a román kormány számára küldött javaslatát is.⁸²⁸

Azt, hogy ezt a magyar ajánlatot a román fél nem fogadja el, a magyar külügyminisztérium is biztosan tudta: a *Journal de Genève* szerkesztője, William Martin

⁸²¹ Beneš memoranduma a Tanácshoz. 1927. szeptember 16. MNL OL K 78 21. cs. VII/8.

⁸²² Khuen-Héderváry Sándor levele Hevesy Pálnak. Budapest, 1927. március 17. MNL OL K 107 65. cs. 63/b.

⁸²³ Az MTI jelentése. Genf, 1927. szeptember 17.

⁸²⁴ Uo.: Genf, 1927. szeptember 18.

⁸²⁵ Baranyai levele Eric Drummond-nak. Genf, 1927. november 29. MNL OL K 78 21. cs. VII/8, vö.: Deák i. m.

⁸²⁶ Az MTI jelentése. Genf, 1927. szeptember 19.

⁸²⁷ Uo.: Genf, 1927. december 5.

⁸²⁸ Az 1927. november 29-én a N. Sz. Tanácsához intézett kormányjegyzék kivonatának (Extrait) megküldése az összes m. kir. követségek vezetőinek. 1927. december 12. MNL OL K 107 65. cs. 63/b.

ugyanis továbbra is szolgáltatta a kisantant lépéseivel kapcsolatos bizalmas híreket a genfi magyar irodának,⁸²⁹ így pl. beszámolt Baranyainak egy novemberben tett romániai útja tapasztalatairól is. Az út során Titulescu azt is kifejtette neki, hogy Beneš külön kérte Titulescut, hogy semmiképp ne engedjen az álláspontjából, mivel egyébként Csehszlovákia is kénytelen lenne bejelenteni az igényeit Romániával szemben.⁸³⁰

Titulescu taktikája szerint ugyanis arról igyekezett meggyőzni a döntéshozókat – Hevesy Pál szerint Chamberlaint sikeresen – hogy az optánspercek a román agrárreformot annyira sértik, hogy „*aki a döntőbírótság működését az agrárperekre vonatkozólag biztosítja, gazdasági és szociális forradalmat készít elő Romániában*”.⁸³¹ A novemberi magyar ajánlat részben ennek a sikeresnek tűnő román taktikának a felismeréséből fakadt.

Az az utolsó pillanatig kérdéses volt, hogy az 1927. decemberi tanácsi ülésen, ahol Bethlen maga is jelen volt, vajon tudják-e tárgyalni az optánsok ügyét. Ennek oka az volt, hogy a tüdőgyulladásán épp csak átesett Titulescu betegségére hivatkozva nem tudta garantálni jelenlétét.⁸³² A tárgyalásokat így végül ismét a következő ülészsakra halasztották, azzal kiegészítve, hogy Chamberlain felkérte a feleket a közvetlen megegyezésre a magyar kormány által november 15-én felajánlottak alapján.

A Lukács Györggyel és Egry Auréllal kiérkező Apponyi még az ülés kezdetén nyilatkozott a genfi sajtónak, amiben hangsúlyozta a magyar kormány kezdeményező és rugalmas hozzáállását, valamint azt, hogy a román féltől erre semmilyen választ nem kaptak.⁸³³

Időközben természetesen a magyar kormány mindent megtett annak érdekében, hogy az álláspontját támogató állásfoglalásokat minél több, döntéshozatali pozícióban lévő emberrel megismertesse.⁸³⁴

Bethlen ekkor személyesen is találkozott Chamberlainnel, aki ekkor is hangsúlyozta, hogy nézete szerint az optánsügyben az egyetlen valódi megoldást a bilaterális tárgyalások folytatása és a közvetlen megegyezés adhatja:

„[Chamberlain] azt kérdezte tőlem, mit szólnék ahhoz, hogy olyan alapon tárgyalnánk Romániával, hogy megegyeznénk egy összegben, amelyet ők az optánsoknak kell, hogy

⁸²⁹ Lásd pl. William Martinnel beszélgetés a magyar–román döntőbírórsági ügyről. 1927. október 4. MNL OL K 107 65. cs. 63/b.

⁸³⁰ Baranyai Zoltán bizalmas levele Walko Lajosnak. Genf, 1927. november 15. MNL OL K 107 65. cs. 63/b.

⁸³¹ Hevesy Pál szigorúan bizalmas levele Walko Lajosnak. Genf, 1927. augusztus 23. MNL OL K 107 65. cs. 63/b.

⁸³² Az MTI jelentése. Párizs, 1927. december 5.

⁸³³ Uo.: Genf, 1927. december 5.

⁸³⁴ Ennek jegyében küldték el pl. Edwin M. Borchard a magyar–román döntőbíráskodások témájában írott rövid munkáját többek között a kisebbségi osztály munkatársának, Aghnidesnek és az egyik főtítkárhelyettesnek, a kérdéssel foglalkozó japán Sugimurának, aki később az ügyet tárgyaló tanácsi ülés elnöke is lett. Lásd: Baranyai Zoltán jelentése. Genf, 1927. december 1. MNL OL K 107 65. cs. 63/b.

fizessenek, de ennek kiegyenlítését Magyarország vállalná és miután a reparációk fizetése húsz évre el van intézve, az optások kiegyenlítésére fordított összeget úgy tekintenők, mint egy részlettörlesztését annak az összegnek, amely annak idején reparációként fizetendő lesz. Kérdezte nézetemet e javaslatra vonatkozólag, amire azt feleltem, hogy ez teljesen elfogadhatatlan volna és nincs magyar kormány, amely ezt képviselhetné, legkevésbé az a kormány, amelynek élén állok. [...] Erre azt mondtam, hogy én nem így képzelem a megoldást, hanem úgy, hogy a románokkal megállapodunk egy összegben, amely kisebb volna a teljes kártérítésnél és nem is azt tartanám fontosnak, hogy a románok ezt az összeget most fizessék meg, sőt még fix határidőhöz sem ragaszkodom, hanem csak azt követelném, hogy amíg Románia ezt az összeget ki nem fizeti, a kamatokat megfizeti és kijelenti, hogy amikor hitele annyira megerősödik, hogy külföldi kölcsönt felvehessen, kifizeti a tartozását. Ez lehet 5 vagy 10 év múlva. Erre Chamberlain ezt felelte, hogy ez helyes.”⁸³⁵

A fenti megoldási javaslatok megvalósulása helyett a kérdés 1928 márciusában ismét a Tanács elé került (az ülés legfőbb témája ekkor egyébként a szentgotthárdi fegyverszállítmány év elején kirobbant ügye volt). Az optánskérdés kapcsán folytatódó vitákban Apponyi és Titulescu ismertette az álláspontokat, a színpalak mögött azonban Chamberlain javaslatot tett arra, hogy a Tanács a semleges államok képviselői közül nevezzen ki két személyt, akikkel a vegyes döntőbíróóság ettől kezdve kiegészül, miközben Románia is visszaküldi a bíróságba saját emberét.⁸³⁶ Miután ezt az informális javaslatát a tanácsstagok elfogadták, Chamberlain hivatalosan is előterjesztette. Titulescu azonban a két meghatározó hatalmat képviselő francia Briand és a brit Chamberlain győzködése ellenére sem volt hajlandó elfogadni azt, ezért a kérdést kénytelenek voltak ismételt elhalasztani a következő tanácsi ülészekre.⁸³⁷

Az 1928. júniusi tanácsülés előtt Románia levélben is jelezte Drummond-nak, hogy nem áll módjában elfogadni Chamberlain előző tanácsülésen tett javaslatát⁸³⁸ – a magyar kormány eközben pedig ennek épp ennek ellenkezőjét, a javaslat elfogadását jelentette be.⁸³⁹ Közben Jungerth Mihály és a tanácsi ülésen később az elnöki posztot betöltő finn külügyminiszter, Procope is megbeszéléseket folytatott az ügyel kapcsolatban.⁸⁴⁰

⁸³⁵ Feljegyzés a gróf Bethlen Miniszterelnök Úrnak Chamberlainnel 1927. december 5-én, Genfben lefolyt beszélgetéséről. MNL OL K 64 26. cs. 41. t. 654 res. 559–563.

⁸³⁶ Ez gyakorlatilag az egy évvel korábban felvázolt magyar javaslat volt.

⁸³⁷ Az MTI jelentése. Genf, 1928. március 9.

⁸³⁸ Uo.: Genf, 1928. június 1.

⁸³⁹ Uo.: Genf, 1928. június 7.

⁸⁴⁰ Hevesy Pál levele Walko Lajosnak. Genf, 1928. május 16.

Ezzel az optánskérdés továbbra is ott folytatódott, ahol évekkal azelőtt annyiban maradt. A magyar felet Apponyi Albert képviselte, de Genfben utazott Walko és Bud János is.⁸⁴¹ Apponyi továbbra is döntőbírók kinevezését kérte a Tanácstól a trianoni békére hivatkozva, és tiltakozott az ellen, hogy a Tanács a két félre bízza a kérdés eldöntését. Az ügy előadója, aki továbbra is Chamberlain volt, ekkor azonban már ismét azon az állásponton volt, hogy – mivel a Tanács két megoldási javaslatot is megfogalmazott, amelyeket a magyar és román kormány elutasított – a két fél egymás között intézze a kérdést a továbbiakban. Ezt a Tanács – Apponyi tartózkodása mellett⁸⁴² – meg is szavazta.⁸⁴³ Ezt követően a magyar delegátusok megdöbbenésére a Tanács elnöke, Aristide de Agüero y Bethancourt (egyébként Kuba berlini követe) kijelentette, hogy a Tanács a kérdést befejezettnek tekinti. A magyarokat teljesen váratlanul érő kijelentés miatt Apponyi másnap levélben fordult az elnökhöz, kijelentve, hogy a magyar kormány a továbbiakban is fenntartja a jogot, hogy az ügyet bármikor a Tanács elé vigye.⁸⁴⁴

A magyar külügyminisztérium azonnal elkezdett utánajárni, hogy mi állhatott a tanácselnök váratlan kijelentése mögött. Barcza (ekkor vatikáni követ) Neurath római német nagykövettől azt az információt kapta, hogy Agüero olyannyira a franciák és a kisantant érdekeit szolgálja, hogy azért anyagi juttatást is kap tőlük.⁸⁴⁵

Barcza erről írott levelének tartalmát Khuen-Héderváry azonnal továbbította az ekkor berlini követ Kányának, kiegészítve az üléssel kapcsolatos valamennyi fontos háttér-információval, és hozzátéve, hogy ő maga úgy értesült, hogy Agüero román származású felesége Titulescu rokona. Ezután a tanácsulást követő taktikai lépéseket írta le Kányának:

„Lehet, hogy Apponyi gróf hibát követett még is el, midőn nem szavazott nem-mel. Ezzel mindenestre megghiúsította volna a Titulescu-Agüero puccsot, mely csak ezután bontakozott ki, és emellett az ügyet intaktabban vitette volna automatikusan a szeptemberi ülésre, amire úgy is vágyott, azt tartván, hogy Stresemann és Briand jelenléte mellett a tanácsban, valamint az Assemblée ülésézése alatt szeptemberben az ügynek magyar szempontból jobb esélyei volnának. Felesleges Téged arra kérni, hogy Apponyi gróf hibáját, még ha tényleg fennforgott volna is, beszélgetéseidben ne admittáld. Ellenkezőleg, ha azt Veled szemben felhoznák, véd ki és

⁸⁴¹ MTI. Magyar lapszemle. Külpolitika. 1928. május 26.

⁸⁴² Apponyi tartózkodása nem volt előre eltervezett – azt az váltotta ki, hogy az előzetesen vártakkal szemben a német, az olasz, a kolumbiai és a holland delegátus is igennel szavazott, ami elbizonytalanította Apponyit a tervezet pontos tartalmát illetően, és így az eredetileg tervezett nem szavazat helyett csupán tartózkodott. Lásd: Khuen-Héderváry levele Kánya Kálmánnak. Budapest, 1928. június 21. MNL OL K 64 31. cs. 41. t. 394 res. 4–6.

⁸⁴³ Az MTI jelentése. Genf, 1928. június 8.

⁸⁴⁴ Uo.: Genf, 1928. június 9.

⁸⁴⁵ Barcza György levele Khuen-Héderváry Sándornak. Róma, 1928. június 15. MNL OL K 64 31. cs. 41. t. 394 res. 2.

helyezd az ezen érvet felhozókkal szembe, hogy gróf Apponyi Albert nem értette, miért szavaztak a német, olasz és a többi fentemlített képviselők minden fenntartás nélkül igennel. Fel fogják hozni esetleg Veled szemben azt is, hogy a magyar delegáció nem tájékoztatta a tanácsban ülő barátait egyáltalában afelől, hogy mi fog a tanácsban történni és mi a magyarok kívánsága. A magyar delegáció azonban ezt nem tehette, mert halvány sejtelve sem volt mindaddig, míg Sir Austen resolutio-javaslatát fel nem olvasta, arról, mi Sir Austin terve. Az a beszélgetés, mely az ügynek sorra kerülése előtti napon gr. Apponyi és Sir Austen között helyet foglalta, pusztán negatívumok körül mozgott és inkább alkalmas volt arra, hogy gr. Apponyi Albertet Sir Austen szándékai felől félrevezesse mint tájékoztassa. Hogy ez is hozzá tartozott-e a puccshoz, nem tudjuk. Mindenesetre hallottuk, hogy Titulescuhoz közel álló tanácsstagok Sir Austen és gróf Apponyi között történt összeövetelt annak a hírnek terjesztésére használták ki, hogy Sir Austen a magyar képviselő hozzájárulását bírja a dolgok olyatén lefolyásához, mint azok lefolytak, holott ez nem volt való. Gróf Apponyi talán kérhette volna mindjárt kezdetben még a szavazás, sőt saját felszólalása előtt az ülésnek másnapra való halasztását, miután Sir Austen javaslatát csak a Tanácsban hallotta és mivel annak némi átgondolására van szüksége. Ez talán időt engedett volna arra, hogy a német, olasz és hollandi tanácsstagokkal a követendő taktikát megbeszélje és őket kívánságaink felől tájékoztassa. Ha tudta volna előre, hogy két puccsnak csapdái is várnak reá, bizonyára így járt volna el. Ezt azonban nem tételezte fel, azonkívül elvárta, hogy amint ő hosszú beszédben reservákat tett a resolutio-tervezethez, amiből nyilván látszott, hogy azt elfogadni nem fogja, úgy barátaink is megteszik a maguk reserváikat és nem fogadják azt el egyszerű igennel.”⁸⁴⁶

A fentiekből nemcsak az események háttere rajzolódik ki, de az is tisztán látszik, hogy a Népszövetség ülésein a már egyébként tető alá hozott szövetségek célja egymás támogatása volt, és ennek érdekében igyekeztek a lépéseiket koordinálni – ez utóbbi ebben az esetben nem sikerült. Így azt is láthatjuk, hogy egy ilyen elcsúszott információ hogyan tudta befolyásolni akár a szavazatokat is.

A magyar kormány mindenesetre egy pillanatra sem gondolta úgy, hogy hagyni fogja a kérdés lekerülését a Tanács napirendjéről, ezért memorandumot intézett a Népszövetséghez, amelyben ismét kérte, hogy a Tanács tárgyalja újra az ügyet, és alkalmazza a trianoni békeszerződés 239. cikkét, vagy utalja az ügyet a Nemzetközi Bíróság elé.⁸⁴⁷

⁸⁴⁶ Khuen-Héderváry levele Kánya Kálmánnak. Budapest, 1928. június 21. MNL OL K 64 31. cs. 41. t. 394 res. 4–6.

⁸⁴⁷ Az MTI jelentése. 1928. augusztus 27.

Az optások kérdése így került 1928 szeptemberében újra a Tanács napirendjére. Hosszas vitákat⁸⁴⁸ és háttértárgyalásokat – köztük Apponyi és Briand találkozóját⁸⁴⁹ követően a finn külügyminiszter, Procope elnökletével⁸⁵⁰ a Tanács végül ismét a bilaterális tárgyalásokat javasolta a feleknek, az ügyet pedig újra elhalasztották.⁸⁵¹

Ezen az ülésen is történt azonban egy, az előző tanácsülésihez hasonló malőr, amely szintén abból adódott, hogy a felszólalások során nem minden fél – nevezetesen a román delegátus, Constantin Antoniadé nem – tartotta magát az előzetesen egyeztetett forgatókönyvhöz. Ennek okát a magyar diplomácia ismételten utólag próbált felfejteni, és ezzel kapcsolatban Hevesy azt tudta meg Agnides-től, a Főtitkárság politikai osztályának az optánskérdéshez rendelt referensétől, hogy a tanácsülés előtti napon, amikor közölte Antoniadé-val Apponyi tervezett beszédét, és megkérdezte tőle, hogy mit fognak erre a románok válaszolni, Antoniadé azt válaszolta, hogy még nem tudják. Agnides erre lediktált neki egy komplett beszédet, amivel a Főtitkárság lezártnak tekintette az ügyet. Ehelyett azonban másnap egy teljesen más beszéd hangzott el a román delegáció részéről, amit Drummond és japán Yotaro Sugimura is elfogadhatatlannak tartott. Agnides és Sugimura még a beszéd alatt kérték az elnöklő francia Avenolt, hogy utasítsa rendre a küldötteket emiatt, aki ezt arra hivatkozva utasította el, hogy Antoniadé egy Titulescutól frissen kapott sürgöny miatt került kényszerhelyzetbe. Agnides végül azzal igyekezett megnyugtatni Hevesyt, hogy az így kialakult helyzet a magyaroknak kedvez, mert ez a román lépés diszkreditálta őket a Főtitkárságnál, főként Sugimuránál. Ugyanígy eltért Procope beszéde is az eredetileg tervezettől, amit Agnides azzal magyarázott meg Hevesynek, hogy Procope beszédét – Procope kérésére – Sugimura írta meg, ám az utolsó pillanatban Procope egy saját, rögtönzött beszéd mellett döntött, ami hiba volt.⁸⁵²

Hogy itt pontosan miről volt szó, esetleg egy a Főtitkárságon belül húzódó véleménykülönbség következtében hangoztak-e el az új beszédek, vagy tényleg csak a véletlen szülte hibákról volt szó, az nem egyértelmű, és további kutatásokat kíván. Az mindenesetre tisztán látszik az esetből, hogy a háttértárgyalásokon nemcsak a politikai végeredményt döntötték el, de lehetőleg az ülések egész forgatókönyvét is előre megkreálták, és azoknak a be nem tartása a színpalak mögött nagy felzúdulást váltott ki.

⁸⁴⁸ Lásd: Az MTI jelentése. Genf, 1928. szeptember 7. Vö.: Az MTI jelentése. Genf, 1928. szeptember 8.

⁸⁴⁹ Uo.: Genf, 1928. szeptember 8.

⁸⁵⁰ Uo.: Genf, 1928. augusztus 29.

⁸⁵¹ Uo.: Genf, 1928. szeptember 21.

⁸⁵² Hevesy Pál helyzetjelentése. Genf, 1928. szept. 26. MNL OL K 63 384. cs. 42. t. I/1.

Ugyancsak az 1928-as Közgyűlés alatt elegyedett szóba a magyar delegáció egyik tagja Azcáratéval is, akinek elmondta, hogy a magyar közvélemény szerint a Népszövetség nem kezeli megfelelően az elé kerülő magyar kisebbségi ügyeket, amit az egyébként a kisebbségi osztály egyik kulcsfontosságú munkatársaként dolgozó Azcárate határozottan tagadott. A tanácselnök úgy vélte, hogy az a legjobb, ha a kisebbségek minden kérdésben a Népszövetséghez fordulnak, mert ha esetleg a beadványt a Titkárság meg is küldi véleményezésre az adott országnak, és az megnyugtató választ ad rá, és utána már nem foglalkoznak vele többet a Népszövetségnél, akkor is nagy morális hatást érnek el vele, főleg ha egy ország ellen többször is érkezik hasonló panasz. Azt is javasolta emellett, hogy a beadványokat ne jogászok készítsék el, hanem a sérelmezettek személyesen. Azcárate tanácsai alapján Vladár 1929 januárjában a kisantant országok magyar követeit utasította, hogy:

„a magyar kisebbség ottani vezetőivel megfelelő módon óvatosan közölni sziveskedjék és felhívni a figyelmüket arra, hogy ezek után célszerű volna, ha minden egyes a fentiek szerint szóba jöhető sérelem miatt az előadott alapelveknek megfelelően megszerkesztett beadványokat intéznének a N. Sz.-hez. Fontos, hogy a beadványokban ne legyen általánosító kitételek, hanem azok a sérelem pontos körülírására és a sérelmezett tények részletes felsorolására szorítkozzanak. A megfelelő fogalmazásra nézve a csatolt mellékletből is részben értékes támpontok szerezhetők. Az eljárás az volna, hogy a kérvények egy másolatát Méltóságod útján annak elbírálása végett hozzám eljuttatnák, hogy az illető eset alkalmas-e ilyen lépés megtételére. Amennyiben az megfelelőnek bizonyulna, erről ugyancsak Méltóságod útján küldenénk értesítést és ebben az esetben a beadványnak a N. Sz.-hez való eljuttatása megtörténhetne.”⁸⁵³

A fentiekből nemcsak az látszik, hogyan hangolta össze a magyar külügyminisztérium a hivatalosan a kisebbségektől érkező petíciókat, de a kisebbségi osztály munkatársa kapcsán egy a panaszos félnek valóban segíteni akaró, de a politikai játszmák végeredményét befolyásolni nem tudó tisztviselő képe is kirajzolódik.

Ezt a helyzetet a magyar kormány többek között akként is kívánta kezelni, hogy Bethlen még 1928. decemberi genfi tartózkodása idején meghívta a Tanács elnökét, egyben Drummond egyik helyettesét és a politikai osztály vezetőjét, Sugimurát Budapestre. Mivel a románok

---

⁸⁵³ Vladár rendelete a prágai (Masirevich), a belgrádi (báró Forster) és a bukaresti (báró Vest) követeknek, valamint tudomásvétel végett Bethlen Istvánnak. Budapest, 1929. január 8. MNL OL K 64 37. cs. 41. t.

hasonlóan döntöttek, ezért Sugimura 1929 őszén tervezett Bécsbe, Budapestre, majd Bukarestbe látogatni, hogy tájékozódjon az optánsvita további részleteiről.⁸⁵⁴

Új utak keresése

Az időközben valóban megkezdett román–magyar kétoldalú tárgyalások – ahogy az várható volt – ismét hamar zátonyra futottak, és 1929-ben újra a Tanács előtt volt a kérdés. Közben a román–magyar vitához hasonló alakult ki a Szerb-Horvát-Szlovén Királysággal is, amelyben a magyar fél szintén a Népszövetséghez fordult, hogy a vegyes döntőbizottságból visszahívott délszláv döntőbíró helyett jelöljenek ki új bírót.⁸⁵⁵ Végül azonban mindkét vitás kérdésben halasztást kértek a felek, amelynek a Tanács helyt is adott⁸⁵⁶ – ennek azonban oka lehetett az a kiszélesedett vita is, amely a Népszövetségen belül a kisebbségek beadványaival kapcsolatban ekkor már általánosan is előkerült.⁸⁵⁷

A kanadai delegátus, Danduran egy olyan változtatást javasolt, miszerint az eddigi előszűrések helyett a kisebbségi petíciók automatikusan kerüljenek a Tanács elé.⁸⁵⁸ Ehhez hasonló javaslatot tett Beelaerts van Blokland⁸⁵⁹ holland külügyminiszter is, aki egyenesen egy új, állandó bizottság felállítását javasolta. A magyar külügyminisztérium nagy lelkesedéssel vette tudomásul, hogy Beelaerts felvetését egy a mandátumokhoz⁸⁶⁰ hasonló kisebbségügyi állandó bizottság létrehozásával kapcsolatban Motta svájci delegátus is felkapta. Konkrét indítványt nem adtak be ugyan erre vonatkozóan, csak elvi alapon vetették fel, de az így is a lengyel és csehszlovák küldöttek erős ellenállásába ütközött az optánsvitában is hangoztatott álláspontjukra hivatkozva. Motta arra is javaslatot tett, hogy a Tanács terjessze a Nemzetközi Bíróság elé a kérdést, ami hosszú vitát provokált – a semleges országok támogatták, míg Anglia, Japán, Franciaország és Románia elleneztek azt, így Motta nem tudott érvényt szerezni a javaslatnak. Érdekes adalék, hogy a magyar delegáció egyáltalán nem szólalt fel a kérdésben, (később arra hivatkozva, hogy az optánsper miatt érintettnek érezte magát abban),⁸⁶¹ noha a kisebbségi kérdésben vele szemben ellenérdekelt felek ezt megtették.

⁸⁵⁴ Hevesy Pál levele Walko Lajosnak. Genf, 1929. április 11. MNL OL K 63 388. cs. 42. tétel.

⁸⁵⁵ Uo.: Madrid, 1929. június 8.

⁸⁵⁶ Uo.: Genf, 1929. március 4.

⁸⁵⁷ Uo.: Német lapszemle. 1929. február 21.

⁸⁵⁸ Uo.: Genf, 1929. február 22.

⁸⁵⁹ Beelaerts van Blokland holland külügyminiszter, és a kisebbségi kérdést illető reformjavaslatok kapcsán holland népszövetségi delegált volt.

⁸⁶⁰ A Mandátumok Állandó Bizottsága egy a Tanács mellé rendelt szerv volt, amely összegyűjtötte és kiértékelte a mandátumok felügyeletével megbízott államok éves jelentéseit, és ezek alapján javaslatokat és ajánlásokat tehetett. Bővebben lásd MACKENZIE, David: *A World Beyond Borders* i. m. 17–18. o.

⁸⁶¹ A Külügyminisztérium levele a követségeknek. Budapest, 1928. okt. 29. MNL OL K 63 384. cs. 42. t. I/1.

Baranyai a kisebbségi helyzetről közölt tanulmányában az új bizottság esetleges alapítása kapcsán a lényegét úgy összegezte, hogy a jelenleg működő rendszerben a kisebbségi bizottságok a petíciók beérkezése után nem hallgatják meg a kérelmezőket, mivel „ez már »érdemi tárgyalása« volna valamely petíciónak, erre pedig csakis a Tanács hivatott. Mindezen bajok ellen Beelaerts egy »Kisebbségügyi Állandó Bizottság« szervezését ajánlja [...] Analógiául fölhozza a kitűnően működő Gyarmatmandátumügyi Állandó Bizottságot, amelynek mintájára lehetne kreálni a kisebbségi ügyet, körülbástyázva mindennemű garanciával (hogy tudniillik a Tanács jogai csorbíthatatlanok maradjanak és hogy a bizottság ne váljék politikai agitáció eszközévé).”⁸⁶²

Ez természetesen óriási vitát váltott ki, és míg a franciák és a kisantant ellenezték⁸⁶³, addig a magyar kormány messzemenően támogatta a javaslatot. Walkónak a Külügyi Bizottság előtt ezzel kapcsolatban tett beszédét az MTI így foglalta össze:

„A ma követett eljárási rend mellett [...] a különböző kisebbségek részéről beadott számos panasz közül eddig mindössze öt került a Nemzetek Szövetségének tanácsa elé, ami természetesen nagy mértékben megrendítette a kisebbségek bizalmát a Nemzetek Szövetségében. [...] a Nemzetek Szövetsége valamennyi tagjának joga van arra, hogy április 15-éig észrevételeket terjesszen az elé a hármass bizottság elé, amelynek feladata, hogy a kisebbségi eljárási rend megváltoztatására benyújtott javaslatok tárgyalását előkészítse. A magyar kormány természetesen élni fog ezzel a joggal és emlékiratában igyekezni fog mindazt összefoglalni, ami a kisebbségi kérdésre vonatkozó elvi álláspontunknak megfelel.”⁸⁶⁴

A magyar kormány és a kisebbségi kérdésen dolgozó szakemberek nagy reményeket fűztek a reformhoz, és már a kiszélesedett európai vita kapcsán is úgy látták, hogy az európai semleges államokban megvan a szándék a kisebbségi kérdések magyar részről megnyugtató rendezésére.⁸⁶⁵

Az azonban, hogy ezt a szóban forgó tervezetet hogyan és ki készítse el, az a kérdésben jártas magyar politikusok számára sem volt egyértelmű. Szüllő Géza így írt erről és a Párizsban tartott kisebbségi konferenciáról Walkónak:

„A konferenciának 6 pontja volt [...] de lényeges az volt, hogy a népszövetségi hármass bizottság kisebbségi munkáiban milyen módon vegyünk részt. Volt egy indítvány, amely azt javasolta, hogy a népszövetségi Liga-Unio forduljon-e a mi támogatásunkkal a hármass bizottsághoz, vagy

⁸⁶² BARANYAI A kisebbségi jog i. m. 193-202. o.

⁸⁶³ Az MTI jelentése. Párizs, 1929. február 23.

⁸⁶⁴ Uo.: Budapest, 1929. március 19.

⁸⁶⁵ BARANYAI A kisebbségi jog i. m. 193-202. o.

*pedig direkt mink mint a kisebbségek reprezentánsai tegyük meg ezt a lépést. Én ez utóbbi mellett foglaltam erősen állást, mert sokkal több robbantó anyag van a kisebbségi konferencia tagjaiban, mint a népszövetségi liga tagjaiban. A népszövetségi liga tagjaiban predomináns az entente-államok képviselete, akik tehát a status quo-t fenn akarják tartani, a minoritási kongresszus tagjai tele vannak az elégedetlen elemekkel, bennük prevarikáns szerepet játszik a legyőzötteknek a csoportja és most mint fegyvert, célravezetőbbnek tartom ezt, mint a másik institutot. Ez a vélemény keresztülment s ekkor a németek előállottak azzal, hogy ők szerkesztettek már egy memorandumot.*⁸⁶⁶

Az itt vázoltak szerint tehát maga a Népszövetségi Ligák Uniója vagy a kisebbségi konferencia is szóba jött, ám a fentiek ellenére végül a kisebbségi konferencia sem terjesztett be javaslatot – ehelyett levélben fordultak Adatchihoz, amelyben jelezték, hogy ha a Népszövetségnek információra van szüksége a kisebbségekkel kapcsolatban, akkor ők, mint a kérdésben jogos szerv, állnak a szövetség rendelkezésére. Adatchi válaszában egy memorandum összeállítását kérte, amit bemutathat a hármass bizottságnak, és amelynek szerkesztését meg is kezdték.⁸⁶⁷

Bethlen eközben így nyilatkozott a sajtó által is élénk érdeklődéssel követett témáról: *„Rá fogunk mutatni a népszövetségnél a kisebbségi procedúra azon hiányaira, amelyek már a népszövetség tanácsának ülésén a megvitatás tárgyát képezték és a magunk munkájával is hozzá akarunk járulni ezúttal ahhoz, hogy ezekben az ügyekben a népszövetség tanácsánál való eljárást hatékonyabbá tegyük, különösen azáltal, hogy a vita olyan nyilvánosságot nyerjen, amely a perrendszerű megvitatás feltételeinek lehetőleg megfelel és a kérdések elbírálásánál a szakszerűséget is emeli. Ezt az alkalmat természetesen fel kell használni arra is, hogy rámutassunk, milyen eredményeket szült maguknál a kisebbségeknél az a helyzet, hogy a népszövetség a kisebbségi kérdés kezelését helytelen vágányokra terelte.*⁸⁶⁸

Nem meglepő, hogy a Tanács 1929. júniusi ülése, amelyre kivételesen nem Genfben, hanem Madridban került sor, valóban foglalkozott a kisebbségi kérdések kezelésének ügymenetével – magyar viszonylatban emellett pedig újra előkerült az erdélyi és a délszláv optánsvita is. Az ülészsakra Bethlen is Madridba érkezett, többek közt Hevesy Pál kíséretében, és még a bizottsági ülés előtt felkeresték Briand francia külügyminisztert szállodájában.⁸⁶⁹

⁸⁶⁶ Szüillő Géza levele Walko Lajosnak. Párizs, 1929. április 18. MNL OL K 64 37. cs. 41. t.

⁸⁶⁷ Uo.

⁸⁶⁸ Bethlen István gróf húsvéti nyilatkozata. 8 Órai Újság XV. évf. (1929) 73. sz. 1929. március 31. (vasárnap) címlap.

⁸⁶⁹ Az MTI jelentése. Madrid, 1929. június 8.

A Tanács ülészakán a magyar optánsok ügyeit egymás után tárgyalták – magyar részről mindkét esetben az ügyel továbbra is foglalkozó⁸⁷⁰ Gajzágót delegálták. Az ülésen előbb a magyar és román kormány jegyzékeit tárgyalták, ám mivel a megkezdődött tárgyalásokra hivatkozva mindkét kormány halasztást kért, ezért hamarosan áttérhettek a délszláv kérdésre. Itt ugyancsak az a megállapodás született, hogy a két fél folytatja a tárgyalásokat, ezért a döntést itt is elhalasztották.⁸⁷¹

Eközben 1929 júliusában a csíki magánjavak kisajátításával kapcsolatban beadvány érkezett a Népszövetséghez. A kezdeményezés hivatalosan nem a magyar kormánytól indult, ezért azzal a magyar delegátusok hivatalosan nem foglalkoztak, ám a háttérből igyekeztek minden támogatást megadni annak előrehaladásához.⁸⁷²

A kisebbségi kérdések tárgyalásának menetével kapcsolatban a Tanácsban éles vita folyt – a jelentést Adatci, a kérdés előadója, dolgozta ki és ismertette, ám azzal Stresemann és a német fél továbbra is elégedetlen volt. A németek ugyanis olyan, a korábbiakban már bemutatottakhoz hasonló javaslatokat tettek, mint pl. kezdeményezési jog biztosítása a Népszövetségnek, külön a kisebbségek ügyeit tanulmányozó szervezet alapítása, illetve a kisebbségi kérdésben panaszt tévők bevonása a Tanácsba.⁸⁷³ Ahogyan azt már láthattuk, ez utóbbit Apponyi és a magyar külügy is évek óta igyekezett elérni.

A júniusi ülészakon elhalasztott optánskérdések 1929 szeptemberében kerültek újra a Tanács elé: mivel a román–magyar tárgyalások ismét zátonyra futottak, ezért a magyar kormány beadványban fordult a Népszövetséghez.⁸⁷⁴ Az ügyben újra Apponyi képviselte a magyar felet, Titulescu a román, az előadó pedig a brit külügyminiszter, Henderson lett,⁸⁷⁵ de magyar részről rövidesen Genfben érkezett Walko külügyminiszter is, hogy Drummond mellett Hendersonnal is tárgyalhasson.⁸⁷⁶ Henderson, aki egyáltalán nem ismerte az optánsügyet, és nem is érdeklődött iránta, csak elegánsan meg kívánta oldani a feladatot,⁸⁷⁷ végül – a magyar és román fél beleegyezésével – ismét a bilaterális tárgyalások irányába terelte a kérdést, felajánlva saját közvetítését abban. A javaslatot mindkét fél elfogadta, így a döntést ismét elhalasztották.⁸⁷⁸

⁸⁷⁰ A Tanácshoz végül be nem nyújtott 1929, tavaszi jegyzéktervezetéről az iratokat lásd: MNL OL K 107 65. cs. 63/b.

⁸⁷¹ Az MTI jelentése. Madrid, 1929. június 11.

⁸⁷² Lásd pl.: MTI-lapszemle. 1929. július 26. Kisebbségi ügyek.

⁸⁷³ Az MTI jelentése. Madrid, 1929. június 11.

⁸⁷⁴ MTI. Osztrák lapszemle. 1929. augusztus 29.

⁸⁷⁵ Az MTI jelentése. Genf, 1929. szeptember 6.

⁸⁷⁶ Walko távirata. Genf, 1929. szeptember 2. MNL OL K 63 388. cs. 42. tétel.

⁸⁷⁷ Hevesy Pál levele Walko Lajosnak. Genf, 1929. szeptember 27. MNL OL K 63 388. cs. 42. tétel.

⁸⁷⁸ Az MTI jelentése. Genf, 1929. szeptember 19.

Henderson ennek megfelelően tartotta a kapcsolatot a felekkel, és november végén a londoni magyar követségtől is jegyzéket kért be az ügyel kapcsolatban, amit meg is küldtek számára.⁸⁷⁹ Eközben Baranyai december végén azt javasolta Walkónak, hogy a korábban a székely határőrezredek birtokában levő és együttesen birtokolt csíki magánjavak ügyében még júliusban beadott petíció miatt – amellyel kapcsolatban Perzsia (a Tanács akkori elnöke), Nagy-Britannia és Finnország részvételével állt fel a hármass bizottság – a magyar külügy vegye fel a kapcsolatot Perzsia ankarai nagykövetével, Mohammad Ali Khan Foroughival, és tájékoztassák a magyar helyzetről és célokról. Baranyai arra hivatkozva tette meg ezt a javaslatát, hogy Foroughiról úgy hallotta, hogy korábban segítséget ígért Apponyinak a magyar problémák kapcsán.⁸⁸⁰ Ez a javaslat egyben már a Tanács következő ülésén képviselt magyar álláspontnak a felvezetése is volt – a Tanács soron következő ülése azonban a megszokottól eltérően nem decemberben lett megtartva, hanem néhány hetet csúsztatva, 1930 januárjában.

1930. január – London – Hága – Genf

1930 januárjában csaknem egyszerre több nagy nemzetközi konferencia is zajlott: a londoni tengerészeti leszerelési konferencia, a hágai konferencia és a genfi Népszövetségi tanácsi ülés – Európa politikusai és diplomatái e három konferencia között ingáztak.

A hágai konferencián a magyar képviselet kiugróan nagy számban vonult fel (köztük volt Bethlen, Hevesy⁸⁸¹ és Walko is⁸⁸²), ugyanis itt tárgyalták a kisebbségi kérdéseket.

„A tárgyalások azon a javaslaton alapulnak, amelyet az olasz delegáció dolgozott ki közvetítésképpen a 250. szakasszal kapcsolatos kérdések megoldására. A magyar álláspont változatlanul fenntartja a 250. szakasz érvényét és követeli a döntőbíróóságok működését. A túlra nézve az agrárperek tárgyában pénzügyi megegyezés jönne létre, még pedig úgy, hogy egy alapot létesítenének. Ennek az alapnak a létesítéséről folynak most a tárgyalások a nagyhatalmak és a kisanant delegátusai között. A tendencia az, hogy lehetőleg minél több peres ügyet záros határidőn belül, méltányos egyességgel intézzenek el. Azoknak [...] az igényeit, akiknek perében egyesség nem jött létre, az említett külön alap elégítené ki. A döntőbíróóságok állapítanak meg, hogy kik károsultak és kik tarthatnak igényt megfelelő kártalanításra. A magyar delegáció és a vele szemben álló delegációk között ez idő szerint ennek a kártalanításnak mértékéről folynak a megbeszélések. A magyar álláspont szerint e megoldási

⁸⁷⁹ Khuen-Héderváry Sándor levele a genfi magyar irodának. Budapest, 1929. december 30. MNL OL K 107 65. cs. 63/b.

⁸⁸⁰ Baranyai Zoltán jelentése Walko Lajos külügyminiszternek. Genf, 1929. december 31. MNL OL K 64 41. cs. 41. t.

⁸⁸¹ Az MTI közlése. Hága, 1930. január 9.

⁸⁸² Uo.: Hága, 1930. január 11.

tervezet kizárólag az agrár-reformokkal kapcsolatos perekre vonatkozhatik, míg a többi per tovább folynék a döntőbíróóságok előtt.”⁸⁸³

A hágai konferenciával párhuzamosan zajló genfi népszövetségi tanácsi ülészekon a magyar kormányt az eredeti tervekkel ellentétben, a hágai konferenciával lekötött Walko Lajos helyett Forster Pál, a nyugdíjazás előtt álló, 1929 decemberében hazatérő volt belgrádi magyar követ (aki korábban hágai ügyvivő is volt) képviselte.⁸⁸⁴ A Tanács napirendjén szerepelt ugyan az optánskérdés, ám azt – a hágai tárgyalásokat figyelembe véve – ismét elhalasztották.⁸⁸⁵

Az érdemi döntés tehát nem a népszövetségi Tanácsban, hanem a hágai nemzetközi konferencián született meg, ahol elfogadták az optánskérdés rendezését célzó egyezményt és annak négy függelékét. Eszerint a felek továbbra is ragaszkodnak korábbi jogi álláspontjaikhoz, ám a jelenleg is folyamatban lévő, illetve az ezután induló agrárperekben a károsultakat a vegyes döntőbíróóságok határozatai alapján egy erre létrehozott alapból fogják kárpótolni. A vegyes döntőbíróóságokat kiegészítik két taggal, akiket az Állandó Nemzetközi Bíróság jelöl majd ki, egyben kimondták, hogy a vegyes döntőbíróóságok valamennyi ügye – ha nem agrárperre vonatkozik – ettől kezdve megfellebbezhető lesz a Nemzetközi Bíróságnál. Az alapot egy négytagú bizottság irányítja, amelybe egy tagot a magyar kormány, hármat pedig a Népszövetség pénzügyi bizottsága vagy a három nagyhatalom (Franciaország, Anglia, Olaszország) által megnevezett másik szervezet delegál.

„A harmadik függelék az úgynevezett »B«-alapra vonatkozik. Ez az alap Magyarországot nem érinti. A »B«-alapnak rendeltetése, hogy kielégíthessek azokat a követeléseket, amelyeket magyar állampolgárok nem az agrárperekből kifolyóan támasztanak a trianoni szerződés 63., 191. és 250. szakaszainak alkalmazásával kapcsolatban az utódállamok ellen. [...] Az alapot a nagyhatalmak létesítik azzal a céllal, hogy támogassák az utódállamokat a megítélt vagy megítélendő követelések kielégítésében. A két alap között a különbség az, hogy az agráralap csupán 240 millió aranykorona erejéig ad kielégítést míg a »B«-alap teljes mértékű kielégítést nyújt. Ha a »B«-alapból nem futja, akkor a különbözetet az elmarasztalt államok fizetik. A negyedik függelék azoknak a terheknek teljes és végleges megváltásáról rendelkezik, amelyek Magyarországot a békeszerződésből vagy a békeszerződés alapján keletkezett kötelezettségekből kifolyóan terhelik. Magyarország ezen a címen 1944-től 1966-ig évente 13.5 millió aranykoronát fizet. 1943-ig Magyarország kizárólag azokat az összegeket fizeti, amelyeket 1924-ben állapított meg a jóvátételi bizottság Magyarország terhére. [...]

⁸⁸³ Uo.: Hága, 1930. január 13.

⁸⁸⁴ Lásd az MTI jelentései. Hága, 1930. január 9., Hága, 1930. január 11.

⁸⁸⁵ Uo.: Genf, 1930. január 14.

A Jóvátételi bizottság és Magyarország között a viszony megszűnik. Azt a hatáskört és azokat a jogokat, amelyek a jóvátételi bizottságot megillették, a jövőben a szükség mértékéig a létesítendő nemzetközi bankra ruházzák át. [...] A magyarországi ellenőrző bizottság – a népszövetségi tanács jóváhagyásának fenntartása mellett – a jelen egyezmény hatályba lépésétől kezdve többé nem működik. Ha a jelen egyezmény értelmezéséből és alkalmazásából bárminő ellentét támad a szerződő felek között, a kérdést végleges döntés céljából az elé a bíróság elé terjesztik, amelynek létesítését az 1930. január havában Németországgal kötött hágai egyezmény írja elő, de ebben a bíróságban az ilyen viták elbírálásánál a Németország által kinevezett tag helyébe a Magyarország által kinevezett tag lép. A 4. függelékben megállapított fizetések ellenében Magyarország felszabadul a békeszerződésből folyó vagy a békeszerződés alapján keletkezett minden egyéb kötelezettsége alól.”⁸⁸⁶

Valóban így is történt: 1930. április 28-án, Párizsban megkötötték a fentiek szerinti kompromisszumot, miszerint a közös Agráralapba három irányból érkeznek majd a befizetések: a magyar és bolgár jóvátételből, a három állam (Románia, Csehszlovákia és Jugoszlávia) saját agrárreformjai miatt saját törvényeik szerint befizetett kártalanításokból, valamint az Anglia, Franciaország és Olaszország által folyósított hozzájárulásokból.⁸⁸⁷

Ezzel teljesült tehát a magyar diplomácia régi óhaja: az optánsok kártérítésben részesülhettek, az ügyek egy része pedig a hágai állandó nemzetközi bíróság elé volt vihető. Az optánskérdés lekerült a Népszövetség Tanácsának napirendjéről, és úgy tűnt, hogy az alap létrehozása végre rendezzi a kérdést.⁸⁸⁸ Az ára azonban a magyar jóvátételi fizetések nagymértékű megnövelése volt, így a lehetséges kárpótlásokért cserébe a magyar államot hosszú távon nagy összegekkel terhelték. Az éveken át húzódó vita megoldása azonban nem volt hosszú életű – végét a világgazdasági válság elmélyülése jelentette, amelynek nyomán 1932-ben leállították mind a Magyarország által fizetendő jóvátételt, mind az optánsokat kártérítő alapba folyó összegek befizetését.⁸⁸⁹

Mérleg

A kisebbségi ügyekkel kapcsolatban összességében az vonható le, hogy az 1920-as években a magyar – és sok más kisebbség által benyújtott – petíciók vagy teljesen elakadtak, vagy bár

⁸⁸⁶ Uo.: Hága, 1930. január 20.

⁸⁸⁷ Khuen-Héderváry A magyar külpolitika i. m. 44. o.

⁸⁸⁸ Hevesy Pál Emlékezzünk régiekről i. m. 182–183. o.

⁸⁸⁹ GULYÁS László: *A Horthy-korszak külpolitikája 2. A húszas évek második fele 1924–1931.* Attraktor, Máriabesnyő, 2013. 98. o. Vö.: Hevesy Pál i. m. 183. o.

tárgyalták ugyan azokat, de a tárgyalók körét folyamatosan szűkítették, és a kívánt eredményeket a kisebbségek a Népszövetségen belül így sem tudták elérni.

Az ezzel kapcsolatban folyamatosan kiszélesedő vita arról szólt: milyen viszonyban van az ekkor kialakuló nemzetközi jog⁸⁹⁰ az államok belső jogalkotásával, egészen pontosan, hogy egy nemzetközi bíróság felülbíráhatja-e egy állam belső törvénykezését. A magyar álláspont ezzel kapcsolatban⁸⁹¹ egyértelmű igen, míg a román egyértelmű nem volt. A Népszövetség ebben sosem foglalt ugyan nyíltan és véglegesen állást,⁸⁹² a gyakorlatban mégis a Titulescu által képviselt álláspont nyert.⁸⁹³

A szükségesnek ítélt reformok bevezetése érdekében Apponyi 1924-ben, 1925-ben és 1930-ban is kérte a petíciók kezelésének reformját a Népszövetségtől, ám mindhárom próbálkozása igazi eredmény nélkül zárult.⁸⁹⁴

Azt fontos leszögezni, hogy a magyar vezetés nem a Tanácstól várta a kisebbségi kérdések eldöntését, arra ugyanis – mivel jogi vita volt – nem is lett volna felhatalmazása.⁸⁹⁵ A törekvés az volt, hogy a Tanács és a Népszövetség segítsen elérni a kérdés jogi megoldását: akár a vegyes döntőbíróságok, akár a Nemzetközi Bíróság illetékességének kimondásával.

Összességében a magyar diplomácia három fő csapáson elindulva próbálta megreformálni a rendszert. Az első az volt, hogy a petíciókat benyújtókat jobban vonják be a tárgyalási folyamatokba – ez minimálisan ugyan, de megtörtént. A második annak elérése lett volna, hogy a kérdéses ügyek valóban kerülhessenek az Állandó Nemzetközi Bíróság elé, amelynek döntéseit a feleknek el kellett volna fogadniuk. Habár ez végig egy elviekben lehetséges forgatókönyv lett volna, a valóságban szinte sosem teljesült, és az ügyek ehelyett maximum a Főtitkárság jogi szekciójához kerültek véleményezésre. Ez azt jelentette, hogy az

⁸⁹⁰ Már a Népszövetségben is megjelent tehát az a kettősség, hogy míg a nemzetközi jogot az egyes államok is tudják alakítani, addig egy ezzel foglalkozó nemzetközi szerv feladata, hogy velük szemben is érvényt tudjon szerezni a nemzetközi jogrendszernek. Erről bővebben lásd COLLINS, Richard: *The League of Nations and the Emergence of International Administration*. *Revista Española de Derecho Internacional* 71. évf. (2019) 2. sz. 285–294. o.

⁸⁹¹ A korszakban a magyar jogászok sokat foglalkoztak a nemzetközi jog kérdéseivel, kifejezetten a Népszövetségre vonatkoztatva is. Erre példaként lásd még BUZA László: *A Nemzetek Szövetségének szerepe az alkalmazhatatlanná vált nemzetközi jogszabályok revíziójánál*. Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt., Szeged, 1931. Vö. BUZA László, Dr.: *Magyarország katonai ellenőrzése a nemzetközi jog szempontjából*. Studium Könyvkereskedelmi és Könyvkiadó Rt., 1925.

http://mtdaportal.extra.hu/books/buza_laszlo_magyarorsza_katonai_ellenorzese.pdf (2020. február 19.).

⁸⁹² A hasonló példák nyomán jutott Ortega arra a megállapításra, hogy „A Népszövetség egy nem létező joghoz felállított, óriási törvénykezési apparátus. A jog helyét csalárd módon az örök életű diplomácia foglalta el, mely jognak álcázva magát jelentősen hozzájárult az általános demoralizáláshoz.” Lásd: ORTEGA i. m. 230. o.

⁸⁹³ Ennek Gajzágó által írott összegzését lásd GAJZÁGÓ László: *A háború és béke joga*. Második kiadás. Stephaneum Nyomda, Budapest, 1942. 151–160. o.

⁸⁹⁴ ZEIDLER Miklós: *A Nemzetek Szövetsége a magyar külpolitikai gondolkodásban* i. m. 151-177. o.

⁸⁹⁵ MARKÓ Jenő: *A Nemzetek Szövetsége és a magyar–román optáns per*. Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1928. 34–35. o.

ügyek nem kerültek egy tisztán jogi döntést meghozni képes önálló bíróság elé – politikai okokból. Ezen változtatott az 1930-as hágai konferencia határozata. A harmadik, nem magyar kezdeményezésű, de a magyar képviselők által is támogatott út egy a mandátumügyi bizottsághoz hasonló, állandóan működő és kifejezetten a kisebbségi kérdésekre szakosodott bizottság létrehozását célozta – ehelyett azonban továbbra is maradt a Főtítkárságon belül működő, bár állományát tekintve folyamatosan duzzadó⁸⁹⁶ kisebbségi osztály.

A rendszert tehát csak az 1920-as évek legvégén lehetett minimálisan megreformálni – addig a Népszövetség végig a bilaterális tárgyalások és az egyéni kompromisszumok felé terelte a feleket.

Ezt a fentiekben bemutatott működést maga Azcárate már a Népszövetség bukása után, a tanulságokat levonva és új metódusokat keresve, kritikusan úgy fogalmazta meg, hogy a két világháború közötti nemzetközi kisebbségvédelem ugyan humanitáriusnak és jogi alapokon állónak tűnt, de valójában tisztán politikai jellegű volt.⁸⁹⁷

Magyarország pénzügyi helyreállítása (1924–1926) és a fennmaradó népszövetségi hitel

A kisebbségi kérdések kezelésénél jóval sikeresebb volt az a tevékenység, amit a Népszövetség az első világháború utáni stabilizáció terén ért el. Ennek oka nem abban keresendő, hogy a Főtítkárság kisebbségi osztályának szakemberei ne végeztek volna megfelelő minőségű vagy lelkes munkát, hanem abban, hogy míg a kisebbségi kérdés sok, politikailag ellenérdekelt felet mozgatott meg, addig a háborúban vesztes és jóvátétel fizetésére kötelezett államok gazdasági stabilizálásában gyakorlatilag minden állam érdekelt volt.

A kisebbségi kérdések kezeléséhez hasonlóan itt is a Főtítkárság szakosodott osztálya, ebben az esetben a már szintén megismert James A. Salter vezette gazdasági és pénzügyi osztály, valamint a Tanács játszotta a központi szerepet. A működés itt is hasonló volt: a pénzügyi osztály az előkészített anyagot a Tanácshoz utalta, ami bizottságokon belül vizsgálta tovább az ügyet.

Az első világháború után Magyarországon tapasztalható infláció és a trianoni béke által fokozottan sújtott magyar gazdaság nehézségei nagy kihívást jelentettek a magyar kormánynak. A gazdasági helyzetet és a magyar valutát minél előbb meg kellett erősíteni,

⁸⁹⁶ A kisebbségi osztály 1920-ban mindössze négy főből állt. Ez a szám 1926-ra tizenkét főre emelkedett. Lásd DRANGE, Mads: *Supervisor, Facilitator and Arbitrator: a Study of the Involvement of the Minority Section of the League of Nations in the Forced Population Exchange between Greece and Turkey in 1923. Master's Thesis in History.* University of Oslo, 2017. 41. o. https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/57144/Masteroppgave_Drange.pdf?sequence=1&isAllowed=y (2021. január 6.).

⁸⁹⁷ Azcárate, Pablo de: Protection of Minorities and Human Rights. *The Annals of the American Academy.* 1946. 124–128. o. <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/000271624624300123> (2021. január 6.).

ezért Bethlen a belpolitikai helyzet gyors stabilizációját követően a Népszövetséghez fordult kölcsönért.⁸⁹⁸

Ebben a magyar kormány segítségére volt, hogy 1922 végére – Bethlen és a magyar béke pénzügyi részeivel kapcsolatban egyébként is megosztott brit szakemberek egyeztetéseinek hatására – Londonban úgy vélték, hogy Magyarország külföldi kölcsön nélkül gazdaságilag és pénzügyileg nem életképes, így a jóvátételt sem fogja tudni fizetni.⁸⁹⁹ A britek támogatását maga mögött tudó Bethlen-kormány ezért előbb a jóvátétel törlesztését kísérelte meg, majd annak kudarcra után egyértelműen egy külföldi kölcsön felvételében kezdett gondolkodni, amit a magyar vezetés kezdetben nem a Népszövetségtől szeretett volna kérni, ezért 1923 elején több céggel is tárgyalásokba kezdett Párizsban, Rómában, Svájcban és Spanyolországban is – sikertelenül.⁹⁰⁰ Ezt követően a magyar állam az állami bevételek zálogjogának feloldását kérte a Jóvátételi Bizottságtól, aminek érdekében Bethlen 1923 tavaszán Londonban, Rómában és Párizsban is tárgyalt.⁹⁰¹

A népszövetségi kölcsön felvétele

A fentiekben bemutatott tényekre alapozva Kállay Tibor pénzügyminiszter 1923. május 4-én memorandumban fordult a Jóvátételi Bizottsághoz, amelyben bemutatta Magyarország pénzügyi helyzetét, és kérte annak helyreállítását⁹⁰² – a magyar kormány ezzel hivatalosan is benyújtotta hitelkérelmét a Népszövetségnek. A kölcsönrel kapcsolatban sem annak pontos összege, sem annak jegyzői, sem a törlesztés mikéntje nem voltak még ekkor világosak – ezek mellett a tárgyalások legsarkalatosabb pontja az volt, hogy a magyar állam az új konstrukció fényében hogyan teljesíti majd a trianoni békében vállalt kötelezettségeit.⁹⁰³ A kölcsön mikéntje kapcsán május végén a Jóvátételi Bizottság egy a jóvátétel megfizetésének elhalasztását tartalmazó brit–olasz és egy a kölcsön egy részét kötelezően a jóvátétel megfizetésére fordító, Franciaország és a kisantant által kidolgozott javaslatot tárgyalt, és ezek közül az utóbbit fogadta el.⁹⁰⁴

⁸⁹⁸ Ausztria pénzügyi helyreállítása ekkorra már megkezdődött, és azt mindenki sikeresnek tekintette. Ez pedig a magyarok számára minden ózdkodásuk ellenére is egy pozitív példa volt, miközben a Népszövetség maga is önbizalmat szerzett belőle.

⁸⁹⁹ ROMSICS Ignác: *Bethlen István. Politikai életrajz*. Helikon Kiadó, Budapest, 2019. 266–267. o.

⁹⁰⁰ ORMOS Mária: *Az 1924. évi magyar államkölcsön megszerzése*. Akadémia Kiadó, Budapest, 1964. 29–32. o.

⁹⁰¹ ROMSICS Ignác: *Bethlen István. Politikai életrajz*. Helikon Kiadó, Budapest, 2019. 266–267. o.

⁹⁰² Bethlen beszédét és Kállay memorandumát lásd: League of Nations Archives R 296 (La situation financière de la Hongrie) 10/28903/2920.

⁹⁰³ Bővebben lásd: A kölcsön felvételével kapcsolatban írott magyar feljegyzés. Szerző, hely és idő nem ismert. MNL OL K 78 8. cs. II/3.

⁹⁰⁴ ROMSICS Bethlen István. i. m. 268. o.

A nyár folyamán Bethlen többek között Benešsel és Salterrel is tárgyalt arról, hogy egy a magyar fél számára kedvezőbb konstrukcióban vehesse fel az országot a kölcsönt – azaz először, hogy a Népszövetség ne küldjön ellenőrt Magyarországra, majd miután egyértelművé vált, hogy ez nem lehet opció, akkor a kiküldendő biztos hatásköreinek csökkentését szerette volna elérni.⁹⁰⁵

Ennek nyomán a Népszövetség Tanácsának 1923. szeptemberi ülésén, amelyen a magyar kormányt Korányi Frigyes párizsi követ képviselte, a pénzügyi bizottság felhatalmazást kapott arra, hogy mérje fel a magyar helyzetet, és dolgozza ki a Magyarország pénzügyi rekonstrukciójára szolgáló kölcsön tervezetét.⁹⁰⁶

Ezt követően Avenol, Salter és Stoppani Budapestre érkeztek, hogy lefolytassák a szükséges vizsgálatokat, és megkezdjék a pénzügyi rekonstrukció előkészítését – mindebben természetesen a magyar kormány és személyesen Bethlen István is a segítségükre volt.⁹⁰⁷ Avenol ekkor így nyilatkozott erről:

„Találkoztunk [...] az egyes politikai pártok képviselőivel is [...]. Találkoztunk a pénzügyvilág, a kereskedelem, az ipar és az önkormányzatokban olyan fontos szerepet betöltő mezőgazdaság legnevezetesebb személyiségeivel. Most Londonba utazunk, ahol, amint önök tudják, a pénzügyi albizottság ülést tart. Avenol ezután ismertette a pénzügyi albizottság összetételét: a bizottság tagjai Nimeyer angol szakértő, az angol kincstár főelnöke, Parmentier francia szakértő, a francia kincstár vezetője, Ter Meulen egy nagy holland bank igazgatója,⁹⁰⁸ Wallenberg, egy nagy svéd bank igazgatója⁹⁰⁹, Janssen, a belga nemzeti bank vezetője és Bianchini, az olasz bankok egyesületének igazgatója.”⁹¹⁰

Az említett londoni ülésen a hármas bizottság bemutatta a Budapesten készített jelentést, valamint meghallgatták a magyar részről érkezett küldötteket:⁹¹¹ Kállay Tibor pénzügyminisztert, Walko kereskedelemügyi minisztert és Schandl Károly földművelésügyi államtitkárt. A bizottság elfogadta a jelentést, amely 250 millió aranykorona kölcsön felvételét

⁹⁰⁵ ORMOS Mária: Magyar államkölcsön i. m. 71–80. o.

⁹⁰⁶ Az MTI jelentése. Genf, 1923. szeptember 29.

⁹⁰⁷ Ezzel kapcsolatban lásd közös, Bethlen Istvánnak írott levelüket és az annak csatolmányaként átadott kérdéssort. Budapest, 1923. november 15. League of Nations Archives R 297 (Reconstruction Financière de la Hongrie) 10/32493/2920.

⁹⁰⁸ Ter Meulen lett később a kölcsön kapcsán ellenőrzésre kijelölt egyik megbízott.

⁹⁰⁹ Marcus Wallenberg, a Stockholms Enskilda Bank elnöke volt. Neve többször felmerült a budapesti népszövetségi főbiztosi pozíció kapcsán is. Lásd PETERECZ Zoltán: *Jeremiah Smith és a magyar népszövetségi kölcsön, 1924–1926. Egy jenkai pénzügyi ellenőr története a Magyar Királyságban*. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2018. 132. o.

⁹¹⁰ MTI. Belföldi Hírek. Budapest, 1923. november 16.

⁹¹¹ Az ülésen emellett kint volt még Khuen-Héderváry Sándor, Teleszky János és Popovics Sándor is. Lásd: Az MTI jelentése. Bécs, 1923. december 3.

tartalmazta, és amely felvetette egy politikai jegyzőkönyv szükségességét is, amelynek pontos tartalmát azonban nem határozták meg. A magyar kormány ez utóbbi felvetést természetesen el szeretne volna kerülni.⁹¹² A jelentés vizsgálatát eközben a Tanács decemberi ülészakára vették fel.⁹¹³

Barcza erre és a kölcsön kibocsátására így emlékezett vissza:

„A Nemzetek Szövetségének pénzügyi bizottsága 1923. november 30-án a Magyarországnak nyújtandó nemzetközi kölcsön összegét 250 millió aranykoronában állapította meg. E kölcsönt egyidejűleg jegyezték Londonban, New Yorkban és több semleges államban. [...] A kölcsön sikere Anglia és Bethlen érdeme volt. [...] A nemzetközi kölcsön megszerzésére irányuló tárgyalások főleg Londonban folytak. Bethlen mellett Teleszky János, majd báró Korányi Frigyes pénzügyminiszter vezették azokat, s Londonban igen nagy segítségükre volt Rothschild Károlyné, szül. Wertheimstein Rózsika, ki magyar asszony volt és mindhaláláig mint jó magyar érzett. Sir William Goode,⁹¹⁴ ki Anglia képviselője volt, és elnöke az osztrák jóvátételi bizottságnak, később szolgálatunkba állt és nagy szakismerettel, kiváló tapintattal és ügyességgel majd húsz éven át működött mint a magyar követség financial adviserja [pénzügyi tanácsadója] Londonban.”⁹¹⁵

A Tanács 1923. decemberi, párizsi ülésén tárgyalta ismét a magyar kérdést, amelyre a Londonban felmerült kérdések miatt Párizsba érkezett Bethlen, Walko, Khuen-Héderváry, valamint Ángyán Béla miniszteri tanácsos, egyben a miniszterelnökségi sajtóosztály vezetője.⁹¹⁶ A magyar kölcsön ügyével foglalkozó pénzügyi bizottság ülésein Bethlen és Kállay képviselte a magyar felet. A francia, angol, olasz, cseh, jugoszláv, román és magyar részvétellel folyó albizottsági munka mögött természetesen ismét reálpolitikai sakkjátszmák zajlottak, aminek középpontjában a jóvátétel és a politikai kérdések voltak.

„A tanács két tervet készített. Az egyik a trianoni szerződésben vállalt kötelezettségek megerősítését tartalmazza. Az olasz delegátus számos ellenvetést tett ezzel szemben, avval érvelve, hogy a magyar kormánynak teljes függetlenségét meg kell őrizni. Hosszabb vita után megegyezés jött létre az ellentétes álláspontok között. A második javaslat Magyarország részéről azt a kötelezettséget foglalja magában, hogy két éven belül helyreállítja költségvetésének egyensúlyát.”⁹¹⁷

⁹¹² ORMOS Mária: Magyar államkölcsön i. m. 90. o.

⁹¹³ Az MTI jelentése. Párizs, 1923. november 28.

⁹¹⁴ Goode már akkor is a népszövetségi kölcsön felvételét javasolta Bethlennek, amikor ő még ódzkodott attól. Lásd: ORMOS Mária: Magyar államkölcsön i. m. 39. o.

⁹¹⁵ BARCZA i. m. 188–189. o.

⁹¹⁶ Az MTI jelentése. 1923. december 7.

⁹¹⁷ Uo.: Párizs, 1923. december 14.

A kisantant támasztotta politikai feltételek között volt, hogy a magyar kormány külön nyilatkozatban ismerje el a trianoni határokat; hogy törekedni fog a kisantanttal baráti kapcsolatok kialakítására; és hogy garantálja, hogy a Habsburg-ház nem térhet vissza⁹¹⁸ a magyar trónra.⁹¹⁹

Hosszas tanácskozások után, 1923. december 20-án a bizottság egyhangúlag elfogadta a tervet, egyúttal teljhatalmat adott a kérdéssel foglalkozó albizottságnak, hogy a Tanács következő rendes ülésére kiegészítse azt.⁹²⁰ Az egyetlen még nyitva maradt kérdés a jóvátételé volt. Így a Népszövetség magyar albizottsága 1924 januárjában, Londonban ült össze legközelebb, ahol végül valamennyi fél elfogadta a decemberben javasoltakat,⁹²¹ és a szintén akkor meghozott határozatot a jóvátételi bizottsághoz utalta állásfoglalás céljából.⁹²²

A pénzügyi helyreállítás kérdése az 1924. március 10-én megnyílt tanácsi ülés egyik fő pontjaként került újra a Népszövetség elé. A tárgyalások párhuzamosan futottak Genfben és Budapesten, ahol a Tanács által kiküldött bizottság a magyar kormánnyal tárgyalt.⁹²³ Genfben ismét Korányi Frigyes párizsi követ képviselte Magyarországot. A kisantant államok hosszas, a háttérben folyó játszma végeredményeként elfogadták és aláírták a jegyzőkönyvet, amelyet ezután Hanotaux véglegesített, mint a bizottság jelentését. A Tanács az így beterjesztett szöveget elfogadta, ezzel tovább folytatódhattak az egyeztetések a szanálásra vonatkozóan.⁹²⁴

1924. március 14-én a magyar kormány aláírta azt a jegyzőkönyvet,⁹²⁵ amely a majdani kölcsön kötvénytulajdonosainak érdekképviselőire – azaz gyakorlatilag pénzügyi ellenőrzésre – Guiseppe Bianchinit, az Associazione Bancaria Italiana főigazgatóját, C. E. ter Meulent, az amsterdami Hope & Co. igazgatóját és Sir Henry Strakoscht, a londoni Union Corporation Ltd. igazgatóját kérte fel, akik ezt el is fogadták.⁹²⁶

Ezzel párhuzamosan elkezdtek keresni azt a személyt is, aki a kölcsönrel és szanálással kapcsolatos pénzügyi ellenőrként, a magyarok nem túl nagy örömeire, főbiztosi minőségben Budapestre kerülhet. A Magyarországot lázban tartó kiválasztás természetesen a nemzetközi politikai és pénzügyi köröket is jócskán megmozgatta, így a személy kijelölésébe a legnevesebb

⁹¹⁸ Ekkor már két éve megtörtént a Habsburg-ház trónfosztása, és habár a legitimizmus sokak között népszerű gondolat maradt, annak gyakorlati megvalósulását Bethlen nem támogatta.

⁹¹⁹ ROMSICS Bethlen István i. m. 269. o.

⁹²⁰ Az MTI jelentése. Párizs, 1923. december 20.

⁹²¹ ORMOS Mária: Magyar államkölcsön i. m. 96–100. o.

⁹²² Az MTI jelentése. London, 1924. január 22.

⁹²³ Uo.: 1924. március 10.

⁹²⁴ Uo.: Genf, 1924. március 15.

⁹²⁵ Eric Drummond levele Sir Henry Strakoschnak. Genf, 1924. szeptember 23. League of Nations Archives R 413 (Long term loan for Hungary) 10/38644/35908.

⁹²⁶ A felkéréseket és az ezzel kapcsolatos további levelezést a megbízottak és Drummond között lásd: League of Nations Archives R 413 (Long term loan for Hungary) 10/38644/35908.

és legbefolyásosabb pénzügyi vezetők és bankárok is beleszóltak, köztük a Bank of England elnöke, Montagu Colett Norman is. A több felmerülő jelölt közül végül az amerikai Jeremiah Smith Jr.-ra esett a választás, akinek karrierje a párizsi béketárgyalások során kezdett felívelni, és akinek támogatója az amerikai bankár, egyben a P. J. Morgan & Co. vezető partnere, Thomas William Lamont volt.⁹²⁷ Habár a magyar kormányzat eredetileg nem őt nézte ki a posztra, sőt kifejezetten tartottak tőle, végül 1924 áprilisában megtörtént a kinevezése, 1924. május 1-jén pedig meg is érkezett Budapestre. Utólag pedig már a magyar kormány is rendkívül elégedett volt a teljesítményével – az alábbi, Barcza emlékirataiban Smith-ről megfogalmazott jellemzés valamennyi utólagos magyar jellemzéssel összecseng:

„A nemzetközi kölcsön ellenében a magyar kormánynak pénzügyei bizonyos ellenőrzésébe is bele kellett egyeznie. E célból a Nemzetek Szövetsége Mr. Jeremiah Smith bostoni ügyvédet küldte Budapestre. Megfelelőbb, becsületesebb, puritánabb ellenőrt nem kaphattunk volna. Ő ellenőrizte a magyar költségvetést, nem engedte annak kiadási részét 500 millió aranykoronánál többen megállapítani.”⁹²⁸

A Tanács júniusi ülésére így Smith már a Népszövetség magyarországi pénzügyi főbiztosaként látogatott Genfben, helyettesével, Royall Tylerrel,⁹²⁹ valamint a magyar kormány delegáltjaként Kállay volt pénzügyminiszterrel együtt.⁹³⁰ Smith – akinek egyébként folyamatosan kellett referálnia a Tanácsnak⁹³¹ – jelentését a szokásos ügymenet szerint előbb a Tanács kijelölt bizottságának terjesztette be, majd az annak jóváhagyása után a Tanács elé került, ahol egyhangúlag elfogadták.⁹³²

A kölcsön jegyzése végül 1924. július 2-án, Londonban (Baring Brothers & Co., Rothschild and Son, J. Henry Schroder & Co.), majd július 3-án New Yorkban (Speyer & Co.)

⁹²⁷ Erről és a kiválasztás menetéről bővebben lásd: PETERECZ Jeremiah Smith i. m. 125–154. o.

⁹²⁸ BARCZA i. m. 188–189. o.

⁹²⁹ Royall Tyler (1884–1953) szlovák felmenőkkel is rendelkezett, Massachusettsben született (ahol a magyar kultúrával is kapcsolatba került), és Oxfordban végzett történelmet. Az első világháborút követően az Egyesült Államok delegáltjaként érkezett a párizsi béketárgyalásokra, majd így került kapcsolatba a Népszövetséggel is. A Baranyai Lipóttal, a Magyar Nemzeti Bank elnökével jó barátságban lévő Tyler magyarországi tartózkodása alatt még magyarul is megtanult. Történészként kutatási területe a bizánci művészet volt, és részt vett a washingtoni Dumbarton Oaksban létrehozott bizantinológiai gyűjtemény kialakításában, ahogy az Encyclopædia Britannicába is írt. A második világháború alatt és után szorososan együttműködött az amerikai hírszerzéssel, ahol a magyar kérdések kapcsán is fontos szerepe volt, majd Párizsban telepedett le, ahol a Nemzetközi Újjáépítési és Fejlesztési Bank munkatársa lett. Lásd: Barcza i. m. 189. o. Vö. HOREL, Catherine: *Horthy*. Kossuth Kiadó, 2017. 257. o., vö.: PETERECZ Zoltán: Royall Tyler és a magyar pénzügyi krízisek a két világháború között. *Századok* 154. évf. (2020) 3. sz. 519–534. o.

⁹³⁰ Az MTI jelentése. 1924. június 7.

⁹³¹ A tanácsi üléseken azok rendszere szerint háromhavonta, írott jelentésben pedig havonta – ezzel pedig egy fontos összekötő elemmé vált a magyar kormány és a Népszövetség között is. Lásd: VLADÁR i. m. 33–34. o. Vö.: PETERECZ Jeremiah Smith i. m. 192. o.

⁹³² Az MTI jelentése. Genf, 1924. június 14.

kezdődött meg. Ezt követte Hollandia, Svédország, Olaszország, Svájc és végül Magyarország.⁹³³

Ezzel a gyakorlatban is elkezdődött az ország pénzügyi helyreállítása,⁹³⁴ így a Tanács 1924. augusztus végi ülésén Korányi Frigyes (ekkor pénzügyminiszter) már a magyar kormány köszönetét tolmácsolhatta a Népszövetségnek,⁹³⁵ Smith pedig kijelentette, hogy a pénzügyi helyreállítás első szakasza ezzel lezártnak tekinthető.⁹³⁶

A kölcsön felhasználásának ellenőrzése

A nem sokkal később kezdődő 1924-es Közgyűlésen napirendre került Magyarország pénzügyi újjáépítése is, ami miatt az ülészak a magyar politika részéről kiemelt figyelmet kapott, és a magyar delegáció tagjai között Bethlent, Korányit és Khuen-Héderváry Sándort is megtaláljuk.⁹³⁷

A pénzügyi helyreállítás kapcsán a Közgyűlés végül a következő határozatot hozta:

„A Közgyűlés [...] élénk meglelégedéssel állapítja meg, hogy a Nemzetek Szövetségének támogatása mellett és a szövetségi pénzügyi albizottság által kidolgozott program alapján Európa egyik újabb országának talpraállítása folyik ismét sikeresen. [...] nagy meglelégedéssel fogadja, hogy ebben a műben több ország vett tevékeny részt, a jegyzőkönyvek aláírásával, a kölcsön kibocsátásával (Anglia, Csehország, Észak-amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Hollandia, Magyarország, Olaszország, Románia, Svédország, Svájc, Szerb-Horvát-Szlavónország). [...] Megállapítja különösen, hogy újjáépítésnek az állami pénzügyek rendbehozatalára alapított elvét szerencsésen kapcsolták össze egy olyan rendezéssel, amely 20 évi időtartamra korlátozza és megszabja a szerződéses terhekből eredő fizetéseket; továbbá, hogy a mű végrehajtása – éppúgy mint Ausztria esetében – ellenőrzésnek van alávetve, amelyet a Nemzetek Szövetségének magasrangú tisztviselőjeként egy amerikai állampolgár gyakorol teljes pártatlansággal. [...] az a közvetlen cél, amelyet a program alkotói maguk elé tűztek, inkább pénzügyi, mint gazdasági természetű, azon alapszik ugyanis, hogy az egészséges pénzügyi politika nyomán visszatér a bizalom, aminek meglesz jótékony hatása az ország gazdasági helyzetére is. A Közgyűlés azonban hangsúlyozni óhajtja itt a pénzügyi albizottság ama ajánlásainak fontosságát, amelyek a gazdasági fejlődésre és politikára vonatkoznak. Reméli, hogy a Magyarországon megkezdett művet olyan nemzeti és nemzetközi

⁹³³ PETERECZ Jeremiah Smith i. m. 179–181. o.

⁹³⁴ Smith erről szóló, második kötelező jelentését lásd: MNL OL K 78 8. cs. II/3.

⁹³⁵ Az MTI jelentése. Genf, 1924. augusztus 30.

⁹³⁶ PETERECZ Jeremiah Smith i. m. 209. o. Vö.: Az ülésről készült jegyzőkönyv. League of Nations Archives R 300 (Reconstruction financière de la Hongrie) 10/42939/2920.

⁹³⁷ Actes de la Cinquieme Assemblée. Séances Plenieres et Commissions. Geneve, 1924. 15–16. o.

rendsabályokkal és egyezményekkel lehet kiegészíteni, amelyek alkalmasak arra, hogy előmozdítsák a szabad és normális kereskedelmi kapcsolatok felelevenítését. [...] A Közgyűlés ismételten nagy elismerését óhajtja kifejezni a pénzügyi albizottság tagjainak [...]. Nagy elismerését fejezi ki a magyar kormánynak is azért az erélyért és gyorsaságért, amelyet a vele együttesen megállapított program végrehajtása során kifejtett; továbbá azoknak – elsősorban Jeremiah Smith főbiztosnak –, akik a magok igazgatási munkájával a programot a gyakorlatban keresztülviszik [...] Végül elismerését fejezi ki mindazok iránt, akik az egyes országokban hozzájárultak az újjáépítési kölcsön teljes összegének elhelyezéséhez. Megelégedéssel hangsúlyozza, hogy a programban előirt magyar törvények meghozattak, az új Bank megalakult⁹³⁸, az inflációt megállították, az igazgatási reformokat megkezdték, az adójövedelem fokozódik, a kölcsön szolgálatára igénybevett állami jövedelmek jóval fölülműlják azokat az óvatos becsléseket, amelyeket a terv kidolgozása idejében számbavettek, – általában, hogy a terv végrehajtása a siker legkedvezőbb kilátásai mellett indult meg.”⁹³⁹

Az ezt követő napokban a városban tartózkodó Bethlen találkozott Salandra olasz delegálttal, volt olasz miniszterelnökkel, valamint Daruváry kíséretében⁹⁴⁰ Benešsel is.⁹⁴¹

Smith a Népszövetségnek küldött havi jelentései rendre pozitívan nyilatkoztak a magyar pénzügyi helyzetről és a szükséges reformok menetéről.⁹⁴² Ennek ellenére a Tanács⁹⁴³ 1925. márciusi, magyar albizottsági ülésén Nicolae Petrescu-Comnen⁹⁴⁴ román delegátus megjegyezte, hogy Magyarország méretéhez és hadserege méretéhez képest aránytalanul nagy összegeket költ hadügyre, ezért indítványozta a Tanács közbelépését az ez irányú kiadások csökkentése céljából.⁹⁴⁵ Az olasz Scialoja elnökletével és Chamberlain, Salter, Briand, Jovanovic, Petrescu-Comnen, Beneš és Magyarország berni követe, Parcher Félix részvételével lezajló ülésen a felvetésre Parcher Félix, az albizottság magyar tagja reagált, aminek nyomán a

⁹³⁸ A Magyar Nemzeti Bankra utal, amely 1924. június 24-én alakult meg.

⁹³⁹ Az MTI jelentése. Genf, 1924. szeptember 11.

⁹⁴⁰ Uo.: Genf, 1924. szeptember 13.

⁹⁴¹ Hogy ezen a találkozón pontosan mi hangzott el, arról nem találtam adatot.

⁹⁴² Smith jelentéseinek tartalmi kivonatát lásd: PETERECZ Jeremiah Smith i. m.

⁹⁴³ Peterecz többször idézett könyvében szó van egy 1925. februári, genfi tanácsi vagy közgyűlési ülésről, ahol Jeremiah Smith megjelent, és személyesen számolt be. Erről a februári ülésről más információt azonban sehol nem találtam, kutatásaim szerint a legközelebbi népszövetségi tanácsi ülés márciusban volt, így ez a beszámoló bizonyára egy nem hivatalos találkozón vagy egy másik időpontban történhetett.

⁹⁴⁴ Nicolae Petrescu-Comnen (1881. augusztus 24.–1958. december 8.) román diplomata és politikus. 1923 és 1927 között Románia berni követe, egyben népszövetségi delegáltja volt. 1927 és 1930 között berlini, 1930 és 1932 között szentszéki, majd 1932 és 1937 között ismét berlini követ lett. 1938 és 1939 között a román külügyminiszteri posztot töltötte be, és mint ilyen, a szovjetekkel és a Vörös Hadsereggel való együttműködést sürgette. A második világháború alatt Firenzében telepedett le, ahol a Vöröskereszt-bizottságok munkájában vett részt, miközben a Román Nemzeti Bizottságnak is tagja volt. A második világháború után is Firenzében maradt, ahol továbbra is részt vett – az immár antikommunista szervezetként is működő – Nemzeti Bizottság munkájában.

⁹⁴⁵ Az MTI jelentése. Párizs, 1925. március 12.

kisantant államok képviselői leszögezték, hogy nézetük szerint nem politikai, pusztán csak pénzügyi meglátásról van szó, majd végül elfogadták a Jeremiah Smith főbiztos által beterjesztett javaslatot.⁹⁴⁶ A Tanács elé így ez a Románia által felvetett probléma már nem került,⁹⁴⁷ és Parcher ismét köszönetét fejezhette ki a Népszövetségnek és Smith-nek, egyben megerősítette a magyar kormány elkötelezettségét a kérdésben.⁹⁴⁸

A Tanács következő, 1925. júniusi ülésén a pénzügyi helyreállítással kapcsolatos albizottságban Magyarországot Bethlen István és Korányi Frigyes képviselte, mellettük természetesen jelen volt Jeremiah Smith főbiztos is. A már az előző ülésszakon is felmerült román felvetés az aránytalanul magas magyar katonai költsékre vonatkozóan ismét előkerült, és ezzel kapcsolatban a román delegátus a kérdés kitűzését kérte a szeptemberi ülésszakra. Bethlen István tiltakozását követően Chamberlain úgy foglalta össze a kérdést: van-e a magyar költségvetés nem katonai célokra szánt soraiban rejtett, katonai célú kiadás,⁹⁴⁹ illetve hogy általánosságban megfelelő-e a magyar állam gazdálkodása – nézete szerint, ha erre a két kérdésre Bethlen és Smith megfelelően tud felelni, akkor a kérdés elodázása és további vizsgálata nem szükséges.⁹⁵⁰ Mivel Bethlen és Smith az ülésszak további részében az albizottság szerint megválaszolt minden szükséges kérdést, ezért a Tanács ismét jóváhagyta a kiküldött bizottság határozatait:

„A tanácsnak a magyarországi szanálási mű tekintetében hozott döntése megállapítja, hogy a szigorúan végrehajtott adózási rendelkezések következtében a magyar államháztartás első zárszámadása 1925. július 1-én az eredetileg megállapított száz millió aranykorona deficit helyett tekintélyes felesleget tüntet föl és hogy az 1926-iki költségelőirányzat ugyancsak egyensúlyban van. [...] A nemzetek szövetségének tanácsa végül állást foglal a további tisztviselői létszámcsökkentés és ezzel egyidejűen a tisztviselői fizetések felemelése mellett és azt óhajtja, hogy a szanálási kölcsön még hátralevő részéből nyújtsanak hitelt termelési célokra. Az első számadási évnek tapasztalatai már magukban véve alapot nyújtanak arra a reményre, hogy a szanálási művet szerencsésen végre lehet hajtani.”⁹⁵¹

⁹⁴⁶ Az albizottság üléséről készült jegyzőkönyv. League of Nations Archives R 300 (Reconstruction financière de la Hongrie) 10/42941/2920.

⁹⁴⁷ Az MTI jelentése. Genf, 1925. március 12.

⁹⁴⁸ Uo.: Genf, 1925. március 11.

⁹⁴⁹ Mint tudjuk, természetesen volt, így a román gyanú helyes volt. Lásd: A katonai kontroll kérdése fejezetet.

⁹⁵⁰ Az MTI jelentése. Genf, 1925. június 8.

⁹⁵¹ Uo.: Genf, 1925. június 9.

Habár az ekkor szintén meghatározó optánskérdés miatt ellentámadástól tartó Korányi szorgalmazta, hogy Bethlen vegyen részt a Tanács következő genfi ülésén,⁹⁵² Bethlen azon nem jelent meg, maga helyett Walkót delegálta.

*„A pénzügyi bizottság ugyanis magyar ügygel nem fog foglalkozni, a közgyűlésben legfeljebb rövid jelentésben ismertetik a magyar szanálás előrehaladását. Hozzászólás a plénumban a kisentente [...] vezetői részéről lehet ugyan, de valószínűtlennek tartja a M. E. úr, hogy ott kellemetlenkedjenek, nem lévén kilátásuk sikerre. A magyar szanálás kérdésében semmi baj nem lehet.”*⁹⁵³

A Tanács 1925. szeptemberi ülésén így tehát a szanálás kapcsán a magyar delegáció tagjai között Walkót (aki ekkor a külügyminisztérium vezetésével ideiglenesen megbízott kereskedelemügyi miniszter), Korányit, Tánczost és Pétery Ödön helyettes államtitkárt találjuk. A magyar gazdasági és pénzügyi helyzetet Walko mutatta be a pénzügyi bizottság előtt, majd *„A miniszter előadása után Dubois svájci, Sir Otto Niemeyer angol, Sir Henry Strakosch délafrikai, Ter Meulen holland, De Chalandar francia és Pospisil csehszlovák kiküldöttek tájékoztatást kértek egyes pénzügyi és gazdasági kérdésekről, ezek között a takarékosági bizottság működéséről, az adók megosztásáról, a külkereskedelmi kapcsolatokról és ezekkel összefüggésben a vámtarifára vonatkozó tárgyalásokról, a valutareformról, az aranymérlegről és a köztisztviselői kérdéstről. Kérdéseikre Walko Lajos miniszter adott részletes felvilágosításokat, amelyeket a bizottság köszönettel tudomásul vett.”*⁹⁵⁴

Ezután került a kérdés napirendre a szintén ekkor zajló Közgyűlés második (pénzügyi) főbizottságában, ahol Smith mutatta be röviden az aktuális helyzetet, amely szerinte a vártnál sokkal jobban alakult. A magyar vezetés nagy öröme az is kifejtette, hogy a kisanant által gyanított titkos költségvetési pontok nem szerepelnek a magyar költségvetésben; kritikaként pedig csupán a magyar adók nagyságát említette, valamint szorgalmazta a hivatalnokok számának észszerű csökkentését.⁹⁵⁵ Ezután nem maradt más hátra, mint hogy a bizottsági tagok gratulációjukat fejezzék ki a magyar sikerek kapcsán.⁹⁵⁶

Később Smith a Tanács előtt is kifejtette, amit a főbizottságban már összefoglalt, majd a Tanács a következő határozatot hozta:

„A tanács tudomásul veszi 1. a főbiztos és a pénzügyi bizottság jelentését; 2. azt a figyelemreméltó tény, hogy a lezárt számadások 63 millió aranykoronányi felesleget

⁹⁵² Korányi Frigyes bizalmas levele Kánya Kálmánnak. Párizs, 1925. július 30. MNL OL K 64 16. cs. 41. t. 271/res.

⁹⁵³ A Min. Elnök úr válasza Kánya követ úr VIII/7 levelére genfi út tárgyában. MNL OL K 64 16. cs. 41. t. 274/res.

⁹⁵⁴ Az MTI jelentése. Genf, 1925. szeptember 5.

⁹⁵⁵ PETERECZ Jeremiah Smith i. m. 249–250. o.

⁹⁵⁶ Az MTI jelentése. Genf, 1925. szeptember 11.

tüntetnek fel 100 millió aranykoronányi hiány helyett, továbbá hogy a magyar korona stabilizálását szerencsésen biztosították, a kereskedelem terjedelme fokozódik és az aratás jól ütött ki; 3. Walko Lajos miniszter nyilatkozatait bizonyos kereskedelmi egyezmények megkötéséről és magáévá teszi a pénzügyi bizottságnak azt a nézetét, hogy Magyarországnak előnyére szolgál, ha egyezményeket köt különösen a szomszéd államokkal (amelyek egymásikával tárgyalások vannak folyamatban) azon az alapon, hogy Közép-Európában fokozatosan csökkentsék a felemelt tarifákat és ilyen módon hozzájáruljanak a kereskedelmi kapcsolatok kifejlődésének előmozdításához; 4. hogy a magyar kormány legközelebb megvizsgálja a közszolgálati alkalmazottak újjászervezésének tervét; 5. őszintén gratulál a magyar kormánynak és a főbiztosnak ahhoz, hogy a pénzügyi helyreállításban most elért eredmény – az egész helyzet figyelembe vételével – jóval előrehaladottabb, mint ahogy lehetségesnek hitték és így teljes mértékben jogosult az a remény, hogy a pénzügyi talpraállítás a jegyzőkönyvhöz és az eredeti programhoz képest szerencsés befejezésre jut.”⁹⁵⁷

A dolog úgy alakult tehát, ahogy azt Bethlen előre várta, és valóban nem került elő megoldhatatlan pont az ülések során.

A következő, 1925. decemberi tanácsi ülészenken ismét be kellett számolni a szanálás előrehaladásáról is. Ezt Smith helyett kivételesen helyettese, Royall Tyler, valamint Bethlen tette meg,⁹⁵⁸ a bizottság pedig ezúttal is elfogadta azt, valamint engedélyezte, hogy az újabb népszövetségi kölcsönből megtörténhessen a kigazdák tehermentesítése.⁹⁵⁹ Bethlen a bizottság számára nemcsak a magyar gazdasági helyzetet mutatta be, de a bírói reformot és az olyan stratégiai célokat is, mint pl. a közoktatás javítása – azokat a szegmenseket tehát, ahová a magyar kormány a népszövetségi kölcsön felhasználását szerette volna csoportosítani. Az MTI tudósítása erről így számolt be:

„A népszövetségi kölcsön eddig még érintetlenül álló részéből 20 millió aranykoronának a beruházási program keresztülvitelére és más hasznos beruházásokra még külön 50 millió aranykoronának a feloldását kérte. A kisantant képviselői márciusra kívánták elhalasztani a beruházási összegek kiutalását, mert szerintük nem tanulmányozhatták eddig még ezt a kérdést és attól tartanak, hogy hasznos beruházások helyett kisantant ellenes célokra használja fel a magyar kormány a feloldott összegeket. Bethlen István gróf miniszterelnök visszautasította ezeket a vádaskodásokat és hivatkozott arra, hogy a népszövetségi főbiztos a magyar költségvetés minden egyes tételét jól ismeri és jóváhagyta. Chamberlain angol külügyminiszter

⁹⁵⁷ Az MTI jelentése. Genf, 1925. szeptember 11.

⁹⁵⁸ Uo.: Genf, 1925. december 9.

⁹⁵⁹ Uo.: Hetikiadás. Külföld. 1925. december 7.

*mindössze néhány napi halasztást tart szükségesnek az iratok tanulmányozására és ennek alapján a pénzügyi bizottság néhány nap múlva elkészült javaslatával, mely teljesítette a magyar kormány kérelmét. Szerdán a tanácsülés elé került a pénzügyi bizottság javaslata, mely egyhangúlag elfogadta a javaslatot, mert ez alkalommal a kisantant képviselői a maguk részéről is hozzájárultak a javaslathoz.*⁹⁶⁰

Így a magyar kormány megkapta a kért ötvenmillió koronás újabb kölcsönrészletet, a Tanács határozata azonban azt a magyar kérést elutasította, miszerint a még fel nem használt 132 millió koronát tőkebefektetésre használhassák fel.⁹⁶¹

A magyar szanálás tehát szépen haladt, és habár folyamatos egyeztetéseket és kompromisszumokat kívánt, mégis egyértelmű siker volt a magyar kormány számára, ami lehetővé tette az ország stabilizálását. 1926 elejére így valamennyi meghatározó tényező – köztük Jermiah Smith is – úgy vélte, hogy az eredetileg tervezett ütemezés tartható lesz, és 1926 júniusában a pénzügyi felügyeletet fel lehet oldani.⁹⁶²

A frankhamisítás hatásai

1925 decemberében, Amszterdamban letartóztatták a magyar futárigazolvánnyal utazó Jankovich Arisztidot, akinél hamis francia frankot találtak. Ez lett a kezdete annak a közismert ügynek, amelyben súlyosan érintett volt többek között Nádosy Imre országos rendőrfőkapitány, Marsovszky György, Gömbös Gyula egykori parlamenti titkára, valamint a kalandos életű Windischgraetz Lajos herceg és a Teleki Pál vezette Térképészeti Intézet több munkatársa – a hamis bankjegyeket ugyanis ez utóbbi intézetben nyomtatták. Bethlen az ügyet annak kipattanásakor nem tartotta fontosnak,⁹⁶³ és nem is kívánt vele foglalkozni,⁹⁶⁴ ám részben épp ezért a francia külügyminisztérium egyre inkább firtatta a miniszterelnök szerepét is.⁹⁶⁵ Az ügy így egyre nagyobb botrányá nőtte ki magát, és az ekkor a külügyminisztérium politikai osztályát vezető Barcza által „politikai óriáskígyónak” titulált frankhamisítás nagyszerű lehetőség volt a kisantant számára egy Magyarország elleni újabb sajtókampány beindítására.⁹⁶⁶ A közvetlenül a franciákat sértő botrány a lehető legrosszabbkor jött, mivel a francia és a magyar vezetés ekkor épp közeledett egymáshoz, és egy franciaországi magyar sajtókampány

⁹⁶⁰ Az MTI hetikiadása. Külföld. 1925. december 10.

⁹⁶¹ PETERECZ Jeremias Smith i. m. 257. o.

⁹⁶² Uo.: 258. o.

⁹⁶³ BARCZA i. m. 192. o.

⁹⁶⁴ Bethlen István gróf levele Sir William Goode-hoz a magyarországi politikai viszonyokról elterjedt hírekről. 1926. január 4. In: SZINAI Miklós–SZÜCS László (Szerk.): *Bethlen István titkos iratai*. Kossuth Könyvkiadó, [H. n.] 1972. 193. o.

⁹⁶⁵ ABLONCZY Balázs: Teleki Pál i. m. 166. o.

⁹⁶⁶ Erről bővebben lásd: Barcza i. m. 193. o.

is elő volt már készítve. Valószínűleg épp emiatt a francia vezetés és diplomácia először inkább csitítani igyekezett a botrányt, mint nagyítani azt.⁹⁶⁷ A kérdés azonban hamar a Népszövetségig gyűrűzött.

1926. február elején már tudni lehetett, hogy a kisantant a Tanácshoz fordul annak érdekében, hogy az szankciókat alkalmazzon az ügyben.⁹⁶⁸ Habár a pénzhamisítás miatt a franciák és a kisantant is erősen támadta Magyarországot, a kérdésben Smith nem foglalt állást – arra hivatkozva, hogy az nem tartozik az illetékességi körébe –, és a jelentéseiben a magyar pénzügyi helyzetről továbbra is pozitívan nyilatkozott.⁹⁶⁹

Így került sor a Tanács 1926. márciusi ülésére és az azzal időben egybeeső rendkívüli Közgyűlésre is – ez utóbbi témája Németország csatlakozása volt. A németekre stratégiai partnerként számító Bethlen semmiképp sem hagyhatta ki a felvételüket tárgyaló gyűlést, amelynek magyar vonatkozású kérdéseivel kapcsolatban Baranyai előre informálta Barczát.⁹⁷⁰ A hivatalos magyar delegáció vezetője Bethlen volt, akit szintén delegáltként kísért el Walko (ekkor a külügyminisztérium vezetésével ideiglenesen megbízott kereskedelemügyi miniszter) és Barcza, technikai tanácsadóként Siegler Géza és Baranyai Zoltán, titkárként pedig Medgyesy László és Ullein-Reviczky Antal.⁹⁷¹ Az első, Németország csatlakozási kérelmével foglalkozó bizottság tagja magyar részről Bethlen István volt, míg a második, gazdasági és pénzügyi kérdésekkel foglalkozó bizottságban Walko és Barcza képviselte a magyar kormányt.⁹⁷²

A Journal de Genève Bethlen érkezésével kapcsolatban így írt ekkor:

„Bethlen elhatározta, hogy ő maga képviseli Magyarországot a közgyűlésen és a tanács előtt. Bátor ember. Védeni fogja magát és jobbnak tartja, ha jelen lehet, válaszolhat vádlóinak, hogy igazolja magát, semmint megengedje, hogy a háta mögött terjesszenek egyre növekvőbb inszINUÁCIÓKAT. Úgy kell lenni, hogy Bethlen nagyon biztos magában, ártatlanságában és idegeiben, hogy bemerészkedik abba a környezetbe, ahol nem fogja viszonlátni a régebbi napok szívélyes és előzékeny atmoszféráját. A magyar kormány helyzete a nemzetek szövetsége előtt az utóbbi évek folyamán kedvező volt. Ez a helyzet most elveszett. [...] Bethlent magánutazása folyamán értesülései ellenére is meglepetések fogják érni. Mondjuk meg neki tisztelettel, de

⁹⁶⁷ ABLONCZY Balázs: A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések. *Múltunk* (2008) 1. sz. 29–56. o. <http://epa.oszk.hu/00900/00995/00013/pdf/ablonczyb.pdf> (2021. január 10.).

⁹⁶⁸ Az MTI jelentése. Párizs, 1926. február 10.

⁹⁶⁹ PETERECZ Jeremiah Smith i. m. 260–264. o.

⁹⁷⁰ Baranyai Zoltán levele Barcza György követségi tanácsosnak. Genf, 1926. február 9. MNL OL K 107 61. cs. 53/e.

⁹⁷¹ Actes de la Session Extraordinaire de l'Assemblée. Séances Plenieres et Séances des Commissions. Geneve, 1926. 10. o.

⁹⁷² Lásd: Actes de la Session Extraordinaire de l'Assemblée. Séances Plenieres et Séances des Commissions. Geneve, 1926.

őszintén, hogy mit vetnek szemére. Szemére vetik, hogy nem fordított elegendő figyelmet erre az ügyre. Szemére vetik, hogy nem fordított valami nagy energiát arra, hogy az ügyet bírói úton és politikailag felderítse. Szemrehányást tesznek neki azért, hogy a hasonló cselekedetekkel szemben nem nyilvánította ki fenntartás nélkül fölháborodását. Ezek a szemrehányások egyetlen szemrehányássá redukálhatók, az engedékenységre. Bethlen semmi másban nem hibás, minthogy fedezi a mostani rezsimet. [...] Illetékes-e a nemzetek szövetsége arra, hogy ezzel a kérdéssel foglalkozzék és ha igen, milyen tételes törvény alapján? A nemzetek szövetsége alapokmányának 11. cikkelye alapján. [...] A budapesti főbiztosnak legutóbbi jelentése célzást tesz a hamis bankjegyekre. Bethlen új kívánságokkal fog Genfbe jönni. Rendes viszonyok között ezeket a kívánságait könnyen teljesítették. Ez alkalommal több baja lesz velük. Annyi kétségtelen, hogy egyik vagy másik formában a hamis bankjegyek ügye szóbakerül a nemzetek szövetsége előtt, ami voltaképpen jó is, mert az őszinte megvitatás többet ér a mérgezett atmoszféránál.”⁹⁷³

A *Journal de Genève*-et valóban igencsak foglalkoztatta Bethlen személye, akit még ebben a helyzetben is inkább védelmébe vett, és a vele szemben szerveződő akciókról gyakran tudósított a hasábjain.⁹⁷⁴ A genfi léggörőről viszont a fentiekkel megegyezően ír Barcza is: „1926 márciusában, midőn Genfbe érkeztünk, már a pályaudvaron falragaszokat láttunk, melyeken a genfi szociáldemokrata párt felhívta híveit, hogy az odaérkező »President du Conseil des faussaires« [A pénzhamisítók miniszterelnöke] ellen tüntessen. A Nemzetek Szövetsége folyosóin a hangulat velünk szemben fagyos volt, még néhány semleges diplomata is elfordult, ha megpillantott bennünket, a csehek, románok és franciák pedig kárörvendve néztek velünk farkasszemet. Bethlen állandóan svájci detektívektől kísérve járt, kiket néha alaposan megsétáltatott, midőn egy-egy szabad délutánját arra használta fel, hogy gyalog a város környékére menjen.”⁹⁷⁵

Ebben az említett atmoszférában még fontosabb volt, hogy a magyar delegáció magánbeszélgetéseket kezdeményezhessen: Bethlen találkozott Atanas Burov bolgár külügyminiszterrel és Dino Grandi olasz államtitkárral,⁹⁷⁶ valamint Walkóval közösen felkereste Momčilo Ninčić jugoszláv külügyminisztert is.⁹⁷⁷ Walkó emellett tárgyalásokat

⁹⁷³ Az MTI jelentése. Genf, 1926. február 26.

⁹⁷⁴ Bővebben lásd: A *Journal de Genève* digitalizált formáját: Le Temps Archive <https://www.letempsarchives.ch> (2020. január 10.).

⁹⁷⁵ BARCZA i. m. 196. o.

⁹⁷⁶ Az MTI jelentése. Genf, 1926. március 13.

⁹⁷⁷ Uo.: Genf, 1926. március 16.

folytatott a kisebbségi kérdésekben gyakran előadóként szereplő Melo Franco brazil tanácstaggal is.⁹⁷⁸

A Tanács szanálással foglalkozó ülésére Bud János pénzügyminiszter is Genfben érkezett, aki – bizonyára a frankhamisítás miatti kényes légkör ellensúlyozására is – nyilatkozataiban a pénzügyi bizottság jóindulatát és a sikeres magyar fellépést hangsúlyozta.⁹⁷⁹ A pénzügyi bizottság jelentése szerint:

„A pénzügyi bizottság megvizsgálta a főbiztos 19., 20. és 21. jelentését és meghallgatta a főbiztos, valamint gróf Bethlen Istvánnak, és dr. Bud Jánosnak, a magyar kormány képviselőinek szóbeli felvilágosításait. [...] A bizottság több ízben felhívta a figyelmet arra, hogy Magyarország pénzügyeinek jövője szempontjából mennyire fontos az állami tisztviselők számának jelentékeny csökkentése, valamint a közigazgatás és az állami vállalatok ügyvitelének egyszerűsítése. A pénzügyi bizottság tudomásul vette azokat a javaslatokat, amelyeket az 1925. év januárjában alakult takarékosági bizottság terjesztett elő, s amelyeket a magyar kormány már jóváhagyott, tudomásul vette továbbá a takarékosági bizottságnak más javaslatait, amelyek jelenleg a kormány elé vannak terjesztve megvizsgálás végett. [...] a bizottság [...] úgy véli, hogy a tisztviselők létszámának még nagyobb mérvű csökkentése lehetséges volna és tagadhatatlan előnnyel járna Magyarország jövőendő pénzügyi helyzete szempontjából. 2. A bizottság méltányolja azokat az intézkedéseket, amelyeket a kormány az állami pénzeknek a Nemzeti Bankban való teljes központosítása érdekében, valamint a Pénzügyintézeti Központ jövőbeli szerepe tekintetében végrehajtani kíván. [...] Ami a pénzügyintézeti Központ jövőbeli működési körére és jellegére vonatkozóan javaslatba hozott szabályokra vonatkozik, a bizottságnak az a nézete, hogy ezeket a szabályokat előbb a főbiztosnak kell tanulmányoznia és jóváhagynia az általa szükségesnek tartott tárgyalások során, mielőtt a magyar törvények közé véglegesen beiktattatnak. 3. A bizottság a magyar kormánnyal megvitattott egy javaslatot, amely arra irányul, hogy a jövő költségvetésekben és időszakos jelentésekben az államkincstár bevételei és kiadásai világosabban jussanak kifejezésre.”⁹⁸⁰

Így tehát megállapítható, hogy a márciusi ülésen a magyar delegáció a frankhamisítási botrány ellenére is sikeres volt, így a Magyarországot érintő pénzügyi ellenőrzés megszüntetésének kérdése a Tanács következő, 1926. júniusi ülésén került napirendre. Ebben a kérdésben azonban égető probléma volt a frankhamisítás körüli, még mindig hangos botrány, amelyet valamennyire enyhített, hogy ekkorra a francia diplomácia

⁹⁷⁸ Uo.: Genf, 1926. március 15.

⁹⁷⁹ Uo.: Bécs, 1926. március 8.

⁹⁸⁰ Uo.: Genf, 1926. március 13.

– második irányváltása után – már nem támadta olyan élesen a magyar vezetést, mivel attól tartott, hogy Bethlen bukása esetén egy számára kedvezőtlenebb kormány alakulhat.⁹⁸¹ Az ügy kivizsgálására viszont még mindig emlegették a Tanács részvételét, azzal a nyilvánvaló céllal, hogy a magyarországi pénzügyi ellenőrzést továbbra is fenntarthassák.

A főbiztosi pozíció és a közvetlen pénzügyi ellenőrzés megszüntetése

A Tanács 1926. júniusi ülészakára Bethlen mellett ismét kikerkezett Barcza, valamint Korányi (ekkor párizsi követ) és Bakách-Besseney György, a magyar Külügyminisztérium politikai osztályának helyettes vezetője.⁹⁸² Miután Jeremiah Smith ismét kedvező és az ellenőrzés megszüntetését támogató jelentést nyújtott be, az ülésen Bethlen kérte a magyar pénzügyi helyzet stabilitásának elismerését, egyben a pénzügyi ellenőrzés megszűnését, valamint a 250 millió aranykoronás kölcsönből megmaradó 132 millió aranykorona felszabadítását. Bethlen felszólalása után Anglia és a semleges államok úgy értékelték, hogy Magyarország eleget tett a feltételeknek, így a pénzügyi stabilitást el kell ismerni – ezzel szemben Franciaország és a kisantant küldöttei attól tartottak, hogy az így felszabaduló pénzügyi összeget a magyar kormány nem megfelelően használná fel.⁹⁸³

A magyar pénzügyi ellenőrzés júniusi megszüntetése mellett foglalt állást a még két évvel korábban a kölcsön kötvénytulajdonosainak érdekképviselőre kijelölt Ter Meulen és Strakosch, valamint a folyamatokat szintén az elejétől végigkísérő Wallenberg is.⁹⁸⁴

A bizottság végül úgy határozott, hogy javasolni fogja a Tanácsnak az ellenőrzés megszüntetését, a zárolt jövedelemre és a kölcsön hátralévő részére azonban továbbra is megtartja az ellenőrzést, és a kérdéses összegek felszabadítását nem engedélyezi. Ezzel a magyar kormány egy részsikert könyvelhetett el. Az MTI így számolt be erről:

„Továbbra is fennmarad [...] a kölcsönadók bizalmi férfiainak szerepe a zárolt jövedelmek tekintetében, valamint a kölcsön fennmaradt részének ellenőrzése, mégpedig valószínűleg egy személyben. A francia és a kisantantképviselők tartózkodó viselkedése valószínűleg a színpalak mögötti előzetes tárgyalások eredménye, hiszen a magyar kérelem sikere teljesnek tekinthető a főbiztosi kontroll megszüntetése tárgyában, amely elsősorban a költségvetés és a pénzkezelés ellenőrzésére, tehát az államháztartás állandó felügyeletére vonatkozott. A csupán két részletre szorítókozó bizalmi ellenőrzésnek a II. számú jegyzőkönyv értelmében minden körülmények

⁹⁸¹ ABLONCZY Balázs: A frankhamisítás i. m.

⁹⁸² Az MTI jelentése. Genf, 1926. június 4.

⁹⁸³ Uo.: Párizs, 1926. június 5.

⁹⁸⁴ PETERECZ Jeremiah Smith i. m. 267. o.

között fenn kell maradnia az ürügyként felhasználni remélt közbejött sajnálatos események⁹⁸⁵ nélkül is. Az ellenőrzés előreláthatólag ugyanolyan keretek között marad fenn, mint Ausztriában.”⁹⁸⁶

A magyar bizottság második, a magyar kérdést tárgyaló ülését megelőzően egy kellemetlen, de visszatekintve már jelentéktelennek tűnő incidens zavarta meg a nyugalmat: az ülésre érkező és épp a folyosón álló Bethlent egy ismeretlen megpofozta. Barcza erre így emlékszik vissza:

„Június 10-én délelőtt éppen a tanács ülésére készültünk bemenni, mely a magyar pénzügyi kérdésekkel foglalkozott, és Bethlennel néhányan ott álldogáltunk a genfi Hotel National egy kertre néző folyosóján. Ekkor egy alacsony, barna képű fiatalember lépett Bethlen elé, és, valamit mondva neki, egy papírlapot nyújtott át. Midőn Bethlen azt átvenni készült, az illető öklével teljes erőből a miniszterelnök arcába sújtott. [...] Mi néhányan, Tánczos tábornok, Sieglér alezredes, én és egy velem lévő külügyi titkár⁹⁸⁷ erre az illetőt megragadtuk, és az elősiető svájci detektívnek átadtuk. [...] Alig játszódtott le az eset, Bethlennek be kellett mennie a szomszédos tanácsterembe. Közben a Nemzetek Szövetsége elnökével, Sir Eric Drummonddal tudattuk, hogy a Nemzetek Szövetsége területén merényletet követtek el Bethlen ellen. Midőn a terembe léptünk Beneš és Titulescu arcukon kaján és alig leplezett mosollyal szemlélték Bethlent, ki szokott, rendes nyugalmával foglalt helyet az asztal mellett. Drummond néhány szóval elítélte a merényletet, és a tanács hozzákezdett a tárgyaláshoz. [...] Ez a merénylet azonban Bethlennek, eltekintve néhány kínos perctől, politikailag végeredményben inkább használt, mint ártott. A Nemzetek Szövetsége kimondta Magyarország pénzügyi ellenőrzésének megszüntét.”⁹⁸⁸

Barcza értékelése csak részben helytálló: a frankhamisítási botrány idővel lecsengett ugyan, de nagy presztízsveszteséget okozott, és mély nyomokat hagyott a magyar vezetés és átlagember nyugat-európai megítélése terén is.⁹⁸⁹ A kisantant által sokat emlegetett népszövetségi vizsgálatra ugyanakkor nem került sor, és a francia kormány is megelégedett azzal, hogy ugyancsak az 1926. júniusi ülészakon Briand egy olyan javaslatot terjesztett a Tanács elé, ami egy a pénzhamisítás leküzdését célzó nemzetközi egyezmény kidolgozását, sőt akár egy erre szakosodott intézmény felállítását tűzte ki feladatul.⁹⁹⁰

⁹⁸⁵ A frankhamisítási botrány.

⁹⁸⁶ Az MTI jelentése. Zürich, 1926. június 8.

⁹⁸⁷ Ezen az ülészakon Bakách-Besseney György volt kint a delegációval követségi titkári minőségben, így Barcza itt minden bizonnyal róla beszél.

⁹⁸⁸ BARCZA i. m. 196. o.

⁹⁸⁹ Bővebben lásd ABLONCZY Balázs: A frankhamisítás i. m.

⁹⁹⁰ Az MTI jelentése. Genf, 1926. június 7.

A magyar bizottság második, Scialoja elnöklésével lefolyt ülésén a bizottság végül úgy döntött, hogy Jeremiah Smith június végén elhagyja a főbiztosi állást, és a fennmaradó ellenőrzést a hitelezők két emberre bízják majd, akik azonban Budapesten csak egy tisztviselő útján fogják képviseltetni magukat.⁹⁹¹ Ez a képviselő Smith helyettese, a Smith-hez hasonlóan népszerű Royall Tyler lett, akinek új feladata az volt, hogy ha nem is olyan látványosan, mint a főbiztos, de ellenőrizze a magyar pénzügyeket, és továbbra is mintegy összekötőként funkcionáljon a kölcsönt jegyzők és a magyar kormány között. Ettől kezdve Tyler lett az, aki immár negyedéves jelentésekben foglalta össze az általa tapasztaltakat, és akinek a jóváhagyására szükség volt valamennyi, a népszövetségi kölcsön maradványával kapcsolatos magyar tervhez.⁹⁹²

A hivataláról leköszönő Smith sem kitüntetést, sem ajándékot vagy tiszteletdíjat nem fogadott el a magyar kormánytól, amely azonban ez utóbbit már korábban elkülönítette erre a célra. Így végül ebből az összegből egy a magyar diákok Harvard egyetemi oktatását támogató ösztöndíjalapot hoztak létre.⁹⁹³ Smith-re jellemző módon az azonban kívánsága volt, hogy távozása előtt élőben láthassa a Szent Koronát.⁹⁹⁴

Eközben a Tanács következő, 1926. szeptemberi ülésén tárgyalták a pénzügyi bizottság soron következő jelentését, ezen – a kérdés lényegében már eldöntött lévén – Hevesy Pál képviselte a magyar kormányt. A Tanács Beneš elnöklete alatt üléselő magyar bizottsága elfogadta a pénzügyi bizottság jelentését, köztük azt is, hogy az újjáépítési kölcsönt biztosítók budapesti képviselőjükként Royall Tylert nevezik ki. Az ülés végén Hevesy kijelentette, hogy Magyarország pénzügyi rekonstrukciója ezzel befejezetté vált, majd tolmácsolta a magyar kormány köszönetét.⁹⁹⁵ Az erre vonatkozó közgyűlési határozat szerint Magyarország pénzügyi stabilizációja biztosítva lett, a főbiztos működése 1926. jún. 30-án véget ért, és így a helyreállítás a legrövidebb időn belül fejeződött be.⁹⁹⁶

Ezzel az ország pénzügyi ellenőrzése jócskán fellazulhatott. A következő eldöntendő kérdés az volt: miként használja fel Magyarország a népszövetségi kölcsön fennmaradó részét.

⁹⁹¹ Uo.: Genf, 1926. június 9.

⁹⁹² PETERECZ Jeremiah Smith i. m. 277. o.

⁹⁹³ BARCZA i. m. 189. o. túl sokat támaszkodik erre.

⁹⁹⁴ Jeremiah Smith Jr. (1870–1935). *Dumbarton Oaks. Annotations.* <https://www.doaks.org/resources/bliss-tyler-correspondence/annotations/jeremiah-smith-jr> (2020. február 21.).

⁹⁹⁵ Az MTI jelentése. Genf, 1926. szeptember 4. Vö.: Extract from P. V. of Fourth Meeting of the Forty-first session of the Council. September 4th, 1926. League of Nations Archives R 302 (Restauration financière de la Hongrie) 10/53800/2920.

⁹⁹⁶ A Nemzetek Szövetségének VII. közgyűlésére kiküldött magyar delegáció jelentése. 1. melléklet. MNL OL K 63 386. cs. 42. tétel.

A fennmaradó népszövetségi kölcsön felhasználása és a pénzügyi helyreállítás lezárása

Ezt a kérdést 1927. márciusi ülésén tárgyalta a Tanács. Az ekkor szintén előkerült optánskérdés cseppet sem kecsegtető kilátásaival szemben a kölcsön maradékának felhasználásában a magyar kérés javára döntöttek: a bizottság egyhangúlag fogadta el a pénzügyi bizottság javaslatát a kölcsönmaradvány feloldásáról. Az ügyet továbbterjesztették a Tanács elé,⁹⁹⁷ amelyet az másnap el is fogadott.⁹⁹⁸

Walko külügyminiszter eközben – szokás szerint – kiaknázta a genfi tartózkodás kínálta lehetőségeket, és többször is tárgyalt Chamberlainnel, valamint megbeszéléseket folytatott Briand francia és Beneš csehszlovák külügyminiszterrel, valamint Schubert német külügyi államtitkárral. Emellett nem magánbeszélgetések keretében, de folyamatosan kapcsolatban volt a főtitkárral és a többi delegátussal is.⁹⁹⁹

A Tanács témában következő, 1927. decemberi ülésén, amelyen az optánsok kérdése mellett ismét tárgyalták a népszövetségi kölcsön hátralevő részének felhasználását is, Bethlen személyesen képviselte a magyar kormányt a pénzügyi bizottságban. Ugyancsak emiatt utazott Genfbe Walko külügyminiszter, Bud János pénzügyminiszter és Szabóky Alajos pénzügyi államtitkár is.¹⁰⁰⁰ A népszövetségi kölcsön kérdésében a Tanács pénzügyi bizottsága és magyar bizottsága elfogadta a kölcsön hátralevő részének felszabadításáról szóló magyar javaslatot,¹⁰⁰¹ ezzel az 1927-es év a népszövetségi kölcsön szempontjából sikeresen zárult.

Bethlen egy évvel később, 1928 decemberében ifj. Wekerle Sándor pénzügyminiszterrel együtt ismét Genfbe utazott a pénzügyi bizottság ülésére:

„A miniszterelnök a folyó évben még nem volt Genfben és így szükségesnek tartja, hogy személyes kapcsolatait a pénzügyi bizottsággal felelevenítse. Megragadja egyszersmind az alkalmat arra is, hogy az új pénzügyminisztert a bizottság egyes tagjaival megismertesse. Bud János dr. közgazdaságügyi miniszter, aki pénzügyminisztersége idején a bizottsággal az érintkezést közvetítette, szintén a miniszterekkel utazik. A miniszterek utazása azért is időszerű, mert az állami beruházási terv első része a népszövetségi kölcsön felhasználása folytán befejezést nyert és most célszerűnek látszik a további tervek kidolgozása előtt a pénzügyi bizottság felfogását is megismerni.”¹⁰⁰²

⁹⁹⁷ Az MTI jelentése. Genf, 1927. március 7.

⁹⁹⁸ Uo.: Genf, 1927. március 8.

⁹⁹⁹ Uo.: Genf, 1927. március 10.

¹⁰⁰⁰ Uo.: Magyar lapszemle. Külpolitika. 1927. november 30. Vö.: Walko Lajos levele Sir Eric Drummond-nak. Budapest, 1927. november 28. League of Nations Archives R 1444 (48th Session of the Council, Dec. 1927. Representation of States non-members of the Council) 27/62778/62778.

¹⁰⁰¹ Uo.: Magyar lapszemle. 1927. december 6.

¹⁰⁰² Az MTI jelentése. 1928. december 3.

A genfi tárgyalások után, amelyeken a pénzügyi bizottság tagjai mellett tárgyaltak többek között Drummond-nal is¹⁰⁰³, Bud és Wekerle visszatért Budapestre, míg Bethlen Hevesy Pál és Ullein-Reviczky kíséretében¹⁰⁰⁴ Luganóba utazott¹⁰⁰⁵ – a Tanács ugyanis kivételesen itt tartotta ülészakát. A népszövetségi tárgyalásokon Ullein-Reviczky vett részt, miközben Bethlen kihasználta a Tanács ülése kínálta lehetőséget, hogy egyéb megbeszéléseket folytasson, illetve Locarnóba is ellátogatott.¹⁰⁰⁶ Luganói tartózkodása alatt találkozott többek között Grandi olasz külügyi államtitkárral¹⁰⁰⁷, Stresemann német külügyminiszterrel és Chamberlainnel is.¹⁰⁰⁸

A fentiekkel kapcsolatban a korabeli sajtóban azt rebesgették, hogy Bethlen újabb kölcsön felvételével kapcsolatban látogatott ki Genfbe és Lugnanóba – habár Bethlen ezt folyamatosan cáfolta, a kiutazók személyi összetételét tekintve valószínűnek látszik, hogy valóban erről volt szó. 1929 márciusában ismét olyan hírek röppentek fel, miszerint Bethlen genfi utat tervezett egy a MÁV részére felveendő beruházási kölcsön miatt,¹⁰⁰⁹ ám erre az utazásra végül nem került sor.

Az elcsendesedő légkörben Tyler megbízatása is lejárt: ő 1929 júniusában hagyta el Budapestet,¹⁰¹⁰ majd csaknem egy évvel később, az ellenőrző bizottság megszűnésével, a Magyarország feletti teljes pénzügyi ellenőrzés véget ért.¹⁰¹¹

Az ország sikeres pénzügyi helyreállítása gyorsan és gyakorlatilag zökkenőmentesen ment tehát végbe, aminek részeként nemcsak sikerült megteremteni a költségvetés egyensúlyát, de az ország még többletet is produkált. Megszűnt az infláció, a valuta stabilizálódott, létrejött a Magyar Nemzeti Bank, megindult a külföldi tőkebeáramlás, és a lakosság megtakarításai is növekedni kezdtek.¹⁰¹² Ez egy olyan sikertörténet volt – mind Ausztria, mind Magyarország esetében – amit nemcsak a gazdaságilag stabilizált két ország tartott kiemelkedő teljesítménynek, de maga a Népszövetség is büszke is volt rá, és a mai napig a szövetség által elért fontos sikerek között tartják számon.¹⁰¹³

¹⁰⁰³ Uo.: Genf, 1928. december 6.

¹⁰⁰⁴ Uo.: Lugano, 1928. december 13.

¹⁰⁰⁵ Uo.: Magyar lapszemle. Külpolitika. 1928. december 6.

¹⁰⁰⁶ Uo.: Lugano, 1928. december 12.

¹⁰⁰⁷ Uo.

¹⁰⁰⁸ Uo.: Lugano, 1928. december 13.

¹⁰⁰⁹ Uo.: Budapest, 1929. február 18.

¹⁰¹⁰ Ekkor úgy gondolta, végleg. A világgazdasági válság miatt azonban 1931-ben a Népszövetség ismét egy pénzügyi tanácsadót nevezett ki Magyarországra mellé, és erre a posztra ismét őt kérték fel. Bővebben lásd: PETERECZ Royall Tyler i. m. 519-534. o.

¹⁰¹¹ PETERECZ Jeremiah Smith i. m. 278. o.

¹⁰¹² PETERECZ Royall Tyler i. m. 519-534. o.

¹⁰¹³ KERSHAW, Ian: *To Hell and Back. Europe 1914–1949*. Penguin Books. New York, 2016. 248. o.

A szentgotthárdi fegyverszállítmány ügye

1928 első felében – miközben a Népszövetségben a korábban már tárgyalt viták folytak a kisebbségi kérdésben – egy leleplezett magyar kísérlet újabb, a frankhamisításhoz hasonló nemzetközi botrányt robbantott ki. Az egész azzal kezdődött, hogy 1928. január 1-jén a szentgotthárdi vasútállomáson az osztrákok illegális fegyverszállítmányt foglaltak le. A gépalkatrészeknek mondott fegyveralkatrészek feladója a papírok szerint egy veronai olasz cég, címzettje egy varsói cég, köztes állomása pedig Nové Mesto, azaz Sátoraljaújhely volt – ezek közül előbbi kettő fiktív szereplő volt. A szállítmányra osztrák vámosok találtak rá, az akkor már magyar területen lévő vagonokat azonban a magyar kormány nem volt hajlandó ismét osztrák területre szállítani, saját vizsgálatára hivatkozva.¹⁰¹⁴ Az ebből azonnal kipattanó botrány a frankhamisításhoz hasonlóan került a Népszövetség elé, és az erdélyi optások ügye mellett meghatározó volt azok között a magyarokat érintő kérdések között, amikkel 1928-ban a Népszövetség foglalkozott – és ahogy az optások kérdésének tárgyalása, úgy ennek tárgyalása is szélesebb, a Népszövetség működésére és hatáskörére vonatkozó vitákat is indított.

A lefoglalt fegyverek ügye azonnal mozgósította a kisantant országok és Franciaország sajtóját, amelynek cikkei a frankhamisítási botrányral húztak párhuzamot, és a magyar kormány megbízhatatlanságát hangoztatták. Ezzel összhangban február 1-jén a román, a csehszlovák és a jugoszláv kormány hivatalos jegyzékeket¹⁰¹⁵ adott át a Főtitkárságnak, kérve, hogy a Tanács következő ülésén tárgyalja az esetet.¹⁰¹⁶ Nem egészen egy hónappal később, február 23-án Drummond továbbította Bethlen felé a Tanács elnökének, Cheng Lo lisszaboni kínai követnek¹⁰¹⁷ a levelét, miszerint:

*„Kérem megtáviratozni a magyar kormánynak, hogy a tanács, amely elé Csehország, Románia és Jugoszlávia kormányai kérelmet terjesztettek, a sajtó útján megtudta, hogy a magyar kormány eladni készül azokat a tárgyakat, amelyekre az említett kérelem vonatkozik. Előrelátóbb dolog lenne ennek az ügynek végrehajtását elhalasztani, mert az rövid időn belül a tanács vizsgálata alá kerül.”*¹⁰¹⁸

Erre Bethlen a következő választ küldte:

¹⁰¹⁴ HAMERLI Petra: *Magyar–olasz diplomáciai kapcsolatok és regionális hatásaik (1927–1934)*. Fakultás Kiadó, Budapest, 2018. 86. o.

¹⁰¹⁵ Ezekről bővebben lásd: HAMERLI i. m. 91. o.

¹⁰¹⁶ Az MTI jelentése. Bécs, 1928. február 1.

¹⁰¹⁷ A különböző átírások miatt más források Csen-Lo, Cseng-Lo és Cseng-Lon formában is használják Kína párizsi követének a nevét.

¹⁰¹⁸ Az MTI jelentése. Genf, 1928. február 23.

„A magyar kormányt meglepte [...] ugyanis már több hét óta ismeretes, hogy az illetékes hatóságok a fennálló szabályzatok értelmében a szóban forgó anyagokat használhatatlanná fogják tenni¹⁰¹⁹ és árverés útján értékesítik abban az esetben, ha igazolt tulajdonosuk nem jelentkeznék. Miután az árverést holnap reggelre tűzték ki és az az illetékes bírói hatóság felügyelete mellett kell, hogy Szentgotthárdon végbemenjen az államvasúti szabályzatnak megfelelően, az adott körülmények között lehetetlenség volna ez eljárás keresztülvitelét elhalasztani. [...] a kutatási jog gyakorlására vonatkozó szabályok semmiféle határozmányt nem tartalmaznak az ilyen esetekre. Mindazonáltal a tanács jelenlegi elnökének személye iránti udvariasságból a magyar kormány nem fogja elmulasztani, hogy megkérje a vevőket, hogy hagyják a helyszínen azokat a tárgyakat, amelyeket meg fognak vásárolni.”¹⁰²⁰

Ettől függetlenül a magyar honvédelmi minisztérium a vizsgálati anyagokból összeállított egy kék könyvet, amelyet Baranyai Zoltán fordítottatott le franciára azzal a céllal, hogy azt szükség esetén Genfben bemutassák.¹⁰²¹

A fenti levélváltás mellett, hogy a kisantant államaiban és Franciaországban – jogosan¹⁰²² – felmerült az a gondolat, hogy Olaszország titokban felfegyverezi Magyarországot, azért kapott különösen nagy figyelmet, mert ebben az esetben a Tanács elnöke két ülészak között járt el egy olyan ügyben, amelyet a Tanács elé terjesztettek ugyan, de mivel a Tanács ülése csak márciusban volt várható, ezért az semmilyen állásfoglalást nem tett még ezzel kapcsolatban. Az eset politikai vetülete senki előtt nem volt titok, ugyanis a teljes korabeli sajtó egyöntetűen közölte, hogy a Tanács kínai elnöke levelének elküldését megelőzően Briand-val tárgyalt. Cheng-Lo ezzel a lépéssel azonban a konkrét eseten túl is képviselte a francia célokat: a Tanács elnökeként, a francia külügyminiszter biztatására lépett fel a főtitkárnál, aki – mint a népszövetségi tagállamokkal hivatalosan kapcsolatot tartó személy – továbbította kérését a magyar miniszterelnök felé. Ezzel felmerült: vajon a Tanács elnökének jogában áll-e önállóan, mint a Tanács elnöke, de nem a Tanács határozata alapján és nem Tanács ülése idején eljárnia nemzetközi kérdésekben? Ismét felszínre került tehát a franciák és angolok között a kezdetektől fogva megosztó kérdés: mekkora hatalma és jogköre lehet a Népszövetségnek?

A Tanács elnökének szélesebb jogkörét és Cheng-Lo lépését támogató (a francia és kisantant mellett genfi) körök általában két dologra hivatkoztak: mivel a katonai ellenőrzést a

¹⁰¹⁹ Ez február 18-án már meg is történt, és arról a magyar hatóságok jegyzőkönyvet is vettek fel. Ennek francia fordítását lásd: MNL OL K 63 385. cs. 41. t. II/2.

¹⁰²⁰ Az MTI jelentése. 1928. február 23.

¹⁰²¹ Baranyai Zoltán levele. Genf, 1928. március 6. MNL OL K 63 385. cs. 41. t. II/2.

¹⁰²² 1927-ben, az olasz–magyar barátsági szerződés aláírásakor a két fél szóban kitért arra is, hogy Olaszország segíteni fogja Magyarország fegyverkezését. Lásd: HAMERLI i. m. 86. o.

Tanács tartja kezében, ezért kell hogy legyen joga arra, hogy szükség esetén lépéseket tegyen a kérdésben;¹⁰²³ valamint mivel a Tanács elnöke állapítja meg a tanácsi ülés ügyrendjét, ezért meg kell tudnia akadályozni, hogy az elé utalt kérdésekben a bizonyítékokat esetleg manipulálják, és így prejudikálják a tanácsi döntést.¹⁰²⁴ Ez az érv természetesen erősen vérzett, hiszen a Tanács az erdélyi optások ügyével kapcsolatban sosem mutatott ilyen elővigyázatosságot, így a párizsi lapok azt kezdték pedzegetni: Bethlen mérlegeli, hogy érdemes-e Magyarországnak a Népszövetségben maradnia.¹⁰²⁵

A tanácsi képvisellel kapcsolatban a magyar kormány az optánskérdés tárgyalására Apponyit delegálta a soron következő ülésre,¹⁰²⁶ míg a szentgotthárdi ügyben Tánzos Gábor képviselte a magyar kormányt.¹⁰²⁷

A szentgotthárdi ügyben a kisantant célja egy vizsgálati bizottság kiküldésének elérése volt, miközben a Genfben tárgyaló Khuen-Héderváry és Tánzos Magyarország ártatlanságáról igyekezett meggyőzni mindenkit.¹⁰²⁸ Ennek alátámasztására a magyar delegáció egy a jogi véleményeket tartalmazó kötetet is köröztetett Genfben,¹⁰²⁹ miközben sorra folytak a háttértárgyalások is: Briand Scialojával és Benešsel, majd Walkóval tárgyalt. A magyar külügyminiszter Briand mellett felkereste Scialoját, Chamberlaint, Stresemant és Schubertet is, miközben Beneš Zaleskival, Scialoja pedig Stresemann-nal tárgyalt. Ezt követően Avenol, Briand, Chamberlain, Stresemann és Scialoja együttesen is megvitatta többek között a szentgotthárdi kérdést is.¹⁰³⁰

A Tanács ülésén Tánzos és Titulescu ismertette a magyar és a kisantant államok kormányainak álláspontját:

„A franciák nyíltan, a kisantantállamok pedig a háttérből nagy erőfeszítéseket tesznek, hogy a katonai vizsgálati kimondását kiereszkolják. [...] Briand népszövetségi politikáját csak úgy erősíthetik meg a közeli francia választások, ha a népszövetség intézményeinek életképességét tettekkel lehet bizonyítani. Itteni diplomáciai körökben aggódva nézik azt a fejleményt, hogy egyes népszövetségi ügyek választási jelszavakká válhatnak. Általános nézet

¹⁰²³ Az MTI jelentése. Párizs, 1928. február 27.

¹⁰²⁴ Uo.: London, 1928. február 27.

¹⁰²⁵ Uo.: Párizs, 1928. február 28.

¹⁰²⁶ Walko Lajos levele Sir Eric Drummond-nak. Budapest, 1928. február 25. League of Nations Archives R 3318 (49th Session of the Council, March 1928. Representation of Various States) 14/1502/1502.

¹⁰²⁷ Hevesy Pál levele Sir Eric Drummond-nak. Genf, 1928. február 28. League of Nations Archives R 3318 (49th Session of the Council, March 1928. Representation of Various States) 14/1502/1502.

¹⁰²⁸ Az MTI jelentése. Párizs, 1928. március 2.

¹⁰²⁹ Uo.: Párizs, 1928. március 3.

¹⁰³⁰ Uo.: Genf, 1928. március 6.

szerint a kérdés sorsa attól függ, mily mértékben sikerül a franciáknak a németeket befolyásolniok.”¹⁰³¹

Ezt követően Briand lakosztályában tartottak a nagyhatalmak megbeszélést, amelyen a szentgotthárdi ügy tekintetében arra jutottak, hogy az eset idején érvényben lévő szabályozások értelmében a magyar kormány nem volt köteles a tanácselnök kérésének eleget tenni, így nem szükséges vizsgálatot elrendelni. Egy hármass bizottság felállításában egyeztek meg, ami kivizsgálja majd a kérdést.¹⁰³² A következő tanácsülésen az elnök hatáskörével kapcsolatban a kérdést szintén vizsgálat tárgyává tették, és az ügyben a kínai elnöknek kellett megmagyaráznia lépéseit. Az ülésen ismét felszólalt Tánczos, akinek beszédére Titulescu nagy heveséggel reagált. Végül a Tanács Chamberlain indítványára – a korábbiakban előre megbeszélteknek megfelelően – úgy határozott, hogy Hollandia, Chile és Finnország részvételével állítják fel az ügy kivizsgálására szolgáló hármass bizottságot.¹⁰³³

Tánczost ezt követően – elsősorban a francia – sajtó részéről támadások érték katonás fellépése,¹⁰³⁴ Apponyhoz képest kevésbé arisztokratikus magatartása és amiatt, hogy a fuvarleveleknek nem eredetijét, hanem a másolatát mutatta be.¹⁰³⁵ Ezek a személyeskedő támadások jól tükrözik a kisantantnak és a franciáknak az vizsgálat elkerülése jelentette magyar siker miatt érzett csalódottságát.

A kijelölt hármass bizottság eközben azonnal megkezdte a munkát, és a magyar kormányhoz fordult a szükséges információkért, majd március 21-én azt kérte Drummond-tól, hogy a katonai, hajózási és légiforgalmi ügyeket érintő állandó tanácsadó bizottság elnöke és a közlekedésügyi bizottság elnöke is jelöljön ki két-két szakértőt, akik segítik majd a hármass bizottság munkáját és kivizsgálják a szentgotthárdi esetet. A fegyverek megvizsgálására így lett kijelölve a svéd M. Kjellman (a stockholmi Arms Factory volt igazgatója) és a brit Skerman (a British Army Depot at Enfield technikai felügyelője); közlekedésügyi szempontból pedig a holland M. Kalff (a holland vasutak főigazgatója) és a svájci M. Werzinger (a Danzas & Co. elnöke).¹⁰³⁶

Kalff és Werzinger elfoglaltságaikra hivatkozva nem jelentek meg személyesen Szentgotthárdon: helyettük a kanadai Thomas Arthur Hiam, a Népszövetség közlekedésügyi osztályának helyettes vezetője látogatott ki a helyszínre. A bejárásán, amelyről a már sokat

---

¹⁰³¹ Uo.

¹⁰³² Uo.: Genf, 1928. március 7.

¹⁰³³ Uo.: Genf, 1928. március 7.

¹⁰³⁴ Uo.: Párizs, 1928. március 6.

¹⁰³⁵ Uo.: Párizs, 1928. március 8.

¹⁰³⁶ Société Des Nations – Cinquantieme Session Du Conseil. Proces Verbal. Cenquieme Séance (publique, puis privée) Tenue le jeudi 7 juin 1928, a 15 h 30. 10. o. MNL OL K 63 385. cs. 41. t. II/3.

idézett Vladár készített utólagos feljegyzéseket, rajtuk kívül részt vett, és Hiam technikai jellegű kérdéseit megválaszolta Sipos Béla százados a honvédelmi minisztérium részéről, Kalivoda János felügyelő, Dr. Bodó Jenő titkár, valamint a vámigazgatóság két tagja.¹⁰³⁷ Kalff és Werzinger végül a hivatalos jelentések és az itt elhangzottak alapján írták meg jelentésüket a hármas bizottságnak.¹⁰³⁸

Kjellman és Skerman ezzel szemben az esetről készült dokumentáció áttanulmányozása után helyszíni vizsgálatot is tartott, ami időben természetesen egybeesett Hiam látogatásával. A vizsgálóbizottságot a külügyminisztérium részéről Vladár Ervin, a honvédelmi minisztérium részéről Siegler ezredes és Mauksch százados kísérte.¹⁰³⁹ Útjukat Hevesy és az ekkor már a kisebbségi helyett a leszerelési osztályon dolgozó Erik Colban készítette elő.¹⁰⁴⁰ Utóbbi a hármas bizottság titkáraként maga is velük tartott, a szintén a leszerelési osztályon dolgozó venezuelai Arocha kíséretében, akiről Vladár azt jegyezte fel, hogy a küldöttség „társaságkedvelő elemét képviselte és főleg magyar borokat és a magyar cigányzenét kedvelte”. A brit Skerman a magyar fegyverszakértők véleménye szerint alapos tudású ember benyomását keltette, az akkor 73 éves svéd Kjellmanról viszont azt gondolták, hogy inkább csak azért lehetett kiküldve, mert a norvég Colbannal tudott úgy beszélni, hogy senki ne értse meg őket. Colban végig nagyon barátságos volt, és hangsúlyozta, hogy a vizsgálat valójában magyar érdekeket szolgál.

A helyszíni vizsgálat három napig tartott, de az őket végig kísérő Vladár úgy érezte, hogy erre csak azért volt szükség, hogy ne keltsék a felületes munka látszatát; egyébként pedig mindkét fegyverszakértő határozottan jóindulatú volt a magyarokkal. A tapasztalatokat összegezve Vladár attól tartott, hogy a járásbíróóság által készített és a kék könyv részeként beterjesztett jegyzőkönyv értékét lerontja az a tény, hogy kimagyarázhatatlan eltérések voltak a között és a helyszíni vizsgálat eredményei között:

„Colban ugyan bagatellizálni látszott azt a körülményt, hogy pl. a leltárban szereplő számok és a ténylegesen megállapított számok egyetlen esetben sem egyeztek és annak magyarázataként a magyar részről kifejtett azt a felfogást mintegy akceptálni látszott, hogy ezek az eltérések az azóta elhalt Lombos Viktor idegkimerültségi állapotában lelik magyarázatukat, ennek dacára

¹⁰³⁷ Feljegyzések az 1928. évi április hó 16-án és 17-én Szentgotthárdon lefolytatott megbeszélésekről. [H. n.], [I. n.] vö.: Vladár követségi titkár jelentése a szentgotthárdi vizsgálatról, Budapest, 1928. április 21. MNL OL K 63 385. cs. 41. t. II/3.

¹⁰³⁸ Société Des Nations – Cinquantieme Session Du Conseil. Proces Verbal. Cenuieme Séance (publique, puis privée) Tenu le jeudi 7 juin 1928, a 15 h 30. 11. o. MNL OL K 63 385. cs. 41. t. II/3.

¹⁰³⁹ Névtelen feljegyzés. [H. n.], [I. n.] MNL OL K 63 385. cs. 41. t. II/3.

¹⁰⁴⁰ Erről szóló levelezésüket lásd: MNL OL K 63 385. cs. 41. t. II/3.

azonban nem merem biztosan állítani, hogy erre a pontra nézve a hármás bizottság elé terjesztendő jelentésében nem fog kedvezőtlenül kitérni.”¹⁰⁴¹

Kjellman és Skerman a helyszíni bejárás tapasztalatairól készített jelentésükben végül a magyarok számára kedvező megállapításokat tettek: nem teljes gépfegyverekről van szó, csupán alkatrészekről; valamennyi a háború előtt vagy alatt készült, de nagy részük jó állapotban van; a fegyvereket helyi parasztok és kovácsok semmisítették meg, és habár nem sikerült mindent teljesen hatástalanná tenni, biztosak benne, hogy ez csak véletlen.¹⁰⁴²

Ezt követően a hármás bizottság május 3-án, Hágában tartott ülést, amelyen a négy felkért szakértő mellett a magyar kormány képviselőjében Tánczos Gábor és vele három magyar szakértő is részt vett. A bizottság ekkor azt állapította meg, hogy a fegyveralkatrészek február 28-án annyira meg lettek semmisítve, hogy harcolni már ne lehessen velük. A magyar vámügyi hatóság eljárását sem találták különlegesnek vagy gyanúsak, ellenben az osztrákkal, amely azt követően kezdett el vizsgálandni, hogy már átadta a vagonokat a magyar félnek. Azt is megállapították, hogy az árverezés a vonatkozó jogszabályok szerint történt. Táncos május 4-én szólalt fel, és válaszolt a bizottság felmerülő kérdéseire. Habár Tánczos kérte, hogy a még ekkor is őrzött fegyvereket elvihessék a helyszínről, a hármás bizottság ezt a kérését elutasította addig, amíg az ügy a Tanács elé nem kerül ismét.¹⁰⁴³

A bizottság jelentésében leszögezte, hogy Magyarország kizárólag vámügyi szempontból vizsgálta az esetet: azt nem vizsgálta, hogy mi volt a szállítmány célhelye. Ez utóbbit a hármás bizottság vizsgálatai sem tudták kideríteni, ezért a jelentés megállapította, hogy semmilyen bizonyítékot nem talált arra, hogy a szállítmány Magyarországra tartott volna.¹⁰⁴⁴

A hármás bizottságnak ez a jelentése, amelyet egy ponton Hevesy Pál korrigált, rajta keresztül a jutott el Khuen-Héderváryhoz és a Külügyminisztériumhoz is.¹⁰⁴⁵

¹⁰⁴¹ Vladár követségi titkár jelentése a szentgotthárdi vizsgálatról, Budapest, 1928. április 21. MNL OL K 63 385. cs. 41. t. II/3.

¹⁰⁴² Société Des Nations – Cinquantieme Session Du Conseil. Proces Verbal. Cenuieme Séance (publique, puis privée) Tenue le jeudi 7 juin 1928, a 15 h 30. 11. o. MNL OL K 63 385. cs. 41. t. II/3.

¹⁰⁴³ Uo.

¹⁰⁴⁴ Uo.

¹⁰⁴⁵ Ezzel kapcsolatban jegyzi fel Hevesy az alábbi félreértést is: „A Főtitkárság egy tisztviselője, ki ez ügyvel foglalkozik, ma megkérdezett, hogy mit is jelent az »m. p.« a névalírások után? Ők ugyanis ezt »member of parliament«-nek fordították angolra és így a jegyzőkönyvek alján szereplő vasutasok és bakterek belejutottak az angol képviselőházba. Fölvilágításaim alapján a nyomda még idejekorán értesítve lett, de most utólag szinte sajnálom, hogy nem követtem el velük a tréfát és nem hagytam meg a fordításnak ezen kedves módját.” Hevesy Pál leve Khuen-Héderváry Sándornak. Genf, 1928. május 28. MNL OL K 64 31. cs. 41. t.

Az 1928. júniusi tanácsülésre a kérdés kapcsán ismét Tánzos érkezett Genfbe.¹⁰⁴⁶ Az ülésen először részletesen tárgyalták a hármass bizottság jelentését, amellyel kapcsolatban a kisantant küldöttei, Ferdinand Veverka, Konstantin Fotić és Constantin Antoniadé is a sajnálatukat fejezték ki, mivel szerintük az ügy sokkal súlyosabb a jelentésben szereplő megállapításoknál. A későbbi francia miniszterelnök, Joseph Paul-Boncour az esetet összefoglalva több lehetőséget is felvetett, köztük azt, hogy ez a szállítmány minden bizonnyal csak része volt egy nagyobb szállítmánynak.¹⁰⁴⁷ Így tehát a hármass bizottság jelentését a Tanács hiányosnak találta ugyan, végül azonban mégis megszavazta: eszerint Magyarország ellen nem folytatnak további nyomozást az ügyben, bár sajnálatukat fejezték ki a magyar kormány eljárása miatt. Ugyanez az ülés fogadta el a szintén ez által a hármass bizottság által kidolgozott javaslatot a tanácselnök hatáskörének kiterjesztésére vonatkozóan is:

*„A bizottság arra a következtetésre jutott, hogy ha a tanács elé olyan kérdést visznek, amely alkalmas arra, hogy a nemzetközi jó egyetértést veszélyeztesse, súlyos esetekben hasznos lehet, hogy a tanács hivatalban lévő elnöke a tanács összeülése előtt a főtitkár útján az érdekeltekhez forduljon és felhívja figyelmüket a fentebb közölt határozati javaslat szövegére a tanács nevében kifejezett ama kéréssel, hogy a tanácsnak haladék nélkül válaszoljanak és rámutassanak a foganatosított intézkedésekre. A tanács a kérdés bonyolult voltára való tekintettel fenntartja magának a jogot arra, hogy a kérdésre bármikor visszatérjen és olyan megoldást adjon neki, amely az eddigi tapasztalatoknak megfelelően a legjobbnak látszik.”*¹⁰⁴⁸

Az ügyben a lengyelek jóindulatát és az olaszok segítségét is maga mögött tudó¹⁰⁴⁹ magyar kormány tehát ügyesen játszotta ki a Népszövetség működésében mutatkozó jogi hézagot, és a kormányt végül nem rótták meg annál jobban, mint ami ezen a tanácsülésen elhangzott – mindehhez kellett azonban a magyarokat támogató angolok és németek akarata is.

Emellett az is egyértelműen kirajzolódik a szentgotthárdi ügygel kapcsolatos események áttekintéséből, hogy a Népszövetség érzekelte saját gyengeségét, és igyekezett megerősíteni magát. Ezt szolgálta a Tanácselnök jogkörének kiszélesítése is, ami a gyakorlatban azonban nemcsak a Népszövetség súlyának növekedését, de a szervezeten belül a nagyhatalmak befolyásának növelését is jelentette.

Azt is láthatjuk, hogy a frankhamisítási botrány és a szentgotthárdi fegyverszállítmány ügyében hasonló forgatókönyv játszódott le, mint később a marseille-i merénylet után: habár a

¹⁰⁴⁶ Az MTI jelentése. Genf, 1928. június 4.

¹⁰⁴⁷ Société Des Nations – Cinquantième Session Du Conseil. Proces Verbal. Cinqüieme Séance (publique, puis privée) Tenue le jeudi 7 juin 1928, a 15 h 30. 19. o. MNL OL K 63 385. cs. 41. t. II/3.

¹⁰⁴⁸ Az MTI jelentése. Genf, 1928. június 6. Vö.: MNL OL K 63 1928 41. t. II/3. stb. 13. o.

¹⁰⁴⁹ Bővebben lásd: HAMERLI i. m. 90–92. o.

kisantant és az őt támogató franciák tiltakozásukat a Népszövetségig vitték, a magyar kormány elsősorban a britek, másodsorban az olaszok és a németek hathatós támogatásának köszönhetően viszonylag jól jött ki a botrányokból. Ezek a játszmák azonban sokszor nem a népszövetségi üléseken, sőt nem is Genfben játszódtak le, hanem a nemzetközi politikai csatározások más fórumain.

A fent bemutatott témák áttekintése és az azokkal kapcsolatos népszövetségi képviselet kapcsán az is egyértelműen kirajzolódik, hogy a Népszövetség Tanácsa és Közgyűlése fontos fórum volt, de korántsem az egyedüli. A szervezet betagozódott a korszak kríziskezelési rendszerébe, és mint ilyen, nem tudott önállóan, a szervezetén belül és a nemzetközi kapcsolatokban uralkodó államok akarata nélkül vagy akarata ellenére dönteni. Ahogy láthattuk, sok döntés ezeknek megfelelően, de a Népszövetségen belül született meg, míg más esetekben formailag is a Népszövetségen kívül, valamely más nemzetközi konferencián. Ténylegesen megszületett tehát a multilaterális diplomácia, a magyar népszövetségi képviselet pedig az évtized végére kiválóan alkalmazkodott ehhez a rendszerhez.

Összegzés

A szervezet

A dolgozatban láthattuk, hogyan alakult ki a gyakorlatban a ma is ismert multilaterális diplomácia, amely egyaránt épít a nemzetközi szervezetekre és a legkülönbébb érdekérvényesítői gyakorlatokra. Ez volt az az időszak, amikor a világ megtanulta az újonnan létrejött multilaterális diplomácia működtetését: ekkor szembesültek annak a valódi mibenlétével és esetleges buktatóival, a nemzetközi hivatalnoki réteg megteremtésének nehézségeivel, a nemzetközi jog kérdéseivel és alkalmazásának problémáival és azzal, hogyan is kellene ebben az új közegben külpolitikát csinálni, és milyen módszerekkel tud élni egy képviselet.

A Nemzetek Szövetsége – saját célkitűzései szerint – a háború, mint konfliktuskezelési módszer és a titkos diplomácia ellen jött létre. Eredeti célja az volt, hogy a korábbi hálózatokat egy nagy hálózati központba, egy szervezetbe kapcsolja, és a köztük húzódnó feszültségeket ott oldja fel. Ehelyett azonban a multilaterális diplomáciát hozta létre, és annak egy fontos és megkerülhetetlen, de távolról sem kizárólagos szereplője lett. Önmagában nem tudott valódi megoldásokat kínálni, és az igazán problémás kérdéseket megoldatlanul hagyta. Ez azt eredményezte, hogy a korábbi hálózatok nem számolódtak fel, hanem tovább működtek a Népszövetségen belül, és felerősödtek azon kívül is. Az érdemi döntéshozatal sok esetben

kikerült a Népszövetség kezéből, és bilaterális vagy ugyan multilaterális, de csak a legritkábban a Népszövetség segítségével létrehozott megállapodások kötettek.

Így, habár a megalakulást követően világszerte sokan hittek a szervezet sikerességében, az végül mégsem töltötte be a tőle várt szerepet. A kényszerítő hatalom nélkül felállt szövetség maga is lavírozni kényszerült a nemzetközi szintén. A háttérben a Népszövetség szervei közül kiemelt szerepet kapott az év egészében működő Titkárság, amely képes volt a Tanács és a Közgyűlés elé kerülő ügyek elősegítésére vagy megakasztására. A tagállamok ezért törekedtek arra, hogy a Titkárság hivatalnokai közé saját nemzetük tagjai is bekerülhessenek – de annak személyi összetételében, különösen a politikai részlegeken, egyértelmű volt az angol–francia és az általuk baráti országoknak tekintett nemzetek felülreprezentációja.

Ebben a közegben a személyes kapcsolatháló éppúgy a siker szükséges eleme volt, mint a kvalifikáció és a rátermettség. A döntéshozatal tekintetében szinte valamennyi beszámoló megemlíti a magánbeszélgetések fontosságát – ezért a Népszövetség és segédszervezeteinek helyszínei mellett a legfontosabbak között tartják számon a szállodákat is. A Népszövetség tehát az általa biztosított számos lehetőség mellett sem volt képes a titkos diplomácia megszüntetésére. A kulcskérdések továbbra is a megelőző háttértárgyalásokon, fogadásokon és magánbeszélgetéseken, bilaterális vagy multilaterális egyezményekben, vagy a konkrét témák kapcsán összehívott nemzetközi konferenciák során dőltek el.

Ma már tudjuk, hogy a következő évtizedben a Népszövetség államai közötti feszültségek a szövetség által sokszor a szőnyeg alá söpört problémák megoldatlanságának következtében egyre kiélezettebbek lettek, majd a második világháborúban csúcsosodtak ki. Pedig az 1920-as években lefolytatott viták, az azokra koncentrált energiák és a felmerült megoldási kísérletek alapján ez nem lett volna törvényszerű, hiszen a nemzetközi jog még kialakulóban volt, és annak szerepe és pozíciója is a réalpolitikusok döntésein alapult. A magyar ügyek közül a legélesebben a kisebbségi kérdés körül rajzolódott ez ki, amikor a vita végeredményben arról folyt a felek között: egy nemzetközi bíróság vajon felülbírállhat-e egy belső törvénykezést. Azaz pontosabban: hogyan viszonyul a nemzetközi jog az államok belső jogalkotásához.

Ugyanakkor az a tény, hogy az európai kisebbségek folyamatosan újabb fórumokat kerestek érdekeik érvényesítésére, két dolgot tisztán jelez: a Népszövetséget is életre hívó koreszme, a wilsoni pontok valódi tartalma sokakat megmozgató gondolatok voltak, amelyek arra inspirálták Európa kisebbségeit, hogy ne önállóan, hanem összefogva, egymást erősítve keressenek olyan megoldásokat, amelyek mindenki számára elfogadhatók. Ez a törekvés azonban nem tudott a Népszövetségben megvalósulni, ezért áttolódott egyéb – már korábban is

létező vagy épp emiatt életre hívott – fórumokra. Ezek, az esetek nagy részében épp a Népszövetség szükséges reformjával foglalkozó fórumok, azonban hiába jutottak döntésre és tettek újabb és újabb javaslatokat a Népszövetség felé, azok jórészt hatástalanok maradtak. Politikai kérdések esetén így a reálpolitika felülírta az eszméket, a gyakorlat pedig az elveket.

A Népszövetség és szervei által megtestesített nemzetközi együttműködésből így leginkább azok az ágazatok profitáltak, amelyek kulturális, tudományos, egészségügyi, szociális vagy bűnmegelőzési és bűnüldözési kérdésekre szakosodtak, és a Népszövetség kínálta fórumok segítségével a nemzeteken és államhatárokon átnyúló problémákra globális válaszokat tudtak kidolgozni – sokszor olyan nemzetközi egyezmények létrehozásával, amelyek kidolgozását a Népszövetség koordinálta. Ezek a szakosodott hálózatok és szervezetek átalakulva és fejlődve, de túlnyomó részt a mai napig működnek, és szervezik a világ tudományos életét.

A szervezet politikai téren tehát semmiképp nem tartható sikeresnek. Mégis sokban volt jelentős és hozott újat: a korábbi, nemzetközi szervezetek felé mutató irányt testesítette meg az első, igazán nagy és jelentős nemzetközi szervezatként. Felépítésével és működésével olyan mai szervezeteknek adott – sokszor nem követendő, figyelmeztető – példát, mint az ENSZ vagy a NATO. Központja és az annak helyet adó Genf a világ egyik fő politikai találkozóhelye és információs centruma lett és maradt azóta is, valóban megkönnyítve ezzel a nemzetközi érintkezéseket és kapcsolatfelvételeket.

A magyar képviselő

A népszövetségi rendszerhez mérten a magyar diplomácia tehát – csakúgy, mint a többi állam külügyi apparátusa – igyekezett minél hatékonyabb érdekérvényesítési lehetőségeket keresni és azokat a lehető legjobban kihasználni. Mindez nem volt egyszerű feladat, de mint láthattuk, a genfi iroda már az alapításakor jól ráérezett arra, hogy a magyar célok elérése nem lehetséges anélkül, hogy olyan eszmékkel is összekössék őket, amiket épp a Nemzetek Szövetsége alapítói fogalmaztak meg olyan élesen, és amik a folyamatosan közvetített népszövetségi üléseknek köszönhetően rendkívül gyorsan el is tudtak jutni a világ közvéleményéhez. A magyar diplomácia népszövetségi stratégiája részben erre épült – ez önmagában, politikai támogatók nélkül azonban kevés volt.

A Népszövetség közgyűléseire érkező magyar delegáció tagjai ezért olyan politikusok, diplomaták és szakemberek voltak, akik nem csupán az üléseken tudták képviselni az országot, de a szükséges háttérbeszélgetéseket is lefolytathatták. Munkájuknak emellett éppúgy része volt az ülésekre való felkészülés, a tényekkel és érvelésekkel alátámasztott beadványok elkészítése

és a megbeszélések szüneteiben folytatott háttértárgyalások, mint a sajtómunkában való részvétel vagy a személyes kapcsolatháló folyamatos bővítése – ez indokolta azt is, hogy az ülésekre érkező delegáltak lehetőleg ne változzanak évről évre.

A már megfelelő tapasztalattal rendelkező delegáltak ugyanis nemcsak az eljárásrendeket és a Népszövetség szellemi közegében optimális formai és tartalmi követelményeket ismerték, de az ügyekkel foglalkozó hivatalnokokkal és az ellenérdekelt felekkel is kapcsolatban álltak. Ez olyan személyes kapcsolati hálót jelentett, amelynek értéke rendkívül magas volt, és amelynek fontosságát a magyar kormány is belátta, és ezért támogatta is annak kiépítését.

A genfi titkárság dolgozói és a magyar külügy működés közben „tanulta meg” a Népszövetség működését: minél jobban átlátták a folyamatokat, annál inkább tudták a saját működésüket annak megfelelően alakítani. A külügyminisztérium pedig végig támogató volt ebben az irányban, és általában helyt adott a titkárságról érkező kéréseknek és javaslatoknak. Így a genfi titkárságra és a népszövetségi ülésekre érkező delegáltakra is egyaránt igaz volt, hogy minél régebb óta vettek részt a folyamatokban, és minél jobban ismerték a genfi rendszer működését, annál hatékonyabban voltak képesek a magyar érdekek képviselésére.

A magyar népszövetségi képviselő szerepét emellett alapvetően befolyásolta, hogy mely külpolitikai kérdések kerülhettek egyáltalán a Népszövetség elé. Magyar szempontból a csatlakozáskor az elsődleges cél a diplomáciai vérkeringésbe való visszakapcsolódás volt, amelynek a szervezet maximálisan eleget is tett. A következő nagy siker a népszövetségi kölcsön felvétele és az ország pénzügyi helyreállítása volt, amely nélkül aligha lehetett volna sikeres a bethleni konszolidáció. A revízió azonban – sem békés, sem fegyveres formában – nem kerülhetett a szövetség elé, szemben a trianoni béke többi következményével: a határkiigazításokkal, az elcsatolt vasútvonalak ügyeivel vagy a kisebbségi kérdésekkel.

Láthattuk, hogy az optások kétségkívül jogos sérelmei csaknem egy évtizeden keresztül teljesen megoldatlanok maradtak, hiába kerültek negyedévente a Tanács elé – a Népszövetség, miután a különböző általa kidolgozott javaslatok egyikét sem fogadta el mindkét fél, magyar–román bilaterális tárgyalásokat és közvetlen megegyezést sürgetett. Láthattuk, hogy a kisebbségi probléma az 1920-as évek végére jócskán kiszélesedett, amiben azonban a Népszövetség csupán közvetítői szerepet kívánt betölteni: a politikai megoldás nyílt felvállalását senki nem várhatta el tőle, azonban egy esetleges jogi megoldásnak sem engedett egyértelműen teret, holott az alapítói eszme alapján ez elvárható lett volna tőle.

Az érveléseket tekintve láthattuk, hogy a magyar fél a numerus clausus kapcsán hasonló érveket hozott fel a Népszövetség előtt, mint a román fél az erdélyi optások ügyében. Azaz,

hogy az állam azért volt kénytelen az adott kisebbséget korábbi helyzetéhez képest hátrányba hozó intézkedést hozni, mivel az ország gazdasági helyzete megkövetelte azt. Ugyancsak a kisebbségi kérdés kapcsán mindkét ország, főleg Románia, tiltakozott a saját belügyeibe való beavatkozás ellen is – megnyitva ezzel egy olyan vitát az államok, a nemzetközi szervezetek és a hozzájuk kötődő jogalkotás és -értékesítés körül, ami azóta is tart.

Összességében elmondható, hogy a magyar politikai célok a Népszövetségben abban az esetben tudtak érvényesülni, ha sikerült megnyerni egy nagyobb támogatót azzal kapcsolatban. Ez azonban eseti jellegű volt – ahogyan láthattuk azt pl. a szentgotthárdi fegyverszállítmány ügyében – de az 1920-as években az országnak nem volt olyan politikai ereje, sem olyan erejű fix politikai támogatója, amely a magyar célok számára kedvező döntések sorozatát tudta volna hozni.

A mérleg két nyelve

A Népszövetség és az 1920-as években működő magyar népszövetségi képviselő tekintetében a mérleg végül egyensúlyt mutat. Egyik nyelvén a magyar külpolitika céljait találjuk, amiket a Népszövetség politikai jellege miatt az egyébként kitaró és átgondolt magyar népszövetségi diplomáciai munka ellenére sem, vagy csak minimálisan tudtak elérni. A másikon viszont egy olyan, a globális együttműködésen alapuló mechanizmust látunk, ami lehetővé tette, hogy valamennyi, nem politikai ágazat ugrásszerű fejlődésnek induljon, és így – ugyan nem politikai, de Magyarországon is jócskán tapasztalható – fontos eredményeket érjen el.

A második világháború után létrejövő új, már egyértelműen globális világrend, amely fölött a Népszövetségből még kimaradó Egyesült Államok már örködni kívánt, így megfelelő tapasztalatokkal kezdhette meg a működését. Az ENSZ nemcsak a két világháború közötti időszak politikai és hatalomtechnikai tapasztalataival felvértezve alakulhatott meg, de a szervezete kapcsán ott állt példaként a Népszövetség,¹⁰⁵⁰ a világ államai pedig már a gyakorlatban is jól ismerték a multilaterális diplomáciát. Beletanultak a működésébe, látták az előnyeit és a buktatóit is, és utóbbiakra megoldási javaslataik is voltak.

A világ közvéleménye¹⁰⁵¹ és a Népszövetségben vagy mellette dolgozók szemmel láthatólag nem ábrándultak ki egy ilyen szervezet gondolatából: Baranyai 1945-ben az ENSZ mellett is pozíciót vállalt, és Hevesy – emlékiratai tanúsága szerint – szintén kitarótt a hasonló szövetségek gondolata mellett. A Titkárság tisztviselői közül is sokakat találunk meg az ENSZ

¹⁰⁵⁰ WHITE, Nigel D.: The Legacy of the League of Nations. *Revista Española de Derecho Internacional* 71. évf. (2019) 2. sz. 277–284. o. Vö. SHAPIRO–LAMPERT: *Charter of the United Nations* i. m. 10. o.

¹⁰⁵¹ Erre friss példa a 2020 őszén kiújult örmény–azeri konfliktus kapcsán a közösségi médiában mindkét fél által kifejtett nyomás az ENSZ összes szervezetére, kérve az oldalukon történő állásfoglalásukat és beavatkozásukat.

munkatársai között – a dolgozatban jobban megismertek közül ilyen pl. Erik Colban, Arthur Salter és Pablo Azcárate is. Az azonban, hogy az ENSZ felépítésének és működésének kidolgozásakor pontosan mennyit merített ezeknek az egyébként elkötelezett hivatalnokoknak a tapasztalataiból, már egy következő dolgozat témáját adja. Ennek vizsgálata, amelyet többek között a dán Aarhus Egyetem a nemzetközi bürokráciára és intézményrendszerre vonatkozóan¹⁰⁵² nemrég szisztematikusan megkezdett, a nemzetközi kapcsolatok történetének egy fontos adalékát adja.

Ezt folytatva érdemes lenne ezeknek a nemzetközi tisztviselőknek a teljes tevékenységét vizsgálni, külön figyelemmel arra, hogy az új szervezetben milyen pozíciót tölthettek be, azokban hogyan tudtak meríteni a korábbi tapasztalataikból, és úgy általában: volt-e lehetőségük vagy törekvésük arra, hogy az új szervezet alapműködésébe megpróbáljanak beleszólni és a felhalmozott tapasztalataik alapján saját elképzeléseiknek érvényt szerezni. Hiszen 1945 politikailag éles cezúrát jelent, és az erre adott egyéni reakciók terén még van mit felfedezni.

---

¹⁰⁵² Lásd: <https://projects.au.dk/inventingbureaucracy/> (2021. január 8.).

Felhasznált irodalom

Elsődleges források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (MNL OL) anyagai:

- MNL OL K 60 Elnöki Osztály
- MNL OL K 63 Politikai Osztály
- MNL OL K 64 Politikai Osztály rezervált iratai
- MNL OL K 78 Népszövetségi Kiadványgyűjtemény
- MNL OL K 107 Népszövetségi képviselő és genfi főkonzulátus 1923–1945 (1948)

League of Nations and United Nations Office at Geneva (UNOG) Archives – Népszövetségi Levéltár (League of Nations Archives – LNA) anyagai:

- LNA R 1685 (Execution de la réforme agraire en Roumanie à l'égrads les optants hongrois) 41/27326/27326
- LNA R 296 (La situation financière de la Hongrie) 10/28903/2920
- LNA R 297 (Reconstruction financière de la Hongrie) 10/32493/2920
- LNA R 300 (Reconstruction financière de la Hongrie) 10/42941/2920
- LNA R 413 (Long term loan for Hungary) 10/38644/35908
- LNA R 604 (Incidents á la frontièrs hungaro-tchécoslovaque) 11/27909/24069
- LNA R 612 (Les Optants Hongrois en Roumanie) 11/28657/28470
- LNA R 1382 (Representation of Hungary at Fifth Assembly: Geneva, September, 1924.) 26/38028x/36175
- LNA R 1389 (6ième Assemblée 1925, Representation de la Hongrie) 26/45914x/44525
- LNA R 1444 (48th Session of the Council, Dec. 1927. Representation of States non-members of the Council) 27/62778/62778
- LNA R 1453 (Admission of Hungary) 28/15491/12852
- LNA R 3318 (49th Session of the Council, March 1928. Representation of Various States) 14/1502/1502
- LNA R 574 (Communications with the Hungarian Government) 11/8609/5742

Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) anyagai:

- OSZK – Kézirattár. Fond 1/ 1428 Balogh József hagyatéka. 13360
- OSZK Levelestár 1942/7

Kiadatlan memorandumok, tervezetek, visszaemlékezések:

- Hevesy Pál: Revízió és közös vámterület. Memorandum. MNL OL K 64 48. cs. 41. t.
- Hevesy Pál: Emlékezzünk régiokról. München, 1971. 182–183. o. OSZK Kézirattár Fol. Hung. 3281
- Khuen-Héderváry Sándor: A magyar külpolitika Trianontól a Gömbös-kormány megalakulásáig. MNL OL K 67 (Politikai hírszolgálati osztály) 13. tétel/ 12
- Réz Mihály első tervezete a N. Sz. mellett működő magyar Titkárságra. Genf, 1921. február 21. MNL OL K 107 1. cs. 2. t. 46–50.

Egyéb elsődleges források:

- Hevesy Pál levele Allan Dullesnek. 1960.
<https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/CIA-RDP80B01676R003600070001-7.pdf> (2017. április 2.)
- A Magyar Történelmi Társulat 1922. évi május 17-én d. u. 5 órakor tartott felolvasó, illetve igazg. választmányi ülésének jegyzőkönyve. *Századok* 1921–1922. 462. o.

A Népszövetség kiadványai:

- Actes de la Cinquième Assemblée. Séances Plenieres et Commissions. Genève, 1924
- Actes de la Deuxième Assemblée. Séances Plénières et Commissions. Genève, 1921
- Actes de la Dixième Session Ordinaire de l'Assemblée. Séances des Commissions. Genève, 1929
- Actes de la Dixième Session Ordinaire de l'Assemblée. Séances Plenieres. Compte Rendu des Débats Genève, 1930
- Actes de la Huitième Session Ordinaire de l'Assemblée. Séances des Commissions. Genève, 1927
- Actes de la Huitième Session Ordinaire de l'Assemblée. Séances Plenieres. Compte Rendu des Débats. Genève, 1927
- Actes de la Neuvième Session Ordinaire de l'Assemblée. Genève, 1928
- Actes de la Neuvième Session Ordinaire de l'Assemblée. Séances Plenieres et Commissions. Genève, 1929
- Actes de la Onzième Session Ordinaire de l'Assemblée. Séances des Commissions. Genève, 1930
- Actes de la Onzième Session Ordinaire de l'Assemblée. Séances Plenieres. Compte Rendu des Débats Genève, 1930

- Actes de la Quatrième Assemblée. Séances Plenieres. Genève, 1923
- Actes de la Septieme Assamblée. Séances Plenieres et Commissions. Genève, 1926
- Actes de la Session Extraordinaire de l'Assamblée. Séances Plenieres et Séances des Commissions. Genève, 1926
- Actes de la Sixieme Assamblée. Séances Plenieres et Commissions. Genève, 1925
- Actes de la Troisième Assemblée. Séances Plénières et Commissions. Genève, 1922. Annexe 6.
- Actes de la Troisième Assemblée. Séances Plénières et Commissions. Genève, 1922. Volume I.
- Staff list of the Secretariat, showing nationalities and salaries for 1926. League of Nations, Geneva, 1926 April
- Staff list of the Secretariat, showing nationalities and salaries for 1927. League of Nations, Geneva, 1927 August
- Staff list of the Secretariat, showing nationalities and salaries for 1928. League of Nations, Geneva, 1928 August
- Staff list of the Secretariat, showing nationalities and salaries for 1930. League of Nations, Geneva, 1930 August
- Société Des Nations – Cinquantieme Session Du Conseil. Proces Verbal. Cenquieme Séance (publique, puis privée) Tenue le jeudi 7 juin 1928, a 15 h 30. 12. o. MNL OL K 63 385. csomó 41. tétel II/3

Sajtó:

- A Magyar Távirati Iroda jelentései. MTI hírchívum 1920–1945.
<https://archiv1920-1944.mti.hu/Pages/PDFSearch.aspx?Pmd=1> (2020. február 22.)
- A népszövetségi Ligák teljes ülése Genfben. Beszélgetés dr. gróf Zichy Ernővel, a magyar kisebbségi mozgalom egyik vezérével. *Komárommegyei Hírlap* II. (1930) 27. sz. 1930. július 5. 1–2. o.
http://www.jmvmk.hu/sites/default/files/ekonyvtar/komarommegyeihirlap/1930/kmh1930_27.pdf (2019. január 9.)
- Bethlen István gróf húsvéti nyilatkozata. *8 Órai Újság*. 15. évf. (1929) 73. sz. 1929. március 31. (vasárnap) címlap
- Gyergyai Albert: Robert de Traz. *Nyugat* XVIII. (1925) 14–15. sz.
<https://epa.oszk.hu/00000/00022/00378/11563.htm> (2020. 05. 31.).

- Szamosmenti: Magyarország és demokrácia. Hírlapi cikkek. Irta Réz Mihály. 1906. 52. lap. *Budapesti Szemle* 129. kötet (1907) 361. sz. Értesítő. 126–128. o.
http://real-j.mtak.hu/2416/1/BudapestiSzemle_1907_129.pdf (2020. február 18.).
- Szerényi József. A kereskedelmi minisztérium új államtitkára. *Vasárnapi Újság* 52. évf. (1905) 31. sz. 497. o.
- Ungarn. Das Antlitz Einer Nation. A Kir. Magyar Egyetemi Nyomda kiadása, 1941. 896 lap. Kötve 15.-P. *Magyar Szemle* 41. (1941) 7–12. sz. 336. o.

Visszaemlékezések, emlékiratok:

- ANTAL László (Szerk.): *Barcza György: Diplomataemlékeim. 1911–1945.* Európa–História, Budapest, 1994
- ANTAL László (Szerk.): *Szegedy-Maszák Aladár: Az ember ősszel visszanéz... Egy volt magyar diplomata emlékirataiból.* Európa–História, Budapest, 1996
- BÁNFFY Miklós: Huszonöt év. In: BÁNFFY Miklós: *Egy erdélyi gróf emlékiratai.* Helikon Kiadó, 2013
- HORTHY Miklós: Emlékirataim. Európa–História, Budapest, 1990
- HORY András: *Bukaresttől Varsóig.* Budapest, 1987
- KOVÁCS Attila Zoltán–SOÓS Viktor Attila: *gróf Apponyi Albert: Emlékirataim.* Helikon Kiadó, [H. n.] 2016

Forrásközlések:

- ÁDÁM Magda (Szerk.): *Francia diplomáciai iratok a Kárpát-medence történetéről 1928–1932.* MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Budapest, 2013
- FOSHICK, Raymond B.: *Letters on the League of Nations. From the Files of Raymond B. Foshick.* Princeton University Press, [H. n.] 1996
- GALI Máté (Szerk.): *Búcsú a Monarchiától. Berzeviczy Albert naplója (1914–1920).* Helikon Kiadó, [H. n.] 2015
- SZINAI Miklós–SZÜCS László (Szerk.): *Bethlen István titkos iratai.* Kossuth Könyvkiadó, [H. n.] 1972
- WILSON, Woodrow: The League of Nations. 65 Congress, 3 Session, Senate Document No. 389. pp. 12–15.
<https://www.mtholyoke.edu/acad/intrel/ww38.htm> (2013. március 10.)

- A Habsburg-ház trónfosztásáról szóló törvényjavaslat: http://mnl.gov.hu/a_het_dokumentuma/iv_karoly_visszateresi_kiserletei.html (2014. május 10.)

Közlönyök, Szemlék, Évkönyvek:

- Egyetemes Filológiai Közlöny 37. (1913)
- Ethnographia – A Magyar Néprajzi Társaság Értesítője 40. (1929)
- Külföldi Folyóiratok szemléje. Katolikus Szemle 43. (1929)
- Külföldi Folyóiratok Szemléje. Katolikus Szemle 36. (1922)
- Magyar Nyelv 22. (1926)
- Revue des Études Hongroises. Janvier-Septembre 1929
- Dunántúli Protestáns Lap 40. (1929)
- Dunántúli Protestáns Lap 41. (1930)

Szakirodalom:

- ABLONCZY Balázs: *A miniszterelnök élete és halála. Teleki Pál (1879–1941)*. Jaffa Kiadó, [H. n.] 2018
- ABLONCZY Balázs: A frankhamisítás. Hálók, személyek, döntések. *Múltunk* (2008) 1. sz. 29–56. o.
<http://epa.oszk.hu/00900/00995/00013/pdf/ablonczyb.pdf> (2021. január 10.)
- ABLONCZY, Balázs: Régionalisme, minorités: défis ou ennemis? Dilemme de la politique française en Europe centrale entre les deux guerres. *Bulletin de l'Institut Pierre Renouvin* 28. évf. (2008) 2. sz. 41–53. o.
<https://www.cairn.info/revue-bulletin-de-l-institut-pierre-renouvin1-2008-2-page-41.htm> (2021. január 9.)
- ABLONCZY Balázs: Trianon-legendák (2001). In: ZEIDLER Miklós (Szerk.): *Trianon*. Osiris Kiadó, Budapest, 2020. 892–908. o.
- ÁDÁM Magda: A királypuccsok és a kisantant. *História* (1984)
<http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/historia/84-01/ch06.html> (2014. május 5.)
- ANKA László: *Gróf Apponyi Albert belpolitikai pályafutása a dualizmus korában. Doktori (PhD) disszertáció*. ELTE-BTK, Budapest, 2014.
<http://doktori.btk.elte.hu/hist/ankalaszlo/diss.pdf> (2020. január 8.)

- AUER Pál, Dr.: Magyarország és a Népszövetség. Írta és anyaggyűjteménnyel kiegészítette dr. Nagy Elek. *Jogtudományi Közlöny* 61. évf. (1926) 5. sz. 1926. március 1. 39–40.
- BARANYAI Zoltán: A finnugor népek önkormányzati alakulatai. *Magyar Nyelv* 20. évf. (1924) 21–22. o.
- BARANYAI Zoltán: A kisebbségi jog fejlődése és reformja a Nemzetek Szövetségénél. *Magyar Szemle* 5. évf. (1929) 3. sz. 193–202. o.
- BARANYAI Zoltán: *A kisebbségi jogok védelme*. Oriens Nemzetközi Könyvkiadó és Terjesztő Részvénytársaság. Budapest, [É. n.] http://jog.sapientia.ro/data/digitalis/baranyai_zoltan_a_kisebbségi_jogok_vedelme.pdf (2019. január 5.)
- BARANYAI Zoltán: A kisebbségi szerződések létrejötte. *Magyar Szemle* 13. kötet (1931) 9–12. sz. 190–200. o.
- BARROS, James: The role of Sir Eric Drummond. In: *The League of Nations in retrospect – La Société des Nations: rétrospective*. United Nations Library, Geneva, 1983
- BECK, Sanderson: *World Peace Efforts since Gandhi*. Goleta, Calif. World Peace Communications, [H. n.] 2005 <http://www.san.beck.org/GPJ21-LeagueofNations.html> (2013. április 5.)
- BÓDY Zsombor: „Kisül ily módon, hogy Magyarországon mégsem nyárson sütik a szocialistákat”. *Aetas* 29. évf. (2014.) 3. sz. 127–151. o. http://epa.oszk.hu/00800/00861/00066/pdf/EPA00861_aetas_2014_03_127-151.pdf (2020. január 3.)
- BRAILSFORD, Henry Noel: *A League of Nations*. Headley Bros. Publishers. London, 1917
- BROMLEY, Pam: *Altruistic States? The Institutionalization of Development Aid Ideas in the League of Nations*. Princeton University. [New Jersey], 6 November 2003
- BURNS, Eric: *1920. The Year that Made the Decade Roar*. Pegasus Books, New York – London, 2015
- BUZA László: *A Nemzetek Szövetségének szerepe az alkalmazhatatlanná vált nemzetközi jogszabályok revíziójánál*. Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt., Szeged, 1931

- BUZA László: *Magyarország katonai ellenőrzése a nemzetközi jog szempontjából*. Studium Könyvkereskedelmi és Könyvkiadó Rt., [H. n.] 1925
http://mtdaportal.extra.hu/books/buza_laszlo_magyarorsza_katonai_ellenorzese.pdf
(2020. február 19.)
- CZETZ Balázs–SZÜTS István Gergely: Villani: egy elfeledett diplomata testvérpár. *Közelmúlt Politikátörténeti Folyóirat* (2008) 1. sz. 35–45. o.
<http://kozelmult.hu/wp-content/uploads/2018/09/czetz-szucs.pdf> (2020. február 22.)
- COOK, Blanche Wiesen: *Eleanor Roosevelt. Volume One. The Early Years. 1884–1933*. Penguin Books. [H. n.] 1993
- COLLINS, Richard: The League of Nations and the Emergence of International Administration. *Revista Española de Derecho Internacional* 71. évf. (2019) 2. sz. 285–294. o.
- COTTRELL, M. Patrick: *The League of Nations. Enduring Legacies of the First Experiment at World Organization*. Routledge, London, 2017
- DAVID, Paul: *L'Esprit de Genève – Histoire de la Société des Nations. Vingt ans d'efforts pour la paix*. Genève, 2000
- DEÁK, Francis: The Rumanian–Hungarian Dispute Before the Council of the League of Nations. *California Law Review* 16. évf. (1928) 120–133. o.
- DRANGE, Mads: *Supervisor, Facilitator and Arbitrator: a Study of the Involvement of the Minority Section of the League of Nations in the Forced Population Exchange between Greece and Turkey in 1923. Master's Thesis in History*. University of Oslo, 2017
https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/57144/Masteroppgave_Drange.pdf?sequence=1&isAllowed=y (2021. január 6.)
- DRUCKER György, Dr.: *A Nemzetek Szövetsége reformja. Különlenyomat a „Küliügyi Szemle” 1934. évi júliusi (harmadik) számából*. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. Budapest, [É. n.]
http://misc.bibl.u-szeged.hu/22530/1/12421_001-012.pdf (2019. szeptember 1.)
- DYKMANN, Klaas: How International was the Secretariat of the League of Nations? *The International History Review* 37. évf. (2015) 4. sz. 721–744. o.
- EILER Ferenc: „Kisebbségi külpolitika”. Csehszlovákiai magyar részvétel az Európai Nemzetiségi Kongresszus tevékenységében. 1925–1938. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*. 7. évf. (2005) 3. sz. 123–140. o.

- <http://forumszemle.eu/2005/05/25/eiler-ferenc-kisebbségi-kulpolitika/> (2019. január 8.)
- EILER Ferenc: *Európai nemzeti kisebbségek kongresszusainak határozatai. (1925–1937)*. Documenta Historica 30. Szeged, 1996
http://acta.bibl.u-szeged.hu/38272/1/doc_030.pdf (2019. január 9.)
  - FALUHELYI Ferenc: *A Nemzetek Szövetsége célja és szervezete*. Nemzetek Szövetsége, Genf – Magyarországi bizományos: Grill-féle Udvari Könyvkereskedés, Budapest. 1931
  - FEIS, Herbert: Keynes in Retrospect. *Foreign Affairs* (July 1951)
<http://www.foreignaffairs.com/articles/70903/herbert-feis/keynes-in-retrospect>
(2014. augusztus 5.)
  - FEJÉRDY Gergely: Auer Pál, az árnyékember. A 20. századi francia–magyar kapcsolatok egy meghatározó szereplője. *Kommentár* (2014) 3. sz. 71–86. o.
http://real.mtak.hu/15211/7/auer_pal_az_arnyekember.pdf (2020. január 4.)
  - FEJÉRDY Gergely: A belga–magyar hivatalos kapcsolatok első évtizede. *Századok* 148. évf. (2014) 1. sz. 35–47. o.
file:///C:/Users/36303/Documents/EPA03328_szazadok_2014-1_035-047.pdf
(2020. február 23.)
  - FERGUSON, Niall: *The Square and the Tower. Networks and Power from the Freemasons to Facebook*. Penguin Book, New York, 2019
  - GAJZÁGÓ László: *A háború és béke joga*. Második kiadás. Stephaneum Nyomda, Budapest, 1942
  - GALÁNTAI József: *Az első világháború*. Gondolat, [H. n.] 1980
  - GALI Máté: *Berzeviczy Albert. A márványarcú miniszter*. Athenaeum Kiadó, [H. n.] 2017
  - GALTUNG, Johan: Cultural Violence. *Journal of Peace Research* 27. évf. (1990) 3. sz. 291–305. o. <https://www.galtung-institut.de/wp-content/uploads/2015/12/Cultural-Violence-Galtung.pdf> (2021. január 4.)
  - GAZDAG Ferenc: *Giesswein Sándor részvétele a huszadik század vitáiban 1904–1918*. (Különlenyomat a Századok 1977. évi 2. számából). Budapest, 1975
  - GERGELY Anna: Adalékok Hevesy György családtörténetéhez. *Fizikai Szemle* 47. évf. (1997) 7. sz. 267-[N. i.]. o.
<http://fizikaiszemle.hu/old/archivum/fsz9907/gergely.html> (2017. február 26.)

- GLANT Tibor: Segélyezés és politika. A kétoldalú amerikai–magyar kapcsolatok kialakítása 1919-ben. *Századok* 154. évf. (2020) 3. sz. 495–518. o.
- GRAM-SKJOLDAGER, Karen–IKONOMOU, Haakon A.: The Construction of the League of Nations Secretariat. Formative Practices of Autonomy and Legitimacy in International Organizations. *The International History Review* 41. évf. (2019) 2. sz. 257–279. o. (Published online: 21 Dec 2017)
https://projects.au.dk/fileadmin/user_upload/Gram-Skjoldager-Ikonomou-Construction-of-LoN-Secretariat.pdf (2021. január 8.)
- Gróf Bethlen István beszédei és írásai. Második kötet. Genius, Budapest, 1933.
https://palheidfogel.gportal.hu/portal/palheidfogel/upload/438951_1373638440_02926.pdf (2020. február 22.)
- GUIEU, Jean-Michel: La SDN et ses organisations de soutien dans les années 1920. Entre promotion de l'esprit de Genève et volonté d'influence. *Relations Internationales* (2012) 3. sz. 11–23. o.
<https://www.cairn.info/revue-relations-internationales-2012-3-page-11.htm#> (2019. január 10.)
- GULYÁS László: *A Horthy-korszak külpolitikája 2. A húszas évek második fele 1924–1931*. Attraktor, Máriabesnyő, 2013
- HAMERLI Petra: *Magyar–olasz diplomáciai kapcsolatok és regionális hatásai (1927–1934)*. Fakultás Kiadó, Budapest, 2018
- HATHAWAY, Oona A.–SHAPIRO, Scott J.: *The Internationalists. How a Radical Plan to Outlaw War Remade the World*. Simon & Schuster, New York–London–Toronto–Sydney–New Delhi, 2017
- HENIG, Ruth B.: *The League of Nations. Makers of the Modern World. The Peace Conferences of 1919–1923 and their Aftermath*. London, 2010
- HOREL, Catherine: *Horthy*. Kossuth Kiadó, [H. n.] 2017
- HORNYÁK Csaba: Kísérlet Kárpátalja birtokbavételére (1938. november). *Aetas* 2. évf. (1986) 167–175. o.
http://acta.bibl.u-szeged.hu/40343/1/aetas_1986_ksz_167-175.pdf (2020. január 11.)
- IRK Albert: *A Nemzetek Szövetsége*. Tudományos Gyűjtemény 24. II. kiadás. Danubia, [Pécs] 1926
- JOHNSON, Paul: *A modern kor. A huszadik század igazi arca*. XX. Század Intézet. [H. n.], 2007

- JOHNSTON, William–RAWLING, William G. P.–GIMBLETT, Richard H.–MACFARLANE, John: *The Official History of the Royal Canadian Navy, 1867–1939*. Toronto, 2010. https://books.google.hu/books?id=X4DWFYKzKf4C&pg=PA495&lpg=PA495&dq=%27major+g.+h.+f.+abraham%27&source=bl&ots=Uc1_S40dRD&sig=rVIIRmZZMXGrwN_zqymGFGaT4BY&hl=hu&sa=X&ved=0CCkQ6AEwAmoVChMIhuSnhPeYAIVRilyCh3Gpg09#v=onepage&q='major%20g.%20h.%20f.%20abraham'&f=false (2019. augusztus 10.)
- JOÓ András: „Gstaad 6.9.99.” A svájci úgynevezett Kállay-féle aranyalap létrejöttének és kezelésének problémái – dokumentumok Wettstein János hagyatékából. *Lymbus Magyarisztudományi Forrásközlemények* (2018) 661–722. o. http://epa.oszk.hu/01500/01500/00015/pdf/EPA01500_lymbus_2018_661-722.pdf (2020. január 11.)
- KARDOS Gábor: *Gajzágó László (1883–1953), a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja.* Magyar Tudományos Akadémia. https://mta.hu/data/dokumentumok/ix_osztaly/Jubileumi%20megemlekezesek/Gajzag_o_Laszlo_levtag_1883_1953_Kardos_Gabor.pdf (2020. január 9.)
- KECSKÉS D. Gusztáv: Egy befolyásszerzési kísérlet anatómiája. Franciaország Kelet-Közép-Európa-politikája az 1920-as években. *Külügyi Szemle* 14. évf. (2015) 4. sz. 94–121. o. <https://core.ac.uk/download/pdf/42943816.pdf> (2021. január 9.)
- KELECSÉNYI Gábor: Palibatschi. *Magyar Nemzet*, 50. évf. (1987). 181. szám, augusztus 3., 8. o.
- KERESZTES Csaba: *Jelen a múlt jövője – IV. Károly visszatérési kísérletei.* Magyar Nemzeti Levéltár http://mnl.gov.hu/a_het_dokumentuma/iv_karoly_visszateresi_kiserletei.html (2014. május 4.)
- KERSHAW, Ian: *To Hell and Back. Europe 1914–1949*. Penguin Books, New York, 2016
- KISS Mária Rita: A hatodik nagyhatalom. *Századvég*. 6. évf. (2001) 20. sz. 67-92. o. <http://www.c3.hu/scripta/szazadvég/20/kiss.htm> (2019. január 3.)
- KISSINGER, Henry: *Diplomácia*. Simon & Schuster, New York, 1994.
- KOZÁK Péter: Baranyai Zoltán. *Névpont*. <http://www.nevpont.hu/view/2293> (2019. augusztus 11.)

- L. BALOGH Béni: „Aki meg akarja nyerni a háborút...” Béke-előkészületek Romániában a második világháború idején. *Múltunk – Politikatörténeti folyóirat* 53. (2008) 312–320. o.
- LELKES István: „Magyarország arca”. *Magyar Szemle* 35. (1939) 1–4. sz. 371–372. o.
- LŐRINCZ Zsuzsa: Az önálló magyar külügyi szervezet újjáalakításának kezdetei (1919–1921). *Levéltári Szemle* 44. évf. (1994) 1. sz. 17–27. o.
- LUPKOVICS György, Dr.: *A Nemzetek Szövetsége és a Nemzetközi Egyezmények. Nemzetközi Jogi Tanulmány.* Budapest, 1935
- MACKENZIE, David: *A World Beyond Borders. An Introduction to the History of International Organizations.* University of Toronto Press, Toronto, 2010
- MACMILLAN, Margaret: *History's People. Personalities and the Past.* House of Anansi Press Inc. [H. n.] 2016
- MACMILLAN, Margaret: *Béketeremtők. Az 1919-es párizsi békekonferencia.* GABO, Budapest, 2005
- MARKÓ Jenő: *A Nemzetek Szövetsége és a magyar–román optáns per.* Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1928
- M. BROWN, Theodor–FEE, Elizabeth: Raymond B. Foshdick (1883–1972): Ardent Advocate of Internationalism. *American Journal of Public Health.* www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3478029/ (2018. január 12.)
- MCCARTHY, Helen: *The British People and the League of Nations: Democracy, Citizenship and Internationalism, C. 1918–1945.* Manchester University Press, 2011
- MORAES, Marco: *Multiple Internationalisms at the League of Nations Secretariat, 1933–1940. The Invention of International Bureaucracy.* Aarhus University. <https://projects.au.dk/inventingbureaucracy/blog/show/artikel/multiple-internationalisms-at-the-league-of-nations-secretariat-1933-1940/> (2021. január 8.)
- MURRAY, Professor Gilbert: *The League of Nations and the Democratic Idea.* Oxford University Press. London–Edinburgh–Glasgow–New York–Toronto–Melburne–Cape Town–Bombay, Humphrey Milford, 1918
- NAGY Elek dr.: *Magyarország és a Népszövetség.* Franklin-Társulat, Budapest, 1925
- NÉMETH István: *Európa-tervek 1300-1945. Visszapillantás a jövőbe.* ELTE Eötvös Kiadó 2001.
- ORTEGA Y GASSET, José: *A tömegek lázadása.* Nagy Világ, [H. n.] 2003

- ORMOS Mária: *Civitas Fidelissima. Népszavazás Sopronban 1921.* Gordiusz Kiadó, Győr, 1990
- OSMANCZYK, Edmund Jan: *Encyclopedia of the United Nations and International Agreements.* Routledge, 2002.
http://books.google.hu/books?id=aiIOW0LOdKgC&pg=PA434&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (2014. május 6.)
- PEDERSEN, Susan: Back to the League of Nations. *The American Historical Review* 112. évf. (2007) 4. sz. 1091–1117. o.
- PETERECZ Zoltán: *Jeremiah Smith és a magyar népszövetségi kölcsön, 1924–1926. Egy jenkai pénzügyi ellenőr története a Magyar Királyságban.* Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2018
- PETERECZ Zoltán: Royall Tyler és a magyar pénzügyi krízisek a két világháború között. *Századok* 154. évf. (2020) 3. sz. 519–534. o.
- PETRÁS Éva: Weis István, „a javíthatatlan, semlegesíthetetlen, örök ellenség. *Betekintő* (2013) 3. sz. 1–11. o.
- PRITZ Pál: A bécsi követség története a két háború között. *Külügyi Szemle* 12. évf. (2013) 2. sz. 55–68. o.
- PRITZ Pál: A magyar külügyi szolgálat keletkezése és története 1930-ig In: PRITZ Pál: *Magyar diplomácia a két háború között. Tanulmányok.* Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1995
- PRITZ Pál: A nemzeti érdek a magyar külpolitikában a 20. században. *Külügyi Szemle* 9. évf. (2010) 1. sz. 171–179. o.
- PRITZ Pál: Arisztokraták a magyar külügyi szolgálatban (1918–1944). In: PRITZ Pál: *Magyar diplomácia a két világháború között. Tanulmányok.* Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1995
- PRITZ Pál: Döntési folyamatok a magyar külpolitikában 1919–1944. In: H. N. Pál: *Magyar diplomácia a két világháború között. Tanulmányok.* Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 1995
- PRITZ Pál: Tanácsadás a két világháború közötti magyar külpolitikában. In: H. N. Pál: *Mi az objektivitás? Hazánk és a nagyvilág – 20. századi metszetek.* Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 2011
- RÁCZ Lajos: Magyar Fajpolitika. Írta Réz Mihály. Kilián Fr. utóda könyvkereskedése Budapesten. *Budapesti Szemle* 125. kötet (1906) 349–351. sz. 309–312. o.

- ROMSICS Ignác: *Bethlen István. Politikai életrajz.* Helikon Kiadó, Budapest, 2019
- ROMSICS Ignác: *Magyarország története a XX. században.* Osiris Kiadó, Budapest, 2005
- SCHMIDT, Karl J.: *The League of Nations. American History from Revolution to Reconstruction and beyond.* [H. n.], [É. n.]
<http://www.let.rug.nl/usa/essays/1901-/the-league-of-nations-karl-j-schmidt.php>
(2013. április 2.)
- SHAPIRO, Ian–LAMPERT, Joseph (Szerk.): *Charter of the United Nations. Together with Scholarly Commentaries and Essential Historical Documents.* Yale University Press, New Haven–London, 2014
- SIOTIS, Jean: The institutions of the League of Nations. In: *The League of Nations in retrospect – La Société des Nations: rétrospective.* United Nations Library, Geneva, 1983
- SPIRA, Thomas: Hungary's Numerus Clausus, the Jewish Minority, and the League of Nations. In: *Ungarn Jahrbuch* IV. kötet, v. Hase & Koehler Verlag, Mainz, 1972. 115–128. o.
- SRODES, James: *On Dupont Circle – Franklin and Eleanor Roosevelt and the Progressives Who Shaped Our World.* Counterpoint, Berkeley, 2012
- SZABÓ Miklós: Réz Mihály. *Múltunk.*
http://multunk.com/index.php?title=R%C3%A9z_Mih%C3%A1ly (2019. január 3.)
- SZÁVAI Ferenc: Osztrák–magyar külügyi ingatlanok hovatartozása a Monarchia felbomlása után. In: HÁDA Béla–LIGETI Dávid–MAJOROS István–MARUZSA Zoltán–MERÉNYI Krisztina (Szerk.): *Nemzetek és birodalmak. Diószegi István 80 éves.* ELTE, Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék, Budapest, 2010
- ORMOS Mária: *Az 1924. évi magyar államkölcsön megszerzése.* Akadémia Kiadó, Budapest, 1964
- ORMOS Mária: Magyarország belépése a Nemzetek Szövetségébe. *Századok* 91. évf. (1957) 1–4. sz. 227–269. o.
- SZÜTS István Gergely: Optálási jegyzőkönyvek mint a trianoni menekültkérdés forrásai. *Századok* 152. évf. (2018) 6. sz. 1237–1260. o.
https://epa.oszk.hu/03300/03328/00030/pdf/EPA03328_szazadok_2018_06_1237-1260.pdf (2020. december 20.)

- TÓTH Imre: A polgári arisztokrata. Kánya Kálmán jellemrajza a kezdetektől a miniszteri posztig. *Aetas* 24. évf. (2009) 2. sz. 23–44. o.
- TÓTH Imre: *Egy polgári arisztokrata – Kánya Kálmán (1869–1945)*. Kronosz Kiadó–Magyar Történelmi Társulat. Pécs–Budapest, 2016
- VARGA Lujza: Ferenc József utolsó diplomatája – Hevesy Pál. *Folia Historica* XXXIV (2018) 55–74. o.
- VARGA Lujza: Khuen-Héderváry Sándor – Egy diplomata életútja. *Folia Historica* XXXIII (2017) 107–120. o.
- VARSÁNYI Erika: *Weltner Jakab életútja*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1988. 72. o.
- VENCZEL József: *Az erdélyi román földbirtokreform*. In: Az Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve. 1940–1941. 309–387. o.
http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf9801.pdf (2020. február 18.)
- VINCZE Gábor: *Kilencven éve történt: Erdély megszállása és a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetem felszámolása*.
http://www.emlekpont.hu/publikaciok/dokumentumok/vg/Kilencven_eve_tortent.pdf (2019. január 3.)
- VIZI László Tamás: Egy elfeledett magyar diplomata: Drasche-Lázár Alfréd. In: BESZTERI Béla (Szerk.): *A felfedező tudomány*. Széchenyi István Egyetem, Győr, 2013
- VLADÁR Ervin: *Mi is az a Népszövetség?* Magyar Külügyi Társaság, Budapest, Gergely R. Könyvkereskedése, 1930
- WALTERS, F. P.: *A History of the League of Nations*. Oxford University Press, London–New York–Toronto, 1952
- WATSON, Cameron J.: Ethnic Conflict and the League of Nations: The Case of Transylvania, 1918–1940. *Hungarian Studies* 9. Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság. Akadémia Kiadó, Budapest, [1994] 173–180. o.
- WEISS, Thomas G.: The United Nations: before, during and after 1945. *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944–)* 91. évf. (2015) 6. sz. 1221–1235. o.
- WELLS, Herbert George: The Idea of a League of Nations. *The Atlantic* 1919. január 1.
http://www.theatlantic.com/magazine/archive/1919/01/the-idea-of-a-league-of-nations/306270/?single_page=true (2013. december 26.)
- WHITE, Nigel D.: The Legacy of the League of Nations. *Revista Española de Derecho Internacional* 71. évf. (2019) 2. sz. 277–284. o.

- WILSON, Ernest J. III.: Hard Power, Soft Power, Smart Power. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 616. köt. (2008) 110–124. o.
https://www.jstor.org/stable/25097997?read-now=1&seq=1#page_scan_tab_contents
(2020. február 23.)
- WLASSICS Gyula, báró: A kisebbségi jogvédelem és a Nemzetek Szövetsége. *Budapesti Szemle* (1926) 584–585. sz. 184–192. o.
- ZEIDLER Miklós: Magyarok a Nemzetek Szövetségében. *Limes XXI.* (2008) 3. sz. 251–272. o.
- ZEIDLER Miklós: A Magyar Külügyi Társaság és folyóirata: a Külügyi Szemle (1920–1944). *Külügyi Szemle* 1. évf. (2002) 1. sz. 151–176. o.
- ZEIDLER Miklós: A Nemzetek Szövetsége a magyar külpolitikai gondolkodásban. In: H. N. Pál–SIPOS Balázs–ZEIDLER Miklós (Szerk.): *Magyar külpolitikai gondolkodás a 20. században.* Magyar Történelmi Társulat, Budapest, 2006.
<http://mek.niif.hu/05200/05284/05284.htm#7> (2014. augusztus 20.)
- ZEIDLER Miklós: A Nemzetek Szövetsége és a magyar kisebbségi petíciók. In.: BÁRDI Nándor–FEDINEC Csilla (Szerk.): *Etnopolitika – A közösségi, magán- és nemzetközi érdekek viszonyrendszere Közép-Európában.* Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003. 59–83. o.
- ZEIDLER Miklós: A Nemzetek Szövetsége Székelyföldön. Részlet Erik Colban 1923. évi útinaplójából. In.: ORBÁN Zsolt (Szerk.): *Székelyföld és a Nagy Háború. Tanulmányok az első világháború centenáriuma alkalmából.* Csíkszereda Kiadóhivatal, Csíkszereda, 2018. 427–466. o.
- ZEIDLER Miklós: *A revíziós gondolat.* Osiris Kiadó, Budapest, 2001
- ZEIDLER Miklós: Egy úri diplomata visszaemlékezései. *Aetas* (1998) 4. 166–171. o.

Honlapok, szócikkek:

- A Nemzetek Szövetségének általános bemutatása. League of Nations. Organization and establishment. United Nations, Geneva.
[https://www.unog.ch/80256EDD006AC19C/\(httpPages\)/DC4AA21261EF9EE4C1256F31002C7B73?OpenDocument](https://www.unog.ch/80256EDD006AC19C/(httpPages)/DC4AA21261EF9EE4C1256F31002C7B73?OpenDocument) (2021. január 9.)
- A Szellemi Együttműködés bemutatása. League of Nations: Intellectual Cooperation. United Nations Research Guides.
<https://libraryresources.unog.ch/lonintellectualcooperation/IIIC> (2021. január 3.)

- A Nemzetközi Szellemi Együttműködés. Institut international de Coopération intellectuelle. Archives de l'UNESCO Catalogue AtoM (2021. január 4.)
- Aldo Dami. https://www.persee.fr/doc/globe_0398-3412_1977_num_117_1_1101 (2020. február 4.)
- Aldo Dami. [http://w3public.ville-ge.ch/bge/odyssee.nsf/Attachments/dami_aldoframeset.htm/\\$file/dami_aldoframeset.htm?OpenElement](http://w3public.ville-ge.ch/bge/odyssee.nsf/Attachments/dami_aldoframeset.htm/$file/dami_aldoframeset.htm?OpenElement) (2020. február 5.)
- Avenol, Joseph Louis. 1921–1956 (Sub-Fonds). United Nations Catalogue – United Nations Archives Geneva. <https://biblio-archiv.unog.ch/detail.aspx?ID=32540> (2018. augusztus 24.)
- Az Interparlamentáris Unió béke Nobel-díjjal kitüntetett tagjait lásd a szervezet honlapján: <https://www.ipu.org/about-us/history/ipu-and-nobel-peace-prize> (2019. január 10.)
- Általános ismertető az IPU-ról. Országgyűlés. <https://www.parlament.hu/altalanos-ismerteto> (2019. január 11.)
- Azcárate, Pablo de (1890–1971). Biblioteca Nacional de España. <http://datos.bne.es/persona/XX986311.html> (2021. január 6.)
- Bibliothèque National de France. http://data.bnf.fr/12926218/andre_de_hevesy/ (2017. április 2.)
- Ferenczi Imre. In: Magyar életrajzi Index (Név). <https://opac-nevter.pim.hu/record/-/record/PIM54193> (2021. január 9.)
- Ferenczi Imre. In: Újvári Péter (Szerk.): *Magyar Zsidó Lexikon*. Budapest, 1929. <http://mek-oszk.uz.ua/04000/04093/html/szocikk/11460.htm> (2021. január 9.)
- Handbook on the League of Nations, 1920–1923. University Libraries. University at Albany. State University of New York. http://library.albany.edu/preservation/brittle_bks/LeagueNations_Handbook_VVNo4/chpt5.pdf (2015. november 24.)
- International Labour Organization. <http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/history/lang--en/index.htm> (2019. augusztus 20.)
- Jeremiah Smith Jr. (1870–1935). Dumbarton Oaks. Annotations. <https://www.doaks.org/resources/bliss-tyler-correspondence/annotations/jeremiah-smith-jr> (2020. február 21.)

- Khuen-Héderváry Sándor. In.: A Magyar Királyi Követségek vezetői. 1935–1940. <http://www.bibl.u-szeged.hu/ha/kulpol/khuen.html> (2015. szeptember 10.)
- Nemzeti Örökség Intézete. <http://intezet.nori.gov.hu/nemzeti-sirkert/budapest/fiumei-uti-temeto/koranyi-frigyes-ifj-1884-tol-tolcsvai-1908-tol-baro/> (2020. január 9.)
- Melo Franco, Afrânio de. In: Encyclopedia.com <https://www.encyclopedia.com/humanities/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/melo-franco-afranio-de-1870-1943> (2021. január 4.)
- Robert de Traz. Le Monde 1951. január 11. https://www.lemonde.fr/archives/article/1951/01/11/robert-de-traz_2066677_1819218.html (2020. február 4.)
- Robert de Traz. https://fr.wikipedia.org/wiki/Robert_de_Traz (2020. február 4.)
- Szüllő Géza. A (cseh)szlovákiai magyarok lexikona Csehszlovákia megalakulásától napjainkig. Személyiségek. Szlovákiai Magyar Adatbank. <https://adatbank.sk/lexikon/szullo-geza/> (2021. január 6.)
- Szüllő Géza, borsai. Névpont. <https://www.nevpont.hu/palyakep/szullo-geza-e9a8f> (2021. január 6.)
- U.S. Department of State – Office of the Historian. <http://history.state.gov/milestones/1914-1920/League> (2013. március 20.).
- UNESCO Archives AtoM Catalogue. <https://atom.archives.unesco.org/dufour-feronce-albert> (2018. augusztus 10.).
- United Nations Mediator for Palestine (1948–1949). United Nations Archives and Records Management Section. <https://search.archives.un.org/subject-files-representative-of-mediator-at-cairo-pablo-de-azcarate> (2021. január 6.).

Lexikonok:

- BÁBA Iván (Főszerk.): *Diplomáciai Lexikon. A nemzetközi kapcsolatok kézikönyve.* Éghajlat Könyvkiadó, Budapest, 2018
- DE HAAN, Francisca–DASKALOVA, Krassimira–LOUTFI, Anna (Ed.): *A Biographical Dictionary of Women's Movements and Feminisms. Central, Eastern, and Southern Europe, 19th and 20th Centuries.* CEU Press. Budapest–New York, 2006. <https://books.google.hu/books?id=hsgQjbgBOAkC&pg=PA25&lpg=PA25&dq=Mensdorff-Pouilly+Klotild&source=bl&ots=8tb1vSyDf5&sig=ACfU3U1aKw3n9pZiLwVneMD>

nZcCESvyQNw&hl=hu&sa=X&ved=2ahUKewi7z57JlfTmAhUniYsKHas2AvAQ6AEwEHoECAkQAQ#v=onepage&q=Mensdorff-Pouilly%20Klotild&f=false (2020. január 8.)

- DIÓS István (Főszerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. <http://lexikon.katolikus.hu/I/Interparlament%C3%A1ris%20Uni%C3%B3.html> (2019. január 9.)
- KENYERES Ágnes (Főszerk.): *Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1994. <https://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC16920/16955.htm> (2020. január 9.)
- MARKÓ László (Főszerk.): *Új Magyar Életrajzi Lexikon*. Magyar Könyvklub, 2002. III.
- UJVÁRI Péter (Szerk.): *Magyar Zsidó Lexikon*. Pallas Nyomda, Budapest, 1929. <http://mek.oszk.hu/04000/04093/html/szocikk/14934.htm> (2020. január 10.)

Egyéb források:

- The American Science Review. 46 (1952) 4. sz. http://www.jstor.org/stable/1952129?seq=1#page_scan_tab_contents (2019. december 20.)
- The Spectator Archive. 1933. február 10. 6. o. <http://archive.spectator.co.uk/article/10th-february-1933/6/the-league-of-nations-secretariat-with-a-frenchman> (2019. december 23.)
- Benito Mussolini and Others Posing Together. GettyImages. <https://www.gettyimages.com/detail/news-photo/volpe-mellon-mussolini-and-the-marquis-paulucci-der-caboli-news-photo/514948570> (2020. január 3.)
- ROOSEVELT, Theodore: Largely about League and Law lessons. *Kansas City Star* Dec. 1918. 1. Theodore Roosevelt Collection. Houghton Library, Harvard University. Theodore Roosevelt Digital Library. Dickinson State University. <http://www.theodorerooseveltcenter.org/Research/Digital-Library/Record/ImageViewer.aspx?libID=o280949&imageNo=1> (2014. augusztus 23.)
- Siegler Géza gyászjelentése. 1939. június 18. In: Gyászjelentések, Debreceni Református Kollégium Nagykönyvtára https://library.hungaricana.hu/hu/view/Gyaszjelentesek_DebreceniRefKollNagykonyvtara_SCHM_SI/?pg=256&layout=s (2020. december 30.)

Tartalomjegyzék

Előszó	2
Historiográfiai áttekintés	3
Egy új rendszer születése	5
Az új diplomáciai rendszer	5
Az Interparlamentáris Unió.....	7
Tervezetek egy szövetségre	8
A Nemzetek Szövetségének létrejötte	12
A Népszövetség működése, szervei.....	18
A Közgyűlés.....	20
A Tanács	22
A Főtitkárság.....	24
Sir Eric Drummond és rendszere	27
A Népszövetség segédszervei.....	33
Az Állandó Nemzetközi Bíróság	34
A Nemzetközi Munkaügyi Szervezet	35
A Szellemi Együtműködés Nemzetközi Hivatala.....	36
A Népszövetségi Ligák Uniója.....	37
A magyar helyzet	40
Az önálló magyar külügyminisztérium felállítása.....	40
A Tanácsköztársaság bukása utáni időszak – a rendszer kiépülése	42
A magyar külpolitika irányítói.....	44
A genfi magyar titkárság létrehozása	47
Réz Mihály.....	48
A genfi titkárság felépítése	51
Magyarország csatlakozása a Népszövetséghez.....	55
Az első lépések	55
Nyugat-Magyarország kérdése	55
IV. Károly első visszatérési kísérlete és annak következményei.....	56
A Népszövetség közgyűlésének második, 1921. szeptemberi ülészaka.....	62
A nyugat-magyarországi kérdés rendezése.....	67
IV. Károly második visszatérési kísérlete.....	68
A csatlakozási tárgyalások utolsó szakasza	69
A Népszövetség közgyűlésének 3. ülészaka	74
A Népszövetséggel kapcsolatos ellentétek a külügyminisztériumon belül	78

Érdekérvényesítési útvonalak.....	84
A genfi magyar titkárság	84
A képviselet szervezete.....	85
Baranyai Zoltán.....	88
A képviselet növekvő elismerése – Versey Nagy Elek érkezése.....	91
Hevesy Pál a titkárság élén	93
A képviselet tevékenysége.....	96
Hevesy törekvései a Népszövetség Főtitkárságának megreformálására.....	110
A genfi titkárság mérlege.....	112
Magyar hivatalnokok a Népszövetségnél	113
A Népszövetség üléseire érkező magyar delegációk.....	122
A magyar küldöttekről általában.....	124
Genf – a magánbeszélgetések központja	133
A Közgyűlés és a Tanács elé került magyar ügyek	137
Összegzés	193
A szervezet	193
A magyar képviselet	195
A mérleg két nyelve.....	197
Felhasznált irodalom	199
Mellékletek.....	219
I. sz. melléklet – A Tanács ülésein a Tanács elé utalt magyar ügyeket képviselő delegáltak listája (1923–1930).....	219
II. sz. melléklet – A Közgyűlés üléseire érkező hivatalos magyar delegáció tagjai (1923–1930).....	219

Mellékletek

I. sz. melléklet – A Tanács ülésein a Tanács elé utalt magyar ügyeket képviselő delegáltak listája (1923–1930)

II. sz. melléklet – A Közgyűlés üléseire érkező hivatalos magyar delegáció tagjai (1923–1930)

A táblázatokban szereplő adatok pontos forrását nem jelölöm.

Valamennyi, táblázatokba szedett és elemzett adat a dolgozat készítése során feldolgozott MTI-jelentésekre, valamint levéltári forrásokra és a Népszövetség kiadványaira épült. Lásd: Felhasznált irodalom.

I. sz. melléklet – A Tanács ülésein a Tanács elé utalt magyar ügyeket képviselő delegáltak listája (1923–1930)

Év	Hónap	Helyszín	Magyar téma	Magyar delegált	Jelen volt még	Eredmény
1922.	július	London	osztrák–magyar határ	Szapáry László londoni magyar követ, Villani Frigyes követségi tanácsos		vegyes, elnapolva
			szerb–magyar határ			elnapolva
			magyar kisebbségek			elnapolva
1923.	január	Párizs	csehszlovák határ	Hevesy Pál párizsi ügyvivő		elnapolva
				Tánczos Gábor altábornagy		
1923.	április	Genf	csehszlovák határ	Tánczos Gábor altábornagy	Bánffy Miklós volt külügyminiszter, Baranyai Zoltán mb. titkárságvezető	részleges siker
				Pencsy Zoltán százados, szakértő, határmegállapító biztos		
			romániai optánsok	Lukács György volt vallás- és közoktatásügyi miniszter		elnapolva
				Gajzágó László egyetemi tanár		
		Jancsó Benedek egyetemi tanár				
1923	június–július	Genf	romániai optánsok	Apponyi Albert delegációvezető, Gajzágó László egyetemi tanár	Sebess Dénes szakértő, Jancsó Benedek szakértő	sikertelen

1923.	szeptember	Genf	Magyarország pénzügyi helyreállítása	Korányi Frigyes párizsi követ		elnapolva
1923.	december	Párizs	Arad–Csanád vasútvonal	Walter Emil külügyminisztériumi miniszteri tanácsos	Khuen-Héderváry követségi tanácsos, Ángyán Béla miniszteri tanácsos és Kállay Tibor, a min.elnökségi sajtóosztály vezetője	elnapolva
			Magyarország pénzügyi helyreállítása	Bethlen István miniszterelnök		sikeres
				Walko Lajos külügyminiszter		
1924.	március	Genf	Magyarország pénzügyi szanálása	Korányi Frigyes párizsi követ	Ullein-Reviczky Antal, Baranyai Zoltán, Korányi Frigyesné	sikeres
1924.	június	Genf	Magyarország ellenőrzése	Kállay Tibor volt pénzügyminiszter		sikeres
			magyar–cseh és magyar–román vegyes döntőbíróóságok kijelölése	Bornemissza Gyula báró stockholmi követ		
1924.	augusztus	Genf	szanálás	Korányi Frigyes pénzügyminiszter		sikeres
			Magyarország katonai ellenőrzése			

1924.	október	rendkívüli	nincs, a téma: Moszul	Teleki Pál		Teleki Pált beválasztják az ügyet vizsgáló bizottságba
1924.	december	Róma	leszerelés	a tanácsi ülésre nem kapott meghívást a magyar kormány	Nemes Albert quirináli követ	kedvezőtlen döntés
1925.	március	Genf	szanálás	Parcher Félix berni ügyvivő		sikeres
			leszerelés	a tanácsi ülésre nem kapott meghívást a magyar kormány		
1925.	június	Genf	szanálás és a katonai költéségetés	Korányi Frigyes párizsi követ		sikeres
				Bethlen István miniszterelnök		
			leszerelés	a tanácsi ülésre nem kapott meghívást a magyar kormány		elnapolva
			romániai magyar optások ügye	Tornya Gyula ügyvéd, a romániai magyar kisebbség megbízottja		elnapolva
1925.	szeptember	Genf	romániai magyar és német kisebbség ügye	Tornya Gyula, az erdélyi telepések megbízottja	Tánczos Gábor, Korányi Frigyes,	román siker
			szanálás	Walko Lajos mb. külügyminiszter és kereskedelemügyi miniszter	Pétery Ödön helyettes államtitkár	sikeres
1925.	december	Genf	szanálás	Bethlen István miniszterelnök		sikeres

			magyarországi zsidó kisebbségek ügye	Klebensberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter		sikeres
1926.	március	Genf	szanálás	Bethlen István miniszterelnök	Barcza György követségi tanácsos	sikeres
				Bud János pénzügyminiszter		
				Walko Lajos mb. külügyminiszter és kereskedelemügyi miniszter		
			Arad–Csanád vasútvonal	Walko Lajos		elnapolva
1926.	június	Genf	pénzügyi ellenőrzés megszüntetése	Bethlen István		sikeres
				Barcza György		
				Bakách-Bessenyei György		
				Korányi Frigyes		
1926.	szeptember	Genf	pénzügyi bizottság jelentése	Hevesy Pál miniszterrezidens		sikeres
			Arad–Csanád vasútvonal	Nickl Alfréd követségi tanácsos		elnapolva
1927.	március	Genf	optások	Gajzágó László		elnapolva
				Walko Lajos		
			kölcsönmaradvány felhasználása	Walko Lajos		sikeres
1927.	június	Genf	optások	Gajzágó László		elnapolva

1927.	szeptember	Genf	optások	Walko Lajos		elnapolva
				Apponyi Albert		
1927.	december	Genf	optások	Apponyi Albert állandó fődelegált		elnapolva
				Lukács György országgyűlési képviselő		
				Egry Aurél udvari tanácsos, jogász		
			kölcson hátralévő részének felhasználása	Bethlen István miniszterelnök		siker
				Walko Lajos külügyminiszter		
				Bud János pénzügyminiszter		
Szabóky Alajos dr. pénzügyi államtitkár						
1928.	március	Genf	optások	Apponyi Albert	Khuen-Héderváry Sándor, Walko Lajos	elnapolva
			szentgotthárdi fegyverek	Tánczos Gábor		siker
1928.	június	Genf	optások	Apponyi Albert	Walko Lajos külügyminiszter, Bud János pénzügyminiszter	kedvezőtlen döntés
			szentgotthárdi fegyverek	Tánczos Gábor		siker

1928.	szeptember	Genf	optánsok	Apponyi Albert	Walko Lajos külügyminiszter,	elnapolva
			sopron–kőszegi és a boldvavölgyi vasút	Hevesy Pál titkárságvezető	Gajzágó László meghat. miniszter, Hevesy Pál, Baranyai Zoltán, Csáky István, a KÜM- sajtóosztály helyettes vezetője, Apponyi Albertné	sikeres
1928.	december	Lugano	boldvavölgyi vasút	Hevesy Pál állandó követ, miniszterrezidens	Bethlen István miniszterelnök, Ullein-Reviczky Antal követségi titkár	elnapolva
1929.	március	Genf	romániai optánsok	Hevesy Pál állandó követ, miniszterrezidens		a felek kérésére nem tárgyalják
			jugoszláv–magyar optánsvita			
1929.	június	Madrid	jugoszláviai optánskérdés	Gajzágó László követ	Bethlen István miniszterelnök, Hevesy Pál állandó delegátus	a felek kérésére elnapolják
			romániai optánskérdés			
			boldvavölgyi vasutak			

1929.	szeptember	Genf	optások – Románia	Apponyi Albert		elnapolják
1930.	január	Genf	optások – Románia	Forster Pál rendkívüli követ és meghatalmazott miniszter		elnapolják, majd a párhuzamos, hágai konferencián rendezik

II. sz. melléklet – A Közgyűlés üléseire érkező hivatalos magyar delegáció tagjai (1923–1930)

Év	Hónap	Helyszín	Magyar téma (ha volt)	Név	Minőség (delegált/ póttag/ tanácsadó/titkár)	Bizottsági tagsága
1923.	szeptember	Genf		Daruváry Géza	delegált	1. (alkotmányos), 6. (politikai)
				Tánczos Gábor	delegált	2. (technikai), 3. (lefegyverzési), 4. (pénzügyi)
				Berzeviczy Albert	delegált	3. (lefegyverzési), 5. (általános/szellemi)
				Khuen-Héderváry Sándor	póttag	3. (lefegyverzési), 6. (politikai)
				Lukács Simon	póttag	2. (technikai), 4. (pénzügyi)
				Török Béla	póttag	4. (pénzügyi)
				Baranyai Zoltán	póttag	5. (általános/szellemi)
1924.	szeptember	Genf	pénzügyi helyreállítás	Bethlen István	delegált	
				Apponyi Albert	delegált	1. (alkotmányos), 2. (technikai), 6. (politikai)
				Korányi Frigyes	delegált	5. (általános/szellemi)
				Tánczos Gábor	delegált	3. (lefegyverzési), 4. (pénzügyi)

			Khuen-Héderváry Sándor	helyettes	1. (alkotmányos)
			Sebess Denys	technikai tanácsadó	nem megjelölt
			Lukáts Simon	technikai tanácsadó	2. (technikai), 5. (általános/szellemi)
			Siegler Géza ezredes	technikai tanácsadó	3. (lefegyverzési)
			Gajzágó László	technikai tanácsadó	1. (alkotmányos)
			Baranyai Zoltán	technikai tanácsadó	4. (pénzügyi), 5. (általános/szellemi)
			Ullein-Reviczky Antal	titkár	nem megjelölt
1925.	szeptember	Genf	Apponyi Albert	delegált	1. (alkotmányos), 6. (politikai)
			Walko Lajos	delegált	2. (technikai), 5. (általános/szellemi), 6. (politikai)
			Tánczos Gábor	delegált	3. (lefegyverzési), 4. (pénzügyi)
			Nagy Sándor	helyettes	1. (alkotmányos), 3. (lefegyverzési)
			Barcza György	helyettes	5. (általános/szellemi)
			Pétery Edmond	helyettes	2. (technikai)
			Eberswaldi Sieglér Géza	technikai tanácsadó	3. (lefegyverzési)
			Baranyai Zoltán	technikai tanácsadó	4. (pénzügyi)
			Ullein-Reviczky Antal	titkár	

				Végh Mihály	titkár		
1926.	március	Genf	német csatlakozás	Bethlen István	delegált	1. (Németország csatlakozása)	
				(rendkívüli közgyűlés)	Walko Lajos	delegált	2. (pénzügyi)
					Barcza György	delegált	2. (pénzügyi)
					Siegler Géza	technikai tanácsadó	
					Baranyai Zoltán	technikai tanácsadó	
					Medgyesy László	titkár	
					Ullein-Reviczky Antal	titkár	
1926.	szeptember	Genf		Hevesy Pál	delegált	1. (alkotmányos), 2. (technikai)	
				Tánczos Gábor	delegált	3. (liefegyverzési), 4. (pénzügyi)	
				Barcza György	delegált	5. (általános), 6. (politikai)	
				Baranyai Zoltán	főtitkár	1. (alkotmányos), 4. (pénzügyi)	
				Ullein-Reviczky Antal	titkár	2. (technikai), 5. (általános)	
				Vladár Ervin	titkár	3. (liefegyverzési), 6. (politikai)	
				Lukács György	titkár	2. (technikai)	
1927.	szeptember	Genf		Apponyi Albert	delegált	1. (alkotmányos), 6. (politikai)	
				Walko Lajos	delegált		
				Tánczos Gábor	delegált	3. (liefegyverzési), 4. (pénzügyi)	
				Gajzágó László	helyettes	1. (alkotmányos)	

			Hevesy Pál	helyettes	2. (technikai), 5. (általános)
			Miske-Gerstenberger báró	technikai tanácsadó	
			Vest-Fedor báró	technikai tanácsadó	2. (technikai), 6. (politikai)
			Siegler Géza	technikai tanácsadó	3. (lefejevezési)
			Rosenberg Augusta	technikai tanácsadó	2. (technikai), 5. (általános)
			Baranyai Zoltán	technikai tanácsadó, főtitkár	4. (pénzügyi)
1928.	szeptember	Genf	Apponyi Albert	delegált	1. (alkotmányos), 3. (lefejevezési)
			Szterényi József	delegált	2. (technikai), 5. (általános)
			Tánczos Gábor	delegált	3. (lefejevezési), 4. (pénzügyi)
			Apponyi Albertné Mensdorff-Pouilly Klotild	helyettes	5. (általános)
			Gajzágó László	helyettes	1. (alkotmányos), 3. (lefejevezési),
			Hevesy Pál	helyettes	
			Apor Gábor	helyettes	6. (politikai)
			Vészi József	helyettes	2. (technikai), 6. (politikai)
			Egry Aurél,	helyettes	1. (alkotmányos), 2. (technikai)
			Lakatos Gyula	helyettes	1. (alkotmányos)

			Hunyadi Ferenc	helyettes	2. (technikai), 6. (politikai)
			Miske-Gerstenberger Jenő báró	technikai tanácsadó	
			Siegler Géza	technikai tanácsadó	3. (lefégyverzési)
			Szent-Istvány Béla	technikai tanácsadó	
			Csáky István	technikai tanácsadó	
			Vladár Ervin	technikai tanácsadó	
			Baranyai Zoltán	technikai tanácsadó, főtitkár	4. (pénzügyi)
1929.	szeptember	Genf	Apponyi Albert	delegált	1. (alkotmányos), 2. (technikai), 6. (politikai)
			Szterényi József	delegált	5. (általános)
			Tánczos Gábor	delegált	1. (alkotmányos), 3. (lefégyverzési), 4. (pénzügyi)
			Apponyi Albertné Mensdorff-Pouilly Klotild	helyettes	5. (általános)
			Gajzágó László	helyettes	1. (alkotmányos), 6. (politikai)
			Nagy Sándor	helyettes	
			Hevesy Pál	helyettes	4. (pénzügyi)
			Vészi József	helyettes	2. (technikai), 6. (politikai)

			Egry Aurél	helyettes	1. (alkotmányos)
			Görgey István	helyettes	
			Lakatos Gyula	helyettes	2. (technikai), 4. (pénzügyi)
			Hunyady Ferenc	helyettes	3. (lefejeverzési)
			Siegler Géza	technikai tanácsadó	3. (lefejeverzési)
			Csáky István	technikai tanácsadó	
			Ottlik György	technikai tanácsadó	
			Vladár Ervin	technikai tanácsadó	
			Baranyai Zoltán	technikai tanácsadó, főtitkár	
1930.	szeptember	Genf	Apponyi Albert	delegált	1. (alkotmányos), 6. (politikai)
			Szterényi József	delegált	2. (technikai), 5. (általános)
			Tánczos Gábor	delegált	3. (lefejeverzési), 4. (pénzügyi)
			Apponyi Albertné Mensdorff-Pouilly Klotild	helyettes	5. (általános), egyben ennek a bizottságnak az elnöki posztját is betöltötte
			Gajzágó László	helyettes	1. (alkotmányos), 6. (politikai)
			Nickl Alfréd	helyettes	2. (technikai),
			Hevesy Pál	helyettes	4. (pénzügyi)
			Pelényi József	helyettes	1. (alkotmányos)
			Apor Gábor	helyettes	6. (politikai)

			Ottlik György	helyettes	2. (technikai), 6. (politikai)
			Kádár László Levente	helyettes	2. (technikai), 5. (általános)
			Kozma Miklós	technikai tanácsadó	4. (pénzügyi)
			Siegler Géza	technikai tanácsadó	3. (lefedezési)
			Pataky Tibor	technikai tanácsadó	6. (politikai)
			Bakách-Bessenyei György	technikai tanácsadó	4. (pénzügyi), 5. (általános)
			Thuránszky László	technikai tanácsadó	5. (általános)
			Fabiny Tibor	technikai tanácsadó	2. (technikai)
			Deák Ferenc	technikai tanácsadó	6. (politikai)
			Baranyai Zoltán	technikai tanácsadó, főtitkár	
			Gombó István	titkár	
			Zichy Marie-Eugene bárónő	Apponyi Albert különleges titkára	